

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛУГАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ імені Е.О. ДІДОРЕНКА

Актуальні проблеми правоохоронної діяльності

Збірник матеріалів
Всеукраїнської науково-практичної
Інтернет конференції

(23 грудня 2016 року)

Сєвєродонецьк
РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідорєнка
2017

УДК 351.74(477)(063)
ББК 67.9(4Укр)я43
А 43

Рекомендовано до друку та розповсюдження через мережу Інтернет вченою радою Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка (протокол № 6 від 29 грудня 2016 року)

А43 Актуальні проблеми правоохоронної діяльності
: збірн. матер. Всеукр. наук.-практ. Інтернет конференції (м. Северодонецьк, 23 грудня 2016 р.) ; упоряд. к.ю.н., доц. В.С. Бондар, к.ю.н. М.В. Кривонос. – Северодонецьк : Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка, 2017. – 422 с.
ISBN 978-617-616-075-5

Збірник містить матеріали доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної Інтернет конференції, присвяченій розгляду актуальних проблем правоохоронної діяльності, що проходила 23 грудня 2016 року в м. Северодонецьк.

Для науковців, викладачів, курсантів і студентів вищих навчальних закладів юридичного профілю, а також усіх, хто цікавиться сучасними проблемами правоохоронної діяльності.

Матеріали публікуються в авторській редакції. Їх зміст відображає персональну позицію учасника конференції.

ISBN978-617-616-075-5

УДК 351.74(477)(063)
ББК 67.9 (4Укр)я43

© ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2017
© Автори, 2017

УДК 351.74

В. М. Комарницький

доктор юридичних наук, професор,
ректор

*(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка,
м. Северодонецьк)*

РЕФОРМУВАННЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ : ВЗАЄМОДІЯ НАУКИ ТА ПРАКТИКИ

У теперішній час в Україні триває процес реформування правоохоронних органів та системи підготовки поліцейських. На сьогоднішній день підготовка висококваліфікованих правоохоронців та вирішення актуальних проблем правоохоронної діяльності – завдання не окремо взятого навчального закладу або органу, а всієї системи правоохоронних органів та відомчої освіти в цілому. І в цьому питанні, Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка – як найбільший освітній та науковий центр юридичного профілю Луганщини, створює всі передумови для об'єднання науково-практичного потенціалу науковців та практиків, формуючи єдине поле для обміну думками, знаннями та взаємного співробітництва.

Учасники конференції представляють різні профільні установи: Міністерство внутрішніх справ України, Національну поліцію України, Службу безпеки України, Міністерство юстиції України, у тому числі Головне управління Національної поліції в Луганській області та м. Києві, Вінницький, Донецький, Кіровоградський, Київський, Луганський, Львівський, Миколаївський, Харківський та Черкаський Науково-дослідні експертно-криміналістичні центри МВС України, Київський Науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України, співробітники Генеральної прокуратури України та прокуратур Луганської й Дніпропетровської областей.

Наукові центри представлені фахівцями Національного університету імені Тараса Шевченка, Національної академії внутрішніх справ, Харківського національного університету внутрішніх справ, Дніпропетровського, Одеського, Львівського державних університетів внутрішніх справ, Донецького юридичного інституту МВС України, Інституту підготовки юридичних кадрів для

Служби безпеки України Національного університету імені Ярослава Мудрого та інших осередків науки.

Особливо відрадно, що проведення цього заходу співпало з поверненням Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка на Луганщину.

В умовах загострення криміногенної ситуації першочерговими є проблеми правоохоронної діяльності відповідно до оновленого кримінального процесуального законодавства і високих європейських стандартів.

Правозастосовна практика чекає від юридичної науки реальної допомоги у формуванні досконалої системи законодавства, побудови наукових концепцій, програм і рекомендацій, вдосконалення експертних методик тощо.

Виходячи з цих міркувань, організаційний комітет Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції визначився з колом тих питань, які стануть предметом обговорення на науковому форумі. Це насамперед проблеми нормативно-правового забезпечення правоохоронної діяльності підрозділів Національної поліції, Генеральної прокуратури України та Служби безпеки України, завдання та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі, питання слідчої тактики та методики розслідування злочинів, а також проблеми судово-експертної діяльності та техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування.

Безумовно, що в центрі уваги учасників конференції перебуватимуть проблеми реформування правоохоронних органів, експертних установ, застосування інноваційних підходів у кримінальному провадженні, опрацювання складнощів, що виникають у правозастосовній практиці тощо.

Маю впевненість, що обмін думками теоретиків та практичних працівників, врахування їх авторитетних суджень щодо подолання актуальних проблем правоохоронної діяльності є однією з умов успішного вирішення кола проблем, які обговорюватимуться на конференції.

З урахуванням цього головним завданням конференції має стати спільний пошук досвідченими науковцями і практичними працівниками шляхів подальшого вдосконалення організаційних та правових засад функціонування правоохоронних органів, експертних установ, а також розробка рекомендацій щодо підвищення ефективності боротьби зі злочинністю з урахуванням накопиченого досвіду в цій сфері, адресованих відповідним інституціям, метою яких є підвищення ефективності правоохоронної ді-

яльності, зокрема законодавчому органу, відповідним органам виконавчої влади, правоохоронним органам, експертним установам, науковим і навчальним закладам. Рекомендації та проекти мають бути розроблені з дотриманням юридичної техніки та основоположних засад адміністративного, інформаційного та кримінального права, кримінального процесу, криміналістики та судової експертології.

Попередньо було створено робочу групу з напрацювання проекту Рекомендацій Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції «Актуальні проблеми правоохоронної діяльності».

Тому звертаюсь до вас із проханням надати до організаційного комітету конференції свої пропозиції.

Бажаю вам творчого натхнення та плідної праці на Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції «Актуальні проблеми правоохоронної діяльності»!

УДК 347.948:343.346

Л. О. Андрієвська

прокурор

*(Дніпропетровська міська
прокуратура №4, м. Дніпро)*

ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИХ ПРИГОД

Розслідування дорожньо-транспортних пригод (далі – ДТП) є достатньо складною та специфічною категорією кримінальних проваджень, тому призначення експертиз вимагає від слідчого значних навичок та досвіду.

Експертизи при ДТП, виходячи з загальноприйнятої класифікації судових експертиз, можна поділити за кількома ознаками. За складом учасників вони поділяються на: одноособові (проводить один експерт); комісійні – призначають при складних подіях з великою кількістю учасників і транспортних засобів (декілька експертів у складі комісії); комплексні (проводять експерти різних спеціальностей). За черговістю проведення поділяються на: первинна (експертиза призначається вперше); повторна (призначається якщо первинна експертиза була визначена необґрунтованою, суперечить іншим матеріалам провадження). Також експертиза може бути основною (коло питань на етапі призначення представляється повним) та додатковою (вирішує питання, які не ввійшли до основної експертизи).

Розглянемо які саме експертизи призначаються у кримінальних провадженнях про ДТП, об'єкти досліджень та вирішуваними завданнями. Вивченням матеріалів кримінальних проваджень нами встановлено, що частіше за все призначається автотехнічна, рідше – транспортно-трасологічна та експертиза стану доріг і дорожніх умов у місцях ДТП. Всі ці види експертиз відносяться до класу інженерно-транспортних. Серед інших призначаються автотоварознавча, пожежно-технічна експертиза та експертиза лакофарбових матеріалів і покриттів.

Автотехнічна експертиза вирішує три основних завдання:

- встановлення несправностей транспортного засобу, які загрожували безпеці руху, причин їх утворення та часу виникнення до ДТП чи внаслідок неї або після неї, можливості виявлення несправності звичайно застосованими методами контролю за технічним станом транспортного засобу; визначення механізму впливу несправності на виникнення та розвиток пригоди;

- встановлення механізму ДТП та її елементів: швидкості руху, гальмового та зупинного шляхів, траєкторії руху, відстані, пройденої транспортним засобом за певні проміжки часу, та інших просторово-динамічних характеристик пригоди;

- встановлення відповідності дій водія транспортного засобу у даній дорожній ситуації технічним вимогам Правил дорожнього руху, наявності у водія технічної можливості запобігти пригоді з моменту виникнення небезпеки, відповідності з технічної точки зору дій водія вимогам Правил дорожнього руху, а також встановлення причинно-наслідкового зв'язку між діями водія та ДТП.

Об'єктами автотехнічної експертизи є транспортні засоби: механічні (автомобіль, мотоцикл, трактор та інші самохідні механізми, причепа, велосипеди та інше); електричні (тролейбуси, трамвай); агрегати, вузли, частини деталей та уламки транспортних засобів; місце дорожньо-транспортної пригоди; матеріали кримінального провадження (схеми, протоколи огляду, протоколи допиту учасників події).

Транспортно-трасологічна експертиза досліджує сліди на транспортних засобах та місці ДТП з метою визначення взаємного розташування транспортних засобів в момент зіткнення, напрямку їхнього руху, місця та механізм зіткнення (наїзду), якими частинами транспортного засобу залишені пошкодження на іншому транспортному засобі та чи всі пошкодження були отримані в результаті ДТП. Призначення цієї експертизи є доцільним, коли можливо надати експерту об'єкти, які перебу-

вали в контактi (шини, деталi, що виступають, тощо) або експериментальнi злiпки цих об'єктiв; предмети, на яких залишилися слiди зазначених об'єктiв, або злiпки (фотознiмки) цих слiдiв. При дослiдженнi слiдiв транспортного засобу на одязi чи взуттi потерпiлого, надається акт судово-медичного дослiдження пошкоджень на його тiлi.

Доволi нечасто призначається експертиза стану дорiг та дорожнiх умов у мiсцях ДТП, яка вирiшує питання вiдповiдностi техніко-експлуатацiйних, геометричних та технічних показникiв автомобiльних дорiг нормативно-технiчним вимогам, а також вiдповiдностi робiт з органiзацiї дорожнього руху вимогам безпеки руху. На наш погляд, даної експертиза призначається не у всiх необхiдних випадках. З одного боку, це пояснюється достатньою складнiстю даного виду дослiджень. Однак, на нашу думку, слiдчому потрiбно використовувати можливостi всiх експертиз при доказування. Пiд час проведення експертизи стану дорiг та дорожнiх умов експерту необхiдно мати матерiали кримiнального провадження.

Автотоварознавча експертиза призначається з метою встановлення ринкової вартостi транспортного засобу, вартостi ремонту, втрати товарної вартостi об'єкта, що дослiджується, розмiр матерiальних збиткiв, завданих внаслiдок ДТП. При проведеннi експертизи експерту надається транспортний засiб.

В окремих випадках може призначатись пожежно-технiчна експертиза, яка проводиться з метою встановлення обставин виникнення та розвитку пожежi, вiдповiднiсть технічного стану об'єкта протипожежним нормам. Експерту необхiдно надати протокол огляду мiсця подiї з додатками, акт про пожежу та iншi документи, складенi службами пожежної охорони, а також речовi докази.

Завданням експертиза лакофарбових матерiалiв i покриттiв є виявлення мiкрочастинок (мiкрослiдiв) певних матерiалiв та речовин (наприклад, слiди паливно-мастильних матерiалiв, частинки фарби тощо), визначення їх групової належностi, яким способом пофарбований транспортний засiб, чи проводилось перекрашування. Для проведення експертизи надається транспортний засiб, частки лакофарбних матерiалiв, якi знайденi на мiсцi ДТП, носiї слiдiв взаємодiї лакофарбних матерiалiв з оточуючою обстановкою.

УДК 343.98

О. В. Баганець

заслужений юрист України, адвокат,
здобувач кафедри правосуддя
(Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ)

**ОСВІДУВАННЯ ЯК ЗАСІБ ОТРИМАННЯ ДОКАЗІВ СТОРОНОЮ
ОБВИНУВАЧЕННЯ У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ
ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ
НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ**

Під час проведення огляду місця події сторона обвинувачення для забезпечення встановлення належних і достатніх доказів може провести таку слідчу (розшукову) дію як освідування з метою виявлення на тілі чи одязі затриманого слідів спеціальної хімічної речовини, що залишилася у результаті передання неправомірної вигоди. Як правило такий засіб отримання доказів стороною обвинувачення застосовується у переважній більшості випадків для відібрання та вилучення змивів із рук та одягу особи. Не дивлячись на те, що окремі вітчизняні дослідники (В.І. Бояров, Р.А. Степанюк, В.Ю. Шепітько, В.А. Журавель та ін.) не виділяють освідування як засіб отримання доказів під час розслідування корупційних злочинів, у тому числі й злочину, передбаченого ст. 368 КК України, результати проведеного аналізу матеріалів судово-слідчої практики дають підстави для висновку, що у кримінальних провадженнях щодо прийняття пропозиції, обцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою освідування є одним із головних засобів отримання доказів, що підтверджує наявність події кримінального правопорушення чи винуватість особи у його вчиненні. Зауважимо, що ми поділяємо точку зору тих науковців, які зазначають, що такий засіб отримання доказів як освідування є різновидом огляду (К.О. Чаплинський, Є. Д. Лук'янчиков, Д.Б. Сергєєва, М.А. Погорецький та ін.), адже сутність освідування є огляд тіла живої людини (підозрюваного, свідка, потерпілого) з метою виявлення слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет [1, с. 184].

Процесуальний порядок провадження освідування визначений ст. 241 КПК України. Освідування здійснюється на підставі постанови прокурора (ч. 2 ст. 241 КПК України). Саме тому слідчий як суб'єкт доказування до отримання постанови про застосування відповідного засобу отримання доказів повинен вжити всіх необхідних заходів, щоб особа, яка підлягає освідуванню, не знищила сліди, що свідчать про одержання нею неправомірної вигоди, а у випадку вчинення відповідних дій слідчий зобов'язаний зафіксувати їх за допомогою відеозапису та долучити його як додаток до протоколу освідування. На цьому акцентують увагу й інші науковці [2, с. 159].

На нашу думку, той факт, що лише прокурор уповноважений приймати рішення щодо проведення освідування не в повній мірі відповідає потребам правозастосовної практики під час розслідування злочинів цієї категорії, оскільки, якщо виходи з положень КПК України, то прокурор обов'язково повинен приймати участь у проведенні окремих процесуальних дій (огляд місця події, обшук, затримання особи) для того, щоб своєчасно винести постанову про проведення освідування відповідної особи. В іншому випадку, як обґрунтовано стверджує Д. О. Шумейко, вказане зумовлює ситуацію, за умови якої практичні працівники намагаються закріпити сліди злочину за допомогою проведення огляду місця події, оскільки не у всіх випадках до отримання такої постанови прокурора вдається забезпечити, щоб особа не змогла знищити сліди злочину чи позбутись предмету неправомірної вигоди. Однак, в практичній діяльності такого правила орган досудового розслідування не дотримується. Навпаки, постановою прокурором виносяться завчасно, крім цього в окремих випадках проведення освідування доручається оперативним підрозділам МВС, СБУ, які особисто складають протокол та проводять слідчі (розшукові) дії [2, с. 157]. Не менш поширеними є випадки, коли слідчі, порушуючи вимоги кримінального процесуального законодавства України, проводять освідування без отримання постанови прокурора, що, своєю чергою, призводить до визнання відповідних доказів недопустимими. Так, наприклад, у кримінальному провадженні № 42013010300000025, відкритому за фактом вчинення особи В. кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 368 КК України, докази, що були отримані слідчим у результаті проведення освідування, були визнані недопустимими, оскільки слідчий провів освідування особи (відібрання зразків з рук, одягу), без постанови прокурора й відповідно перед початком освідування не пред'явив її особі, яка підлягала освідуванню [3]. Така практика використання слідчими засобів отримання доказів є недопустимою. На наш погляд, з метою уникнення таких ситуацій та забезпечення можливості своєчасного використання результатів освідування як допустимих і належних доказів для застосування інших засобів отримання доказів у досудовому розслідуванні, рішення про проведення освідування повинен приймати не лише прокурор, а й слідчий (детектив).

Слід зазначити, що кримінальне процесуальне законодавство окремих зарубіжних країн закріплює за слідчим або за іншою службовою особою, яка здійснює розслідування у конкретному кримінальному провадженні, право приймати рішення щодо проведення освідування: ч. 2 ст. 223 КПК Республіки Казахстан [4]; ч. 2 ст. 238 КПК Республіки Азербайджан [5]; ч. 2 ст. 265 КПК Республіки Туркменістан [6]; ч. 2 ст. 179 КПК Російської Федерації [7]; ч. 2 ст. 220 КПК Республіки Вірменії [8]; ч. 1 ст. 206 КПК Республіки

Білорусь [9]; ч. 1 ст. 180 КПК Киргизької Республіки [10] та ін. У зв'язку з цим пропонуємо частини 2, 3 статті 241 викласти у такій редакції: “2. Освідування здійснюється на підставі постанови слідчого (детектива), прокурора та, за необхідності, за участю судово-медичного експерта або лікаря. Освідування, яке супроводжується оголошенням освідуваної особи, здійснюється особами тієї ж статі, за винятком його проведення лікарем і за згодою особи, яка освідується. Слідчий (детектив), прокурор не вправі бути присутнім при освідуванні особи іншої статі, коли це пов'язано з необхідністю оголошувати особу, що підлягає освідуванню. 3. Перед початком освідування особі, яка підлягає освідуванню, пред'являється постанова слідчого (детектива), прокурора. Після цього особі пропонується добровільно пройти освідування, а в разі її відмови освідування проводиться примусово”.

Список використаних джерел:

1. Сергеева Д. Поняття та види слідчих (розшукових) дій за чинним КПК України / Д. Сергеева // Право України. – 2013. – № 11. – С. 180-188.
2. Шумейко Д.О. Розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою: Дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / Д.О. Шумейко. – Дніпропетровськ, 2015. – 263 с.
3. Кримінальне провадження № 42013010300000025. – Архів Апеляційного суду Вінницької області.
4. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 г.: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575852.
5. Уголовно-процессуальный кодекс Азербайджанской Республики от 14 июля 2000 г. № 907-ІГ: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.unodc.org/tldb/pdf>
6. Уголовно-процессуальный кодекс Туркменистана: Закон Туркменистана от 18 апреля 2009 г.: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=27706.
7. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации от 18 декабря 2001 г.: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.consultant.ru/popular/cpkrf>.
8. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Армения от 01 июля 1998 г.: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1450&la>
9. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь от 16 июля 1999 г.: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://etalonline.by/?type=text®num=НК9900295#load_text_none_1.
10. Уголовно-процессуальный кодекс Кыргызской Республики от 30.06.1999 г.: [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://kenesh.kg/RU>

УДК 343.352

С. С. Базір

здобувач кафедри
криміналістики та судової медицини
(Національна академія
внутрішніх справ, м. Київ)

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОТИПРАВНИХ ДІЯНЬ СУДДІВ, ВЧИНЕНИХ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Кримінальна відповідальність є одним із видів юридичної відповідальності. Основні засади функціонування інституту юридичної відповідальності регулює Конституція України. У нормах Основного Закону нашої держави ми неодноразово зустрічаємось з терміном “відповідальність” (ст. 58, 60 – 63 і 92, в розд. VIII “Правосуддя”) [91, с. 28 – 29; 14, с. 115].

Поняття юридичної відповідальності суддів тісно пов’язане з поняттям професійної діяльності, яка передбачає опанування особою певних умінь, навичок, знань, тобто наявність у судді відповідної професійної підготовки для здійснення своєї трудової діяльності. Здатність суддів нести відповідальність за її результати значною мірою визначає рівень їх професійної придатності.

Юридична відповідальність судді – це здатність судді звітувати перед собою, суддівським корпусом, кваліфікаційною комісією, Вищою Радою юстиції України за результати своєї професійної діяльності та додержання норм моралі і одержувати позитивні чи негативні оцінки своєї діяльності із застосуванням, у разі потреби, відповідних санкцій за неналежну поведінку.

Із змісту суддівського імунітету випливає, що імунітет звільняє суддів від виконання окремих юридичних обов’язків (наприклад, юридичні норми звільняють суддів від обов’язку зазнавати позбавлення певних прав у випадку вчинення адміністративного правопорушення); імунітет містить ускладнені правові процедури для притягнення суддів до кримінальної відповідальності (приміром, чинне законодавство не звільняє суддів від кримінальної відповідальності, але передбачає ускладнений порядок порушення кримінальної справи, проведення слідчих дій, затримання та взяття під варту).

Таким чином, недоторканність судді є певним винятком з конституційного принципу рівності всіх перед законом і судом. Закон – єдиний бар’єр, поставлений судді. Суддя підпорядкований тільки закону.

Як показує практика досить розповсюджені корупційні дії суддів у сфері земельного законодавства. Розглянемо деякі схеми протиправних рішень, які мають корупційні складові.

Аналіз кримінальних проваджень свідчить про те, що правопорушення, вчинені у сфері земельних відносин, можна кваліфікувати за такими напрямками.

Зловживання посадовими особами та власниками сільськогосподарських підприємств під час розпаювання землі

Корупційна схема: зазначені злочини становлять майже 60 % від загальної кількості виявлених у процесі роздержавлення землі. Усе починається з того, що керівник сільського господарства або сільський голова, користуючись необізнаністю односельців та пасивністю або навіть користолюбством депутатів сільської ради, самовільно затверджує список осіб на отримання земельних паїв. До списку відповідно потрапляють сторонні особи. Таким чином, законні власники паїв лишаються обділеними.

Завершується ця схема, як правило, в суді. Цей керівник звертається до суду про визнання списків членів колективного господарства дійсними.

У юридичній практиці існує спосіб узаконення рішення в суді з метою запобігти можливості позову протилежної сторони. У цьому випадку такою стороною могли бути ошукані керівником селяни.

Суддя, вступивши в змову з керівником, приймає рішення про законність затвердження по суті фіктивних списків, тим самим узаконивши внесення до списків осіб, які не мали право на цю землю.

Неналежне виконання своїх обов'язків службовими особами місцевих органів влади, управлінь архітектури та містобудування.

Корупційна схема: проблемним питанням у сфері землекористування є резервування земельних ділянок під будівництво. Ці ділянки, як правило, належним чином не оформлюються. Це зазвичай створює певні можливості для їх самовільного захоплення, як правило під будівництво.

Непоодинокими є факти й продажу земельних ділянок без проведення земельних торгів (аукціонів). Це відбувається з потурання представників місцевої влади.

Суд відіграє у цій схемі одну з головних ролей, адже саме через суд проводиться узаконення самочинного будівництва. Тобто узаконюється не лише сама будівля, а й земля під нею.

У цьому випадку незаконне рішення узаконюється в суді.

Зловживання міських, сільських голів та прийняття ними рішень, які не належать до їх компетенції.

Корупційна схема: за попередньою змовою із суддею про узаконення майбутніх незаконних рішень, поширеною є практика виділення земельних ділянок міськими, сільськими головами без рішення відповідних рад, попри їх виключну юрисдикцію з цих питань.

Нецільове використання землі.

Корупційна схема: неабияку загрозу для суспільства становить використання земельних ділянок не за призначенням із подальшою їх приватизацією.

Зміна цільового призначення сільськогосподарських земель обмежена законодавством, але за допомогою суду це можна зробити, оминаючи нормативні обмеження. Претендент на землю домовляється із суддею про узаконення передачі земельної ділянки в користування зі зміною її цільового використання. Унаслідок цього у селян вилучаються їхні землі.

Самовільне зайняття земельних ділянок та їх виділення на територіях природно-заповідного фонду України

Корупційна схема: великого поширення набули факти самовільного зайняття земельних ділянок або використання їх без документів на територіях природно-заповідного фонду. По суті незаконні землекористувачі здійснюють господарську діяльність на таких земельних ділянках, не сплачуючи обов'язкових платежів до бюджету. Вони не лише порушують норми використання заповідних земель, а й завдають чималої шкоди навколишньому середовищу.

Бажаючи отримати ці землі у приватну власність, названі землекористувачі звертаються до суду за сприянням в отриманні відповідних документів на вказані землі.

Дослідження наукового, нормативного та прикладного аспектів характеристики протиправних діянь суддів, вчинених у сфері земельного законодавства дозволило сформулювати висновок, що проблема протидії корупції у сфері правосуддя належить до найбільш актуальних соціальних, політичних і правових проблем. Адже, коли корумпований суддя проголошує своє рішення від імені України, він підриває насамперед авторитет держави. Повага до рішень судів залежить від того, наскільки суспільство вірить у непідкупність суддів. Незалежна та гідна поваги система судових органів є основою справедливості у нашому суспільстві. Кожен суддя має встановлювати та дотримуватись високих стандартів поведінки, підтримуючи таким чином непідкупність та незалежність судової влади.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : офіц. вид. – К. : Міністерство юстиції України, 2006. – 124 с.
2. Бойков А. Д. Третья власть в России. Очерки о правосудии, законности и судебной реформе 1990–1996 гг. / А. Д. Бойков. – М. : Изд-во НИИСЗ, 1997. – 264 с.

УДК 343.973

Б. І. Бараненко

кандидат юридичних наук, професор,
завідувач Науково-дослідної лабораторії
з правових та організаційно-тактичних проблем ОРД
(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка,
м. Северодонецьк)

ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ В УКРАЇНІ (МИНУЛЕ, СУЧАСНЕ, МАЙБУТНЄ)

Про те, що організована злочинність є не міфічне, а реальне явище звісно, мабуть, усім. У формі високо згуртованих організованих груп і їх стійкої різнопланової злочинної діяльності вона виявлялася майже завжди, принаймні, у всі радянські та пострадянські роки існування нашого суспільства. Інша справа, що рівень її інтенсивності та ступінь офіційного визнання й оцінки суспільної небезпеки з боку держави у ті чи інші часи були абсолютно неоднаковими. Радянська ідеологія геть чисто виключала визнання існування будь яких форм організованої злочинності.

Власне автор цих строк особисто, працюючи з середини 50-х років минулого століття на оперативній роботі в карному розшуку Донецької області, брав безпосередню участь у викритті організованих груп та бандитських формувань, які активно тоді діяли на донецькій землі. Проте тоді це були формування або суто післявоєнної, або ще воєнної формації (у художніх творах вони в деякій мірі висвітлені в кінострічках «Место встречи изменить нельзя», «Ликвидация» тощо).

Зазначимо, що йдеться про групи (банди) загальної кримінальної спрямованості, без урахування формувань, злочинна діяльність яких обліковувалася у відомчій статистиці по так званій лінії «БХСС».

Але зазначені післявоєнні роки були не тільки роками спалаху в країні злочинності організованих груп та банд. Це були також часи придбання та відточування професійної майстерності працівників карного розшуку, напрацювання ними ефективних методик і тактичних прийомів оперативно-розшукової діяльності, що дозволило, в принципі, у досить стислі терміни локалізувати і бандитизм, і організовану групову злочинність як масове кримінальне явище. Уже к початку так званої «брежнєвської епохи» (1964-1985 рр.), яку пов'язують з відносною стабільністю усіх сфер життя, відсутністю серйозних політичних і економічних потрясінь та зрос-

танням добробуту громадян, у нашій країні намітилися деякі позитивні тенденції в структурі і динаміці злочинності, у тому числі й організованої.

Але з настанням періоду «горбачовської перестройки», економічних реформ і «нового мислення» (1985-1991 рр.), який, як відомо, завершився крахом СРСР, відбувся небувалий до цього сплеск організованої групової злочинності у вигляді здебільшого вже не звичайного криміналу, але рекету, шантажу, бандитизму, викрадання заручників, кривавих розбірок тощо. Головною метою і змістом цієї злочинності стало незаконне накопичення прибутків та надприбутків.

Слід зауважити, що перші симптоми прояву організованості злочинності, зокрема майнової спрямованості, були виявлені на початку 80-х років минулого століття, що було встановлено проведенням (під науковим керівництвом автора даної публікації) відповідного за тематичною спрямованістю наукового дослідження*. Тоді вперше в радянській державі це було викладено нами в навчальному посібнику «Організовані злочинні групи» [1]. У цій роботі висвітлено ряд нових, специфічних особливостей формування і тактики злочинної діяльності кримінальних груп на високому організаційному рівні.

Новелою наукового підходу до вивчення й аналізу зазначених груп стало визнання того, що рівень організованості групи залежить від значимості поставленої нею злочинної мети та оцінки складнощів її досягнення. Іншими словами, *для здійснення простих, таких, що не обіцяють значної матеріальної вигоди та не вимагають ретельної підготовки злочинів, організовані групи не створюються*. Такий підхід дозволив виділити із загального масиву кримінальних груп, що здійснювали крадіжки, грабежі або розбійні напади з метою заволодіння державним або суспільним майном, саме ті формування, які були організованими, і визначити типові (соціальні, кримінологічні, кримінальні, оперативно-розшукові й ін.) ознаки, властиві їм.

Зокрема, усі вони характеризувалися:

- наміром на вчинення розкрадань у великих або особливо великих розмірах;
- попередньою інформаційною й технічною підготовкою до скоєння злочину;
- наявністю лідера універсального типу (у соціальній психології

* Ідеться про проведення Київським філіалом ВНДІ МВС СРСР (1983р.) наукового дослідження по темі: «Попередження посягань на державне і суспільне майно (крадіжок, грабежів і розбійних нападів), що здійснюються організованими групами».

до «універсальних» відносять лідерів, що виконують керуючу роль стосовно членів групи не тільки в період виконання завдань, для віршення яких вона утворилася, але і в інший час);

- спеціальними організаційними та організаційно-технічними заходами, що здійснюються ініціатором створення групи або її лідером;

- узгодженістю дій в період безпосереднього скоєння злочину, а також психологічною згуртованістю і стійкістю групового утворення.

Зрозуміло, отримані наукові дані обумовлювали потреби щодо приведення в адекватний стан заходів, засобів, методів та самої організації оперативно-розшукової діяльності, зокрема, підрозділів карного розшуку, у тому числі й з опорою на послідовні наукові дослідження зазначеної проблеми.

Ураховуючи указані потреби, колегія МВС СРСР своїм рішенням від 5 серпня 1988 р., реагуючи по суті на отриману відповідну наукову інформацію, визнала за необхідне подальше проведення поглибленого наукового вивчення проблеми боротьби з організованою злочинністю, виявлення і дослідження її чинників, а також вироблення на даній основі законодавчих та практичних пропозицій і рекомендацій, що відповідають поточному моменту. Безпосереднє виконання цього завдання було покладено на Київську вищу школу МВС СРСР, до складу якої на той час влилася буйша філія ВНДІ МВС СРСР. Саме, виходячи з цього, авторським колективом за участі виконавців попередньої наукової розробки було досліджено тему «Науковий аналіз організованої злочинності, застосування оперативно-розшукових заходів і методів боротьби з нею».

Головною методологічною особливістю цього дослідження стало те, що організована злочинність уявлялася й вивчалася не як математичне сумарне, а як системне соціально-правове явище, яке включає в себе разом із реальною сукупністю злочинів, здійснюваних організованими формуваннями, та суб'єктів їх вчинення, конкретні соціально-, економічно-, психологічно- обумовлені чинники, що впливають на неї (причинний комплекс), а також заходи, методи і результати протидії їй, переважно оперативно-розшукового характеру. Такий підхід дозволив досягти цілісного системного уявлення про досліджувані різноманітні явища і процеси, що формують специфічний зміст самої організованої злочинності, а також виявити й виокремити основні її зовнішні розпізнавальні ознаки, зокрема такі:

1) консолідація злочинного середовища з утворенням в ньому окремих групових, зокрема складних ієрархічних кримінальних

формувань (організованих груп і угруповань) з різною організаційною структурою та різною злочинною спрямованістю;

2) систематична, багатопланова і всесторонньо організована злочинна діяльність вказаних формувань, зміст якої складають як звичайні, традиційні корисливі і корисливо-насильницькі злочини (розбійні напади, особливо на осіб, що займаються кооперативною чи індивідуальною трудовою діяльністю, крадіжки з квартир таких осіб; шахрайство і ін.), так і незвичайні (нові) види злочинів (рекети, шантаж, викрадення заручників, заняття злочинним бізнесом, що включає торгівлю наркотиками, зброєю, порнографічній продукції тощо), де загальна мета — отримання незаконними шляхами найбільшої матеріальної вигоди;

3) прагнення лідерів злочинних формувань до придбання корумпованих зв'язків з числа, у першу чергу, представників правоохоронних органів, а також інших органів влади і державного управління. Практично кожна третя викрита організована група мала своєрідні захисні «дахи», в які входили вищезгадані корумповані зв'язки;

4) розподіл сфер кримінального впливу і функціонування між злочинними формуваннями. На час проведення дослідження процес кримінального розділу «підконтрольних» зон і сфер між організованими злочинними групами був практично майже завершеним в усіх великих містах України. І це, мабуть, найістотніший елемент у всій характеристиці цих груп;

5) використання організованими групами і угрупованнями економічних і соціальних умов криміногенної значущості і гнучке реагування на зміни соціально-економічної обстановки в плані вибору найбільш оптимальних напрямів, шляхів і способів злочинного збагачення, а іноді й умисне штучне створення відповідних умов шляхом ухвалення певних управлінських рішень і нормативних актів на рівнях як центральної влади, так і регіональних органів державного управління.

Приведений перелік являв собою на тодішній час доволі стабільний набір визначальних ознак організованої злочинності, як явища соціального, соціально-економічного і соціально-правового характеру*.

* За результатами, окрім іншого, було випущено Спеціальну збірку наукових праць, у якій більше ніж двадцять вітчизняних авторів висвітлили в широкомасштабному системному вимірі феномен організованої злочинності з її особливою організаційною та психологічною структурою, а також проблемні питання щодо застосування оперативного-розшукових засобів і методів боротьби з нею. Див: *Организованная преступность и борьба с ней на современном этапе. Специальный сборник научных трудов*. К.: РИО КВШ МВД СССР, 1991.

Слід сказати, що з появленням зазначених первинних наукових розробок щодо проблеми, яка розглядається, в СРСР розпочалося стрімке формування новітньої концептуальної теорії організованої злочинності. При цьому з'явилися десятки різноманітних за науковою спеціальністю і предметом дослідження дисертацій та сотні публікацій за даним напрямком.

Але, на жаль, у цих роботах не досить вірно й послідовно визначалося місце і роль організованої злочинної групи (угруповання, організації) та її протиправної діяльності у змісті поняття організованої злочинності. Це нерідко приводило творчі досягнення окремих учених і практиків до помилових суджень про те, що організовану злочинність слід розглядати лише як конкретне, завершене кримінальне діяння, але не як об'єктивне соціальне явище, основу якого складає, з одного боку, його особливий кримінальний зміст (сукупність різних видів злочинів, скоєних організованими злочинними групами, угрупованнями, організаціями), а, з іншого, - система специфічних соціальних, економічних, кримінальних, психологічних відношень, що складаються в певних прошарках суспільства з приводу незаконного отримання прибутків і надприбутків.

Проте загальну теоретичну й практичну цінність наукових напрацювань минулого часу не слід зменшувати. Адже вони склали фундаментальну основу не тільки становлення теорії організованої злочинності, але й законодавчого її визначення. Так, у Законі України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [2] у ст.1 (ч.1-2) під цією злочинністю розуміється сукупність злочинів, що вчиняються у зв'язку зі створенням та діяльністю організованих злочинних угруповань.

Види та ознаки цих злочинних формувань встановлюються Кримінальним кодексом України [3]. Зокрема, у ч. 3. ст. 28 цього кодексу злочин визнається вчиненням організованою групою (ОГ), якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи. А в ч. 4 цієї ж статті злочин визнається вчиненням злочинною організацією (ЗО), якщо він скоєний стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (п'ять і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи коорди-

нації злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп.

Ми далекі від твердження, що з прийняттям та введенням в дію зазначених Законів організована злочинність була подолана. Але певний перелом на цьому напрямку відбувся. Зокрема, є всі підстави стверджувати, що створені в свій час так звані б-ті підрозділи (в управліннях карного розшуку ГУ-УМВС) та згодом спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю органів внутрішніх справ України протягом 90-х років минулого віку та першого десятиріччя 21-го століття успішно справилися із завданням щодо виявлення й ліквідації діючих на Україні банд і міцних ієрархічних організованих злочинних угруповань. Більшість таких злочинних формувань були засуджені, але поряд із тим чимало з них самоліквідувалися в результаті кримінальних міжгрупових зіткнень із взаємним фізичним знищенням одне одного.

Як видно, виявлені нами в минулому базові ознаки, закономірності й принципи злочинної діяльності ОГ та ЗО стали предтечею теоретичних, законодавчих та практичних рухів на шляху протидії організованій злочинності в країні. І, треба сказати, що вказані ознаки, закономірності зберігають своє визначальне значення і сьогодні. Хіба що реалізуються вони в умовах теперішнього часу на принципово новому соціальному, політичному та економічному ґрунті.

На жаль, слід констатувати, що останніми роками набрані в минулому темпи боротьби із загально кримінальними проявами організованої злочинності пішли на спад. Особливо виразно це виявилось в останні («післямайданні») роки. Сьогоднішня обстановка в країні, навіть за офіційним визнанням з боку держави, характеризується тотальною корупцією на всіх щаблях влади й управління; нестійкістю політичної, економічної і соціальної цілісності суспільства; обігом величезного, злочинно нажитого, капіталу, який служить основою економічного розшарування суспільства, підживлює протиправний бізнес та тіньову економіку. У свою чергу, незаконно (та й законно) збагачені люди все більш стають привабливими для злочинних посягань.

Але найбільшим негативом сучасного життя є війна на Сході України та її прямі криміногенні наслідки, серед яких неконтрольований обіг злочинно придбаної вогнепальної зброї призвів до масового озброєння злочинного світу та і в цілому значних прошарків населення. Тож сьогодні стріляють як кримінальні елементи при вчиненні злочинів, так і обивателі з низовинних спонук або зовсім без яких-небудь причин.

Протистояння всьому вищезазначеному з боку правоохоронних органів, а точніше кримінальної поліції, насамперед, її підрозділів карного розшуку, сьогодні з усією очевидністю можна визнати неефективним, і, в першу чергу, у зв'язку з утратою цими підрозділами професіоналізму. На даний час у результаті не зовсім вдалого проведення кадрових реформ у системі МВС та майже огульного так званого очищення рядів міліції від належності до попередньої влади, ледь зовсім не залишилося професійно грамотних оперативників. Новачки, що поновляють ряди «сискників» не мають ще достатніх знань і навичок, а рядом з ними, на жаль, нема тих «профі», які завжди прививали ці знання й навички новачкам.

Саме за всіх вищезазначених умов результати щодо виявлення та конкретної кримінально-правової боротьби з ОГ та ЗО на сьогодні є, як свідчить офіційна статистика, невтішними.

Так, аналізуючи показники за 2013 р. (узяті нами як базові, відправні в статистичному порівняльному аналізі) та наступні 2014-2016 р.р. щодо загального рівня та динаміки виявлення ОГ та ЗО (див. табл.1), стає очевидним, що, по перше, у кількісному відношенні ці показники врят чи відображають реальність. Адже за майже повні 4 роки в цілому по країні виявлено аж 626 організованих груп разом зі злочинними організаціями, що в середньому на рік складає трохи більше ніж 156 таких формувань (зауважимо, що ЗО серед них у середньому не більше 3-х на рік).

Табл. 1. Загальний рівень та динаміка виявлених ОГ та ЗО

	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р. (11 м-ц)
Виявлено ОГ і ЗО (у знаменнику окремо ЗО) - динаміка в %% відносно базового показника за 2013 р.	192 / 7	167 / 1	139 / 4	128 / 1
	-	87,0%	72,4%	66,1%
Виявлено ОГ і ЗО (у знаменнику окремо ЗО) підрозділами поліції (ОВС) - динаміка в %% відносно базового показника за 2013	149 / 6	139 / 1	109 / 2	89 / 0
	-	93,3%	73,1%	59,7%

По друге, це різке падіння динаміки показників, які розглядаються. Починаючи з 2014 року, тобто року розгортання активної фази «Майдану» та початку АТО в Україні, загальна кількість виявлених ОГ і ЗО щорічно скорочувалася в середньому майже на чверть (24,8%). Спостерігається також схожа, але більш інтенсивна тенденція зниження динаміки виявлення ОГ та ЗО підрозділами поліції (у середньому щорічно на 28%).

Переважну кількість ОГ і ЗО представляють такі (див. табл. 2), що налічують 3-х учасників. У середньому щорічно їх питома вага

в загальній кількості виявлених цих злочинних формувань складає майже 62%, а 38% ОГ і ЗО при цьому налічували **від 4-х до 10-ти і більше осіб**.

Табл. 2 Кількісний склад виявлених ОГ та ЗО

Диференціювання ОГ і ЗО (у знаменнику ЗО) за кількістю їх учасників	3 особи	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р. (11 м-ц)
		від 4-х до 10-ти і більше осіб	118 / 2	108 / 0	86 / 1
Диференціювання ОГ і ЗО (у знаменнику ЗО) за тривалістю їх існування до моменту виявлення	До 1-го року	140 / 4	120 / 0	97 / 3	103 / 2
	- питома вага в загальному масиві ОГ і ЗО	72,9%	71,9%	69,7%	81,1%
	До 2-х років	14 / 0	25 / 0	22 / 0	13 / 0
	Більше 3-х років	6 / 0	4 / 0	4 / 0	4 / 0

Приваблюють увагу також дані щодо диференціювання ОГ та ЗО за тривалістю їх існування і злочинної діяльності до моменту виявлення. У середньому щорічно 73,9 цих формувань функціонували до одного року.

Не відрізняються в принципі від попередніх закономірностей тенденції розвитку показників щодо загального рівня та динамічного руху учасників виявлених ОГ і ЗО (див. табл.3). Так, протягом 4-х років їх у середньому щорічно правоохоронними органами виявлялося 622,3 одиниці, що становить майже 4 учасника (3,9 одиниці) на одну ОГ і ЗО у рік, у тому числі 508,5 підрозділами поліції (ОВС). Гадаємо, що це не зовсім задовільні показники. Тим більш, що в їх динаміці вони щорічно скорочувалися майже на тридцять відсотків у порівнянні з базовою величиною 2013-го року.

Табл. 3. Загальний рівень та динаміка учасників ОГ та ЗО

	2013 г.	2014 г.	2015 г.	2016 р. (11 м-ц)
Виявлено учасників ОГ і ЗО	800	676	507	506
- динаміка в %% відносно базового показника за 2013 р.	-	84,5%	63,4%	63,3%
- усереднена кількість учасників на одну ОГ та ЗО	4,2 од.	4,0 од.	3,6 од.	3,9 од.
Виявлено підрозділами поліції (ОВС) учасників ОГ і ЗО	629	571	448	386
- динаміка в %% відносно базового показника за 2013 р.	-	90,8%	71,2%	61,4%

Характеристику загального рівня та динаміки виявлених ОГ і ЗО далі доповнимо даними аналізу загального стану та структури вчинюваних ними злочинів (див. табл. 4).

Табл. 4. Загальний стан та структура злочинів, вчинених ОГ та ЗО

	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р. (11 м-ц)
Загальна кількість злочинів, щорічно вчинюваних ОГ і ЗО	1406	1322	1189	940
- у тому числі злочинів, щорічно вчинюваних окремою ОГ чи ЗО	7,3 од.	7,9 од.	8,6 од.	7,3 од.
- у тому числі кількість тяжких та особливо тяжких злочинів, повідомлених (за статистикою МВС) карному розшуку	593 од.	489 од.	534 од.	454 од.
- питома вага у загальній кількості злочинів, вчинених ОГ та ЗО	42,2%	36,7%	44,9%	48,3%
Загальний обсяг матеріальних збитків, щорічно нанесених ОГ і ЗО (або злочинного їх прибутку) у гр.	624992,4	289063,4	62249,4	83693,2
Частка щорічних матеріальних збитків (прибутків), що припадає на одну ОГ чи ЗО у гр.	3255,2	1730,9	447,8	653,8
Частка щорічних матеріальних збитків (прибутків), що припадає на одного учасника ОГ чи ЗО у гр.	781,2	427,6	122,8	165,4
Частка щорічних матеріальних збитків (прибутків), що припадає на один злочин, вчинений ОГ чи ЗО у гр.	444,5	218,7	52,3	89,0

Перш за все, слід зауважити, що всі виявлені ОГ і ЗО у середньому протягом 1-го року вчиняли 1214 злочинів різних видів. При цьому на кожну одну ОГ чи ЗО припадає 7,8 одиниць злочинів. Ці дані викликають дуже сумнівні запитання, а саме: наскільки статистичні показники щодо виявлення ОГ і ЗО та розслідування вчинюваних ними злочинів відповідають дійсності? Наскільки ці показники відображають дійсну на сьогодні суспільну небезпечність організованої злочинності? Більш менш зрозумілі відповіді на ці питання надають зіставлення зазначених вище показників з показниками збитків (по суті злочинних прибутків), причинених ОГ і ЗО злочинною діяльністю.

Так, при усередненому обсязі 265 000 гр. матеріальних збитків, нанесених протягом 1-го року всіма ОГ разом і ЗО, відповідні збитки (або злочинний прибуток) у розрахунку на одну ОГ чи ЗО становлять усього 1522 грн. на один рік (127 гр. на місяць), а у середньому за один рік у розрахунку на один, вчинений ними злочин, аж 201,1 гр. на рік. Усе це парадоксально і, треба сказати, виглядає на фоні того, що протягом одного року у середньому 470 злочинів або 38,7% від середньорічної їх загальної кількості, вчинених ОГ та ЗО, є корисними та корисно-насильницькими злочинами (розбої, грабежі, вимагання, наркозлочини та крадіжки), які вчиняються, як уже було зазначено, виключно з метою отримання великих та особливо великих прибутків.

Таким чином, із усього вищесказаного не важко дійти висновку, що дані проаналізованого нами загального стану, рівня, динаміки та структури злочинів, вчинених ОГ та ЗО, які в державній кримінальній статистиці віднесені до числа злочинів, закінчених розслідуванням у кримінальних провадженнях протягом 2013-2016 р.р., цілком не відповідають дійсному стану та суспільної небезпеки організованої злочинності на Україні в сучасних умовах. Тому мимоволі складеться враження, що більшість злочинних формувань та вчинених ними злочинів або формально зафіксовані державною статистикою як прояви організованої злочинності, або оперативні-слідчі підрозділи нацполіції України неспроможні на сьогодні ефективно протидіяти такій злочинності, зокрема, швидко й повно виявляти дійсні ОГ та ЗО, своєчасно попереджувати і розкривати всі, вчинювані ними злочини, усебічно розслідувати їх, установлюючи і доводячи вину всіх учасників ОГ і ЗО, так само, як і повному обсязі матеріальні збитки, спричинені сучасною організованою злочинністю.

Тож майбутнє у розв'язанні розглядуваної, далеко не тільки правоохоронної проблеми, залежить від багатьох факторів і, в перше чергу, від політичної волі держави. За всім наступним, з точки зору організаційних, організаційно-тактичних та інших спеціальних методик справа не стане. Досвід минулого тому запорука.

Список використаних джерел:

1. Бараненко Б.И. Организованные преступные группы. Учебное пособие. / Грачев В.И. – М., ВНИИ МВД СССР, 1984. – 92 с.
2. Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30.06.1993, № 3341-ХІІ. – Голос України, 06.08.1993.
3. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-ІІІ (із змінами, внесеними згідно із Законом України від 11.07.2003 р. № 1130-ІV).

УДК 351.741

В. О. Басс

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри
адміністративної діяльності
(Національна академія
внутрішніх справ, м. Київ)

ДЕЯКІ ПИТАННЯ НАДАННЯ ПРАВООХОРОННИХ ПОСЛУГ МВС УКРАЇНИ ТА НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ

Відповідно до вимог п. 8 Плану заходів МВС з реалізації Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України, затвердженої наказом МВС України від 10.06.2016 № 490 слід визначити сутність та зміст поняття «правоохоронні послуги», що надаються органами системи МВС України, в тому числі, центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовує і координує Міністр.

Ідея полягає у тому щоб, максимальну кількість різних адміністративних послуг (правоохоронних), насамперед найнеобхідніших для громадян, можна було отримувати в одному місці. Таким є досвід розвинених країн світу з кращими практиками надання адміністративних послуг за моделлю інтегрованого (єдиного) офісу (ФРН, Польща, Канада тощо). Саме такий досвід підходить для великих за чисельністю населення та за територією країн, у яких ефективною є система децентралізованого урядування

Дослідивши низку законодавчих, підзаконних нормативно-правових актів, а також законопроектів можна сформулювати визначення «правоохоронних послуг». **Це якісний результат здійснення центром надання сервісних послуг Міністерства внутрішніх справ України повноважень, визначених Законом.**

Метою діяльності центрів надання правоохоронних послуг є покращення якості, підвищення оперативності та об'єктивності надання сервісних послуг з оформлення дозволів, посвідчень, свідоцтв, довідок копій, дублікатів документів уповноваженими територіальними центрами надання сервісних послуг, полегшення отримання цих послуг громадянами, запобігання проявам корупції у даній сфері.

Щодо критеріїв оцінки якості надання правоохоронних послуг.

Враховуючи положення Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України, затвердженої Указом Президента України від 14 березня 2016 року № 92/2016 ми приходимо до висновку, що практична оцінка ефективності забезпечення національної безпеки – завдання виключно важливе і водночас складне. Без такої оцінки неможливо забезпечити не тільки адекватність підходів і високу якість оцінок і рішень, які зумовляють всю функціональ-

ність цієї сфери, а й створити сучасну, адекватну викликам, загрозам і небезпекам. З іншого боку, світова і вітчизняна практика свідчать, що національній безпеці та системі її забезпечення можуть бути притаманні ті чи інші кризові вади, які знаходять своє кінцеве, інтегративне відображення у поняттях дефектності та дисфункційності [1].

Щодо критеріїв оцінки якості надання саме правоохоронних послуг, які надаються МВС України, то необхідно запровадити централізовану систему управління якістю та постійно проводити:

- *моніторинг стану законності та правопорядку, суспільно політичної ситуації в регіоні з урахуванням факторів, що сприяють загостренню криміногенної ситуації. Визначення причин і умов, що сприяють правопорушенням у сфері публічного порядку, безпеки та економіки для вироблення спільних дій з їх профілактики;*

- *розробити та ввести в дію механізм екстреного реагування на факти бездоглядності дітей. Забезпечити ефективно здійснення профілактичної роботи з неблагополучними сім'ями;*

- *проводити скоординовану роботу щодо профілактики правопорушень на внутрішньому ринку та запровадження дієвого контролю за реалізацією товарів, зокрема, підакцизних;*

- *постійно здійснювати соціологічні дослідження, вивчення громадської думки про роботу правоохоронних органів. Інформування населення через засоби масової інформації стосовно роботи Національної поліції щодо ведення кримінальних проваджень з найбільш резонансних злочинів, а також виявлені в ході розслідування справ причини і умови, що сприяють вчиненню злочинів. Проведення брифінгів, прес-конференцій і круглих столів з найбільш актуальних питань;*

- *у питанні запобігання порушень публічного порядку і ослаблення дії криміногенних факторів забезпечити виявлення і припинення проявів корупції серед державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування, військовослужбовців та працівників правоохоронних і контролюючих органів;*

- *шляхом внесення змін до Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку та державного кордону» активно залучати громадські формування до охорони публічного порядку. Сприяти забезпеченню дільничних офіцерів поліції в сільській місцевості службовими приміщеннями, засобами зв'язку та ортехнікою;*

- *спільно із місцевими органами влади проводити скоординовану роботу із забезпечення зменшення заборгованості підприємств з виплати заробітної плати, за спожиті енергоносії, своєчасне виявлення фактів зловживання з боку посадових і службових осіб таких підприємств;*

- проводити скоординовану роботу щодо боротьби з нелегальними казино, ігровими автоматами та пунктами прийому металобрухту, вживати дієвих заходів щодо припинення їх діяльності;
- у питаннях удосконалення роботи з соціальної адаптації бездомних осіб і осіб, звільнених з місць позбавлення волі сприяти бездомним громадянам, особам, які звільнилися з місць позбавлення волі, у видачі та оформленні документів, необхідних для вирішення соціальних питань. Активізувати роботу спостережних комісії з надання такій категорії осіб допомоги в соціальній адаптації;
- приведення умов тримання затриманих у відповідність до вимог європейських норм і стандартів.

Щодо переліку правоохоронних послуг, то відповідно до статті 2 Закону України «Про Національну поліцію».

Завданнями поліції є надання поліцейських послуг у сферах:

- 1) забезпечення публічної безпеки і порядку;
- 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави;
- 3) протидії злочинності;
- 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Окрім того, відповідно до статті 23 поліція також:

- 1) здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень;
- 2) виявляє причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживає у межах своєї компетенції заходів для їх усунення;
- 3) вживає заходів з метою виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень; припиняє виявлені кримінальні та адміністративні правопорушення;
- 4) вживає заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушення;
- 5) здійснює своєчасне реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події;
- 6) здійснює досудове розслідування кримінальних правопорушень у межах визначеної підслідності;
- 7) розшукує осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляються від виконання кримінального покарання, пропали безвісти, та інших осіб у випадках, визначених законом;
- 8) у випадках, визначених законом, здійснює провадження у справах про адміністративні правопорушення, приймає рішення про застосування адміністративних стягнень та забезпечує їх виконання;

9) доставляє у випадках і порядку, визначених законом, затриманих осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення, та осіб, які вчинили адміністративне правопорушення;

10) вживає заходів для забезпечення публічної безпеки і порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах, вокзалах, в аеропортах, морських та річкових портах, інших публічних місцях;

11) регулює дорожній рух та здійснює контроль за дотриманням Правил дорожнього руху його учасниками та за правомірністю експлуатації транспортних засобів на вулично-дорожній мережі;

12) здійснює супроводження транспортних засобів у випадках, визначених законом;

13) видає відповідно до закону дозволи на рух окремих категорій транспортних засобів; у випадках, визначених законом, видає та погоджує дозвільні документи у сфері безпеки дорожнього руху;

14) вживає всіх можливих заходів для надання невідкладної, зокрема домедичної і медичної, допомоги особам, які постраждали внаслідок кримінальних чи адміністративних правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в ситуації, небезпечній для їхнього життя чи здоров'я;

15) вживає заходів для визначення осіб, які не здатні через стан здоров'я, вік або інші обставини повідомити інформацію про себе; встановлює особу за невпізнаним трупом;

16) забезпечує безпеку взятих під захист осіб на підставах та в порядку, визначених законом;

17) у межах своєї компетенції, визначеної законом, здійснює контроль за дотриманням вимог законів та інших нормативно-правових актів щодо опіки, піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, вживає заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, правопорушенням серед дітей, а також соціального патронажу щодо дітей, які відбували покарання у виді позбавлення волі;

18) вживає заходів для запобігання та припинення насильства в сім'ї;

19) здійснює охорону об'єктів права державної власності у випадках та порядку, визначених законом та іншими нормативно-правовими актами, а також бере участь у здійсненні державної охорони;

20) здійснює на договірних засадах охорону фізичних осіб та об'єктів права приватної і комунальної власності;

21) здійснює контроль за дотриманням фізичними та юридичними особами спеціальних правил та порядку зберігання і використання зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту та активної оборони, боєприпасів, вибухових речовин і матеріалів,

інших предметів, матеріалів та речовин, на які поширюється дозвільна система органів внутрішніх справ;

22) здійснює у визначеному законом порядку приймання, зберігання та знищення вилученої, добровільно зданої або знайденої вогнепальної, газової, холодної та іншої зброї, боєприпасів, набоїв, вибухових речовин та пристроїв, наркотичних засобів або психотропних речовин;

23) здійснює контроль у межах своєї компетенції, визначеної законом, за дотриманням вимог режиму радіаційної безпеки у спеціально визначеній зоні радіоактивного забруднення;

24) сприяє забезпеченню відповідно до закону правового режиму воєнного або надзвичайного стану, зони надзвичайної екологічної ситуації у разі їх оголошення на всій території України або в окремій місцевості;

25) виконує в межах компетенції запити органів правопорядку (правоохоронних органів) інших держав або міжнародних організацій поліції відповідно до закону та міжнародних договорів України;

26) здійснює оперативно-розшукову діяльність відповідно до закону [2].

Усе вище перераховане слід вважати надання «правоохоронних послуг».

Необхідно внести зміни до статті 6 (Інформація про адміністративні послуги) Закону України «Про адміністративні послуги» і викаласти її у такій редакції: *«суб'єкти звернення мають право на безоплатне отримання інформації про адміністративні (правоохоронні) послуги та порядок їх надання, що забезпечується шляхом надання їм безоплатного доступу до Реєстру адміністративних послуг, розміщеного на Урядовому порталі, функціонування телефонної довідки та інформування таких суб'єктів через засоби масової інформації»* [2].

Список використаних джерел:

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України»: Указ Президента України від 14.03.2016 № 92/2016 [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/92/2016>.

2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

3. Про адміністративні послуги: Закони України від 06.09.2012 № 5203-VI [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5203-17>.

УДК 343.14

В. М. Беднарська

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри
загальноюридичних дисциплін
(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка,
м. Северодонецьк)

РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ДОКАЗОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО В СУДОВИХ РІШЕННЯХ

Напрацювання органами досудового розслідування та прокуратури кримінального процесуального практики за КПК 2012 року є безперечним, хоча «у теоретиків і практиків є багато нарікань (і справедливих, і, не справедливих) на якість як окремих кримінальних процесуальних норм, так і окремих, особливо нових для вітчизняного права інститутів» [2, с. 124-129].

Останнім часом в науковій літературі все частіше можна зустріти дослідження пов'язані з виправдувальними вироками суду. Така цікавість пов'язана частково із статистикою, яка свідчить про збільшення кількості таких вироків, частково з відкритістю результатів, щодо розгляду кримінальних справ, а частково з питаннями щодо якості досудового розслідування. Останнє із переліченого ставить і цілком обґрунтоване наступне питання: чи можливо результативність органів досудового розслідування ставити в залежність від наявності виправдувального вироку.

Під час запровадження кримінального процесуального кодексу в 2012 році вченими прогнозувалося, що цей Закон дає можливість для більш вільного ухвалення виправдувальних вироків, яких може бути до 15% від загальної кількості ухвалених вироків. І таке прогнозування ніяким чином не пов'язувалося з погіршенням роботи слідчих. Основний упор робився на реалізацію принципу змагальності в судовому провадженні. Як бачимо зараз, такий прогноз не виправдався, хоча кількість виправдувальних вироків дещо збільшилась.

Дані судової статистики за 2015 рік, демонструють нам наступні показники:

В I-й інстанції – в 2015 році суди ухвалили виправдувальні вироки стосовно 905 осіб, що на 12,7 % більше, ніж в 2014 році, але їх частка від кількості всіх осіб, щодо яких ухвалено вироки, становила всього лише 0,9 %, тобто менше ніж 1%.

В апеляційній інстанції в 2015 році виправдувальних вироків в апеляційному порядку було скасовано стосовно 295 осіб, що на

2,8 % більше, ніж у 2014 р., при цьому постановлено новий вирок у зв'язку зі скасуванням необґрунтованого виправдувального вироку стосовно 70 осіб.

Таким чином, варто констатувати, що судді не поспішають масово приймати виправдувальні вироки і, безумовно, їх можна зрозуміти, адже, як свідчить статистика, апеляційні суди скасовують близько 30% всіх виправдувальних вироків. Якщо суди не ухвалюють виправдувальні вироки, значить для цього нема підстав. Про що свідчать і скасовані виправдувальні вироки.

Таким чином, можна зробити однозначний висновок про те, що на сьогоднішній день постановлення судом виправдувального вироку є більше винятком, а ніж правилом. Основними причинами скасування в апеляційному порядку виправдувальних вироків стали: невідповідність висновків суду, викладених у вироку, фактичним обставинам кримінального провадження.

Але велика частка виправдувальних вироків апеляційними інстанціями залишено без зміни. Тому питання про те, чи це є результатом не ефективної роботи слідчого, прокурора, чи це дія суб'єктивного фактора під час перевірки й оцінки доказів судом, залишається відкритим.

Найкращим чином на це запитання відповідають рішення, ухвалені судами та мотивування, щодо неприйняття тих чи інших доказів. Адже, саме докази стають основним показником, щодо можливості ухвалення вироку того чи іншого виду: обвинувачуваного або виправдувального.

Інститут доказів не є новим у кримінальному судочинстві, але кримінальний процесуальний Закон 2012 року вніс до його змісту досить значні зміни, які під час практичної реалізації викликають певні питання.

Однією з цікавих змін є те, що тяжель перевірки доказів законодавцем було покладено на суд під час розгляду справи. Саме суд після перевірки в судовому засіданні має право прийняти рішення про допустимість чи не допустимість доказу в кримінальному провадженні. І тільки на підставі всієї сукупності перевірених та оцінених доказів ухвалюється рішення суду – вирок, який може бути двох видів: обвинувальний й виправдувальний.

Безсумнівним є те, що якість доказу, його допустимість в провадженні залежить від процесуальної діяльності слідчого та прокурора (сторони обвинувачення). Останнім часом як практики так і науковці досить часто звертаються до проблем виправдувальних вироків. І однією із таких проблем постає питання щодо того чи не є виправдувальний вирок результатом неналежної роботи органів досудового розслідування.

Наша цікавість пов'язана з використанням доказів безпосередньо в остаточних рішеннях суду – вироків, а точніше виправдувальних вироків.

Адже, результативність доказової діяльності слідчого найкращим чином висвітлюється саме в завершальних рішеннях суду – ухвалах, вироків, особливо в вироків. Правовим результатом успішної доказової діяльності, щодо провадження, яке надійшло до суду з обвинувальним актом є обвинувальний вирок, де докази перевірені й оцінені судом під час розгляду належним чином й при цьому не викликали сумніву.

Складно заперечувати, що в практичному застосуванні повинно бути місце для обох видів вироків, адже особа, яка втягнута в кримінальне провадження сподівається на справедливе судочинство.

Практика ухвалення виправдувальних вироків досить різноманітна й не завжди обґрунтована. Про зацікавленість і бажання привести практику до одноманітного застосування свідчить і те, що з цього приводу судовими органами було зроблено декілька узагальнень.

Так, наприклад, щодо ухвалення виправдувальних вироків, здійснене узагальнення судовою палатою у кримінальних справах Апеляційного суду Миколаївської області. Проаналізувавши ухвалені виправдувальні вироків, було зроблено висновки про те, що основною причиною не взяття до уваги доказів обвинувачення стала відсутність у діях обвинувачених складу кримінальних правопорушень [4]. Таке формулювання висновку є не зовсім коректним. Адже відсутність в діях особи складу злочину встановлюється саме доказами, а не навпаки. Саме недопустимість доказів, або їх суперечливість, з тих чи інших причин може встановити відсутність складу злочину. Й саме це підтверджується самими виправдувальними вироків, які ухвалені суддями.

Безумовно, що судді незалежні від впливу будь-яких осіб чи організацій та дотримуються лише закону. Разом з тим, вони вільні в своїх діях, щодо перевірки доказів безпосередньо в судовому засіданні та в оцінці доказів і вирішенні всіх питань пов'язаних з розглядом кримінального провадження. При цьому слід мати на увазі, що якою б досконалою й детальною не була правова регламентація діяльності суду, в суддів залишається можливість вирішувати ті чи інші питання при розгляді справи на власний розсуд, відповідно до їх правосвідомості й верховенства права.

Неупередженість вирішення справ відповідно до внутрішнього переконання суддів, повинно ґрунтуватися на вимогах закону, на всебічному, повному й об'єктивному дослідженні всіх обставин

правопорушення, під час якого не може надаватися перевага правовій позиції будь-якої сторони (захисту, обвинувачення) провадження. Фактично виправдувальний вирок за своєю вмотивованістю не повинен відрізнятися від обвинувального вироку і його висновки повинні ґрунтуватися на перевірених та оцінених в своїй сукупності доказах, повному, всебічному дослідженні всіх обставин провадження.

При ухваленні виправдувального вироку, суд визнає докази або недопустимими, або недостатніми для визнання вини особи й ухвалення обвинувального вироку. Аналіз виправдувальних вироків свідчить саме про такі ситуації.

Суди, ухвалюючи виправдувальні вирoki найчастіше аргументують свою позицію недоведеністю вини обвинувачуваного стороною обвинувачення.

Наприклад, вирокom Чигиринського районного суду Черкаської області визнав К. невинуватим у пред'явленому обвинуваченні за ч.1 ст.309 КК України та виправдав його у зв'язку з недоведеністю вчинення ним кримінального правопорушення. Обґрунтовуючи свій висновок, суд вказує на те, що слідчий всупереч вимог закону, до внесення відомостей в ЄРДР про вчинення гр. К. злочину, провів слідчу дію – його особистий обшук, під час якого й вилучено наркотичні засоби. При цьому з метою надання такої слідчій дії законності оформив її протоколом огляду місця події. Але ч.1 ст.237 КПК регламентує огляд місцевості, приміщення, речей та документи і при цьому не передбачає проведення огляду особи. Безперечно, що вже навіть такі дії слідчого є порушенням Закону й отримані в такий спосіб докази не можуть бути допустимими, як і похідні від них: висновок експертизи, визнання вилученої речовини речовим доказом.

Цей приклад свідчить не про те, що особа, у якої вилучили наркотичні засоби, не скоювала злочин, а про те, що органи досудового розслідування не дотримувались кримінальних процесуальних норм під час його виявлення.

І такі приклади не поодинокі. Так, вирокom Новоушицького районного суду Хмельницької області (№680/1211/13-к) [3], гр-н. А. визнано невинуватим у вчиненні злочину, передбаченого ч.1 ст. 263 КК України. В цьому випадку суд теж визнав докази отримані в результаті огляду житла не допустимими, оскільки під час розгляду справи було встановлено, що огляд проведено, хоча й з усного дозволу хазяїна, але до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань й без дозволу суду. Крім того слідча дія проведена дільничним інспектором та оперуповноваженими працівниками міліції, що суперечить кримінальному процесуальному

Закону, згідно з яким слідчі дії має право проводити тільки слідчий, або за його дорученням оперуповноважений. Огляд проведено в супереч ч.3 ст.233 КПК, яка наголошує, що слідчий, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння тільки у невідкладних випадках. Оскільки визначені дії не пов'язані з рятуванням життя людей чи майна, з переслідуванням осіб, які скоїли злочин, то і мова про невідкладність слідчої дії йти не могла.

Що стосується порушень закону, щодо суб'єкта проведення слідчих дій, то аналогічні порушення були виявлені й під час розгляду справи в апеляційному суді Кіровоградської області (пр. №11-кц/781/14/16) [3].

НС(Р)Д у формі оперативної закупки були здійснені о/у ВБНОН УМВС України в Кіровоградській області. А згідно зі ст.41 КПК, оперативні підрозділи здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора. А під час апеляційного розгляду кримінального провадження з достовірністю встановлено, що письмового доручення у кримінальному провадженні слідчий не давав, що підтверджується відсутністю такого доручення в матеріалах провадження.

Відповідним є й рішення апеляційної інстанції, яка вирок Кіровського районного суду м. Кропивницького стосовно гр. В. за обвинуваченням за ч.2ст.307 КК України скасувала й кримінальне провадження закрила на підставі п.3 ч.1 ст.284 КПК у зв'язку з не встановленням достатніх доказів для доведення винуватості обвинувачуваного в суді і вичерпані можливості їх отримання [4].

Але помилки й суб'єктивний фактор присутні не тільки в діяльності органів досудового розслідування й прокурора, але й суду.

З аналізу змінених та скасованих виправдувальних вироків випливає, що висновки суду першої інстанції про недоведеність вини того чи іншого обвинуваченого іноді не відповідають фактичним обставинам кримінального провадження, мають місце неповнота судового розгляду та істотні порушення норм кримінального процесуального закону, що завадило суду ухвалити законне, об'єктивне та справедливе рішення.

Так, 25.04.2013 Ленінський районний суд м. Миколаєва ухвалив виправдувальний вирок відносно К., обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч.2 ст.187 КК.

К. обвинувачували в тому, що близько 22.00 він, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, на вул. П. в м. Миколаєві, маючи

намір заволодіти чужим майном повторно, з погрозою застосування насильства, небезпечного для життя та здоров'я потерпілого Ч., яка виявилась у погрозі застосування пістолета, заволодів належними останньому коштами в сумі 150 грн., заподіявши матеріальних збитків. Як указав суд, стороною обвинувачення не доведено, що К. вчинив напад з метою заволодіння майном, такі обставини жодним доказом не встановлені. Дані щодо скоєння К. цього злочину, які містяться в обвинувальному акті та витягу з кримінального провадження, суд не бере до уваги, оскільки вони не є доказом. Суд визнав недоведеним і обвинувачення К. у вчиненні 1.10.2012 о 23.00 нападу з метою заволодіння майном потерпілого Ч. Останнього суд не допитував, сторона обвинувачення не забезпечила його присутності в судовому засіданні з метою допиту щодо обставин скоєння відносно нього злочину. Надані прокурором матеріали суд не вважав такими, що доводять вину К. у скоєнні правопорушення. Ухвалою Апеляційного суду Миколаївської області від 25.06.2013 виправдувальний вирок скасований, а кримінальне провадження відносно К. направлено на новий судовий розгляд у зв'язку з неповнотою розгляду та істотними порушеннями кримінального процесуального закону, що завадило суду ухвалити законне, обґрунтоване та справедливе рішення.

Таким чином, суд першої інстанції під час розгляду кримінального провадження не з'ясував причин неяви в судове засідання потерпілого, який до того ж не з'явився й на упізнання. Не допитавши осіб, які були присутні при упізнанні, зробив висновок про недоведеність вчинення К. кримінального правопорушення. Але такий висновок суду є передчасним, оскільки не перевірені всі докази й не з'ясовані обставини, необхідні для прийняття законного та обґрунтованого рішення.

Наведене підтверджує висновок про те, що для ухвалення виправдувального вироку необхідна не менша мотивація й обґрунтованість висновків ніж у обвинувальному вирокі. Адже такий висновок буде торкатися: по-перше, особи потерпілого в провадженні; по-друге, своїм рішенням суд ставить під сумнів процесуальну діяльність органів досудового розслідування.

Слід враховувати й наявність так званих сумнівів, які виникають під час розгляду справи. Виправдувальний вирок за наявності будь-якої з підстав для його винесення може мати достовірні факти, що підтверджують їх. У цих випадках має місце позитивна доведеність невинності. В умовах судового провадження, проте, не завжди можна визначити це з переконливістю. Сумніви незворотного характеру можуть ставитися до оз-

нак складу, висновків про відсутність або наявність події злочину, причетність суб'єкта до вчинення діяння. Закон тлумачить будь-які з них на користь обвинуваченого. В цьому випадку виправдувальний вирок підтверджує недоведеність вини, тобто немає об'єктивного підтвердження її наявності [1]. В таких випадках не ставиться під сумнів допустимість доказів, але їх загальна сукупність не визначає у судді внутрішнє переконання в винуватості особи.

І хоча, в цій публікації висвітлена тільки частка питань, які виникають щодо ухвалення виправдувальних вироків, і ці питання потребують подальшого дослідження, але певні висновки зробити можна.

Таким чином, дати однозначну відповідь чи можливо оцінювати результативність роботи слідчого та прокурора по наявності виправдувальних вироків, не можливо. Не слід в кожному разі паляюжити роботу органів досудового розслідування. Адже існує, як об'єктивний фактор, коли в судовому засіданні свідки, потерпілі змінюють показання, або сторона захисту надає нові докази, які в корені змінюють обставини справи, так не можна виключати й суб'єктивний фактор щодо суддівської діяльності при розгляді справи, так і сумніви, які суд тлумачить на користь обвинуваченого.

Виправдувальний вирок бажано б було розглядати, як результат реалізації принципу змагальності в кримінальному судочинстві, а не як результат діяльності органів досудового розслідування.

Список використаних джерел:

1. Судова практика: виправдувальний вирок. Підстави винесення виправдувального вироку. Статистика виправдувальних вироків [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://faqukrs.huzy/zakon/kriminalne-pravo>.
2. Лобойко Л.М. Українська правова традиція як квазіметодологічна основа кримінальної процесуальної регламентації суспільних відносин // Вісник Академії адвокатури України. Том 12 число 2 (33) 2015 – С.124-129.
3. Сайт Єдиного державного реєстру судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blog.liga.net/>.
4. Газета "Закон і бізнес" № 1-2 з 16 січня 2015 року.

УДК 351.756

О. М. Беницький

завідувач відділення
методичного забезпечення навчального процесу
навчально-методичного відділу
*(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка,
м. Северодонецьк)*

**СИСТЕМА ЗАХОДІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРИМУСУ У
ПРОТИДІЙ ПОРУШЕННЯМ МІГРАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА:
ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ**

В ситуації яка сьогодні склалася в Україні, враховуючи появу територій з особливим правовим статусом, а також проведення анти-терористичної операції, нагальною стала потреба посилення контролю за як внутрішніми переміщеннями фізичних осіб територією України так і переміщеннями, пов'язаними із перетином державного кордону. У зв'язку з чим дослідження питань ефективного забезпечення належного функціонування міграційного режиму, особливо за допомогою заходів адміністративного примусу, не тільки не втрачають своєї актуальності а й набувають особливої гостроти.

Слід відзначити, що питанням правової природи та системи заходів адміністративного примусу, які застосовуються для підтримання міграційного режиму, вже неодноразово приділялася увага у працях науковців. Так, ці питання досліджували: І.К. Василенко, В.М. Галуцько, І.О. Гарна, В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, Т.П. Мінка, В.І. Олефір, В.І. Палько, О.І. Піскун, О.І. Савченко, С.С. Саїв, І.Г. Серова, В.М. Столбовий, Н.П. Тиндик та інші. Але, незважаючи на це, єдиного підходу щодо систематизації заходів адміністративного примусу, які застосовуються у цій сфері, ані на науковому рівні, ані на законодавчому – на сьогодні не вироблено. Більш того, на законодавчому рівні доволі тривалий час продовжують існувати певні неузгодженості щодо визначення правової природи окремих із зазначених заходів, що іноді досить негативно позначається на правозастосовній практиці. Не намагаючись поставити остаточно крапку у цьому питанні, спробуємо розглянути окремі питання правового регулювання системи заходів адміністратив-

ного примусу, які застосовуються з метою забезпечення встановленого порядку здійснення міграцій фізичних осіб в Україні.

Справедливості заради, слід відзначити, що в сучасній адміністративно-правовій науці, на сьогодні не вироблено єдиної всеохоплюючої системи чи переліку заходів адміністративного примусу. Це обумовлено, перш за все тим, що предмет правового регулювання адміністративного права охоплює дуже широке коло суспільних відносин, що в свою чергу викликало необхідність створення величезного масиву нормативно-правових актів, якими, окрім іншого, врегульовано й питання застосування заходів примусу з метою забезпечення належного підтримання встановленого порядку у тій чи іншій сфері суспільного життя.

Але, незважаючи на це, для систематизації заходів адміністративного примусу наукою вироблені певні підходи щодо їх класифікації. Це дає змогу узагальнити та систематизувати уявлення про їх різноманіття. Найбільш поширеним є такий поділ заходів адміністративного примусу: 1) заходи адміністративного попередження, які застосовуються для запобігання різним антигромадським проявам та недопущення утворення певної протиправної ситуації; 2) заходи адміністративного припинення, які мають на меті припинення розпочатого або вже вчиненого протиправного діяння та забезпечення провадження у справах про адміністративні проступки; 3) заходи адміністративної відповідальності – призначені для покарання осіб, які вчинили правопорушення та виховання правопорушника в дусі додержання законності [1, с. 111–112; 2, с. 419; 3, с. 138; 4, с. 198; 5, с. 94; 6, с. 92; 7, с. 69].

Хоча такий поділ не є цілком безспірним, зазначимо, що практично усі автори одностайні у тому що серед заходів адміністративного примусу слід виділити заходи адміністративної відповідальності. Зміст та назви перших двох груп заходів адміністративного примусу є дискусійними, тому, задля уникнення спірних моментів іноді їх об'єднують у одну велику групу – заходи адміністративного примусу, що не пов'язані із відповідальністю.

Не вдаючись до детального аналізу підстав для розмежування тих чи інших заходів адміністративного примусу, тим більше, враховуючи, що заходи примусу які застосовуються у міграційній сфері доволі часто мають подвійну, а то і потрійну мету (наприклад перевірка документів, застосовується з метою недопу-

щення порушень міграційного законодавства, так і з метою забезпечення провадження по справі про адміністративні правопорушення, а дозвіл на імміграцію може бути скасовано, якщо це є необхідним для охорони здоров'я, захисту прав і законних інтересів громадян України; і у разі, якщо дії іммігранта становлять загрозу національній безпеці України або громадському порядку в Україні) вважаємо, що поділ на заходи відповідальності та заходи примусу, що не пов'язані із відповідальністю, хоча є досить умовним, є цілком прийнятний для заходів адміністративного примусу, які застосовуються для підтримання міграційного режиму.

Аналіз діючого законодавства, яким врегульовані порядок та підстави застосування різноманітних заходів впливу до осіб, які беруть участь у міграційних відносинах, дає змогу визначити, що до основних заходів адміністративного примусу, які не пов'язані із відповідальністю, та покликані саме забезпечити встановлений порядок здійснення міграційного руху фізичних осіб можна віднести такі: перевірка документів; вилучення документів; відмова у наданні дозволу на в'їзд до України; добровільне повернення іноземців та осіб без громадянства; закриття ділянок державного кордону; затримання і тримання у спеціальних установах; контроль і наглядові перевірки; огляд речей, транспортних засобів та особистий огляд; тимчасове обмеження у праві виїзду громадян України за кордон; скорочення строку тимчасового перебування на території України; скасування дозволу на імміграцію, посвідки на постійне або тимчасове проживання, візи; примусове повернення іноземців та осіб без громадянства; примусове видворення іноземців та осіб без громадянства; заборона подальшого в'їзду в Україну.

Звичайно, окрім зазначених заходів примусу, до порушників міграційного законодавства, наприклад під час незаконного перетину державного кордону, або ухилення від проходження процедур прикордонного контролю можуть бути застосовані екстраординарні заходи примусу, застосування яких передбачено не тільки у разі порушень нормативно-правових установлень у сфері міграції, а й в інших випадках. Таких як, застосування фізичного впливу (сили), застосування спеціальних засобів; і, у виключних випадках, застосування вогнепальної зброї. Ці заходи мають загальне призначення, і застосовуються коли звичайні заходи впливу не дали належного результату, тому, ми навмисно не включили їх

до нашого переліку.

Повертаючись, до заходів примусу, які застосовуються для підтримання міграційного режиму, то відзначимо, що вони усі застосовуються або з метою попередження негативних наслідків чи протиправних проявів, недопущення порушення встановлених правил здійснення міграційного руху, відновлення порушеного протиправними діями стану, або припинення протиправної поведінки та забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення, а також забезпечення виконання інших рішень органів державної влади. Але при цьому вони не тягнуть за собою стану покараності, та інших юридичних наслідків адміністративної відповідальності. Незважаючи на це, в Законі України про «Правовий статус іноземців та осіб без громадянства» [8], розділ III, у якому міститься значна частина зазначених заходів адміністративного примусу має назву «Відповідальність іноземців та осіб без громадянства», хоча, як ми вже зазначили, жоден із перелічених у розділі заходів не є заходом відповідальності.

З іншого боку, в Кодексі України про адміністративні правопорушення [9] у ст. 24 серед заходів адміністративного стягнення, ч. 3 статті встановлено, що Законами України може бути передбачено адміністративне видворення за межі України іноземців і осіб без громадянства за вчинення адміністративних правопорушень, які грубо порушують правопорядок. Але, на сьогодні у жодному Законі України не визначено порядку та підстав застосування такого стягнення, не містить такого стягнення й жодна санкція Кодексу України про адміністративні правопорушення. Натомість Законом України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», передбачений захід який має схожу, але не ідентичну назву – «примусове видворення іноземців та осіб без громадянства», який фактично є заходом забезпечення виконання рішення про необхідність залишити територію України. Цей захід не несе в собі покарання, і застосовується не за скоєння правопорушення, а лише у разі не виконання рішення про примусове повернення іноземця або особи без громадянства, та застосовується лише за рішенням адміністративного суду, в порядку адміністративного судочинства за позовом органу державної влади, а не в порядку провадження у справах про адміністративні правопорушення.

Підсумовуючи, зазначимо, що усі ці здавалося б дрібні недоліки юридичних конструкцій законодавчих актів, загалом, призводять до накопичення неузгодженостей правового регулювання, наслідком чого стає ускладненість правозастосування, та можливість визнання незаконними тих чи інших дій органів державної влади, або взагалі неможливості використання усього арсеналу засобів підтримання правопорядку в державі. Тому, вважаємо, що усунення цих неузгодженостей та різночитання посилить можливість правового впливу на суспільні відносини у сфері міграції, та забезпечення належного функціонування міграційного режиму в Україні.

Список використаних джерел:

1. Адміністративне право України: Підручник / Ю.П. Битяк (кер. авт. кол.), В.М. Гаращук, В.В. Богуцький та ін.; за заг. ред. Ю.П. Битяка, В.М. Гаращука, В.В. Зуй. – Х. : Право, 2010. – 624 с.
2. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). — К.: Видавництво «Юридична думка», 2004. – 584 с.
3. Додин Е.В., Серафимов В.В. Акты санкционированного вмешательства в сфере торгового мореплавания: Учеб. пособие. – Одесса, 2001. – 152 с.
4. Колпаков В.К. Адміністративне право України: Підручник. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 736 с.
5. Коваль Л. Адміністративне право України: Курс лекцій (Загальна частина). – К.: Основи, 1994. – 154 с.
6. Гладун З.С. Адміністративне право України: Навч. посібник. - Тернопіль: Карт-бланш, 2004. – 579 с.
7. Адміністративне право України: Навчальний посібник / За заг. ред. Т. О. Коломеєць, Г. Ю. Гулевської. – К.: Істина, 2007. – 216 с.
8. Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22.09.2011 № 3773-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. - № 19-20. – ст.179.
9. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – додаток до № 51. – ст.1122.

УДК 343.982

В. В. Бирюков

доктор юридических наук, профессор

Д. В. Бирюкова

магистрант

(Национальный университет

«Одесская юридическая академия», г. Одесса)

**КРИМИНАЛИСТИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ
НЕРАСКРЫТЫХ ПРЕСТУПЛЕНИЙ: ЦЕЛЕСООБРАЗНОСТЬ
СОСТАВЛЕНИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ В
ТЕОРИИ И ПРАКТИКЕ**

Приступая к рассмотрению вопросов, вынесенных на рассмотрение в предложенной статье, отметим, что несмотря на достаточно высокий уровень развития современной криминалистики, ряд ключевых проблем ее теории еще нельзя считать в полной мере разрешенными. К таковым можно отнести вопросы, связанные с криминалистической характеристикой. При этом, следует иметь в виду, что криминалистические характеристики представляют систему данных, а, соответственно, и относятся к понятиям различной степени абстракции, включая информацию, различную по содержанию и объему. На это еще в 80-е годы прошлого столетия обратил внимание В.К. Гавло [1, с. 122]. Сегодня сложно найти работы по криминалистическим методикам, в которых авторы не касались бы этой важнейшей категории, не констатировали свой вклад в ее развитие, подчеркивая исключительную новизну и практическую ценность полученных результатов. Как правило, предпочтение отдают составлению обобщенных (типовых, групповых, видовых и др.), а криминалистические характеристики конкретных преступлений рассматриваются как исходный материал для их формирования. Это привело к тому, что в науке сложилась своеобразная тенденция отдавать предпочтение развитию одного направления - составлению обобщенных характеристик, оставляя без должного внимания другое, не менее важное направление, связанное с использованием информации, содержащейся в криминалистических характеристиках конкретных преступлений. Такое положение с этой важнейшей категорией, призванной реально отображать отношения между теорией и практикой раскрытия преступлений ведет к тому, что немало принципиальных вопросов, связанных с ней, до сих пор остаются неразрешенными или разрешенными на уровне, не соответствующем современным требованиям. В контексте сказанного заметим, что и сегодня не утратила актуальности мысль И.Ф. Крылова, высказан-

ная им еще в середине 80-х годов прошлого столетия, относительно ориентации исследований, связанных с этой категорией – «Многие работы, посвященные криминалистической характеристике, отличаются, с нашей точки зрения, излишней «академичностью», скорее служат диссертационным целям, а не задаче оказания практической помощи лицам, занимающимся расследованием преступлений» [2, с. 122]. Особенно остро это ощущается на практике, нередко проявляясь в отсутствии надежного инструментария, отвечающего в полной мере ее потребностям. Как отмечает В.П. Бахин – «...По теории криминалистической характеристики преступлений имеется множество литературы, но это лишь подходы и основа для разработки рабочего инструментария расследования. А вот в этом направлении пока практически ничего не сделано» [3, с. 189].

Содержательно любая криминалистическая характеристика конкретного преступления должна включать осмысленные результаты его целенаправленного познания с целью выявления и изучения свойств, которые способствовали и могли способствовать его раскрытию. Она должна отвечать реалиям борьбы с преступностью. Являясь результатом научного осмысления практики, знаний о преступлении и опыте его расследования, она должна быть пригодной для совершенствования той же практики. «Подлинная наука возникает из насыщенных практических потребностей» [4, с. 66] – небезосновательно утверждал К.А. Тимирязев. В контексте сказанного не будет лишним заметить, что, занимаясь научным осмыслением данных практики, и совершенствуя теоретические основы, связанные с криминалистическими характеристиками, следует помнить о главном их назначении. Никким образом не умаляя значение обобщенных характеристик для теории и практики расследования, отметим, что содержащаяся в них информация носит высокий уровень абстрактности и применяется лишь по аналогии. Степень их абстрактности непосредственно зависит от уровня обобщения и объемов исходного материала. При этом, чем большее количество преступлений охватывается исследованием, тем больше утрачиваются их индивидуальные качества, тем больше они отрываются от конкретики и в конечном счете - от реальности. В большинстве работ, посвященных криминалистическим характеристикам, справедливо подчеркивается, что содержащаяся в них информация служит основанием для построения мысленных моделей, выполняющих функцию инструмента познания расследуемого преступления, и используется по аналогии. Говоря об аналогии, Л.Е. Владимиров отмечал: «Роль аналогии в уголовном процессе временная, упраздняемая открытием доказательств по делу. С получением их, следовательно уже находится на

почве не гаданий, а действительной проверки на время сделанных уподоблений. Уподобление с этого момента теряет значение самостоятельного элемента в процессе образования убеждения» [5, с. 27]. Заметим, что высокая степень абстрагирования за счет обобщения в большинстве случаев делает обобщенные характеристики сложными и малоэффективными для использования в практике, а, соответственно, результаты, полученные в процессе подготовки диссертаций, после их защиты, нередко остаются невостребованными. Конечно, такое положение можно оправдывать не готовностью практики к их использованию. Но заметим, что практика избирает лишь тот инструментарий, который является надежным, доступным и не оторванным от реальной жизни, совершенным и пригодным для решения актуальных задач расследования. Практика всегда готова к совершенствованию, но она готова применять лишь то, что позволяет получать реальные, достоверные результаты, и при этом искусственно ее не усложняет. И не случайно говоря о криминалистических характеристиках конкретных преступлений В.В. Тищенко отмечает, что они «... играют важную практическую роль...» [6, с. 86]. Добавим, что не менее важную роль они играют для составления обобщенных характеристик, независимо от задач и степени обобщения, будь то видовые, групповые, или под видовые.

Возвратимся к неполным криминалистическим характеристикам конкретных преступлений, причем попытаемся определить их практическое значение, помня, что любая создаваемая человеком отрасль знаний нацелена на совершенствование какого-то направления его жизнедеятельности. Как отмечает И.Ф. Крылов на целесообразность составления "криминалистической характеристики того происшествия которое предстоит расследовать" указывал еще П.И. Люблинский [2, с. 32]. Сразу же оговоримся, что под таковыми мы понимаем характеристики конкретных, нераскрытых преступлений, по которым расследование не окончено и может находиться в как в активной фазе, так и по каким - либо причинам приостановлено. Обратимся к практике расследования и попробуем отыскать направления, в которых используются сведения о конкретных нераскрытых преступлениях и причастных к ним объектах, информация о которых охватывается содержанием конкретных криминалистических характеристик. Даже поверхностного анализа достаточно для того, чтобы прийти к мысли, что таковая содержится в криминалистических учетах – информационных системах, специально созданных содействовать расследованию. Иными словами, в учетах, имеющих то же целевое назначение, что и криминалистическая характеристика. Однако, в них информация представлена более кратко, и охватывает или какое-

либо свойство объекта, или другие сведения, связанные с его навыками или фактами, имевшими место в прошлом. К ним относятся учеты любых следов с мест нераскрытых преступлений, а также содержащие другую информацию о разыскиваемых и неустановленных объектах. Таким образом, независимо от того - формируется по конкретному преступлению криминалистическая характеристика или нет, часть сведений о ее составляющих, занимает место в криминалистических учетах. И такая информация уже используется не по аналогии, а способствует установлению конкретных объектов и фактов, что нередко приводит к раскрытию самого преступления. Но ведь криминалистическими учетами охватывается очень незначительное количество информации, характеризующей, как правило, лишь определенные свойства оного из объектов, входящих в систему криминалистической характеристики преступления. Разумеется, эффективность расследования могла бы возрасти при условии более широкого комплексного охвата других элементов, составляющих криминалистические характеристики. В том числе, и тех, которые связаны не только со свойствами объектов, но и с их различными навыками, включая хобби и профессионализм, орудия и характер их использования, обстановку, местность, время и другие характеристики, которые могут способствовать установлению преступника, а также различных обстоятельств преступления. В криминалистической литературе высказывалась мысль о целесообразности создания таких информационных систем [8, с. 12]. Полагаем, что они могут сыграть важную роль при расследовании, в первую очередь, серийных и иных повторяющихся преступлений, к совершению которых причастны одни и те же лица, используются одни и те же или подобные орудия, проявляются одни и те же навыки. Для установления взаимосвязей между нераскрытыми преступлениями. Степень завершенности каждой неполной характеристики индивидуальна. В сущности, их можно отнести к разряду поступательно формирующихся характеристик конкретных преступлений. Их практическое значение, в полной мере, зависит от того – насколько скрупулезно проанализирована и оценена собранная информация с позиций возможности использования для установления новых данных в процессе дальнейшего расследования. Так, полученная при производстве следственного действия информация, сразу же вовлекается в процесс познания для установления и уточнения различных обстоятельств. В ходе последующих следственных действий и оперативно-розыскных мероприятий она, наряду с другими знаниями, она уже используется в качестве составляющей инструмента познания, создавая условия для получения достовер-

ной информации о конкретных объектах и обстоятельствах, имеющих отношение к расследуемому преступлению. Разумеется, будучи привязанной к конкретному процессу расследования, такая характеристика обладает достаточно высокой динамичностью.

В заключение ответим на вопрос: а есть ли необходимость в составлении криминалистических индивидуальных (конкретных) характеристик по всем преступлениям? Ответ на него будет неоднозначным. Вряд ли целесообразно составлять таковые по преступлениям, совершаемым по неосторожности, а также по очевидным преступлениям, кроме случаев, когда они составляют учебным в качестве исходных для формирования обобщенных характеристик. Как указывалось выше, такие характеристики имеют существенное практическое значение для оптимизации расследования повторяющихся тяжких, неочевидных преступлений, взаимосвязанных по каким либо параметрам (элементам). При этом, полагаем, что разработка теоретических положений по оптимальному использованию их потенциала является одним из актуальных и перспективных направлений совершенствования криминалистической методики.

Список использованных источников:

1. Гавло В. К. К вопросу о криминалистической характеристике преступлений / В.К. Гавло // Вопросы повышения эффективности борьбы с преступностью. – Томск, 1980. – 122 с.
2. Крылов И.Ф. Криминалистическая характеристика и ее место в системе науки криминалистики и в вузовской программе / И.Ф. Крылов // Криминалистическая характеристика преступлений. Сборник научных трудов. – М., 1984. – С. 32-45.
3. Бахин В.П. Криминалистика. Проблемы и мнения (1962-2002) / В.П. Бахин. – Киев, 2002. – 263 с.
4. Тимирязев К.А. Соч. т. 5. – М.: Сельхозгиз, 1938. – 98 с.
5. Владимиров Л.Е. Учение об уголовных доказательствах. Части: общая и особенная. С.-Петербург: Издание книжного магазина «Законоведение», 1910. – 440 с.
6. Тищенко В.В. Теоретические и практические основы методики расследования преступлений: монография / В.В. Тищенко. – Одесса: Феникс, 2007. – 260 с.
7. Драпкин Л.Я. Предмет доказывания и криминалистические характеристики преступлений / В.П. Драпкин // Криминалистические характеристики в методике расследования преступлений. Сборник научных трудов. – Вып. 69. – Свердловск, 1978. – С. 10-18.

УДК 343.983:623.443

Г. С. Бідняк

старший викладач кафедри
криміналістики, судової медицини та психіатрії
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро)

ЩОДО СУЧАСНИХ СПОСОБІВ ПІДРОБКИ ДОКУМЕНТІВ

Під час протидії злочинності поліція наряду з новітніми досягненнями науки та техніки може застосовувати законні заходи, серед яких перевірка документів. Виконуючи свої функціональні обов'язки працівники правоохоронних органів стикаються з різноманітними документами, виконаними різними способами, на різних бланках. Для того щоб вони повною мірою могли використати інформацію, що в них міститься, необхідні знання в певній галузі. Однак, не завжди є можливість відразу перевірити дані, що містяться в представлених документах, за різними причинами (відсутність даних в обліках, відсутність часу, потрібного на перевірку тощо). В таких випадках знання щодо правил виготовлення бланків документів та заповнення реквізитів набувають ще більшого значення. В якості підґрунтя виступає закріплення в чинному законодавстві перевірки документів особи як превентивний поліцейський захід. Серед причин, за якими поліцейські проводять перевірку документів, можна зазначити необхідність встановлення особи, зовнішньо схожої на розшукувану, безвісно зниклу, яка вчинила правопорушення, володіє речами, на використання яких потрібен дозвіл тощо.

Опитуванням працівників підрозділів ОВС встановлено, що в своїй діяльності здебільшого вони проводять огляд таких документів: водійське посвідчення, свідоцтво про реєстрацію транспортного засобу, паспорт громадянина України, закордонний паспорт громадянина України, паспорт громадянина іншої країни, медична довідка, довіреності, пенсійне посвідчення, посвідчення учасника бойових дій тощо. Таким чином, працівники Національної поліції частіше стикаються з документами, виконаними на бланках встановленого зразку, виконаних на державних поліграфічних підприємствах або на приватних друкарнях за державним замовленням.

Отже, огляд будь-якого документу починається з вивчення бланка документу та правильності заповнення його реквізитів.

Бланк документа – це друкована стандартна форма будь-якого документа, що заповнюється окремо конкретними даними. Реквізити – це обов'язкові елементи, які повинні міститися в документі для визнання його дійсним (справжнім) [2, с. 380].

При перевірці бланка документу слід звернути увагу на його обкладинку, папір, з якого виготовлені сторінки, друкарський текст, основні

та фонові зображення (захисна сітка, стилізовані візерунки, портрети), лінії графлення, мікротекст та інші захисні елементи (водяні знаки, мікроволокна, елементи, що нанесені спеціальною фарбою).

Слід відмітити, що під час виготовлення бланків документів використовуються тільки друкарські форми. Основними вважають форми плоского, високого та глибокого друку. Використовують також і інші спеціальні технології (райдужний друк, орловський друк, лазерне гравіювання тощо). Але обов'язково повинно бути поєднання двох і більше видів друку [3, с. 146].

Серед сучасних способів підробки бланків документів можна виділити дві групи: використання копіювально-розмножувальної техніки та використання поліграфічного друку. В першому випадку використовуються різноманітні види принтерів, доступ до яких є вільним і не потребує наявності ні спеціальних навичок в користуванні, ні великих матеріальних витрат на придбання. Використання таких технологій дозволяє протягом короткого проміжку часу виготовити будь-яку кількість екземплярів. Проте, слід зазначити, що бланки документів, виготовлені таким способом, за наявності певних знань легко відрізнити від справжніх за певними ознаками.

Так, струменево-крапельний принтер наносить зображення, які розрізняють за наявністю крапок-«клякс» різного кольору.

При виготовленні документу за допомогою лазерного принтеру зображення формується за рахунок магнітного порошку (тонеру), який має характерний блиск та з часом осипається.

На сьогодні розповсюджене використання термосублімаційного друку, який відрізняється від інших способів нанесенням зображення барвником, доведеного дією високих температур до газоподібного стану. В результаті забезпечується плавний перехід кольорів, без растрових точок.

Друга група способів підробки бланку документу полягає в використанні окремих видів поліграфічного друку, доступ до яких є в приватних друкарнях. Найчастіше це плоский та високий друк, але неозброєним оком їх важко розрізнити навіть фахівцю. В таких випадках слід звернути увагу на інші ознаки. Так, в підроблених бланках документів або зовсім відсутні захисні елементи, або імітовані окремі з них. Відрізнити документ, виготовлений зазначеним способом, можна використовуючи різні режими освітлення, а саме УФ- та ІК- випромінювачі.

Якщо бланк документу справжній, тобто відповідає встановленому зразку, змінам можуть підлягати його реквізити. В залежності від виду бланка реквізити в документах можуть вноситись наступними способами – рукописним текстом різними пишучими приладами, за допомогою копіювально-розмножувальної техніки

(струменево-крапельний, лазерний, термосублімаційний принтери). Способи внесення змін в реквізити залишаються сталими: виправлення, дописка, підчистка, травлення, змивання, монтаж. В сучасному житті вони можуть використовуватись у поєднанні з комп'ютерною обробкою, що суттєво ускладнює виявлення змін в документі.

При огляді документу патрульний може застосовувати різноманітну техніку (портативні мікроскопи, лупи, освітлювачі) та методи дослідження, що не пошкоджують та не змінюють його. Важливим фактом є правильне поводження з ними. У документі неприпустимо вносити будь-які зміни шляхом обведення, підкреслення, інших позначок; пошкодження аркушів документів тощо.

З цього приводу слушно зазначає В.В.Бірюков, що при роботі з документами не можна допускати впливу води чи розчинників, залишати їх під дією прямих сонячних променів, не допускати дії високих і низьких температур на нього, не робити будь-яких написів, не допускати перегинання й іншого втручання як у змістовну частину документа, так і в матеріальний носій (диски, дискети тощо). Дотримання зазначених вимог забезпечує схоронність слідів, які в подальшому можливо досліджувати в якості об'єктів судової експертизи.

Таким чином, науково-технічний прогрес сприяє застосуванню більш досконалих способів фальсифікації документів, що значно ускладнює процес їх виявлення. Проте комплексне вивчення вказаних ознак в своїй сукупності дозволяє поліцейським професійно провести огляд документів та повною мірою використати інформацію, що в них міститься.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про національну поліцію» – 02.07.2015 № 580-VIII. Закон України «Про Національну поліцію» [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
2. Методика технічної експертизи документів (загальна частина) / ДНДЕКЦ МВС України. Київ 2007 – 36 с.
3. Криміналістична техніка: Навч. Посібник/ Кол. авторів; За ред. А.В. Кофанова. К.: – 2006. – 456 с.
4. Криміналістичне документознавство: практ. Посіб. / В.В. Бірюков, В.В. Коваленко, Т.П. Бірюкова та ін; за заг. Ред. В.В. Бірюкова. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2007. – 332 с. – Бібліогр.: 323-330.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України». – Х. Одиссей, 2012. – 360 с.
6. Шепитько В.Ю. Криміналістика: Курс лекцій. Издание второе, переработанное и дополненное. – Х.: ООО «Одиссей», 2005. – 368 с.

УДК 343.98

П. Д. Біленчук

кандидат юридичних наук, професор сектора
інтелектуальної власності та інноваційних технологій
(Київський університет права
Національної академії наук України, м. Київ)

СУДОВЕ ЕКСПЕРТОЗНАВСТВО: ДОКТРИНАЛЬНІ ЗАСАДИ

Судове експертознавство – це вчення про загальні теоретичні і методологічні проблеми судової експертизи, тобто виділення як її предмету, так і того загального, що об'єднує методологічно і методично всі види судових експертиз і не є предметом інших наук. Конкретний зміст предмету судового експертознавства, загальні принципи, завдання, методи і засоби поки що тільки зазначені і потребують подальшого наукового дослідження. Разом з тим, як би не розвивалась теорія судової експертизи, судове експертознавство повинно залишитись в рамках загальної теорії науки криміналістики.

Це обумовлено тим, що експертиза – це форма застосування спеціальних знань. Судова експертиза – це процесуальна форма дослідження джерел доказової інформації [2].

М.Г. Щербаковський справедливо зазначає, що судова експертиза – багатозначне поняття, яке в практичному плані означає судово-експертну діяльність, науковому – галузь знань, процесуальному – джерело доказів, у доказуванні – засіб доказування, гносеологічному – особливий вид дослідження, правозастосовному – процес та результати застосування спеціальних знань [3, с. 5].

Слід зазначити, що концептуальні засади судового експертознавства і судової експертології розроблені українськими вченими – криміналістами [1-3].

Сьогодні в Україні здійснюється реформа судової і правоохоронної системи (прокуратури, поліції, тощо). А це значить, що багато новітніх ідей, інновацій, наукових розробок потребують впровадження в практичну діяльність експертних установ України. В зв'язку з цим пропонуються концептуальні положення сучасної доктрини судового експертознавства в якій розкривається ряд новітніх ідей, засобів, методів і технологій здійснення експертних досліджень в умовах глобалізації.

Таким чином архітектоніка сучасної доктрини судового експертознавства складається з трьох частин та джерелознавчого і інформаційно-бібліографічного забезпечення.

У першій частині доктрини „Судово-експертні дослідження в Україні: історія, теорія, методологія” висвітлюються витоки судово-

експертних досліджень в Україні та розкриваються світоглядно-гносеологічні засади судово-експертних досліджень в Україні.

У другій частині доктрини „Система судово-експертних установ в Україні: історія, сучасний стан та напрями удосконалення їх діяльності” аналізується генезис системи судово-експертних установ в Україні і визначаються перспективи їх удосконалення, розкривається поняття, види і особливості діяльності судово-експертних установ України та шляхи їх удосконалення, а також системно структурована сучасна організаційна побудова Експертної служби МВС України.

У третій частині доктрини „Судово-експертні дослідження у сфері інтелектуальної власності” системно сформульовані концептуальні засади науково-методичного забезпечення судово-експертних досліджень у сфері інтелектуальної власності: вітчизняний і світовий досвід, дається характеристика судово-експертних досліджень культурної спадщини, культурних цінностей та творів мистецтва, а також висвітлюються основні положення криміналістичного забезпечення мистецтвознавчих досліджень в Україні, дається їх системний аналіз.

Джерелознавче і інформаційно-бібліографічне забезпечення доктрини включає найменування наукових досліджень в галузі криміналістики, сискознавства, поліцієзнавства, детективознавства, експертознавства і безпекознавства [1].

Вважаємо, що сучасна доктрина судового експертознавства пропонує комплексне вирішення однієї з найбільш актуальних проблем діяльності експертної служби України, що стоять перед вітчизняною юриспруденцією по забезпеченню прав людини надійним науковим арсеналом спеціальних знань, які застосовують окремі галузі юридичної науки (конституційного права, цивільного права, кримінального права, права інтелектуальної власності, криміналістики і судової експертології).

Дана доктрина ґрунтується на широкій правовій і методологічній базі.

В доктрині пропонується широкий спектр сучасних засобів пізнання та організаційного моделювання на основі новітніх методів дослідження та експериментального креативного наукового інструментарію, щодо формування умов ефективної структурної перебудови органів судочинства і правопорядку в третьому тисячолітті.

Список використаних джерел:

1. Біленчук П.Д. Експертна служба України: історіографія, джерелознавство, методологія, праксеологія. Монографія / П.Д. Біленчук, Г.О. Стрілець, О.О. Шульга. – Київ : Veezone, 2016. – 292 с.

2. Гончаренко В.Г., Бояров В.І., Варфоломєєва Т.В. та ін.. Експертизи в судовій практиці: наук-практ. посіб. – за заг. ред. акадєміка В.Г. Гончаренка. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 400 с.

3. Щербаковський М. Г. Призначення та провадження судових експертиз: посібник ; МОН України / М. Г. Щербаковський. – Харків : Фактор, 2011. – 500 с.

УДК 343.98:343.61

Д. В. Бірюков

ад'юнкт кафедри
загальноюридичних дисциплін
*(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О.Дідоренка,
м. Северодонецьк)*

ОГЛЯД КОМП'ЮТЕРІВ І ОКРЕМИХ НОСІВ ІНФОРМАЦІЇ ТА ЇХ ВИЛУЧЕННЯ

Сьогодні надійність роботи комп'ютерних систем і комунікацій визначає надійність і міць системи оборони й безпеки країн, рівень розвитку суспільства в цілому. Однак, все більший рівень автоматизації, якого прагне досягти сучасне суспільство, ставить його у пряму залежність від рівня безпеки використовуваних ним інформаційних технологій й, як ми бачимо, у зв'язку із цим інформація перетворилася на коштовний товар.

Не випадково й інформація, що обробляється і зберігається на пристроях, в яких реалізовані комп'ютерні технології, стала особливим об'єктом «уваги» осіб, що прагнуть до незаконного збагачення. Одним з найбільш інформативних слідчих дій при розслідуванні злочинів, в яких комп'ютерна техніка стала знаряддям злочину або об'єктом злочинного посягання, є огляд місця події.

Огляд місця події є невідкладною слідчою дією, спрямованою на встановлення, фіксацію та дослідження обстановки місця події, слідів злочину та злочинця, а також інших даних, які дозволяють у сукупності з іншими доказами дійти висновку про механізм злочину та інші обставини розслідуваної події.

Ця слідча дія є важливим способом отримання інформації про розслідуваний злочин. Від якості огляду у багатьох випадках залежить успіх розслідування, оскільки інформація, отримана під час його проведення, може носити доказовий характер і впливати на

якість розслідування та встановлення обставин злочину. Іноді, нерідко, фактичні дані, отримані в результаті огляду, неможливо отримати з інших джерел.

Згідно ст. 237 КПК України з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей та документів.

При розслідуванні злочинів у сфері комп'ютерної інформації часто виникає необхідність огляду комп'ютерної техніки і інформації, яка міститься на постійних або на змінних і віддалених носіях (лазерних дисках, флешкартах, інтернет сховищах, наприклад, Облако mail.ru, Яндекс.Диск, Dropbox і ін.).

В даному випадку зазначені об'єкти в залежності від вчиненого злочину можуть виступати в якості:

а) предмета традиційних злочинних посягань (наприклад, крадіжки). Найчастіше в цих випадках будь-яких тактичних особливостей огляд не має, представляючи, по суті, різновид слідчого огляду предметів;

б) знаряддя вчинення злочинів, знову ж таки, як традиційних (наприклад, шахрайства), так і злочинів у сфері комп'ютерної інформації. У таких випадках такі комп'ютери є безпосередніми об'єктами проведеної щодо них «комп'ютерної атаки» (наприклад, в результаті впроваджених в них вірусів типу «троянського коня» дозволяють заволодівати наявною в них інформацією і використовувати її в своїх цілях) і тому також підлягають огляду;

в) об'єкта, що містить в собі базу інформаційних даних, які мають або можуть мати відношення до розслідуваного злочину.

Доцільно зауважити, що в даний час більшість підприємств, установ, інших господарюючих суб'єктів ведуть різні обліки не на паперовій основі, а накопичують і зберігають інформацію в базах даних комп'ютерів, тому такі дані також або стають предметом злочинних посягань, або можуть представляти інтерес для розслідування.

Крім того, особи, які мають в особистому або службовому розпорядженні комп'ютерну техніку, нерідко використовують її в якості свого роду щоденника, телефонної книжки або для ведення переговорів в мережі Інтернет по електронній пошті. Ці відомості часто також представляють інтерес для розслідування. І ось для трьох останніх різновидів використання комп'ютерної техніки тактика її огляду може мати специфічний характер.

Першою характерною рисою є залучення до огляду спеціаліста. Слідчий, як правило, не має досить глибоких знань в галузі викорис-

тання та дослідження комп'ютерної техніки та інформаційних технологій. І тому без допомоги фахівця він не зможе провести якісний огляд комп'ютерної техніки, в повному обсязі виявити і вилучити необхідну інформацію, що міститься в ній.

У той же час, залучаючи фахівця, слідчому необхідно переконатися в його компетентності. Справа в тому, що поняття «фахівець з комп'ютерної техніки» не існує. Можна говорити лише про те, що є фахівець, компетентний в роботі конкретних комп'ютерних систем. В.Б. Вехов і С.А. Ковальов виділяють серед проблем, які впливають на якість роботи з комп'ютерною інформацією, недостатню забезпеченість фахівців і експертів сучасними техніко-криміналістичними засобами і методичними рекомендаціями щодо виявлення, фіксації, вилучення, попереднього і судово-експертного дослідження електронних слідів. Якщо для проведення даної слідчої дії запрошуються поняті відповідно до вимог ст. 223 КПК України, то в якості таких доцільно залучати людей, обізнаних у комп'ютерній техніці. Очевидно, що їх участь найбільш значуща саме при проведенні даної слідчої дії, щоб виключити можливі згодом посилення зацікавлених осіб про зміни слідчим під час огляду інформації, що міститься в комп'ютері і на магнітних носіях.

Після прибуття на місце огляду слідчому слід почати з заборони доступу до засобів обчислювальної техніки всім особам, які працюють на об'єкті. Також необхідно вжити заходів до виявлення та вилучення слідів рук, які можуть залишитися в місцях найбільш ймовірного контакту осіб, які працювали з певними ділянками технічних пристроїв – на дисководах, кнопках включення живлення, біля гвинтів в місцях кріплення кришки корпусу, клавішах клавіатури і миші, роз'єднаннях портів і мережевих плат, а також на кнопках друкованих пристроїв та ін.

Крім цього, необхідно встановити розташування всіх комп'ютерів у мережі, конкретне призначення кожного комп'ютера, наявність сервера, місця прокладки кабелів, пристроїв телекомунікації (модемів, факс-модемів), їх розташування і підключення до каналів телефонного зв'язку. Потрібно також з'ясувати наявність спеціальних засобів захисту від несанкціонованого доступу до інформації, вжити заходів до встановлення облікових записів користувачів. Незалежно від кількості комп'ютерної техніки кожен екземпляр такої представляє самостійний об'єкт і відповідно оглядається окремо, але з урахуванням доступу до комунікацій і сховищ.

При огляді працюючого комп'ютера слід визначити – яка програма використовується, для чого оглянути зображення на екрані дисплея і детально описати його в протоколі, доцільно при цьому

також провести фото- або (відео) зйомку. Якщо це можливо, зупинити роботу програми і зафіксувати в протоколі результати своїх дій, відобразити зміни, що відбулися на екрані комп'ютера; визначити наявність у комп'ютера зовнішніх пристроїв - накопичувачів інформації на жорстких дисках, зовнішніх дисках, наявність під'єднаних віртуальних та мережевих дисків, фіксуючи при цьому отримані дані в протоколі; визначити наявність у комп'ютера зовнішніх пристроїв віддаленого доступу до системи і визначити їх стан (підключення до локальної мережі, наявність модему), після чого відключити комп'ютер від мережі, якщо підключення не потрібно.

Після цього, необхідно скопіювати файли даних на зовнішній диск або зробити копіювання всієї інформації, що зберігається на жорсткому диску на переносний диск більшої ємності та вилучити її. Дослідження даних, які в ньому містяться, можуть бути використані при проведенні судово-комп'ютерної експертизи. Звичайно ж всі дії слідчий послідовно фіксує в протоколі огляду місця події з дотриманням вимог, передбачених ст. 104-106 КПК України.

При огляді непрацюючого комп'ютера потрібно зафіксувати його місцезнаходження, а також всі його периферійні пристрої (друкувального пристрою, монітора, клавіатури, дисководів та іншого) з обов'язковим зазначенням у протоколі найменування, номера, моделі, форми, кольору кожного з них; встановити порядок з'єднання між собою вищевказаних пристроїв, кількість з'єднувальних роз'єднань, види проводів і кабелів, їх колір і кількість, з'ясувати, чи підключений даний комп'ютер у мережу, і якщо так, то в яку саме і який спосіб і засоби його підключення та інше.

Після огляду комп'ютерної техніки виникає питання – вилучати її або залишати в тому місці, де проводився огляд?

Нерідко рекомендується вилучати оглянуті засоби комп'ютерної техніки. З подібною пропозицією погодитися не завжди можна. Крім чисто технічних складностей існують й економічні: по оцінках фахівців, у випадку виходу з ладу (а виходить, і вилучення) ЕОМ – банк може «протриматися» не більше двох днів, оптова фірма – 3-5 днів, компанія обробної промисловості – 4-8 днів, страхова компанія – 5-6 днів.

Власник комп'ютерних засобів й інформації, потерпілий від комп'ютерного злочину, зацікавлений не тільки в розкритті злочину, але й у тім, щоб зберегти своє майно, якнайшвидше відновити роботу систем і мережі. У зв'язку із цим вилучення всієї комп'ютерної техніки – міра не тільки складна для виконання, але й загрожує організації заповдіння невинуватої шкоди в результаті вилучення

електронно-обчислювальної техніки.

Приймаючи рішення про вилучення техніки або носіїв, необхідно враховувати той факт, що вилучення об'єктів для довгострокового огляду й ретельного дослідження може створити компанії додаткові труднощі в роботі й принести їй збитки. Рішення про вилучення повинне враховувати ступінь важкості, суспільної небезпеки здійсненого злочину. Тому, враховуючи зазначене, вилучати всю комп'ютерну систему (системний блок) і всі периферійні пристрої (клавіатуру, монітор та ін.) далеко не завжди обов'язково.

Вважаємо, що вилучення комп'ютерної техніки після проведення огляду, може бути рекомендовано лише в наступних випадках:

а) безпосередньо комп'ютер повинен бути об'єктом експертного дослідження;

б) на комп'ютері встановлене унікальне апаратне або програмне забезпечення, під час відсутності якого не вдасться одержати доступ до інформації, яка може бути корисною при розслідуванні;

в) організацією або власником не надані паролі, коди доступу до комп'ютера, окремим папкам, файлам на диску;

г) на місці слідчої дії не вдалося в повному обсязі провести пошук, вивчити зміст файлів, є підстава вважати, що частина інформації на дисках схована або зашифрована;

д) на місці слідчої дії не вдалося в повному обсязі або необхідній якості створити копії файлів, дисків або в інших виняткових випадках.

Після складання протоколу огляду, проводиться упакування та вилучення необхідних технічних засобів. Фізичні носії, що вилучають, бажано впакувати кожний в окремий пакет або конверт, на якому роблять пояснювальні написи (наприклад, вказується список наявних на носії файлів). Пакет опечатають, закріплюють підписами слідчого, понятих, інших учасників огляду й за можливості також додатково впаковують у спеціальний матеріал для ослаблення зовнішніх електромагнітних впливів. Аналогічно пакують й опечатають копії, зроблені в ході огляду.

Таким чином, в даній статті ми позначили лише деякі особливості проведення огляду місця події таких специфічних об'єктів, як комп'ютерна техніка. Безсумнівно, що порушені питання потребують більш детального вивчення в рамках інших, більш широких досліджень.

УДК 343.983

В. С. Бондар

кандидат юридичних наук, доцент,
начальник відділу організації наукової роботи
*(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка,
м. Северодонецьк)*

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ ОБРОБКИ ІНФОРМАЦІЙНИХ МАСИВІВ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ОБЛІКІВ

Сучасна криміналістична діяльність передбачає задіяння в процес її інформаційно-аналітичного забезпечення різноманітні джерела даних та покладається на інформацію, відібрану з великої кількості носіїв та джерел (людей, технічних засобів, баз даних різних відомств та інше). Ефективна та своєчасна обробка та обмін інформацією є необхідною умовою виявлення та розслідування кримінальних правопорушень. Однак механічне об'єднання всієї наявної інформації не дозволяє зробити її якісний аналіз та прийняти вірне рішення.

Тому сьогодні в підрозділах, які здійснюють інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності підрозділів МВС та Національної поліції впроваджуються нові системи обробки інформації, які підтримують можливість автоматизованого злиття (інтеграції) окремих одиниць інформації в більш складні інформаційні структури оцінки ситуації.

Результативність вирішення цих задач пов'язана з наявністю об'єктивної та актуальної інформації, зосередженням якої є система криміналістичної реєстрації.

Криміналістична реєстрація в теперішній час являє собою розвинуту систему інформаційного забезпечення оперативно-розшукової, слідчої, судово-експертної та інших видів криміналістичної діяльності, основними структурними елементами якої є інформаційні системи, обліки та колекції.

Об'єм інформації, яка зберігається в даних системах, обчислюється мільйонами облікових одиниць, що створює складності в обробці масивів такої ємності.

Робота з великими масивами інформації потребує сучасних методів та засобів аналітичної обробки та систематизації об'єктів обліку за окремими властивостями та сукупностями властивостей з числа найбільш інформативних.

Ефективність функціонування системи інформаційно-аналітичного забезпечення знижується з наступних причин:

- наявністю великих масивів об'єктів та колекцій, не охоплених процесом автоматизації;

- роз'єднаністю експертно-криміналістичних обліків та колекцій як за рівнями їх ведення, так і відсутністю їх зв'язку з централізованими обліками (мова йде, насамперед, про трасологічні колекції);
- низькою якістю вихідних матеріалів первинних документів обліку;
- складністю обміну інформацією між підрозділами різних служб правоохоронних органів.

Визначені вище проблеми висвітлено в багатьох публікаціях зарубіжних і вітчизняних авторів. Найвідомішими серед них є роботи В.В. Бірюкова, Ю.Ф. Жарікова, А.В. Іщенко, А.В. Кокіна, В.А. Кудінова, О.О. Куріна, Ю.О. Мазніченка, Ю.О. Пілюкова, Б.Г. Розовського, М.Я. Сегая, Д.М. Сретенцева, В.Г. Хахановського, В.О. Федоренка та інших фахівців. Проте результати аналізу публікацій у предметній галузі, що розглядається, свідчить про необхідність продовження комплексних досліджень питань щодо обробки інформації, а також методів та технологій, які при цьому застосовуються.

Мета доповіді полягає у виокремленні головних етапів обробки інформаційних масивів криміналістичних обліків та формуванні обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення процедури її отримання оперативними підрозділами та підрозділами досудового слідства.

14 червня 2016 року наказом Міністра внутрішніх справ України була затверджена Концепція інформатизації Міністерства внутрішніх справ України та центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України, на 2016-2020 роки. Реалізація Концепції передбачає у тому числі створення Єдиної інформаційної системи МВС, забезпечення високого рівня надійності та безвідмовності її функціонування.

Процес побудови системи інформаційного забезпечення триває вже давно, а її сучасну основу складають різноманітні інформаційні системи оперативно-розшукового, довідково-допоміжного та статистичного призначення. Підтримка їх функціонування сьогодні здійснюється Департаментом інформаційних технологій МВС (далі – ДІТ МВС), Експертною службою МВС та Департаментом підтримки та координації поліції «102» Національної поліції.

Найбільш затребуваним інформаційно-аналітичним ресурсом, який використовується під час виявлення та розслідування злочинів є Інтегрована інформаційно-пошукова система (ІПС) ОВС, яка об'єднує комплекс обліків різного призначення («Єдиний облік», «Особа», «Розшук», «Річ», «Кримінальна зброя», «Зареєстрована зброя», «Адміністративне правопорушення» та ін.), інтегрованих в одну єдину систему (інтеграція відомостей здійснюється за установчими даними на особу). В системі авторизації ІПС на сьогодні зареєстровано більше 30 тис. користувачів – співробітників ОВС.

Метою створення даної системи є об'єднання існуючих в ОВС України інформаційних ресурсів у єдиний інформаційно-аналітичний комплекс з використанням сучасних інформаційних технологій, комп'ютерного та телекомунікаційного обладнання.

Основною складовою ІПРС є інтегровані банки даних (ІБНД), котрі мають достатньо широкі можливості в плані постановки на облік на надання інформації про особу, подію (кримінальне правопорушення), організації, адреси, зброю тощо.

Інформаційною складовою обліків є збір, накопичення та аналіз поглиблених криміналістично значущих відомостей про суб'єктів та предметах кримінальних правопорушень та пов'язаних з ними подіях.

У зв'язку зі збільшенням кількості обліків та об'ємами інформації, все гострішою стає проблема отримання комплексної інформації з різних обліків.

Для реалізації інформаційної підтримки боротьби з міжрегіональними та серійними кваліфікованими злочинами необхідним є створення механізму, насамперед здатного вирішувати завдання пошуку злочинів, учинених одними й тими самими особами. Такі завдання висувають на перше місце методологічне, інформаційне (криміналістичний опис об'єктів обліку) та програмно-математичне (правила порівняння та пошук, методики та алгоритми оптимізації) забезпечення криміналістичних обліків та колекцій. Їх успішне вирішення є можливим лише при проведенні всебічного логічного аналізу значних масивів різноспрямованої та різноякісної криміналістично значущої інформації, яка надходить з місць проведення оглядів місць подій та інших слідчих (розшукових) дій.

Інформаційне забезпечення підрозділів Експертної служби МВС України базується на використанні систем накопичення фактографічної інформації, аналізі головним чином графічної інформації (фотографічних зображень об'єктів та слідів); здійсненні діяльності із забезпечення експертів додатковою науковою й технічною інформацією, необхідною для вирішення експертних задач; на використанні системи автоматизованого вирішення експертних задач, котрі працюють у режимі діалогу; отриманні нового знання на основі аналітичної обробки масивів експертно-криміналістичних обліків та колекцій.

Найбільш важливим напрямом є розвиток автоматизованих банків даних загального користування на базі сучасних уніфікованих програмно-технічних комплексів підрозділів Департаменту інформаційних технологій та Експертної служби МВС України. Такий напрям був обраний не випадково з причини того, що інтеграція сформованих на сьогодні інформаційних ресурсів створює

перспективи для автоматизації інформаційно-пошукової системи ідентифікації особи за зображенням обличчя та з запровадженням в Україні з січня 2016 року, відповідно до Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» оформлення паспорта громадянина України у формі картки, який містить електронний безконтактний чіп, а також системи автоматизованих ідентифікаційних систем (балістичних, дактилоскопічних, ознак зовнішності), використовуваних Експертною службою МВС України.

З метою підвищення ефективності використання всього комплексу колекцій та обліків Експертної служби МВС України необхідними є їх автоматизація та інтеграція. Певні кроки в цьому напрямі зроблено. Але, на жаль, це поки що стосується автоматизації дактилоскопічних обліків. Звичайно, з огляду на особливості та потенційні пізнавальні різноякісної та різноспрямованої інформації, утвореної при вчиненні злочинів, в аналітичних цілях під час виявлення та розслідування кримінальних правопорушень досить потужні і мають бути задіяні повною мірою.

З огляду на сучасні можливості алгоритмів розпізнавання різноманітних біометричних показників людини, можна казати про можливість та необхідність встановлення зв'язків між дактилоскопічною та портретною ідентифікацією, яка фіксується в різних автоматизованих ідентифікаційних системах. Такий підхід створює умови для функціонування всієї системи на якісно новому рівні – рівні інформаційно-аналітичної обробки інформаційних масивів. В аналітичній обробці виділяються в якості ключових задач збір та обробка експериментальних даних та розрахункових судово-експертних методик, а також аналіз зображень в судово-експертних дослідженнях. При цьому сутність інформаційно-аналітичного забезпечення можна виразити формулою «вихідна інформація – суб'єкт судово-експертної діяльності – технологія та техніка судово-експертної діяльності – потрібна інформація», котрий можна зрозуміти як процес руху криміналістично значущої інформації за моменту її отримання до моменту обробки спеціальними суб'єктами із застосуванням спеціальних знань та науково-технічних засобів і технологій з метою вирішення судово-експертних задач.

Реалізація даного напрямку має проходити, з одного боку, через інтегрування діючих інформаційних масивів та систем експертного призначення з системами інформаційного забезпечення Національної поліції та інших підрозділів, підпорядкованих МВС України в цілому, а також інформаційних ресурсів державних та ко-

мунальних органів, громадських об'єднань, організацій, інформації про посадових осіб та громадян.

Логічним очікувати, що обробка позначених інформаційних масивів відкриває нові горизонти для інформаційного пошуку. Однак аналіз неструктурованих даних, які генеруються різними джерелами, у всій їх повноті з вилученням нового знання продовжує залишатись складним завданням, для вирішення якої формуються нові концептуальні підходи, котрі об'єднуються поняттям «Великі дані», під якими розуміють колосальні за об'ємами структуровані та слабкоструктуровані масиви даних, поданих у найрізноманітніших форматах, що зберігаються розподілено в різних вузлах глобальної мережі. В теперішній час низка корпорацій (IBM, Oracle, Teradata, EMC та ін.) пропонують готові програмні рішення та апаратно-програмні комплекси для масово-паралельної обробки даних, які дозволяють агрегувати дані об'ємом у десятки терабайт та здійснювати їх глибокий аналіз, що забезпечують виявлення невідомих подій та неочевидних закономірностей, автоматизоване виявлення латентних зв'язків між об'єктами різної природи (подіями, людьми, предметами тощо), візуалізацію результатів про наявність неявних зв'язків.

Вочевидь, що для ефективного використання Великих даних у діяльності з виявлення та розслідування кримінальних правопорушень необхідним є вирішення комплексу складних організаційних, технологічних та правових проблем. На часі є створення не тільки коштовної технологічної основи, але й ретельна розробка та вдосконалення відповідних правових норм, котрі чітко регулюють питання, пов'язані з порядком доступу до Великих даних, їх обробки та використання результатів.

Повноваження поліції у сфері інформаційно-аналітичного забезпечення порядку формування та використання інформаційних ресурсів визначені ст.ст. 25-28 Закону України «Про Національну поліцію». Актуальним у даному процесі є не тільки наявність технічних каналів зв'язку територіально розподілених інформаційних ресурсів, але більшою мірою організація централізованої та спільної аналітичної обробки інформації, накопиченої в обліках та колекціях Експертної служби та ДІТ МВС України.

Аналітична обробка має на увазі комплексне використання в процесі пошуку інформаційних ресурсів системи криміналістичної реєстрації органів внутрішніх справ (Національної поліції) та інших правоохоронних органів на предмет встановлення спільності між відсутніми елементами події злочину, які знаходяться в зв'язку з особою, причетною до вчинення злочину. Сліди, вилучені при проведенні огляду місця події та інших слідчих (розшукових) дій у конкретному кримінальному провадженні, складають слідові комплекси. Дані

комплекси є індивідуальними для конкретних умов та обставин вчинення злочину. Можливість проведення такого аналізу, особливо за нерозкритими злочинами напряду залежить від повноти зафіксованих слідових комплексів, їх формалізованого подання, зберігання в інформаційних масивах системи криміналістичної реєстрації та наявності логічного та технічного зв'язку між окремими видами обліків. Перші кроки такого об'єднання зроблено стосовно дактилоскопічним облікам. Тому можливість аналітичної обробки інформації існує тільки в об'ємі банків даних останніх. Подальша робота щодо інтеграції обліків та колекцій є вкрай необхідною. З цією метою пропонується створення єдиної інформаційно-комунікаційної системи, котра функціонально буде забезпечувати зв'язок між інформаційними системами Експертної служби та ДІТ МВС України з урахуванням рівнів доступу суб'єктів правозастосовної діяльності. Не менш важливою є некоректність, відсутність системи (алгоритму) самого процесу аналізу елементів механізму вчиненого злочину (спосіб, місце, час тощо).

Аналітична обробка інформаційних масивів повинна створювати умови для встановлення осіб, підозрюваних у скоєнні кримінальних правопорушень та інших обставин, які мають значення для вирішення завдань розслідування. Роль інформаційно-аналітичного забезпечення має зводитись до якісно-змістовному перетворенню інформації про подію злочину з метою отримання результату у взаємодії елементів системи «аналітика – нове знання – процесуальне рішення». Інтеграція обліків та колекцій буде сприяти формуванню єдиного інформаційного простору та забезпеченню безперервного процесу обробки інформації на основі ресурсів органів внутрішніх справ та Національної поліції. Таким чином, система інформаційного забезпечення повинна являти собою відкритий інформаційний контур, який охоплює всі сфери діяльності людини. При цьому необхідним є перехід з однієї сфери в іншу за сукупністю функціональних та логічних зв'язків.

Виконання цих завдань створить умови для вирішення важливих завдань: а) забезпечувати збір максимально повної інформації про об'єкти інтересу з формуванням «електронного досьє» на потенційних злочинців, виявленням та візуалізацією неявних зв'язків з іншими об'єктами та подіями кримінального характеру; б) фіксувати соціальну активність розроблюваних осіб, виникнення та зміну їх мережевих зв'язків, аналізувати ступінь інтересу до них; в) покращувати планування слідчих (розшукових) дій та негласних (розшукових) дій за рахунок урахування складної сукупності численних факторів, які впливають на розвиток конкретної слідчої ситуації; г) формувати комплекс методичних рекомендацій на основі аналізу постійно поповнюваного масиву всіх слідчих ситуацій та варіантів їх розвитку.

УДК 343.123.12:344.1(477)

І. А. Ботнарєнко

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
наукової лабораторії
з проблем кримінальної поліції
(Національна академія
внутрішніх справ, м. Київ)

**ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ,
ПОВ'ЯЗАНИХ З ТЕРОРИСТИЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ,
НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ**

Згідно з Законом України «Про внесення змін до Кримінального (далі – КК) та Кримінального процесуального (далі – КПК) кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини» від 07.10.2014 р., у кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених статтями 258-1–258-5 КК України, досудове розслідування здійснюється слідчим того органу, який розпочав досудове розслідування [1, с. 2046].

Уповноважений працівник чергової частини органу поліції, отримавши заяву (повідомлення) про вчинене кримінальне правопорушення та іншу подію, відразу реєструє її (його) в журналі Єдиного обліку та направляє на місце події слідчо-оперативну групу чи групу реагування.

Для подальшої роботи повинна бути створена постійна слідчо-оперативна група (далі – СОГ) (з незмінним складом з початку до кінця провадження). Умовами ефективної роботи СОГ є забезпечення її необхідними оперативно-технічними засобами та автотранспортом. Крім того, необхідно забезпечити відсутність витоку інформації і оперативність аналізу і перевірки отримуваних відомостей.

Основу організації початкового етапу злочинів, пов'язаних з терористичною діяльністю, становить планування діяльності органів досудового розслідування, тому необхідним є складання детального, узгодженого з оперативними підрозділами, письмового плану проведення слідчих (розшукових) дій з визначенням конкретних строків та виконавців (відповідно до наказу МВС від 14.08.2012 р. № 700). Форма плану не передбачена кримінальним процесуальним законодавством і обирається слідчим довільно.

Фактично, розслідування злочину, пов'язаного з терористичною діяльністю, починається із встановлення факту його учинення, тому суттєве значення має проведення першочергових слідчих (розшукових) дій, зокрема слідчого огляду, що спрямований на вилучення інформації з матеріальних відображень. Під час розслідування цієї категорії злочинів можуть проводитись такі слідчі огляди: огляд місця події, ділянок місцевості та приміщень поза місцем події, предметів і документів, тіла живих осіб (освідування), трупа та його частин. Про їх про-

ведення обов'язково складається протокол з відповідними план-схемами, здійснюється фотографування та оформляються фототаблиці. З метою встановлення підозрюваних осіб у вчиненні злочину, пов'язаного з терористичною діяльністю, необхідно також здійснити перегляд відеокамер, встановлених на будівлях (спорудах) в районі проведення огляду місця події, допитати свідків та очевидців учинення злочину та організувати пошук злочинців «по гарячих слідах».

У випадку наявності потерпілих осіб, необхідним є відібрання заяв про залучення до кримінального провадження як потерпілого, вручення пам'ятки про процесуальні права та обов'язки потерпілого, проведення допиту потерпілого та складання протоколу допиту потерпілого.

У випадку затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, пов'язаного з терористичною діяльністю, роз'яснити їм процесуальні права і обов'язки та діяти в такому порядку: 1) затримання особи (осіб) та обрання відносно кожного з них запобіжного заходу, як правило, у вигляді тримання під вартою; 2) повідомлення про підозру особам, які причетні до вчинення цих кримінальних правопорушень та залучення, згідно з вимогами ст. 48 КПК України, захисника підозрюваного; 3) обшук підозрюваного (-их); 4) допит підозрюваного (-их), 5) обшуки за місцем проживання, роботи підозрюваних; в місцях зберігання вибухових речовин, зброї; транспортних засобів, якщо такі використовувалися у злочинних цілях, в місцях, де здійснювалось вербування людей; 6) допит свідків (у тому числі осіб, які брали участь в оперативній розробці і затриманні); 7) призначення криміналістичних (вибухотехнічної, балістичної, трасологічної) та інших судових експертиз.

Наступним етапом діяльності щодо розслідування злочину зазначеної категорії є проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Приймаючи рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, слідчий надсилає доручення керівнику органу, під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення злочину, пов'язаного з терористичною діяльністю і у складі якого знаходиться орган розслідування та оперативні підрозділи, уповноважені на проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 246 КПК України) [2]. До доручення слідчого додається ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, якщо ухвала суду не передбачена законодавством. Найбільш ефективними негласними слідчими (розшуковими) діями на початковому етапі розслідування злочинів, пов'язаних з терористичною діяльністю, є: аудіо-, відео контроль особи, накладення арешту на кореспонденцію, огляд і виїмка кореспонденції, зняття інформації з електронних інформаційних систем з метою виявлення осіб, що коментують, розповсюджують інформацію в мережі Інтернет про вчинений терористичний акт; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; спостереження за особою, місцем або річчю; моніторинг банківських рахунків установами місцезнаходження радіоелектронного

засобу; виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації.

Основними тактичними завданнями розслідування злочинів зазначеної категорії є:

- попередження спроб осіб, причетних до учинення злочинів, пов'язаних з терористичною діяльністю, зникнути та переховувати від органів досудового розслідування та суду, знищити сліди злочину (злочинів) та тиснути на свідків, потерпілих та інших осіб;

- встановлення ознак терористичної групи чи терористичної організації, зв'язків співучасників реалізації злочинної схеми терористичної діяльності та фактів отримання злочинцями винагороди за виконання окремих функцій (примушування, вербування, перевезення, навчання, озброєння осіб для учинення терористичного акту, сприяння учиненню терористичного акту, виготовлення та розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення терористичного акту, фінансування тероризму);

- виявлення та збереження технічних засобів та інших предметів, які використовуються членами терористичної організації для вчинення терористичних актів (вогнепальної або холодної зброї, боєприпасів, вибухових речовин та вибухових пристроїв, їх складових частин та інших об'єктів, які доказують факт учинення злочинів, пов'язаних з терористичною діяльністю);

- виявлення та забезпечення збереження документів, комп'ютерної техніки та інших речових доків, у яких знайшли відображення факти вербування осіб для терористичної діяльності, закликів до вчинення терористичного акту, фінансування тероризму;

- встановлення ознак фіктивності створених злочинцями для фінансування терористичної діяльності підприємств (організацій, фондів) або факту їх використання для маскування злочинної діяльності;

- виявлення ознак учинення злочинів службовими особами, які сприяли реалізації злочинних схем терористичної діяльності;

- установлення причин та умов, які сприяли учиненню злочинів, пов'язаних з терористичною діяльністю, та вжиття заходів щодо їх усунення.

Отже, процес розслідування злочинів, пов'язаних з терористичною діяльністю, є досить складним, тому вимагає чіткого планування дій з точним розподілом функцій та обов'язків компетентних правоохоронних органів.

Список використаних джерел:

1. Закон України № 1689-VII від 7 жовтня 2014 року «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини» // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 46. – Ст. 2046.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

УДК 343.1:351.746:304.5

О. В. Бочковий

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
провідний фахівець Науково-дослідної лабораторії
з правових та організаційно-тактичних проблем ОРД
(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка,
м. Северодонецьк)

РІВЕНЬ ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НІ УКРАЇНИ, ЯК ПОКАЗНИК ЇХ ЕФЕКТИВНОСТІ

Стрімкий розвиток інформаційних технологій змінив світ навколо. Відбувається повальне запровадження програмного забезпечення у всі сфері життєдіяльності людини. Дозволю припустити, що навіть інформація про аборигена з віддалених племен центральної чи південної Африки, який навіть приблизно не здогадується про існування комп'ютера, внесена до бази даних якоїсь міжнародної організації, що займається дослідженням у цьому напрямі.

Так само й переважна більшість пересічних громадян не здогадуються про об'єми інформації, що їх стосується і яка міститься у різного роду базах даних. Сьогодні, навіть плід в утробі матері фіксується в медичних базах даних під певними ідентифікаторами (дані про батьків, стать, група крові, загальний стан здоров'я тощо).

Спеціальні медичні комп'ютерні програми сьогодні здатні замінити лікаря при здійсненні діагностики. За твердженнями самих медиків використання програмного забезпечення підвищила точність у встановленні діагнозу до 90%. Під час порівнювальних тестів було показано, що за рахунок інтелектуальних програмних алгоритмів досягається підвищення ефективності при скороченні часу постановки діагнозу до 70%. Це дає можливість значно знизити кількість помилок діагнозів, що грає ключову роль для здоров'я пацієнта. Крім того, відбувається скорочення часу на окупність діагностичного об'єднання, зменшується потреба в повторних обстеженнях, знижується ризик юридичних наслідків, які можуть виникати при помилковому призначенні неправильного лікування.

Такі трансформації торкнулись усіх сфер суспільного життя, у тому числі й злочинності, яка є його невід'ємною частиною. Здобутки

інформаційно-технічного прогресу використовуються як для безпосереднього вчинення злочинів (викрадення даних, злочини у сфері фінансів, шахрайства тощо) так і для знищення слідів злочину та ухилення від покарання (внесення недостовірних відомостей до баз даних, спотворення інформації, підробка документів тощо).

Ще відносно недавно до особливої категорії відносились злочини у сфері фінансів чи господарських відносин, розслідування яких потребувало додаткових зусиль та навичок, передусім щодо відповідних програм, які використовуються у такій діяльності (бухгалтерський облік, фінансова звітність тощо).

Сьогодні ж додаткової підготовки потребує розслідування практично будь-якого злочину. Наркотичні засоби, зброя інші види предметів та речовин у переважній більшості реалізуються за допомогою соціальних мереж з використанням спеціального програмного забезпечення для камуфлювання незаконної діяльності. За допомогою віртуальних мереж відбувається втягнення осіб до злочинної діяльності. Нещодавно набули розповсюдження випадки доведення до самогубства через соціальні мережі (група «Синій кит»).

У той же час, змушені констатувати, що правоохоронна система не готова сьогодні до адекватної протидії злочинності. Відставання науково-технічної озброєності правоохоронних органів від сучасних потреб для успішної протидії злочинності колосальне. Хоча це ознака лише наших правоохоронних органів, адже вивчення «західного» досвіду показує що можливість успішної протидії злочинності є й успішно застосовуються.

Зокрема, правоохоронні органи країн Євросоюзу давно зрозуміли, що використання застарілих методів протидії злочинним проявам сьогодні є неефективним, перш за все через те, що злочинна діяльність стала більш гнучкою, динамічною, стрімкою. Такою має бути й правоохоронна система. Наприклад у Швеції, обмін між різними державними органами та підприємствами відбувається безперешкодно та миттєво, адже всі бази даних об'єднані у загальнодержавному інформаційному просторі. За твердженням заступника головного прокурора Управління боротьби з економічними злочинами Швеції Яна Тібблінга отримання інформації від представника правоохоронного органу Іспанії займає 25 хвилин. На цьому фоні обмін інформацією між сусідніми райвідділами в Україні виглядає як «кам'яний вік».

Більше того, якщо говорити про співробітників низових підрозділів правоохоронних органів, то для доведення винуватості особи, яка обґрунтовано підозрюється у вчиненні тяжкого злочину з усього розповсюдження новітніх технологій застосовують лише принтер, щоб роздрукувати подання для отримання судового дозволу на проведення заходів, що спроможний реалізувати навіть

неповнолітній «хакер». Та й сама процедура отримання такого дозволу займе не один день, часто втрачаючи актуальність проведення самого заходу.

Під час нещодавнього спілкування зі слідчими у Миколаївській області стало відомо, що клопотання на проведення НС(Р)Д слідчі друкують на друкарських машинках. І це в кінці 2016 року!

Однак недостатність фінансування на придбання сучасної техніки не повинна служити виправданням для сформованого відставання юридичної науки, зокрема оперативно-розшукової діяльності в прогнозуванні й проектуванні можливого використання належних і потенційних технічних досягнень у протидії злочинності – бюджет НДІ й відповідних вузів істотних змін не зазнав. Між тим, зрозуміло, що без належної наукової розробки будь-яка технічна ідея не буде сприйнята практикою, отже не буде відповідного замовлення на придбання техніки та модифікації її до умов застосування в ОРД. Поле ж для такої діяльності широке.

Хто б міг сказати ще 20 років тому, що спілкування в режимі відео конференції з будь-якої частини світу за допомогою бездротових гаджетів буде дешевшим, ніж користування стаціонарним телефоном. Більше того, сучасні гаджети дозволяють повністю перенести кабінетну роботу у будь-яке зручне місце та без проблем передавати інформацію у різних формах: від звичайних текстових повідомлень, документів до складних розрахунків, зображень та відеофайлів.

В той же час, інформаційно-технічне забезпечення та оснащення підрозділів поліції перебуває на всьому низькому рівні, так само як і кадровий потенціал. Більше того, невдала спроба реформування правоохоронної сфери призвели до втрати її професійного ядра, співробітників, які за рахунок досвіду були здатні виявляти та розслідувати злочини навіть у таких важких умовах.

Правоохоронні органи зарубіжних країн широко використовують автоматизовані інформаційно-пошукові системи, які дозволяють значно оптимізувати розкриття та розслідування злочинів, учинених членами організованих угруповань. Але сучасні темпи обміну інформацією та загальний ритм життя, у тому числі й злочинний, змушує постійно удосконалювати методи та способи роботи з постійно зростаючими масивами даних. У цьому процесі незамінними помічниками є інформаційно-аналітичні системи, основною перевагою яких є аналіз та прогнозування.

Можливості сучасних інформаційно-аналітичних систем у державному інформаційному просторі використовуються неповністю. А залучення до процесу обробки даних інформаційний простір глобальної мережі Інтернет дозволяє значно розширити потенціал автоматизованих систем з більшими можливостями виявлення, а основне – прогнозування злочинної діяльності.

Більше того, новітні технології дають змогу активно та продуктивно протидіяти транснаціональній злочинності за рахунок відсутності кордонів у глобальній мережі. Значно полегшується взаємодія та обмін даними між правоохоронними органами різних країн. Приміром, розшукуваний злочинець може бути встановлений шляхом застосування однієї з програм ідентифікації особи по фото чи відео зображенню. Такий досвід вже практикується окремими закордонними державними та приватними відомствами.

Більше перспектив у використанні новітніх технологій дає космічна галузь. Сьогодні в США розробляється система космічного контролю, яка здатна спостерігати за наземними процесами навіть через хмарність. На орбіту Землі на сьогодні виведено 12 тисяч штучних супутників. В той же час, не відомо жодного факту використання можливостей космічних супутників в цілях правоохоронної сфери. Перш за все це пояснюється технічними можливостями, та фінансовою доцільністю. Але робота у цьому напрямку активно ведеться і вже є перші успіхи у передаванні супутникового зображення у режимі реального часу. За сучасного темпу науково-технічного прогресу, досить швидко з'являться технічні можливості космічного моніторингу в правоохоронних цілях.

У ситуації, яка склалась, вважається за необхідне активувати запровадження інформаційних технологій у роботу правоохоронних органів. Тим більше, що свою користь інформаційні системи та програми доводять вже давно. Зокрема, основні переваги інформаційно-аналітичних систем наведемо на прикладі Луганської моделі Інтегрованої інформаційно-аналітичної системи (ІІАС), яка активно використовувалась до 2014 року. Про її результативності свідчила щорічна практика, коли третина злочинів розкривали, в буквальному сенсі не виходячи з кабінету. У інтегрованій інформаційно-аналітичній системі навіть збір первинної інформації про спосіб і обставини скоєння кожного злочину, особу злочинця, який покладеться на АПС, зазнав істотних змін. Сам збір необхідної інформації і її аналіз здійснювався в рамках типових моделей, розроблених загальною теорією пізнання, криміналістикою і наукою ОРД.

Проте, будучи реалістами, змушені констатувати, що запровадження нових технологій у вітчизняних правоохоронних органах є на край низькому рівні. Навіть давно використовувані у інших країнах прийоми та способи застосування інформаційних технологій не стали предметом оперативно-розшукової науки, а відповідно і її тактики. І криміналістика, і наука оперативно-розшукової діяльності в абсолютній більшості оперують типовими, найбільш поширеними слідчими і оперативно-розшуковими версіями, які знаходять віддзеркалення у відповідних шаблонних методиках. На освоєння останніх має бути орієнтований навчальний процес у вишах і інших учбових

зкладах. Так, переважна маса злочинів, при зрозумілих варіаціях, здійснюються по стандартних схемах, і застосування типових методик дозволяє їх розкрити. Але за сучасного підходу до збереження кадрового потенціалу, про який вказувалось раніше, це вкрай важко реалізувати. Нині в підрозділах Національної поліції відбулося масове вимивання висококваліфікованих кадрів, середній стаж практичних працівників неприпустимо низький. Звідси відповідна статистика розкриття злочинів.

УДК 343.14(477)

Б. А. Бурбело

викладач кафедри

криміналістики та судової експертології

(Харківський національний університету

внутрішніх справ, м. Харків)

ВИВЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ПІДОЗРЮВАНОВОГО ПІД ЧАС РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ ТА ПРОТИДІЇ РОЗСЛІДУВАННЮ

Питання боротьби зі злочинністю набуло особливої актуальності в даний час, у зв'язку з кількісними та якісними змінами в структурі злочинності, що характеризуються появою нових видів злочинів, удосконаленням способів їх вчинення і приховування, формуванням організованої злочинності.

Протидія розслідуванню, як її специфічний елемент, також стрімко і динамічно розвивалася, та пройшла шлях від найпростіших способів ухилення від кримінальної відповідальності до їх системи.

У звичайному розумінні слова протидія – це «дія, що перешкоджає іншій дії».

Белкін Р.С. вважає існування протидії як фактора, властивому розслідуванню кримінальних проваджень, включив до ряду закономірностей об'єктивної дійсності, які досліджуються криміналістикою, й закономірності приховування злочину [2, с. 59].

Останнім часом в літературі невинувато, на наш погляд, широко використовується термін «протидія» стосовно до різних сфер діяльності правоохоронних органів (протидія злочинності, тероризму, корупції та ін.). Обґрунтовується це, зокрема, необхідністю не стільки боротьби, скільки контролю над злочинністю, протистояння їй; відповідними діями державних органів тощо.

На нашу думку, таке надто широке вживання терміну «протидія» не зовсім вдале. Ставлячи задачу правоохоронним органам на протидію злочинному середовищу, автори допускають змішу-

вання понять і мимоволі орієнтуються на первинність і визначальне значення вчинків та поведінки правопорушників.

Під протидією слід розуміти лише дії кримінального середовища по недопущенню виявлення, розкриття та розслідування злочинів правоохоронними органами. «Боротьба зі злочинністю є, фактично, активною протидією їй».

Злочинець прагне за будь-яку ціну уникнути кримінальної відповідальності або покарання, виконуючи для цього різні дії, а його оточення, включаючи корумповані зв'язки, усіляко цьому сприяє. Цим і пояснюється різноманітність видів, форм та суб'єктів протидії. В той же час слідчий прагне встановити ретельно приховувані факти і обставини та подолати такі спроби. Наявність цих протилежностей і обумовлює конфліктну ситуацію, у якій, в основному, проходить розслідування.

Значна частина конфліктів виникає між слідчим і підозрюваним, поміж слідчим і прокурором, потерпілим, свідками, експертами і фахівцями, перекладачами та всіма іншими особами, які присутні при слідчих діях. При цьому слід особливо зазначити, що перераховані конфлікти не є особистими, а саме криміналістичними, оскільки прямо пов'язані з діяльністю слідчого по встановленню істини у справі.

Певна протидія розслідуванню з боку підозрюваних у межах дозволеного законом – є їх невід'ємним правом, використовується для захисту своїх інтересів, характерна для багатьох кримінальних проваджень і, як правило, долається без особливих труднощів. Проте, раніше дії злочинців найчастіше зводилися до одиничних злочинів, і для злочинця головним було - не залишити слідів, за якими його могли б встановити. У зв'язку з цим основними заходами були приховування і знищення слідів злочину. В теперішній час злочинність змінилася не лише кількісно, але й якісно, і виявляється не в окремих злочинах, а в системі злочинної діяльності.

У криміналістичному аспекті злочинна діяльність являє собою систему об'єднаних загальними мотивами і цілями злочинних дій, операцій та епізодів, розраховану на відносно тривалий період і підготовку, що включає в себе планування, здійснення, маскування та протидію їй викриттю [3, с. 103].

Так, «захисна функція» організованої злочинності характеризується системністю і, як у всьому іншому, рівнем організованості та надійності. При такому підході до здійснення протидії можна вже говорити про «кримінальну тактику», яка виступає антиподом тактики слідчої. Слідчому протистоїть досить обізнаний щодо основних прийомів та методів діяльності правоохоронних органів супротивник, який використовує ці дані задля здійснення своїх злочинних цілей та згодом - захисту.

Однією з причин успішної протидії та недостатньо ефективної роботи органів слідства є невміння зібрати, повно та об'єктивно досліджувати докази в справі, дати їм правильну юридичну оцінку. Зустрічаються випадки, коли обвинувачення ґрунтується лише на отриманому при розслідуванні (як правило, на його початку) визнанні підозрюваним, від якого він відмовляється в судовому засіданні. Інших переконливих доказів, що викривали б особу у скоєнні злочину, немає і можливість їх одержання втрачено. Звідси, в умовах протидії розслідуванню, яка посилилася, неефективні старі методи і підходи, у тому числі - у роботі з доказами. Сьогодні для слідчого головне - не просто знайти і виявити докази, а забезпечити їх збереження і достовірність, захистити від недобросовісних спроб заперечити та фальсифікувати.

Зміст протидії складають: діяльність по приховуванню злочинів; інші дії по перешкоджанню досягненню задач розслідування; дії по створенню перешкод здійсненню нормальної діяльності суб'єктів розслідування щодо встановлення об'єктивної істини у справі.

На нашу думку, для боротьби з протидією розслідуванню злочинів слідчий повинен здійснювати наступні заходи: використовувати правові заходи щодо попередження та подолання протидії (попередження про неприпустимість втручання у розслідування, заборона на участь у слідчих діях, відмова у задоволенні клопотань та ін.); здійснювати заходи щодо захисту потерпілих, свідків, і впливу на них зі сторони підозрюваного; використовувати тактичні прийоми для подолання протидії в ході проведення слідчих дій; використовувати сучасні можливості судових експертиз; широко використовувати науково-технічні засоби для виявлення прихованих об'єктів, предметів, слідів тощо. Вивчення особи підозрюваного, виявлення причин і умов, які сприяли вчиненню злочину, при розслідуванні кримінального провадження дозволяє розглядати профілактику і припинення як єдиний процес попередження злочинів та протидії злочинності.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. Общие и частные теории : учебник. М.: Юрид. лит., 1987. 272 с.
3. Тищенко В.В. Криминалистические аспекты изучения преступной деятельности // Проблемы государства и права Украины: Тематический сборник научных трудов. Киев, 1992. С. 103-105.

УДК 343.98

С. О. Бухонський
аспірант кафедри
кримінального процесу та криміналістики
КПУ, м. Запоріжжя,
завідувач сектору
(Херсонський науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр
МВС України, м. Херсон)

ЩОДО ПИТАННЯ СПРОЩЕНОЇ ПРОЦЕДУРИ ОФОРМЛЕННЯ ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА

Відповідно до ст. 101 КПК України, висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи [1, с. 69].

Висновок експерта надається в письмовій формі (ст. 101 КПК України). Письмова форма висновку експерта забезпечує чіткість формулювань. Вона потребує складення висновку самим експертом, в результаті чого підкреслюється індивідуальний характер експертних висновків; підвищується почуття відповідальності експерта за ці висновки; виключається можливість помилок і неточностей, яка існує при записуванні відповідей експерта слідчим; полегшується оцінка висновку експерта іншим слідчим, який прийняв провадження, а також в касаційних і наглядових інстанціях.

Крім того, письмова фіксація представляє гарантію рівних умов оцінки процедури експертизи і висновків експерта на всіх стадіях її використання як підстави для прийняття правових або управлінських рішень усіма учасниками експертної діяльності [2, с. 115].

Залежно від належності експертної установи до того чи іншого відомства, експерт складає свій висновок у відповідності з вимогами КПК та відомчими нормативними актами.

Однак слід зазначити, що при проведенні експертного дослідження, особливо багатооб'єктного, більшу частину висновку експерта займає детальний опис наданих на дослідження об'єктів, їх упакування, які часом займають десятки сторінок.

Сили та час експертів, витрачених на їх складання, призводить до поступового збільшення залишків невиконаних експертиз у підрозділах Експертної служби. Це, в свою чергу, призводить до зростання навантажень на одного виконавця експертного дослідження, зниження якості та оперативності написання висновку

експерта. Крім того детальний опис проведених досліджень, дозволяє захисникам та особам, інтереси яких вони представляють, знайомитись з окремими методиками у висновку експерта.

Як свідчить практика, в більшості випадків ініціаторів призначення експертизи із усього експертного дослідження цікавлять лише самі висновки експерта. Фактично оцінка ними висновку експерта зазвичай зводиться тільки до перевірки повноти висновків і їх відповідності іншим доказам у справі. І це зрозуміло, оскільки, на наше глибоке переконання, суддя не в змозі оцінити ні наукову обґрунтованість висновків, ні правильність вибору та застосування методів дослідження, ні відповідність цього методу сучасним досягненням даної галузі наукового знання, оскільки для такої оцінки вони повинні володіти тими ж знаннями, що і експерт [3].

Враховуючи викладене, для вирішення питання щодо спрощення процедури оформлення висновку експерта, пропонується розробити спеціальне програмне забезпечення, яке б дозволило: автоматизувати процес експертного дослідження, шляхом видачі готового висновку при вирішенні типових експертних задач; використовувати при написанні висновку експерта єдину термінологію відповідно до виду або роду судової експертизи, посилаючись на відповідну технічну та методичну літературу; скоротити дослідницьку частину висновку на стадії детального опису ознак досліджуваних об'єктів; оформляти висновок експерта на спеціально розроблених типових бланках.

Застосування подібної практики дозволить оптимізувати роботу експерта при проведенні експертного дослідження, а також дати змістовну оцінку достовірності висновку експерта.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : чинне законодавство зі змінами та допов. Станом на 11 черв. 2016 р. : (офіц. текст). – К.: ПАЛИВОДА А. В., 2016. – 372 с.
2. Лапта С.П. Про удосконалення структури та змісту висновку експерта // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2004. – Вип. 26. – С. 115-118.
3. Судові експертизи в цивільному судочинстві. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://stud.com.ua/6780 /pravo /visnovok_sudovogo_eksperta_yogo_otsinka. – Назва з екрана.

УДК 343.9

А. В. Вавриш
здобувач наукової лабораторії
з проблем досудового розслідування
(Національна академія
внутрішніх справ, м. Київ)

ЕКОНОМІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА

Економіка – це фундаментальна основа існування будь-якої держави та суспільства загалом, адже вона відіграє надзвичайно важливу роль у їх життєдіяльності та розвитку. Невід’ємною її складовою на сьогодні є так звані «ринкові відносини» у сфері суспільного виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ, що повністю охоплюють наше життя. Водночас такі відносини окрім загального блага та досягнення конкретних цілей окремих індивідів, в силу свого постійного розвитку та вдосконалення, породжують й криміногенні деформації, якими активно користуються злочинці задля досягнення бажаного протиправного результату.

Загальновідомим є факт, що протягом останніх років в Україні простежується погіршення показників зайнятості. Разом з тим зростає рівень бідності переважної частини громадян, все більш вираженою стає економічна нерівність між різними прошарками населення в силу економічних та політичних перетворень, які переживає Україна. Окрім того, простежується високий рівень тінізації та монополізації різних сфер економіки, що також погіршує економічну ситуацію в державі. Не можливо оминати увагою і збройний конфлікт, що має місце на Сході України, адже заходи спрямовані на його припинення, фінансування оборонної сфери, допомога населенню на тимчасово окупованих територіях а також біженцям на території України, відновлення нормальної роботи об’єктів інфраструктури, що пошкоджені у наслідок бойових дій – усі ці заходи потребують матеріального та фінансового забезпечення, розмір якого знову ж таки залежать від економічних можливостей держави.

Комплексно, усі ці фактори призводять до різкого збільшення масштабів злочинності в останні роки та сприяють розвитку криміногенного потенціалу суспільства та окремих його індивідів. Така негативна тенденція, нажаль, не оминає одну з найбільш прогресивних та економічно важливих сфер економіки України – сферу будівництва.

Ефективне запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва потребує перш за все чіткого розуміння причин та умов їх вчинення, оскільки для розроблення заходів запобігання будь-якому виду злочинів необхідно першочергово визначити ті ключові детермінанти, а у окремих випадках їх групи, які спонукають злочинців до протиправних дій.

Варто розуміти, що злочини проти власності у сфері будівництва викликані складним комплексом детермінант що тісно пов'язані між собою, та які є проявом глибоких деформацій в різних сферах життєдіяльності суспільства. Однак наші дослідження вказують на те, що найбільший вплив на ситуацію довкола вказаної групи правопорушень, серед усього широкого спектру причин та умов, мають саме економічні детермінанти, які з метою попередження та припинення злочинів проти власності у сфері будівництва потребують додаткового вивчення.

На наш погляд основними економічними причинами та умовами вчинення злочинів проти власності у сфері будівництва є: 1) низька частка зайнятості громадян; 2) бідність основної частини населення; 3) погіршення матеріального становища; 4) підвищення вартості товарів та послуг; 5) підвищення тарифів на комунальні послуги; 6) високий рівень тінізації сфери будівництва, що сприяє неофіційному працевлаштуванню переважної частини персоналу на об'єктах будівництва; 7) зацікавленість населення щодо придбання будівельних матеріалів, техніки тощо за зниженими цінами; 8) низький рівень заробітної плати, що не відповідає умовам праці; 9) відсутність можливості підвищити рівень оплати праці законодавчим шляхом; та ряд інших економічно обґрунтованих детермінант.

В підтвердження нашої думки пропонуємо розглянути дані рейтингу ООН, які говорять про те, що за обсягами ВВП на душу населення (за паритетом купівельної спроможності) Україна займає 103 місце серед 181 країн світу. Окрім того, на сьогоднішній день Україна залишається єдиною країною світу, яка не здодала кризу 2008-2009 рр., оскільки її економіка дотепер не вийшла на показники до кризового 2007 р., адже розрив між доходами 10% найбагатших і 10% найбідніших громадян України становить 30:1 (за деякими оцінками навіть 40:1) [1, с. 369]. Ці дані лише підтверджують усю складність ситуації, що склалась.

Оскільки, не зважаючи на складні перетворення в економіці країни загалом, сфера будівництва зберігає свою актуальність та продовжує розвиватись, втілюючи у життя об'єкти інфраструктури, житлові будинки тощо, вона автоматично залишається при-

вабливою і з точки зору отримання незаконного прибутку використовуючи різні шляхи вчинення злочинів проти власності.

Саме тому першочергово органам законодавчої влади варто звернути увагу на ті основні економічні детермінанти, що сприяють вчиненню злочинів проти власності у сфері будівництва та вжити дієвих заходів щодо їх подолання. Адже фактично кожна із детермінант так чи інакше прослідковується під час вивчення інших видів злочинів, оскільки переважна більшість правопорушень, наприклад крадіжок з будівельних майданчиків, вчиняється з метою отримання грошових коштів задля задоволення тієї чи іншої потреби, яка інколи з точки зору звичайного громадянина є повсякденною (купівля продуктів харчування, одягу, речей першої необхідності тощо).

Список використаних джерел:

1. Нерівність в Україні: масштаби та можливості впливу / за ред. Е. М. Лібанової. – К. : Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, 2012. - 404 с.

УДК 351.713

В. І. Варивода

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри
адміністративної діяльності
(Національна академія
внутрішніх справ, м. Київ)

АСПЕКТИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАТРИМАННЯ ТА ПРАВА ЗАТРИМАНОЇ ОСОБИ

У Загальній декларації прав людини 1948 року встановлено, що ніхто не може зазнавати безпідставного арешту, затримання або вигнання (стаття 9).

Відповідно до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року ніхто не повинен бути позбавлений волі інакше, як на таких підставах і відповідно до такої процедури, які встановлені законом (пункт 1 статті 9).

Згідно з положеннями пункту 1 статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року нікого не може бути позбавлено свободи інакше ніж відповідно до процедури, встановленої законом, і в таких випадках як: законне ув'язнення особи після її засудження компетентним судом (підпункт а).

Законний арешт або затримання особи за невиконання законної вимоги суду або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, передбаченого законом (підпункт б).

Законний арешт або затримання особи, здійснені з метою припровадження її до встановленого законом компетентного органу на підставі обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо є розумні підстави вважати за необхідне запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення (підпункт с).

Затримання неповнолітнього на підставі законного рішення з метою застосування наглядових заходів виховного характеру або законне затримання неповнолітнього з метою припровадження його до встановленого законом компетентного органу (підпункт d).

Законне затримання осіб для запобігання поширенню інфекційних захворювань, законне затримання психічно хворих, алкоголіків або наркоманів чи бродяг (підпункт e).

Законний арешт або затримання особи, здійснені з метою запобігання її незаконному в'їзду в країну, чи особи, щодо якої вживаються заходи з метою депортації або екстрадиції (підпункт f).

Слова «затримувати», «тримати» означають залишати, утримувати кого-, що-небудь на якийсь час у певному місці, положенні.

Отже, внаслідок адміністративного затримання відбувається короткострокове позбавлення людини свободи, право на яку передбачено у статті 29 Конституції України.

Адміністративне затримання особи – примусове короткострокове обмеження свободи дій і пересування особи, що вчинила адміністративне правопорушення, яке застосовується з метою припинення, запобігання адміністративному правопорушенню, коли вичерпані інші заходи впливу на порушника.

Згідно з правовою позицією Конституційного Суду України затримання треба розуміти і як тимчасовий запобіжний кримінально-процесуальний, і як адміністративно-процесуальний заходи, застосування яких обмежує право на свободу та особисту недоторканність індивіда (абзац п'ятий пункту 6 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 26 червня 2003 року N 12-рп/2003).

Характерною особливістю затримання як адміністративно-процесуального заходу є те, що воно застосовується уповноваженими особами без вмотивованого рішення суду.

Відповідно ст. 9 КУпАП адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок,

власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність.

Адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені цим Кодексом, настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності.

Найсуворішою мірою покарання за вчинення адміністративного правопорушення є адміністративний арешт, що застосовується лише у виняткових випадках за окремі види таких правопорушень на строк до п'ятнадцяти діб (частина перша статті 32 КУпАП).

Відповідно ст. 262 КУпАП Національною поліцією адміністративне затримання провадиться при: вчиненні дрібного хуліганства, вчиненні насильства в сім'ї (ст. 173-2 КУпАП); порушення порядку організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій (ст. 185-1 КУпАП); при поширюванні неправдивих чуток (ст. 173-1 КУпАП); вчиненні заїсної непокори законному розпорядженню чи вимозі поліцейського, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, а також військовослужбовця чи образи їх (ст. 185 КУпАП); публічних закликів до невиконання вимог поліцейського (ст. 185-7 КУпАП); при прояві неповаги до суду (ст. 185-3 КУпАП); вчиненні незаконного доступу до інформації в автоматизованих системах (ст. 216-6 КУпАП); порушення правил про валютні операції (ст. 162 КУпАП); правил обігу наркотичних засобів або психотропних речовин (ст. 44 КУпАП); незаконного продажу товарів або інших предметів; дрібної спекуляції; торгівлі з рук у невстановлених місцях (ст. 160 КУпАП); при розпиванні спиртних напоїв у громадських місцях чи появі у громадських місцях у п'яному вигляді, що ображає людську гідність і громадську мораль (ст. 178 КУпАП); у випадках, коли є підстави вважати, що особа займається проституцією (ст. 181-1 КУпАП); при порушенні правил дорожнього руху (ст. 121, 121-2, 122, 122-2, 122-4, 122-5, 123, 124, 124-1, 125, 126, 127, 127-1, 128, 128-1, 129, 130, 132-1, 132-2, 133-1, 139, 140 КУпАП та інші порушення передбачені ПДР); правил полювання, рибальства і охорони рибних запасів та інших порушень законодавства про охорону і використання тваринного світу (ст. 85- КУпАП); при порушенні правил перебування іноземців та осіб без громадянства в Україні і транзитного проїзду через територію України (ст. 206, 206-1 КУпАП); а також в інших випадках, прямо передбачених законами України.

Як бачимо, законодавець у статті 262 КУпАП визначає окремі адміністративні правопорушення за які поліція може здійснити адміністративне затримання.

А як розуміти визначення цієї ж статті КУпАП - «а також в інших випадках, прямо передбачених законами України»?

Закон України «Про Національну поліцію» прямо не визначає додаткові (чи окремі) випадки при яких поліцією може провадитися адміністративне затримання.

Відповідно до п.8 ч.1 ст. 23 «Основні повноваження поліції» ЗУ «Про Національну поліцію», поліція відповідно до покладених на неї завдань, у випадках, визначених законом, здійснює провадження у справах про адміністративні правопорушення, приймає рішення про застосування адміністративних стягнень та забезпечує їх виконання.

Відповідно п.9 цієї ж статті поліція – доставляє у випадках і порядку, визначених законом, затриманих осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення, та осіб, які вчинили адміністративне правопорушення (про доставлення особи в поліцію мова буде вестися далі).

Можемо дійти висновку, що здійснення адміністративного затримання є поліцейським заходом.

Частина 2 ст. 29 ЗУ «Про Національну поліцію» визначає, що поліцейський захід застосовується виключно для виконання повноважень поліції. Обраний поліцейський захід має бути законним, необхідним, пропорційним та ефективним.

Таким чином, поліцейські, з метою припинення адміністративних правопорушень, коли вичерпано інші заходи впливу, встановлення особи, складення протоколу про адміністративне правопорушення у разі неможливості складення його на місці вчинення правопорушення, якщо складення протоколу є обов'язковим, забезпечення своєчасного і правильного розгляду справ та виконання постанов по справах про адміністративні правопорушення здійснюються адміністративне затримання особи (ст.. 260 КУпАП) виключно у випадках передбачених ч. 1 ст. 262 КУпАП.

Список використаних джерел:

1. Загальну декларація прав людини від 10 грудня 1948 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Закон України «Про Національну поліцію» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

4. Рішення Конституційного Суду України від 26 червня 2003 року N 12-рп/2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

УДК 343.713

В. В. Гвоздюк

курсант 3 курсу, 33 навчальної групи
Навчально-наукового інституту № 3,
факультету № 1

(Національна академія
внутрішніх справ, м. Київ)

Науковий керівник:

М. М. Крутевич

викладач кафедри
кримінального права
(Національна академія
внутрішніх справ, м. Київ)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ВИМАГАННЯ ЗА СТ. 189 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Злочини проти власності були, є і будуть актуальними протягом всього часу існування людства, тому їм потрібно приділяти достатньо уваги, особливо щодо кваліфікації та відмежування від суміжних складів.

Одним із таких злочинів є вимагання, що передбачений у ст. 189 розділі 6 Кримінального кодексу України (далі КК). У диспозиції статті визначається вимагання як протиправна вимога передачі чужого майна чи права на майно або вчинення будь-яких дій майнового характеру з погрозою насильства над потерпілим чи його близькими родичами, обмеження прав, свобод або законних інтересів цих осіб, пошкодження чи знищення їхнього майна або майна, що перебуває в їхньому віданні чи під охороною, або розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі родичі бажають зберегти в таємниці. У статті 189 КК України також зазначено кваліфікуючі ознаки, які передбачені відповідними частинами (ч. 2-4).

Особливу увагу у цій статті варто приділити такій категорії потерпілих як близькі родичі. У Кримінальному процесуальному кодексі України (далі КПК) зазначено у п.1 ч.1 ст. 3, що близькі родичі та члени сім'ї – це чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра,

дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі.

Тобто, можна стверджувати, що в разі вчинення суспільно небезпечних дій, передбачених ст. 189 КК України, зловмисник підлягатиме кримінальній відповідальності якщо їх адресатом виступатимуть особи зазначені лише у п. 1 ч. 1 ст. 3 КПК України. Як тоді бути, якщо особа при вчиненні даного злочину спрямовує свої погрози чи реалізовує їх відносно осіб, які за чинним КПК України не відносяться до близьких родичів потерпілого, але є йому небайдужими?

До таких осіб можна віднести, зокрема, двоюрідних братів та сестер, рідних тітку чи дядька, племінниць, племінників тощо.

З цього випливає, що існуючу прогалину в законодавстві варто виправити шляхом узгодження позиції цивільного, кримінального та кримінального - процесуального законодавства, а саме: а) розширити поняття у п.1 ч.1 ст. 3 КПК України близьких родичів, та членів сім'ї, або б) внести відповідні зміни до ст. 189 КК України, що буде більш дієвим.

Ще один актуальний аспект щодо кваліфікації складу злочину, передбаченого ст. 189 КК України – відсутність такого способу вчинення даного злочину як застосування фізичного насильства, що **не є** небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого. Так, ч. 1 ст. 189 окремим способом вчинення вимагання визначає, зокрема, погрозу такого насильства. Реалізація ж насильницьких погроз знаходить своє відображення вже у ч. 3 вищезазначеної норми, але у вигляді насильства що **є** небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого. До нього відноситься насильство, починаючи від легкого тілесного ушкодження з короткочасним розладом здоров'я.

Тому, коли при вимаганні, як спосіб примусу реалізувати свій злочинний намір, зловмисник заподіє потерпілому удар, побій чи легке тілесне ушкодження без короткочасного розладу здоров'я, ми бачимо, що через прогалину в законодавстві, буде проблематичним кваліфікувати його дії за ст. 189 КК України. Дана проблема, на наш погляд також потребує невідкладного законодавчого врегулювання.

УДК 343.98

С. В. Головкін

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри
загальноюридичних дисциплін
(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка,
м. Северодонецьк)

НАПРЯМКИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНОЇ ПРИГОДИ

Специфіка розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з дорожньо-транспортними пригодами, важливість якісного огляду місця події не викликає жодних сумнівів. Огляд місця ДТП дає можливість об'єктивно встановити механізм дорожньо-транспортної пригоди на підставі аналізу локалізації слідів на проїзній частині, пошкоджень транспортних засобів, одягу, взуття та тілесних ушкоджень потерпілих та загиблих.

На жаль, слідчі недостатньо володіють навичками кваліфікованого огляду місця ДТП. Вони нечітко описують та фіксують результати огляду. Часто спостерігаються розбіжності даних, зафіксованих у протоколах огляду та на схемах, що додаються до них. Недостатньо широко застосовуються науково-технічні засоби, що призводить до неналежного виявлення, фіксації та вилучення саме слідової інформації, що призводить до необхідності проведення додаткових та повторних слідчих (розшукових) дій та численних експертиз.

З метою недопущення зазначених недоліків, пропонуємо наступні напрямки оптимізації проведення огляду місця події за фактами дорожньо-транспортних пригод.

1. *Залучення до огляду місця події спеціаліста.* Спеціаліст - автотехнік, працюючи під керівництвом слідчого та проявляючи особисту ініціативу, вживає заходів з фіксації обстановки місця ДТП, здійснює пошук, виявлення, закріплення слідів пригоди. За вказівкою слідчого він проводить орієнтуючу, оглядову, вузлову та детальну зйомку. Знімки дозволяють наочно уявити те, що було зафіксовано в протоколах, і навіть доповнити їх.

Спеціаліст - автотехнік може запропонувати слідчому свій план проведення огляду, вибір відправної точки й як найдоцільнішого напрямку огляду, а також науково - технічні засоби, які необхідно використовувати; надає слідчому допомогу в визначенні відношення до ДТП виявлених слідів, інших отриманих доказів; прово-

дить попереднє дослідження речових доказів без надання письмового висновку. Зазначені обставини залучення до огляду місця події спеціаліста - автотехніка забезпечать в майбутньому майже безперешкоднє призначення та проведення судової автотехнічної експертизи, яка без перебільшення є чи не найголовнішою при розслідуванні ДТП.

2. *Чітке визначення об'єктів огляду на місці події.* Так, за фактами дорожньо-транспортних пригод об'єктами огляду є:

- ділянка дороги, де сталася пригода (включаючи її облаштування, територію, що прилягає до дороги, на якій збереглися сліди і предмети, що мають відношення до цієї пригоди);
- транспортні засоби, що брали участь у пригоді;
- сліди транспортних засобів;
- інші об'єкти та сліди від них, що утворились внаслідок пригоди (уламки скла, фрагменти лакофарбового покриття, сліди паливно-мастильних матеріалів та технічних рідин, деталі ТЗ тощо).

3. *Пріоритетні об'єкти огляду.* Огляд доцільно починати з виявлення та фіксації слідів, що швидко зникають, на автомобілях, на покритті дороги після дощу або на снігу, що тане. Необхідно відразу зафіксувати їх довжину і характер, виміряти відстань від слідів до бордюру тротуару або узбіччя дороги та обов'язково провести їх масштабне фотографування.

4. *Визначення меж огляду місця події.* З огляду на те, що на ділянках, які прилягають до місця, на якому розташовано основні об'єкти дорожньої обстановки, також можуть знаходитися сліди й предмети, що містять суттєву інформацію про пригоду, огляд місця ДТП не слід обмежувати лише дослідженням ділянки з найбільшою концентрацією слідової інформації.

Безперечно, межі огляду відразу встановити вкрай важко, тож спочатку необхідно оглянути місце розташування найбільшої концентрації слідової інформації та основних об'єктів. Згодом, рухаючись у напрямку, зворотному руху автомобіля (або в напрямку, що відповідає руху автомобіля, який зник із місця пригоди), слід оглянути узбіччя, тротуари та прилеглі ділянки. За таких умов необхідно визначити межі огляду на відстані 100 – 150 м від місця найбільшої концентрації слідової інформації.

5. *Огляд транспортних засобів* проводиться на місці ДТП, або на місці виявлення транспортного засобу у випадку, коли водій зник з місця ДТП.

Метою огляду транспортного засобу, окрім встановлення марки (моделі) транспортного засобу, номерного знаку транспортного засобу та власника транспортного засобу, є встановлення насамперед слідів та пошкоджень, які вкажуть на причетність

транспортного засобу до дорожньо-транспортної пригоди та які виникли внаслідок ДТП, що дасть можливість встановити механізм пригоди.

Виявлення явних слідів і пошкоджень транспортного засобу часто не потребує значних зусиль – їх досить добре видно. При огляді необхідно зазначити розміри, форму, розташування і характер пошкодження частин автомобіля. Оскільки словесна характеристика пошкоджень не дає повного уявлення про них, необхідно провести масштабне фотографування. При вивченні пошкоджень, що утворилися на автомобілях внаслідок ДТП, слідчий може отримати значний обсяг інформації про розташування автомобілів до зіткнення, а в разі наїзду на пішохода щодо його положення відносно травмуючого фактору.

6. *Складання схеми до протоколу огляду місця події.* Схема місця ДТП складається для наглядної фіксації взаємного розташування найбільш важливих слідів та об'єктів відносно елементів дороги і передбачуваного місця зіткнення або наїзду, із зазначенням на ній необхідних (розмірів) вимірів.

Складати схему до протоколу огляду місця дорожньо-транспортної пригоди необхідно в такій послідовності:

1) визначити межі ділянки, яку слід зафіксувати і по можливості сфотографувати;

2) на ділянці пригоди, на проїзній частині і поблизу неї, де знаходяться сліди або предмети речової обстановки, позначити крейдою початок та кінець слідів кочення та гальмування, ширину слідів протектора шин, обвести межі площин з осколками скла, що обсипалися, частками ґрунту, плямами мастила, води тощо;

3) після такої «розмітки» обстановки зафіксувати її від руки, не дотримуючись масштабу, на папері;

4) точки, що підлягають вимірюванню пронумерувати. Якщо можливо, зробити це і на місцевості;

5) визначити лінії (осі координат), від яких будуть проводитися вимірювання;

6) здійснити вимірювання, результати записати в таблицю (форму її слід заготувати заздалегідь);

7) виміряти площі з елементами речової обстановки (осколками скла, плямами мастила тощо), здійснити їх прив'язку до обраних осей координат і записати ці відомості.

Зазначені напрямки мають на меті поліпшення ефективності проведення огляду місця дорожньо-транспортної пригоди та недопущення основних помилок, яких припускаються слідчі під час розслідування ДТП.

УДК 343.985

М. А. Готвянська

аспірант

(Донецький юридичний інститут
МВС України, м. Кривий Ріг)

ОБСТАНОВКА ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ, ПОВ'ЯЗАНОГО З ВТЯГНЕННЯМ НЕПОВНОЛІТНІХ У ЗЛОЧИННУ ДІЯЛЬНІСТЬ (АНАЛІЗУ ЕМПІРИКИ)

Одним з елементів криміналістичної характеристики злочинів, у тому числі і при втягненні неповнолітніх у злочинну діяльність, є обстановка, в якій ці злочини вчиняються. Поняття «обстановка вчинення злочину» має важливе наукове і практичне значення. Думки з приводу його визначення й дотепер залишаються неоднозначними, проте переважна більшість науковців відносить до змісту цього елемента характеристики місця й часу вчинення злочину.

У 2011 році Український інститут соціальних досліджень ім. Олександра Яременка на прохання ЮНІСЕФ провів дослідження на тему: «Підлітки, які живуть чи працюють на вулиці: актуальні акценти для ефективної профілактики ВІЛ». Було опитано по 200 безпритульних дітей у Дніпропетровську, Донецьку і Миколаєві. За їх даними 96% опитаних дітей, що живуть чи працюють на вулиці, зловживають алкоголем, 22% – ін'єкційні наркомани, 65% дівчат погоджують на статеві стосунки за винагороду, а 7% хлопців вступають у статеві контакти з чоловіками за гроші. Дві третини опитаних підлітків не перебувають на контролі в жодній з державних служб чи відомств і переважно живуть на вулиці без постійного місця проживання. З них: а) на вокзалах живуть 27% опитаних дітей; б) 19% - у помешканнях друзів чи знайомих; в) у покинутих будинках – 18%; г) у випадкових знайомих – 10%; д) в каналізації – 8% і; е) 1% - в інтернатах. Загалом кількість дітей, які належать до групи ризику щодо можливості зараження ВІЛ-інфекцією, за результатами дослідження, становить 85 тисяч. Більшість безпритульних підлітків хворі на туберкульоз, венеричні та наскірні хвороби, у близько 10% - СНІД [1].

Досліджуючи місце вчинення злочину можна констатувати, що у місті втягнення неповнолітніх відбувається практично у всі види злочинної діяльності, на відміну чого у сільській місцевості здебільшого має місце систематичне втягнення неповнолітніх у вживання спиртних напоїв (88,7% випадків). Це можна пояснити найбільш складним соціально-економічним станом на селі, безробіттям, вихід з якого багато сімей шукають у вживанні спиртного, що і приводить до участі у п'янках неповнолітніх [2, с. 56]. В селі практично відсутнє система-

тичне втягнення неповнолітніх у проституцію, жебракування, оскільки у місті для вчинення втягнення саме у ці антигромадські діяння мають найбільш сприятливі умови (відповідна соціальна і економічна база, група населення, яка в змозі користуватися послугами сексуального характеру або давати подаяння неповнолітнім жебракам і ін.). Географічне положення регіону також впливає на характеристику обстановки злочину, що розглядається. Наприклад, у містах і селищах, розміщених на трасах розповсюджено попит на сексуальні послуги, що є однією з причин втягнення неповнолітніх у заняття проституцією.

З аналізу емпіричних матеріалів випливає, що зловмисники місце вчинення злочину підбирають з таким розрахунком, щоб уникнути можливості візуального спостереження і участі сторонніх осіб в процесі втягнення неповнолітніх у вчинення злочину або обмежити їх кількість. Головним чином це стосується тих неповнолітніх, яких зловмисники втягують у злочинну діяльність для виконання допоміжних функцій (наприклад, особи, які здають в оренду приміщення, водії, особи, які поставляють клієнтуру і ін.). Ці особи (неповнолітні), як правило, необізнані відносно злочинних намірів зловмисників.

За нашим дослідженням, безпосереднім місцем, що використовувався криміналітет для втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, обирались: 1) квартири багатопверхових будинків (47% випадків); 2) приватні будинки – 38%; 3) вулиця – 11%; 4) під'їзди, підвали, горища – 3%; 5) гаражі – 1% випадків. Виходячи із складної структури злочину (вчинення не менше трьох фактів втягнення неповнолітнього) [3], за кожним фактом злочинної діяльності, в які втягувався неповнолітній, місця її вчинення можуть і не співпадати.

За результатами досліджень архівних кримінальних справ (проваджень) прослідковується пряма залежність між особою злочинця і місцем нею вчинення злочинної діяльності. Так, у 74,7% випадків приміщення, де відбувалося втягнення неповнолітнього у злочин, було власністю винного, а у 22,6% випадків – належало третім особам (родичам, знайомим); у 2,7% випадків злочин було вчинено за місцем роботи втягувача.

Що стосується фактора часу, як елемента криміналістичної характеристики, то з аналізу емпірики розглядуваних злочинів можна констатувати, що втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність найчастіше відбувалося в період з: а) 11 до 17 години – 52% випадків; б) 17 до 22 годин – 35% випадків; в) рідше в нічний час – 13% випадків. Разом з тим, на вибір часу впливає місце вчинення злочину. Так, у власній квартирі (приватному домі) зловмисники-втягувачі займалися вчиненням злочинів практично з ранку до вечора, тоді як у місцях, пов'язаних з професійною діяльністю винних (переважно мова йде про службові приміщення) такий час був обмеженим.

Гадаємо, що обізнаність слідчого в обстановці вчинення злочинів, пов'язаних зі втягненням неповнолітніх у злочинну діяльність сприятиме більш ефективному їх розслідуванню.

Список використаних джерел:

1. ЮНІСЕФ нарахував в Україні у 10 разів більше безпритульних підлітків, ніж офіційна статистика [Електронний ресурс] // сайт «Тиждень». — Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/36520> (дата звернення: 05.07.2013). — Назва з екрана

2. Фокин В.М. Проблемы совершенствования профилактики преступлений несовершеннолетних в сельском районе / По материалам конкретного криминологического исследования / В.М.Фокин // Комплексный подход к предупреждению правонарушений несовершеннолетних: Сб. науч. труд. — М. : ВНИИ МВД СССР, 1984. — С. 54–63.

3. Втягнення неповнолітнього у пияцтво, заняття жебрацтвом або в азартні ігри визнається закінченим за наявності доведеної систематичності (не менше трьох разів) вчинення відповідних дій. Див.: абз. 4 п. 10 ППВСУ від 27 лютого 2004 р. № 2.

УДК 343.985

В. П. Гринько

курсант 3 курсу ФПФППД

*(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро)*

М. М. Єфімов

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри

криміналістики, судової медицини та психіатрії

*(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро)*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ ЕКСПЕРТИЗ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ УМИСНОГО ВБИВСТВА МАТЕР'Ю СВОЄЇ НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ

Одним із завдань кримінального провадження згідно зі ст. 2 КПК України є застосування до кожного учасника кримінального провадження належної правової процедури [1]. Велика роль у визначенні належної правової процедури надається експертизі як одній з найважливіших форм застосування спеціальних знань.

Особливе значення у цьому контексті слід надати висновку експерта як результату проведення спеціальних досліджень з викори-

станням знань, що виходять за межі повсякденних. Слідчий чи прокурор зобов'язані звернутися до експерта для проведення експертизи згідно з частиною другою ст. 242 КПК України з метою:

- встановлення причини смерті;
- встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень;
- визначення психічного стану підозрюваної особи за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо її осудності, обмеженої осудності;
- встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості;
- встановлення статевої зрілості потерпілої особи в кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених ст. 155 Кримінального кодексу України [1].

У криміналістичній літературі, як правило, увага акцентується на судово-медичній експертизі трупів новонароджених дітей у контексті вчинення вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини під час пологів або одразу після них [4, с. 37-38, 63].

Так, гр. Т. приблизно о 21-ї години, знаходячись за місцем свого проживання, будучи вагітною, відчула за станом здоров'я настання фізіологічного процесу народження дитини (пологів) та направилася до підвалу будинку для народження дитини. Цього ж дня у період часу з 21 до 22 години гр. Т. знаходячись у підвалі народила живу дитину. Одразу ж після природного виходу дитини з пологового шляху, приблизно о 22 годині гр. Т. перерізала предметом із загостреною поверхнею пуповину дитини, загорнула її в штани та положила в поліетиленовий пакет, після чого підійшовши до холодної камери, яка знаходилася у підвальному приміщенні будинку, помістила дитину в одне з відділень морозильної камери, що в подальшому призвело до смерті новонародженого.

Відповідно до висновку судово-медичної експертизи від 16.03.2016 року № 19 причиною смерті новонародженої дитини є загальне переохолодження організму, дія низької температури навколишнього середовища [5].

Місцем виявлення трупів новонароджених, які підлягають судово-медичному дослідженню, можуть бути смітник, брудна канава, кучугура снігу тощо. Цей різновид судово-медичної експертизи відрізняється не тільки технікою виконання, що зумовлене певними анатомічними і фізіологічними особливостями організму немовляти, але й характером питань, які потребують вирішення-ізвикористання спеціальних методів дослідження. Фахівці, які проводять дослідження, нерідко стикаються з великими труднощами в розпізнаванні морфологічних змін і визначенні істинної

причини смерті. Ці труднощі обумовлені перш за все особливостями фізіології і патології раннього періоду життя [7, с. 12].

Важливо зазначити, що відповідно до Інструкції з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості початком життя дитини повинно вважатися її народження – природний вихід або видлучення з організму матері плода, який після цього дихає або має будь-які інші ознаки життя, такі, як серцебиття, пульсація пуповини, певні рухи скелетних м'язів (підпункти 1.2, 2.5) [3].

Так, в період часу з 06 години до 08 години 30 хв., гр. К., знаходячись за місцем свого мешкання вул. Миру, Великоновосілівського району Донецької області народила живим немовля. Після цього, приблизно о 09 годині, того самого дня, р. К., спрямувала до сусідньої кімнати, де взяла порожнє відро, наповнила його водою в кухні будинку і повернувшись до кімнати, де залишила дитину лежати на ліжку, занурила її у відро з водою, тим самим не даючи їй дихати. Після цього, гр. К. винесла відро з немовлям до коридору свого будинку, де і залишила у такому стані, в результаті чого новороджена дитина померла на місці вчинення злочину.

Причиною смерті народженої дитини відповідно до висновку судово-медичної експертизи за № 195 від 29.12.2014 року, стала механічна асфіксія від закриття просвіту дихальних шляхів рідино- утоплення [6].

На вирішення судово-медичної експертизи трупа новонародженої дитини або плода ставляться такі основні питання:

- чи є дитина новонародженою;
- чи доношеною і зрілою вона народилася;
- живою чи мертвою народилася дитина;
- якщо дитина народилася живою, скільки часу вона жила після народження;
- чи були надані дитині потрібна допомога і належний догляд;
- що було безпосередньою причиною смерті новонародженої дитини.

Психолого-психіатричну експертизу підозрюваного призначають у випадку, коли є підстави вважати, що він страждає на психічне захворювання і в момент вчинення злочину (йдеться саме про момент вчинення злочину, а не про захворювання під час досудового слідства або симулювання психічного захворювання) не мін усвідомлювати свої дії та керувати ними [2, с. 50-53]. У постанові слідчого на призначення такої експертизи доцільно сформулювати такі запитання:

- чи страждала підозрювана під час інкримінованого їй діяння на психічний розлад?

– чи була підозрювана під час вчиненого вбивства у стані емоційної напруги, спричиненої психотравмуючою ситуацією, і чи вплинула вона суттєво на її свідомість і поведінку?

– чи могла підозрювана під час вчинення діяння усвідомлювати фактичний характер і суспільну небезпеку своїх дій (бездіяльності) або керувати ними, і якщо могла, то чи повною мірою?

– чи потребує підозрювана за своїм психічним станом застосування заходів медичного характеру?

Безперечно, що зазначене коло запитань не є вичерпним, але вони слугують орієнтиром для слідчого під час призначення експертизи.

Підводячи підсумок, зазначимо, що призначення експертизи при розслідуванні умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини є першочерговим завданням слідчого. Адже висновок відповідного експерта буде вагомим доказом у доведенні вини особи. Тому правильна та повна постановка питань під час призначення експертиз є запорукою більш ефективного подальшого етапу розслідування.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : станом на 12.05.2016 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Мухин Г. Н. О взаимодействии следователей со специалистами при расследовании общественно-опасных деяний лиц с психическими аномалиями / Г. Н. Мухин // Судебно-медицинская экспертиза. – 1991. – № 4. – С. 50-53.

3. Про затвердження Інструкції з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості, порядку реєстрації живонароджених і мертвонароджених» [Електронний ресурс]: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 29 берез. 2006 р. № 179. – Режим доступу: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/dn_20060329_179.html.

4. Соловьева Н. А. Методика расследования детоубийств : учеб. пособие / Н. А. Соловьева. – Волгоград : Изд-во Волгоград.гос. ун-та. 2004. – 142 с.

5. Справа № 162/564/16-к, Архів Любешівського районного суду Волинської області, 2016 р.

6. Справа № 220/197/15-к, Архів Великоновосіклівського районного суду Донецької області, 2015 р.

7. Хрущевски Э. Секция трупов плодов и новорожденных / Э. Хрущевски, Г. Шперль-Зейфридова ; пер. с пол., под ред. В. Ф. Червакова. – М. : МЕДИЗ, 1962. – 218 с.

УДК 343.102

В. О. Гринюк

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правосуддя
юридичного факультету
(Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПРОКУРОРОМ ПІДСЛІДНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Проведення конституційної реформи в частині правосуддя та реформування кримінальної юстиції передбачає, у тому числі, й вдосконалення діяльності органів досудового розслідування, прокуратури, що сприятиме підвищенню ефективності в досягненні завдань кримінального провадження, які передбачені ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України).

На підвищення ефективності в досягненні зазначених завдань у кримінальному провадженні спрямований інститут підслідності, чітка правова регламентація якого сприяє належній реалізації функції обвинувачення під час здійснення досудового розслідування, підвищення його ефективності, уникнення дублювання в роботі органів досудового розслідування, виключення участі у здійсненні досудового розслідування неналежних суб'єктів.

Актуальність дослідження проблемних питань визначення прокурором підслідності кримінальних проваджень зумовлена також тим, що до ст. 216 КПК України з часу прийняття КПК України 2012 р. внесено низку змін і доповнень, що свідчить про недосконалість правової регламентації зазначеного правового інституту. В окремих випадках порушення правил підслідності зумовлює недотримання розумного строку досудового розслідування та визнання доказів недопустимими, а прийнятих на їх основі процесуальних рішень – необґрунтованих та/чи незаконних.

З'ясування питання щодо процесуального порядку визначення підслідності кримінальних проваджень прокурором та вплив порушень правил підслідності на допустимість доказів потребує авторського визначення поняття “підслідність” та визначення її видів, які є дискусійними в теорії кримінального процесу.

Інститут підслідності кримінальних проваджень відіграє важливе значення для належного здійснення досудового розслідування та подальшого судового розгляду кримінальної справи.

Водночас законодавець в окремих випадках ототожнює терміни “підслідність” та “компетенція”. Зокрема, відповідно до ч. 2 ст. 218 КПК України у випадку якщо слідчому із заяви, повідомлення або інших джерел стало відомо про обставини, які можуть свідчити про кримінальне правопорушення, розслідування якого не віднесене до його компетенції, він проводить розслідування доти, доки прокурор не визначить іншу підслідність.

На законодавчому рівні як і в КПК України 1960 р., так і в КПК України 2012 р. відсутнє визначення поняття підслідності. Немає визначення поняття підслідності і в КПК інших країн.

Під підслідністю слід розуміти сукупність встановлених законом ознак кримінального провадження, в залежності від яких законодавець відносить його до компетенції того чи іншого органу досудового розслідування.

Відповідно до статей 216, 218 КПК України доцільно виділити такі види підслідності: 1) предметна (родова) - визначається кваліфікацією злочину і призначена для розмежування підслідності між органами досудового слідства різних відомств (ч. 1, абз. 1 ч. 2, абз. 1 ч. 3 ст. 216); 2) територіальна - визначається місцем вчинення злочину (ч. 1, 3 ст. 218 КПК України); 3) персональна - визначається такою ознакою суб'єкта злочину як займана посада (ч. 4, 5 ст. 216 КПК України); 4) за зв'язком проваджень (абз. 2 ч. 2, абз. 2 ч. 3, ч. 6, ч. 8 ст. 216 КПК України); 5) альтернативна - визначається за тим органом, який перший розпочав досудове розслідування (ч. 8 ст. 216 КПК України).

У кримінальному провадженні питання щодо визначення підслідності виникає, як правило, під час проведення досудового розслідування на різних його етапах. Також воно може виникнути й на судових стадіях процесу при вирішенні питання про допустимість доказів, які отримані під час проведення досудового розслідування з порушенням правил підслідності.

Важливого значення на початковому етапі досудового розслідування набуває питання про визначення підслідності кримінального провадження. Слід зазначити, що питання про визначення підслідності не виникає при прийомі заяв або повідомлень про кримінальне правопорушення та їх реєстрації у відповідних відомчих об'єктах, оскільки досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР), Положення про порядок ведення якого затверджено 06 квітня 2016 року №139. Крім того, відповідно до ч. 1 ст. 214 КПК України слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідо-

млення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до ЄРДР та розпочати розслідування.

Таким чином, питання про визначення підслідності виникає не з моменту подачі самої заяви чи повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення та її реєстрації, а з моменту внесення відповідних відомостей до ЄРДР.

На початковому етапі досудового розслідування виключно прокурор (процесуальний керівник) вирішує питання про визначення підслідності з урахуванням її правил, де визначальним є кваліфікація кримінального правопорушення, яка зазначається в ЄРДР. У зв'язку з цим, однією з проблем, з якою зіткнулися правозастосовники, є необхідність внесення до ЄРДР попередньої правової кваліфікації кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність.

При цьому слід зауважити, що законодавець не вимагає вірогідних знань при вирішенні питання про кримінально-правову кваліфікацію на початковому етапі досудового розслідування. Така кваліфікація може ґрунтуватися й на імовірних знаннях.

Повноваження щодо визначення підслідності кримінальних проваджень прокурором випливають із конституційної функції прокурора щодо здійснення ним організації та процесуального керівництва досудовим розслідуванням незалежно від відомчої належності органів досудового розслідування (ст. 131-1 Конституції України). Такі повноваження прокурора також спрямовані на підготовку та реалізацію функції обвинувачення на стадії досудового розслідування з метою підготовки до підтримання публічного обвинувачення у суді. На стадії досудового розслідування саме прокурор вирішує усі питання, які пов'язані із визначенням підслідності кримінального провадження.

Чинний КПК України не передбачає чіткого процесуального порядку зміни підслідності кримінального провадження прокурором, а як наслідок, і заміни прокурора у зв'язку із передачею кримінального провадження іншому органу досудового розслідування. Саме тому може мати місце передача прокурором (процесуальним керівником) кримінального провадження до будь-якого органу досудового розслідування у відповідності до правил підслідності. Крім того, слід враховувати, що підслідність за Національним антикорупційним бюро України є виключною і відповідно до ч. 5 ст. 214 КПК

України забороняється доручати здійснення досудового розслідування кримінального правопорушення, віднесеного до його підслідності, іншому органу досудового розслідування.

У Рішенні Конституційного суду України у від 20.10.2011 року № 12-рп/2011 у справі за конституційним поданням Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 62 Конституції України, зазначається, що обвинувачення у вчиненні злочину не може бути обґрунтоване фактичними даними, одержаними в незаконний спосіб, а саме: з порушенням конституційних прав і свобод людини і громадянина; з порушенням встановлених законом порядку, засобів, джерел отримання фактичних даних; не уповноваженою на те особою тощо. Таким чином, порушення правил підслідності під час досудового розслідування може мати наслідком визнання доказів недопустимими під час судового провадження, оскільки однією з умов допустимості доказів є наявність належного суб'єкта отримання доказів відповідно до ст. 93 КПК України.

Виходячи з вимог доказового права доказ визнається допустимим, якщо він отриманий належним суб'єктом у порядку, встановленому КПК України, а недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень. На нього не може посилатися суд при ухваленні судового рішення (ч. 1, 2 ст. 86 КПК України).

У ст. 216 КПК України визначається підслідність органів досудового розслідування, в тому числі виключна підслідність НАБУ, і законодавець в цій статті не визначає конкретні повноваження цих органів. На нашу думку, при вирішенні питання про визнання доказів недопустимими відповідно до ч. 3 ст. 87 КПК України, крім врахування дотримання правил підслідності (ст. ст. 218, 218 КПК України), необхідно керуватись статтями 38-40, Главами 20, 21 КПК України, які передбачають повноваження слідчого, керівника органу досудового розслідування та прокурора під час здійснення ними своїх повноважень в конкретному кримінальному провадженні, в тому числі і при проведенні слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.

Крім того, ч. 5 ст. 36 КПК України визначає право Генерального прокурора та інших прокурорів своєю мотивованою постановою доручити здійснення досудового розслідування будь-якого кримінального правопорушення іншому органу досудового розслідування в разі здійснення неефективного досудового розслідування, за виключенням кримінальних правопорушень, підслідних НАБУ.

Складність в правозастосуванні норм КПК України щодо початкового етапу досудового розслідування виникає в тих випадках, коли необхідно внести до ЄРДР відомості про попередню

правову кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність.

Крім того, по деяких кримінальних правопорушеннях неможливо взагалі зробити попередню кваліфікацію, оскільки відсутня достатня кількість даних для того, щоб можна було зробити висновок про те, який же конкретно злочин вчинений, визначити спеціального суб'єкта його вчинення чи встановити розмір шкоди.

Отже, необхідним є запровадження певного періоду, протягом якого слідчий зможе перевірити отриману інформацію. Але, у кримінальному провадженні може виникнути необхідність провести невідкладні слідчі (розшукові) дії чи здійснити повідомлення про підозру затриманій особі в стислі строки (ч. 2 ст. 278 КПК України). Очевидно, що у зазначених випадках вести мову про зміну підслідності є недоречним, оскільки це може призвести до втрати доказів у кримінальному провадженні.

На відміну від чинного КПК України, КПК України 1960 р. у ч. 2 ст. 116 передбачав, що "слідчий, встановивши, що дана справа йому не підслідна, зобов'язаний провести всі невідкладні дії, після чого передає справу прокуророві для направлення її за підслідністю". На нашу думку, зазначене положення було б доцільно передбачити і у КПК України 2012 року.

Відповідно до ч. 2 ст. 218 КПК України після початку досудового розслідування, якщо слідчому стане відомо про обставини, що можуть свідчити про кримінальне правопорушення, розслідування якого не віднесене до його компетенції, він проводить розслідування доти, доки прокурор не визначить іншу підслідність.

Таким чином, виключно до повноважень процесуального керівника відноситься визначення підслідності кримінального правопорушення. Проте, чинний КПК України не визначає процесуального порядку та строків розгляду питань, які пов'язані зі зміною підслідності прокурором та передачі таких кримінальних проваджень для проведення досудового розслідування іншим органами досудового розслідування. На сьогоднішній день зазначене питання вирішується самостійно процесуальним керівником на підставі свого внутрішнього переконання, що призводить до формування неоднозначної практики у цьому питанні та до негативних наслідків з визнання доказів, отриманих неуповноваженим суб'єктом, недопустимими, а процесуальних рішень, прийнятих на їх основі, необґрунтованими чи/та незаконними. Зазначене свідчить про необхідність на законодавчому рівні удосконалити правову регламентацію порядку зміни підслідності з урахуванням виключних повноважень прокурора з цих питань.

УДК 343.98

М. А. Грібов

доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник,
професор кафедри
оперативно-розшукової діяльності
(Національна академія внутрішніх справ, м. Київ)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ

З часу прийняття КПК України зміст та формулювання окремих норм глави 21 «Негласні слідчі (розшукові) розшукові дії» є предметом постійної конструктивної критики науковців та практиків. В цьому плані не становлять винятку положення ст. 271 КПК України, які насичені порушеннями логіки та не містять необхідних дефініцій (контролю за вчиненням злочину загалом та кожної з його форм).

Здебільшого, у наукових дослідженнях, поряд з конструктивною критикою вчені лише в поодиноких випадках подають пропозиції щодо змін до законодавства. Такі пропозиції, в основному, стосуються окремих формулювань ст. 271 КПК України, у той час, як дана стаття потребує концептуальних змін.

Зміст таких змін зумовлений наступними положеннями, що були отримані під час проведеного нами дослідження:

контроль за вчиненням злочину є поняттям ширшим ніж уся сукупність його форм, що передбачені ст. 271 КПК України;

його може бути проведено без застосування положень ст. 271 КПК України, – під час інших НСРД, зокрема передбачених статтями 260, 267, 269, 270 та ін.;

інсценування кримінального правопорушення та (або) імітування його наслідків не може становити змісту окремої НСРД та не є безпосереднім засобом (інструментом) отримання фактичних даних у кримінальному провадженні;

мета такого інсценування полягає у тому аби зафіксувати дані, що підтверджують прийняття особою рішення (самостійного та остаточного) про вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Таке рішення може знайти свій зовнішній вираз лише у діях особи з готування (ст. 14 КК України) або замаху (ст. 15 КК України) на конкретне діяння, що передбачене особливою частиною КК України;

вказані дії підлягають фіксації за допомогою НСРД, передбачених главою 21 КПК України (одної або комплексу);

логічним підсумком контролю за вчиненням злочину є затримання особи «на гарячому» та невідкладне проведення відкритих слідчих (розшукових) дій (огляд, обшук, освідування, допит);

комплексне проведення НСРД та СРД і утворюють зміст операцій, які мають бути юридично закріплені як контроль за вчиненням злочину.

Ґрунтуючись на окреслених вище та інших висновках пропонуємо основні положення ст. 271 КПК України сформулювати у такій редакції:

1. Контролем за вчиненням злочину є проведення однієї або комплексу негласних слідчих (розшукових) дій з метою безпосередньої прихованої фіксації вчинення особою (групою осіб) готування тяжкого чи особливо тяжкого злочину та (або) замаху на такий злочин з подальшим затриманням цієї особи (осіб) в порядку передбаченому ч. 1 ст. 208 КПК України та невідкладним проведенням слідчих (розшукових) дій, необхідних для закріплення доказової інформації.

2. В межах контролю за вчиненням особою (групою осіб) злочину може проводитися спеціальний слідчий експеримент, який полягає у інсценуванні дій (подій, обстановки), які відповідають злочинному задуму цієї особи (осіб) та (або) можуть свідчити про його виконання.

Предметом інсценування може бути: прийняття замовлення на вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину; виконання замовлення з вчинення такого злочину; його наслідки; виконання вимог осіб, які погрожують насильством над потерпілим чи його близькими родичами, обмеженням прав, свобод або законних інтересів цих осіб, пошкодженням чи знищенням їхнього майна або майна, що перебуває в їхньому віданні чи під охороною, або розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі родичі бажають зберегти в таємниці; надання неправомірної вигоди службовій особі; придбання або отримання, у тому числі безоплатного, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності товару, який перебуває у вільному обігу або товару обіг якого обмежений чи заборонений чинним законодавством; типова поведінка та зовнішній потерпілих від кримінальних правопорушень, що мають тенденцію до повторення.

3. Контроль за вчиненням злочину проводиться на підставі ухвали слідчого судді, винесеної на підставі клопотання слідчого, погодженого з прокурором або прокурора. У клопотанні має бути зазначено повний перелік НСРД, які планується провести під час контролю за вчиненням злочину.

Слідчий суддя може задовольнити клопотання повністю або дати дозвіл на проведення лише певних НСРД.

Спеціальний слідчий експеримент в межах контролю за вчиненням злочину проводиться за постановою слідчого, погодженою з прокурором або прокурора. У постанові про проведення спеціального слідчого експерименту необхідно викласти обставини, які свідчать про відсутність провокування особи на вчинення злочину та зазначити про застосування спеціальних імітаційних засобів.

4. Організація контролю за вчиненням окремих категорій тяжких та особливо тяжких злочинів регулюється підзаконними нормативно-правовими актами та поділяється на такі види: контроль за вчиненням злочинів, що пов'язані зі збутом який товару, який перебуває у вільному обігу (*контрольована закупка*); контроль за вчиненням злочинів, що пов'язані зі збутом товару обіг якого обмежений чи заборонений чинним законодавством (*оперативна закупка*); контроль за вчиненням злочинів, що пов'язані з переміщенням (*перевезенням, пересиланням, передачею, ввезенням, вивезенням з України чи транзитним переміщенням її територією*) товарів, предметів і речовин, у тому числі заборонених до обігу (*контрольована поставка*).

Поряд з наведеними положеннями до змісту ст. 271 КПК України мають увійти й інші норми, що вичерпно урегулюють всі питання проведення контролю за вчиненням злочину.

Окрім того, доцільно внести зміни до ст. 214 КПК України, норми якої потрібно сформулювати таким чином аби беззаперечною була можливість початку досудового розслідування щодо вчинення незакінченого злочину (на стадії готування або замаху).

УДК 376+34

Д. В. Дабіжа

ад'юнкт кафедри
криміналістики та судової медицини
(Національна академія
внутрішніх справ, м. Київ)

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ КАДРІВ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ З РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Питання підготовки особистості займає одне із головних місць серед сучасних наукових досліджень. Сучасність вимагає щоб працівник був конкурентоспроможним, стійким до стресів, гнучким та готовим до продуктивної професійної діяльності. Саме це

завдання має вирішувати професійна підготовка фахівців підрозділів з розслідування кримінальних правопорушень новоствореного центрального органу виконавчої влади – Національної поліції України, поєднуючи в собі накопичений досвід правоохоронних органів та сучасні інноваційні підходи.

У своїй професійній діяльності працівники підрозділів органів Національної поліції з розслідування кримінальних правопорушень мають справу з низкою питань, вирішення яких потребує високопрофесійної підготовки, у тому числі, роботи з криміналістичними обліками та даними Інтегрованої інформаційно-пошукової системи МВС, а також Єдиних та Державних реєстрів інформаційної мережі Міністерства юстиції України, інших державних установ. Ця діяльність потребує хоча б мінімального прогнозованого розвитку. Саме таким універсальним інструментарієм є аналітика. Тому в сучасних умовах аналітична діяльність повинна супроводжувати прийняття будь-якого рішення чи то на рівні держави, чи на рівні громадянина. Так, саме від аналітичної, прогностичної діяльності правоохоронця безпосередньо залежить якість не тільки його дослідницьких дій а й всієї держави. Також слід озброюватись сучасними інформаційно-аналітичними методами і технологіями, які спрямовані на відомий і загальноприйнятій у всьому світі алгоритм дій: «подумав – оцінив наслідки власних дій – зробив» [1, с. 11]. Для поглиблення знань у цій роботі не обійтись без професійної підготовки у цій сфері.

Проблемам підготовки та підвищення кваліфікації кадрів для правоохоронних органів останнім часом присвячено ряд наукових робіт [2;3;4;5;6;7;8;9;10;11] та ін.

Разом з цим, практика боротьби з кримінальними правопорушеннями свідчить про нагальну потребу у підготовці відповідних фахівців у цій сфері. Це підтверджується стурбованістю керівництва правоохоронних органів щодо зростання кількості кримінальних правопорушень тим більше в умовах реформування органів Міністерства внутрішніх справ України.

На теперішній час Національну академію внутрішніх справ (НАВС) визнано кращим вищим навчальним закладом у правоохоронній системі з підготовки нової генерації правоохоронців. Виконуючи наукові завдання МВС України, фахівці академії забезпечують реалізацію понад 200 актуальних прикладних тем, у тому числі з проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Національної поліції, досудового розслідування, протидії злочинам тощо.

Зокрема, підготовка слідчих та оперативних працівників включає вивчення можливостей обліків та автоматизованих інформаційних систем та відпрацювання практичних навичок пошуку відповідної інформації в окремих підсистемах.

Разом з цим, вважаємо, що для відпрацювання цієї тематики, а також використання можливостей криміналістичних обліків та державних реєстрів необхідно збільшення навчальних годин.

Оволодіння знаннями та навичками мають бути отриманні шляхом вивчення ряду дисциплін, а саме: «Криміналістика» в якій вивчатимуться такі теми: робота слідчого з криміналістичними обліками та даними Інтегрованої інформаційно-пошукової системи МВС; довідково-інформаційні бази даних (державні реєстри), які необхідні слідчим під час досудового розслідування кримінальних проваджень. Мета цієї дисципліни з означеної тематики полягає у поглибленні знань про роботу працівника слідчого підрозділу з криміналістичними обліками та базами даних (державними реєстрами); опрацюванні базових понять з теми, засвоєння теоретичних положень щодо формування та функціонування сучасних автоматизованих інформаційних систем.

В межах дисциплін «Профілактика злочинів», «Криминологія» розглядатимуться такі теми: основи криминологічного аналізу; можливості використання результатів криминологічного аналізу під час розкриття і розслідування кримінальних правопорушень. Головним завданням цього спеціалізованого навчального курсу є: формування понятійно-категоріального апарату, а також систематизованих стійких знань слухачів про криминологічний аналіз, його мету, завдання та методику.

Підготовку та підвищення кваліфікації кадрів для підрозділів кіберполіції доцільно на наш погляд, на наше переконання потрібно здійснювати у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання МВС України (у тому числі НАВС) на базі вищої технічної освіти [11 с. 335]. А для підготовки фахівців інформаційних підрозділів МВС України та НП України доцільно було б запровадити в Національній академії внутрішніх справ нову спеціалізацію, а саме: «Інформаційно-аналітична діяльність в правоохоронній сфері».

Крім того, у перспективі бажано на базі НАВС створити, запропонований вченими, науково навчально-практичний полігон інформатизації МВС України та органів Національної поліції, що сприятиме визначенню нагальних потреб науки, практики та навчального процесу [11].

Отже, на нашу думку, реалізація зазначених вище заходів значно підвищить кваліфікацію кадрів підрозділів Національної поліції з розслідування кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел:

1. Інформаційно-аналітична діяльність: Навч. посіб. / В. М. Варенко. – К.: Університет «Україна», 2014. – 417 с.
2. Хахановський В. Г. Організація підготовки фахівців по боротьбі зі злочинністю у сфері високих технологій / В. Г. Хахановський // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2001. – № 3. – С. 201–204.
3. Титов А. М. Розслідування комп'ютерних злочинів : кадровий аспект / А. М. Титов // Международное сотрудничество в борьбе с компьютерной преступностью: проблемы и пути их решения : Матер. міжнар. наук.-практ. конф. – Донецьк, 2007. – С. 179–182.
4. Рыжков Э. В. Кадровое обеспечение борьбы с компьютерной преступностью / Э. В. Рыжков // Там само. – С. 276–279
5. Хахановський В. Г. Проблема підготовки кадрів з протидії кіберзлочинності / В. Г. Хахановський // Митна справа. – 2011. – № 2 (74), ч. 2. – С. 305–307.
6. Кісіль З. Р. Професіоналізація – основа державної кадрової політики в Україні / З. Р. Кісіль // Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2006. – № 2. – С. 111–120.
7. Жанабилов Н. Е. Правовое регулирование труда лиц рядового и начальствующего состава ОВД / Нурман Еркинович Жанабилов. – Караганда: Изд-во Караганд. ВШ МВД СССР, 1976. – 126 с.
8. Шопіна І. М. Правові та організаційні засади підвищення ефективності професійної діяльності слідчих органів внутрішніх справ України / Ірина Миколаївна Шопіна: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «адміністративне право і процес, фінансове право, інформаційне право». – Харків, 2004. – 192 с.
9. Зацеркляний М. М., Струков В. М. Сучасний стан кадрового забезпечення інформаційно-аналітичних підрозділів ОВС України // Застосування інформаційних технологій у правоохоронній діяльності: матеріали наук.-практ. семінару, м. Харків, 27 травня 2015 р. / МВС України, Харк. Нац. ун-т внутр. справ. – Х.: ХНУВС, 2015. – С. 8 – 10.
10. Катеринчук І. П. Актуальні проблеми інформаційного забезпечення правоохоронних органів України / І. П. Катеринчук // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 376–380.
11. Хахановський В. Г. Теорія і практика криміналістичної інформатики [Текст]: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / В. Г. Хахановський ; Нац. акад. внутр. справ. – К., 2011. – 428 с.

УДК 393.141

М. С. Дергачов

прокурор відділу
нагляду за додержанням законів
територіальними органами поліції
при провадженні досудового розслідування
та підтриманням державного обвинувачення
управління нагляду у кримінальному провадженні
(Прокуратура Луганської області, м. Северодонецьк)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПРИЗНАЧЕННЯ ПЕРЕВІРОК ТА РЕВІЗІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Ревізії та перевірки являють собою окрему форму використання спеціальних знань у діяльності з розслідування злочинів [1, с. 144], а висновки та акти, складені за їх результатами, відповідно до п. 4 ч. 2 ст. 99 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) є джерелом доказів у кримінальному провадженні.

Порядок проведення ревізій та перевірок визначений низкою законів та підзаконних актів. У 2014 році законодавець вніс зміни до ст. ст. 36, 40 КПК України, виключивши з них право прокурора, слідчого призначати ревізії та перевірки у порядку, передбаченому законом, чим позбавив їх суттєвого та швидкого механізму із збирання доказів. У той же час в інших законодавчих актах залишились норми, що регламентують проведення ревізій та перевірок за вимогою правоохоронних органів. Невнесення змін до останніх призвело до того, що деякі питання призначення ревізій є неузгодженими між собою, зокрема з точки зору процедури ініціювання проведення зазначених дій, використуваної термінології, гарантій прав та законних інтересів підприємств, установ, організацій [2, с. 201].

В ході аналізу судової практики [3] встановлено основні підстави задоволення та відхилення клопотань про проведення перевірок та ревізій судами Луганської області у 2015 – 2016 роках.

Так, задоволення клопотань слідчих мотивовано необхідністю підтвердження порушень вимог діючого законодавства та визначення розміру завданих збитків, перевірки законності використання бюджетних коштів суб'єктами господарювання тощо. При цьому суди, розглядаючи клопотання слідчих про призначення ревізій та перевірок, керуються положеннями ч. 2 ст. 124 Конституції України, ст. ст. 78, 82 Податкового кодексу України, ст. ст. 7, 40, 71, 93, 132 Кримінального процесуального кодексу України, Положенням про Державну фінансову інспекцію, ст. 11 Закону

України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні», Законом України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмеження втручання у діяльність суб'єктів господарювання», постановою Кабінету міністрів України «Про питання запровадження обмеження на проведення перевірок державними інспекціями та іншими контролюючими органами» № 408 від 13.08.2014, указом Президента України «Про затвердження Положення про Державну інспекцію України з питань праці» № 386/2011 від 06.04.2011, наказом Мінсоцполітики України «Про затвердження Порядку проведення перевірок посадовими особами Державної інспекції України з питань праці та її територіальних органів» № 390 від 02.07.2012.

Як правило, слідчими суддями області задовольняються клопотання слідчих про надання дозволів на проведення позапланових перевірок суб'єктів господарювання Державною інспекцією сільськогосподарства, Державною екологічною інспекцією та Державною фінансовою інспекцією в Луганській області переважно у кримінальних провадженнях за ст. ст. 191, 197-1, 205, 364, 366, 367 КК України.

Разом з тим, слідчі судді окремих судів області систематично відмовляють в задоволенні аналогічних клопотань слідчих. При цьому відмова в задоволенні клопотань про проведення перевірок обґрунтовується невизначенням чинним кримінальним процесуальним законодавством питання проведення таких дій, відсутністю в КПК України зазначеного виду заходів забезпечення кримінального провадження, відсутністю у слідчого судді повноважень на їх розгляд.

Зазначене становище в тій чи іншій мірі є неприйнятним для усіх сторін кримінального провадження. Крім того, що неможливість призначення відповідних ревізій та перевірок по суті обмежує інструментарій збору доказів стороною обвинувачення, сторона захисту чи потерпілий також позбавлені можливості ініціювати проведення таких перевірок у випадках, коли їх результати можуть бути використані відповідними учасниками провадження [4, с. 31].

З метою вирішення вказаних проблем необхідно встановити детальну регламентацію призначення перевірок та ревізій у КПК України. Зокрема, доцільно доповнити КПК України окремим параграфом щодо підстав та порядку проведення ревізій та перевірок, в якому визначити чітке коло суб'єктів, які мають право ініціювати, брати участь та вирішувати відповідні питання, встано-

вити їх права та обов'язки, форму процесуальних документів, вимоги до суб'єктів проведення тощо.

Крім того, у КПК України не визначені права осіб, щодо яких планується проведення ревізій та перевірок, що не відповідає принципу змагальності кримінальному процесу, зазначеному у ст. 22 КПК України. З огляду на це, слід доповнити чинний КПК України нормами, що регламентують права та обов'язки осіб, діяльність яких перевіряється, при призначенні та проведенні ревізій та перевірок [5, с. 113].

З огляду на те, що висновки ревізій й акти перевірок є джерелом доказів у кримінальному провадженні, слід передбачити відповідальність ревізора, особи, що проводить перевірку, за складення завідомо неправдивого висновку або акту, а також за розголошення даних досудового слідства, що стали відомі вказаній особі під час проведення перевірки чи ревізії.

Ще однією проблемою, що виникає під час ініціювання слідчими та прокурорами перевірок у кримінальних провадженнях, є відсутність на цей час органу, уповноваженого на проведення перевірок дотримання земельного законодавства, що унеможливує проведення повного та всебічного досудового розслідування у кримінальних провадженнях за фактами вчинення злочинів у земельній сфері.

Таким чином, слід зробити висновок, що законодавчі акти, що регламентують проведення перевірок та ревізій потребують якнайшвидшого внесення до них змін та узгодження між собою з метою захисту прав та законних інтересів учасників кримінального процесу, досягнення завдань, визначених кримінальним процесуальним законодавством.

Список використаних джерел:

1. Куриленко Д.В. Сутність та процесуальний статус ревізій й перевірок у кримінальному провадженні. // *Национальный юридический журнал. Теория и практика.* – березень 2015 р. – с. 144.
2. Курман О.В. Проблемні питання призначення ревізій у кримінальному судочинстві в умовах сучасних реалій законодавства. // *Порівняльно-аналітичне право.* – 2016. - № 3. – с. 201.
3. Єдиний державний реєстр судових рішень. <http://www.reyestr.court.gov.ua/>
4. М. Балашенко. Призначення перевірок. // *Юридична практика.* – № 12(952). – 22 березня 2016 р. – с. 31.
5. Куриленко Д.В. Ревізор та перевіряючий у змагальному кримінальному судочинстві України. // *Форум права.* – 2015. – № 1. – с. 169.

УДК 342.9: 342.352

Н. І. Дідик

доцент кафедри
адміністративного права та
адміністративного процесу
(Львівський державний університет
внутрішніх справ, м. Львів)

С. І. Запотічна

слухач магістратури
(Львівський державний університет
внутрішніх справ, м. Львів)

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС СПЕЦІАЛЬНО УПОВНОВАЖЕНИХ СУБ'ЄКТІВ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Становлення України як незалежної, демократичної держави визначає потребу протидії соціальним явищам, які негативно впливають на розвиток суспільних відносин і створюють загрозу існуванню принципам, притаманним правовій державі. Одним із таких небезпечних явищ, яке стоїть на заваді належного розвитку будь-якої держави, є корупція. Вона створює перешкоди нормальному розвитку правової, економічної, політичної та інших сфер суспільного життя. За таких умов у суспільстві виникає соціальна напруга, породжується недовіра громадян до органів державної влади.

У правовому плані корупція становить собою сукупність різних за характером та ступенем суспільної небезпеки, але спільних за своєю суттю діянь (кримінальних, адміністративних, дисциплінарних), а також порушень етичних норм поведінки посадових осіб [1, с. 208].

Відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» [2] від 14 жовтня 2014 року, корупція – це використання особою, наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей.

З моменту проголошення Україною незалежності поняття «корупція» набуло значного поширення у вітчизняній правовій літературі, виступах політичних діячів та керівників держави. Аналіз законодавства, наукової та довідниково-термінологічної літератури дозволяє стверджувати, що поняття «корупція» сформувався за давніх часів.

Багато науковців, які займаються проблемою дослідження корупції, вважають, що її можна обмежити двома способами: за допомогою внутрішніх структур державної влади та організацій, завданням яких є боротьба зі службовими правопорушеннями, а також за допомогою здійснення зовнішнього тиску з боку громадськості [3, с. 19].

Питання створення спеціального правоохоронного органу, який би здійснював функцію досудового розслідування щодо державних службовців, посадовців і суддів, розглядалося і до активізації антикорупційної реформи у 2014 році. Гостро постало це питання в умовах антикорупційної реформи, зокрема на цьому акцентували увагу експерти правозахисної організації по боротьбі з корупцією «Transparency International Україна», спільно з якими розроблявся проект Антикорупційної стратегії на 2014–2017 роки, та громадські активісти, які виступали за «очищення» правоохоронної системи [4]. Тому, основною метою Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» є створення в державі новітнього правоохоронного органу, покликаного боротися з «елітною» корупцією, тобто корупцією на вищих щаблях державної влади [5].

Отже, як зазначається в науковій літературі, в правоохоронній системі України з'явився новий державний правоохоронний орган, який здійснюватиме досудове слідство кримінально каранних корупційних правопорушень – корупційних злочинів, при цьому будучи незалежним, дієвим та ефективним у здійсненні своїх повноважень [6, с.161].

Наступним спеціально уповноважених суб'єктом у сфері протидії корупції є Національне агентство з питань запобігання корупції. Так, згідно з розділом 2 Закону України «Про запобігання корупції» [2] від 14 жовтня 2014 року Національне агентство з питань запобігання корупції є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику.

Національне агентство з питань запобігання корупції формує та реалізує державну антикорупційну політику, створює умови для запобігання корупції, а саме здійснює: електронне декларування майна чиновників, запобігання політичної корупції, регулювання та запобігання конфлікту інтересів, попередження корупції та робота з викривачами, впровадження антикорупційної політики.

Спеціалізована антикорупційна прокуратура також відноситься до нових спеціалізованих антикорупційних органів України. **Спеціалізована антикорупційна прокуратура** – самостійний структурний підрозділ Генеральної прокуратури України. Вона створюється спеціально для допомоги та нагляду за розслідуваннями детективами новоствореного Антикорупційного бюро.

До основних її функцій відносять: нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування, що здійснюється Національним антикорупційним бюро України; підтримання державного обвинувачення у відповідних виробництвах і представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, передбачених цим законом і пов'язаних з корупційними або пов'язаними з корупцією правопорушеннями.

До загальної структури Спеціалізованої антикорупційної прокуратури входять центральний апарат і територіальні філії, які розташовуються в тих самих містах, в яких розташовані територіальні управління НАБУ.

Крім вище зазначених органів до спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції належать органи прокуратури та органи Національної поліції, які здійснюють боротьбу з корупцією відповідно до своїх повноважень.

Отже, можна зробити висновок, що основними напрямками протидії корупції мають бути: удосконалення антикорупційного законодавства; формування в органах влади сучасного управлінського апарату; превенція корупції; удосконалення заходів щодо виявлення, розслідування, розгляду фактів корупційних діянь.

Список використаних джерел:

1. Кримінологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / О.М. Джужа, Л.Ю. Кондратьєв, О.Г. Кулик, П.П. Михайленко та ін.; За заг. ред. О.М. Джужи. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 416 с.

2. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2016 року // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – №49. – С. 3186.

3. Ковбасюк Ю. Антикорупційна політика державних органів влади України / Ю. Ковбасюк // Журнал Верховної Ради України «Віче». – 2010. – № 17. – С. 19-22.

4. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки: Закон України від 14.10.2016 року // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – №46. – С. 2047.

5. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2016 року // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – №47. – С. 3040.

6. Цимбалюк В. І. Функція досудового слідства в повноваженнях Державного бюро розслідувань та Національного антикорупційного бюро / В. І. Цимбалюк // Право і безпека. – 2014. – № 3 (54). – С. 160–164.

УДК 343.3/7

А. В. Дорош

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права №1
(Інститут підготовки юридичних кадрів
для Служби безпеки України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, м. Харків)

В. В. Федосєєв

кандидат юридичних наук,
завідувач спеціальної кафедри № 1
(Інститут підготовки юридичних кадрів
для Служби безпеки України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, м. Харків)

ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЗАКОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ТА ІНШИХ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ: ПИТАННЯ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Політика будь-якої держави у сфері боротьби зі злочинністю знаходить вияв у відповідних нормативно-правових актах. Головним знаряддям цієї політики є законодавство про кримінальну відповідальність. Криміналізація того чи іншого суспільно небезпечного діяння зумовлена, передусім, урахуванням способу й обстановки його вчинення, видом і розміром заподіяної шкоди. Найбільш характерною ознакою, властивою злочинам, є загроза або реальне настання суспільно небезпечних наслідків, а також, як зазначалося, вид і розмір завданої моральної чи майнової шкоди об'єктам кримінально-правової охорони.

В умовах гібридної війни на Сході України виникла потреба у розробці невідкладних і дієвих заходів, спрямованих на припинення агресії проти України, відновлення повного контролю над її державним кордоном та забезпечення територіальної цілісності України, що є об'єктом національної безпеки України [1]. Одним із суб'єктів забезпечення національної безпеки є Збройні Сили України з необхідним рівнем їх бойової готовності та боєздатності. Згідно із існуючим національним законодавством, Збройні Сили України – це військове формування, на яке відповідно до Конституції України покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності [2].

Юридичною гарантією забезпечення нормальної діяльності ЗСУ є кримінальний закон. То ж природним явищем стало встановлення кримінальної відповідальності за перешкоджання за-

конній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань в особливий період (ст. 114¹ КК України) [3].

Оцінюючи сучасний стан міжнародної та національної безпеки і беручи до уваги нові фактори (ризики), що загрожують цій безпеці, появу цього нормативно-правового припису вважаємо своєчасною і актуальною. На наш погляд, криміналізація зазначених в ст. 114¹ КК України ґрунтується на таких підставах:

1) існування вагомих викликів, потенційно здатних зруйнувати ключові засади державності в нашій країні;

2) поява групи суспільних відносин, зумовлених зміною соціальної, економічної і політичної ситуації в державі;

3) необхідність створення додатково кримінально-правових гарантій охорони конституційних прав і свобод людини;

4) наявність міжнародно-правових зобов'язань у галузі міжнародного гуманітарного права в умовах збройного конфлікту в Україні;

5) несприятливі тенденції зростання кількості суспільно небезпечних діянь з боку осіб, які чинять спротив законній діяльності ЗСУ незалежно від території їх вчинення (в АРК, зоні АТО чи поза цією зоною).

Суспільна небезпечність – це здатність діяння заподіяти істотну шкоду існуючим в державі суспільним відносинам (правопорядку) або здатність ставити ці відносини під реальну загрозу заподіяння такої шкоди [4].

У юридичній літературі суспільна небезпечність злочину визнається науковцями з урахуванням цінності об'єкта, на який посягає злочин; тяжкості наслідків, що настають в результаті вчинення злочину; способу дії; форми та ступеня вини.

Беручи до уваги, що діяльність ЗСУ спрямована на захист національних інтересів України від зовнішніх і внутрішніх загроз, можна дійти висновку, що *характер суспільної небезпечності* перешкоджання законній діяльності ЗСУ та інших військових формувань визначається можливими ризиками заподіяння шкоди суверенітету, територіальній цілісності та обороноздатності України. Зазначене свідчить про особливу цінність об'єкта посягання.

Ступінь суспільної небезпечності, як її кількісна характеристика, знаходить відображення в ступені тяжкості завданої шкоди, способі, місці та часі вчинення злочинних дій, ступені вини, мотивах і меті та інших ознаках цього злочину.

Безпосереднім об'єктом аналізованого злочину є суспільні відносини, зазначені в ст. 17 Основного Закону України, а саме відносини у сфері оборони України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності.

Аналіз *об'єктивної сторони* злочину, передбаченого ст. 114¹ КК України дає підстави для висновку, що для правильного застосування цієї статті вагомого значення набуває визначення змісту тих понять, про які йдеться в її диспозиції. Діяння, як ознака *об'єктивної сторони* цього злочину, окреслене терміном «перешкоджання». «*Перешкоджати*» – означає бути перепорою для чого-небудь; створювати завади, заважати, забороняти кому-, чому-небудь у здійсненні чогось [5], створювати перепону, служити перепорою, не допускати чого-небудь [6]. «*Перешкода*» – те, що перепиняє рух, заступає дорогу, закриває доступ куди-небудь; перепона [5].

У теорії кримінального права поняття «перешкоджання» нерідко отожднюється з такими діями, як *опір* (будь-які дії, які ускладнюють чи є перепорою у виконанні обов'язків з військової служби), *протидія* («протидіяти» – спрямовувати дію проти кого-, чого-небудь, діяти всупереч комусь, чомусь [7]) чи активний *вплив* на волю особи чи осіб з метою примусити її/їх відмовитися від яких-небудь дій (наприклад, відмовитися від участі у збройних зіткненнях).

На наш погляд, ці поняття не є синонімічними і їх слід розрізняти. Якщо перешкоджання полягає як в дії, так і в бездіяльності, вчиняється як відкрито, так і завуальовано, то при опорі має місце безпосередня або опосередкована фізична взаємодія між особами, які намагаються нейтралізувати один одного. Таким чином, будь-яка протидія є перешкоджанням, але не кожне перешкоджання є протидією. Семантичне значення терміну «вплив» розкривається як здатність вносити певні зміни, втручатись у розвиток чогось, когось, хід подій і т.ін.; наслідки такого втручання [5]. Що стосується впливу на волю потерпілого, то відмінність знаходить вияв не в фізичному (енергетичному), а в інформаційно-психологічному втручанні в діяльність суб'єктів військових формувань.

Таким чином, перешкоджання як ознака *об'єктивної сторони* розглядуваного злочину може бути:

- а) за *формою діяння* як дія, так і бездіяльність;
- б) за *способом вираження* відкритим або тасмним (завуальованим);
- в) за *способом вчинення* насильницьким або без застосування насильства;
- г) за *предметом злочинного впливу* або на суб'єктів охоронюваних цією кримінально-правовою нормою суспільних відносин, або на їх законну діяльність як предмет цих відносин.

Проведене дослідження аналізованих понять також дозволяє визначити ступінь суспільної небезпечності, що безпосередньо впливає на міру покарання.

Перешкоджання як ознака *об'єктивної сторони* спрямоване на створення перешкод законній діяльності ЗСУ.

«Діяльність» – здійснення чого-небудь; сукупність учинків когонебудь; вплив на когось, щонебудь, виявлення сили, енергії чогонебудь; операції, пов'язані зі збройною боротьбою [5].

Діяльність Збройних Сил України (далі – ЗСУ) визнається *законною*, якщо вона здійснюється лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені законами України та іншими нормативно-правовими актами. Термінологічний зворот «законна діяльність» використовується як критерій відповідності конкретний дій учасників суспільних відносин вимогам, встановленим вищезазначеними актами, незалежно від будь-яких конкретних умов та особливостей ситуації. Діяльність військовослужбовців може бути одноособовою, груповою чи організованою (наприклад, мова йде про певний підрозділ Збройних Сил України), головне, що спротив цим особам здійснюється під час виконання покладених на них обов'язків з військової служби.

Крім діяння, обов'язковою ознакою об'єктивної сторони розглядуваного злочину є час вчинення злочинних дій, а саме *особливий період*, яким є період функціонування національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій, а також виконання громадянами України свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, який настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій [8].

Наявність цієї ознаки створює ситуацію, за якої аналізована норма діє не постійно, а впродовж певного часу (часу, визначеного особливим періодом). Такий підхід дозволяє констатувати очевидне суттєве недоопрацювання законодавцем змісту ст. 114¹ КК України. Справа в тому, що ЗСУ здійснює свою діяльність із забезпечення оборони України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності постійно, а отже і перешкоджання такій діяльності має бути караним, незалежно від наявності особливого періоду.

Так, на сьогодні шоста хвиля мобілізації, яка розпочалася 19 червня 2015 року і діяла протягом 60 діб завершена [9] та проведена повна демобілізація [10], тобто в країні особливого періоду формально не має. Але на Сході України діє режим антитерористичної операції, задіюються військові формування як Збройних

Сил України, так і інші військові формування. Як в такому разі кваліфікувати дії винних, які перешкоджають їх діяльності під час дії цього режиму? Вважаємо, що в цій ситуації диспозиція статті 114-1 КК потребує удосконалення. Одним із варіантів можна запропонувати виключити з ч. 1 ст. 114¹ КК України слова «в особливий період» і перешкоджання законній діяльності ЗСУ та інших військових формувань в цей період передбачити в ч. 2 цієї статті як кваліфікуючу ознаку.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 № 964-IV. Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 № 964-IV. – Ст. 1.
2. Закон України «Про Збройні Сили України» від 06.12.1991 № 1934-XII. – Ст. 1.
3. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України)», прийнятого Верховною Радою України 8 квітня 2014 року.
4. М.И. Бажанов Избранные труды / М.И. Бажанов; [сост.: В.И. Тютюгин, А.А. Байда, Е.В. Харитоновна, Е.В. Шевченко; отв. ред. В.Я. Тацкий]. – Харьков: Право, 2012. – С. 713.
5. Див.: Сучасний тлумачний словник української мови: 100 000 слів / За заг.ред. д-ра філол. наук, проф. В.В. Дубічинського. – Х.: ВД «ШКОЛА», 2008. – 1008 с. – С. 652.
6. Ожегов С.И. Словарь русского языка: ок. 57 000 слов / под ред. чл.-корр. АН СССР Н.Ю. Шведовой – 20-е изд., стереотип. М.: Рус. яз., 1988. – С. 474.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – С. 1173.
8. Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» від 21.10.1993 № 3543-XII в редакції станом на 23.06.2016 року. – Ст. 1.
9. Указ Президента України від 14.01.2015 року № 15/2015 «Про часткову мобілізацію».
10. Указ Президента України «Про звільнення в запас військово-вослужбовців військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період, призваних під час третьої черги часткової мобілізації відповідно до Указу Президента України від 14 січня 2015 року № 15» № 411/2016 від 26 вересня 2016 року.

УДК 343.131.5

І. В. Дубівка
ад'юнкт кафедри
кримінального процесу
(Національна академія
внутрішніх справ, м. Київ)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У ст. 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» зазначено, що адвокатом є фізична особа, яка здійснює адвокатську діяльність на підставах і в порядку, що передбачені законом. Адвокатська діяльність – це незалежна професійна діяльність адвоката щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту.

Захист, як вид незалежної професійної діяльності полягає у забезпеченні захисту прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію). Ці положення кореспондуються із КПК України.

Системний аналіз законодавства дає підстави для висновку, що діяльність адвоката у кримінальному провадженні характеризується певними ознаками, головними з яких є його організаційно-правовий та процесуальний статус. Так, у КПК України та інших нормативно-правових актах регламентовано умови участі адвоката у кримінальному провадженні та його повноваження.

Кримінальний процесуальний статус адвоката передбачає, що він може брати участь у кримінальному провадженні:

- 1) як захисник підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, а також стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію) (ст. 45 КПК України);
- 2) як представник: потерпілого фізичної особи; юридичної особи, яка є потерпілим (ст. 58 КПК України);
- 3) як представник цивільного позивача, цивільного відповідача (ст. 63 КПК України);
- 4) як адвокат свідка (ст. 66 КПК України).

Зміст організаційно-правового статусу адвоката становлять повноваження, які дозволяють йому брати участь у кримінальному провадженні. Так, ст. 45 КПК України передбачено, що захисником може бути тільки адвокат, відомості про якого внесені до Єдиного реєстру адвокатів України. Відповідно, якщо такі відомості відсутні або у Єдиному реєстрі адвокатів України міститься запис про зупинення або припинення права на зайняття адвокатською діяльністю – особа (адвокат) не може бути захисником у кримінальному провадженні.

Документами, які підтверджують право (повноваження) адвоката брати участь у кримінальному провадженні є: свідоцтво на про право на зайняття адвокатською діяльністю; ордер, договір із захисником або доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги (ст. 50 КПК України).

Науковцями та практиками справедливо вказується про недосконалість правової регламентації порядку підтвердження повноважень адвоката у кримінальному процесі. Проблема полягає у неузгодженості положень КПК України та Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Як вже було зазначено, ст. 50 КПК України визначено виключний перелік вимог та документів для підтвердження повноважень захисника чи для його залучення до участі в кримінальному провадженні.

У ч.1 ст. 26 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачено, що документами, що посвідчують повноваження адвоката на надання правової допомоги, можуть бути: 1) договір про надання правової допомоги; 2) довіреність; 3) ордер; 4) доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги. Таким чином, з урахуванням особливостей кримінального процесуального закону, повноваження адвоката в кримінальному судочинстві можуть бути підтверджені ордером або договором. Ордер, відповідно до затверджені форми, містить в собі: прізвище, ім'я, по-батькові особи, якій надається правова допомога, підставу надання правової допомоги (договір, доручення на надання безоплатної правової допомоги), назву органу, в якому надається правова допомога, прізвище, ім'я, по-батькові адвоката, який буде надавати правову допомогу, номер свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю, дату його видачі, назву ради адвокатів або кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, яка видала свідоцтво, з обов'язковою вказівкою про те, що правова допомога надається адвокатом, який здійснює адвокатську діяльність індивідуально

(адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням), із зазначенням місцезнаходження адвоката, адвокатського бюро, адвокатського об'єднання.

На практиці така неузгодженість дозволяє вимагати від адвоката пред'явлення для підтвердження своїх повноважень обох згаданих документів (ордеру і договору), що і є предметом критики. Адже виходячи зі змісту наведених положень законодавства, згадані документи є однаковими за змістом, що стосується повноважень адвоката.

Вирішити цю проблему пропонується: шляхом конституційного звернення до Конституційного Суду України щодо тлумачення ст. 50 КПК України, а саме документів, якими підтверджуються повноваження захисника у кримінальному провадженні (В. Маркевич); проектом Закону України «Про внесення змін до КПК України (щодо підтвердження повноважень захисника)» (В. А. Головка, А. Б. Аваков).

Убачається, що згадана законодавча ініціатива є своєчасною та доцільною і у разі ухвалення законопроекту правова невизначеність щодо порядку підтвердження повноважень захисника буде усунута.

УДК 343.982

С. С. Євченко

студент сьомого року навчання
факультету історії та права

*(Кіровоградський державний педагогічний
Університет імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький)*

Науковий керівник:

В. Г. Грищенко

доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

ОЦІНКА ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА УЧАСНИКАМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Сутність правової держави в її гуманістичній спрямованості найбільш яскраво проявляється у створенні і розвитку правового механізму, здатного забезпечити реалізацію засади рівності перед законом і судом на основі змагальності. Рівність прав суб'єктів кримінального провадження на збирання та подання до суду доказів поєднується водночас із наданням рівних можливостей у доведенні перед судом їх переконливості, самостійного відстоювання своїх правових

позицій сторонами кримінального провадження. Доказування становить основну частину їх процесуальної діяльності, спрямовану на одержання належних, допустимих, достовірних, а з точки зору сукупності та взаємозв'язку – достатніх доказів для прийняття відповідного процесуального рішення. Виходячи з цього, оцінка доказів є важливою складовою частиною процесу доказування.

Експертиза, як слідча (розшукова) дія, проводиться для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження. За Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України) висновок експерта виконує важливу функцію, яка полягає у тому, щоб сформулювати одне із передбачених законом процесуальних джерел доказів. Висновок має містити відповіді на питання, що виникають під час кримінального провадження, які можуть бути вирішені лише шляхом застосування наукових, технічних або інших спеціальних знань експерта.

Питання оцінки висновку експерта учасниками кримінального провадження набувають актуальності у світі процесуальних особливостей призначення і проведення експертизи. Висновок експерта належить до процесуальних джерел доказів, про що зазначено у ст. 84 КПК України. За новим кримінальним процесуальним законом змінилися підходи щодо оцінки доказів та до застосування спеціальних знань. Пріоритетним є завдання найбільш ефективного забезпечення захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина. Нині в якості експертів особи, які володіють спеціальними знаннями, можуть залучатися, як стороною обвинувачення, так і стороною захисту. Таким чином значно розширено можливості використання висновку експерта в доказуванні та реалізації однієї із загальних засад кримінального провадження – змагальності сторін. Водночас, це гарантує рівні права сторонам кримінального провадження у представленні доказової інформації, що міститься у висновку експерта, як процесуальному джерелі доказів.

Висновок судової експертизи оцінюється за критеріями науковості і процесуальної значимості. Є. Г. Коваленко характеризує поняття оцінки доказів, як розумову, логічну діяльність відповідних суб'єктів, що спрямовується на пізнання фактів для встановлення істини по справі, здійснюється в певних логічних формах відповідно до закону і правового розуміння за їх внутрішнім переконанням, заснованим на всебічному, повному й об'єктивному аналізі всіх обставин справи в їх сукупності, спрямована на встановлення достовірності та належності, допустимості й достатності доказів, їх взаємозв'язку і значення для вирішення питань, що становлять предмет доказування [1, с. 260].

Законодавець наділяє правом, уповноважує, оцінювати докази лише суб'єктів, зазначених у ст. 94 КПК України. Це слідчий і прокурор, слідчий суддя і суд. Виходячи зі змісту згаданої норми КПК України усіх суб'єктів кримінального процесу можна поділити на дві великі групи, а саме: тих, які уповноважені оцінювати докази і усіх інших, які не уповноважені до цього. Серед суб'єктів, уповноважених законом до оцінки доказів, названо слідчого і прокурора, які представляють сторону обвинувачення, слідчого суддю і суд, які представляють судову гілку влади, уповноважені вирішувати кримінальні справи або здійснювати судовий контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні. Сторона ж захисту і потерпілий виключені із цього переліку суб'єктів, уповноважених оцінювати докази. Крім того інші суб'єкти кримінальної процесуальної діяльності обмежені названою нормою кримінального процесуального закону у участі у процесі доказування.

Н. І. Клименко звертає увагу, що на практиці, на відміну від теорії, оцінка висновку експерта здебільшого зводиться до перевірки того, чи на всі поставлені питання експерт дав відповідь, а це не є рівноцінним навіть перевірці повноти висновку, тобто всіх обставин проведеного дослідження, а не тільки збігу кількості відповідей і питань [2, с. 169]. Відомості, одержані від експерта на допиті, як слушно було зазначено вченими А. О. Ляшем, С. М. Стахівським, є лише поясненням або доповненням [3, с. 67] підготовленого ним висновку, а протокол, в якому вони відображені, не є джерелом доказів.

Сторона, яка ініціює проведення експертизи, або потерпілий висуває свої припущення щодо подальшого розслідування, оцінюючи ситуацію, яка склалась у той, чи інший момент кримінального провадження. В подальшому оцінка ситуації, що склалась під час кримінального провадження, здійснюватиметься після отримання висновку експерта. Вона полягатиме у співставленні припущень суб'єкта кримінального провадження з результатами дослідження, відображеними у висновку експерта. На основі оцінки знову може постати необхідність проведення експертизи цього або іншого виду, або ж альтернативної, якщо виникне така потреба. Таким чином, законодавець безпідставно виключив суб'єктів, які безпосередньо зацікавлені у результатах вирішення кримінальної справи в суді, з кола тих, що можуть і повинні за власним переконанням оцінювати висновок експерта з точки зору його належності та допустимості.

Визнавши необхідним проведення експертизи у кримінальному провадженні, сторона, яка залучає експерта, формулює перелік питань, що знаходять відображення у процесуальному рішенні, постанові або ухвалі, і є підставою для її проведення (ст. 110 КПК України). Крім того, підставою для початку проведення експертизи, за ч. 2 ст.

243 КПК України є договір між суб'єктом кримінального провадження, що представляє сторону захисту, і ініцію проведення експертизи, та експертною установою, експертом або експертами, до яких він звертається. На наш погляд, для сторони захисту повною мірою реалізувати свою ініціативу неможливо. На заваді цьому стоїть положення ч. 3 ст. 243 КПК України. Суб'єкти, що представляють сторону захисту можуть реалізувати виявлену ініціативу лише у тому випадку, коли отримують відповідь уповноваженої особи, якою є слідчий або прокурор. Після цього можна звернутися до слідчого судді, який знову ж таки повинен ухвалити позитивне рішення щодо призначення і проведення судової експертизи. За це час важливі речові докази, що потребують експертного дослідження, втрачаються, знищуються або ж спотворюються.

Традиційний підхід, зокрема той, що закладений в основу кримінального процесуального закону, у ст. 94 КПК України, веде до недооцінки ролі не уповноважених суб'єктів в процесі доказування. Вони, хоча і не позбавлені права брати участь у процесі доказування, можуть, зокрема, брати участь у збиранні доказів. Проте, висновки, до яких прийшли вони виходячи з їх власної оцінки фактичних даних, не обов'язкові для суду.

В усіх випадках, коли йде мова про оцінку фактичних даних, що стосуються предмету доказування, діяльність уповноважених законом суб'єктів кримінального провадження має владно-розпорядчий характер, а діяльність не уповноважених суб'єктів, які беруть участь у справі, – лише рекомендаційний. Встановлення дійсних фактичних обставин справи – це обов'язок суду, виконанню якого сприяє активна діяльність усіх інших суб'єктів доказування. Для отримання правильних висновків по справі необхідним є створення умов для прояву активності в процесі доказування не уповноважених законом оцінювати докази і лише врахування їх думки сприятиме ухваленню законного і справедливого рішення по справі.

Список використаних джерел:

1. Коваленко Є. Г. Теорія доказів у кримінальному процесі України: [підручник] / Є. Г. Коваленко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 632 с.
2. Клименко Н. І. Судова експертологія: курс лекцій: навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / Н. І. Клименко. – К. : Ін Юре, 2007. – 528 с.
3. Ляш А. О. Докази і доказування в кримінальному судочинстві: навч. посіб. / А. О. Ляш, С. М. Стахівський. – К. : Університет “Україна”, 2006. – 185 с.

УДК 347.963

С. О. Жувака

детектив

(Національне антикорупційного
бюро України, м. Київ)

ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У ДОРЕВОЛЮЦІЙНИЙ ПЕРІОД: АНАЛІЗ ІСТОРИКО-СТАТИСТИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Закономірності становлення та розвитку держави і права України на різних етапах її історії є одним із пріоритетних напрямів розвитку правової науки [1]. Врахування позитивного досвіду, національних традицій та генезису утворення правоохоронної системи нашої держави є запорукою успішних реформ.

Діяльність прокуратури у всі часи на території України досліджували вітчизняні науковці В. О. Боняк, М. І. Бортун, П. М. Каркач, В. В. Карпунцов, О. С. Козачук, І. М. Козьяков, Т. В. Корнякова, В. Г. Клочков, М. В. Косюта, В. М. Кравчук, М. І. Мичко, Є. М. Попович, В. В. Сухонос, Б. В. Френц, Н. Ч. Цакадзе, С. М. Юрчишин, М. К. Якимчук та інші.

Однак, попри таку велику кількість робіт, присвячених прокурорському нагляду, діяльність прокуратури в дореволюційний період розглядалась або ж загалом з іншими територіями Російської імперії, або ж досліджувалась окремі її функції. Практично ніким не проводилося системне узагальнення і порівняльний аналіз статистичних та аналітичних даних щодо правоохоронної діяльності прокуратури на українських землях, які входили до складу Російської імперії.

У пореформений період організація роботи прокуратури відзначалася високим рівнем інформаційно-аналітичного забезпечення та узагальненням результатів прокурорського нагляду в окремих регіонах і загалом по всій державі. Формування прокурорської та судової статистики полягало в систематизації та комплексному аналізі показників роботи на протязі звітних періодів за: кількістю справ, які перебували у провадженні; переважною кількістю осіб прокурорського нагляду; обсягами проваджень, направлених в прокуратуру та окружні суди; результативністю попереднього слідства та дізнання; залишком судових справ минулих років; тривалістю прокурорського нагляду; кількістю і результативністю прокурорських протестів. Для наочності усі звіти статистичних даних ілюструвалися діаграмами й супроводжувалися таблицями, що містили основні показники роботи прокурорів як судових па-

лат, так і окремих округів, при цьому узагальнюючи та порівнюючи їх між собою. Більше того, у звітах Міністерства юстиції Російської імперії змістовно аналізувалися структура і види кримінальних правопорушень та проступків, через які нам вдалося простежити визначну роль прокуратури як правоохоронного органу у боротьбі зі злочинністю.

За допомогою аналізу збережених архівних документів та „Зведень статистичних відомостей по справах кримінальних, установами, які діють на підставі статутів 20 листопада 1864 року”, узагальнених Міністерством юстиції відповідно до звітів судових палат та окружних судів, зокрема за 1872, 1875, 1885, та 1892 роки [2; 3; 4; 5], спробуємо дослідити правоохоронну діяльність прокуратури на окремих землях сучасної України, які перебували під владою Російської імперії.

У результаті реорганізації судових інститутів 1864 року в Російській імперії утворювалося 106 окружних судів (далі – ОС) та 14 судових палат (далі – СП). На території України діяли три судові палати: Харківська, Одеська та Київська. Юрисдикція ОС поширювалась наступним чином: до *Київської судової палати* відносились – Житомирський, Київський, Луцький, Могильовський, Ніжинський, Стародубський, Уманський, Черкаський та Чернігівський окружні суди. До *Одеської судової палати входили* Вінницький, Єлисаветградський, Одеський, Кам'янець-Подільський, Кишинівський, Сімферопольський та Херсонський окружні суди. *Харківській судовій палаті* підпорядковувалися Воронежський, Катеринославський, Курський, Лубенський, Орловський, Острогозький, Полтавський, Сумський, Харківський окружні суди. Прокурори діяли як при судових палатах, так і при окружних судах, які безпосередньо брали участь при розгляді справ.

Після запровадження Судової реформи 1864 року кількість справ, які розглядалися в межах прокурорського нагляду у судових палатах (далі – СП) та окружних судах (далі – ОС), стрімко зростала. Так, після остаточного завершення процесу реорганізації судово-прокурорської системи у 1873 році *направлених прокурорам проваджень* по округах Одеської СП сягала 86,8 %, в Харківській СП – 84,4 % [2, с. 7], решта справ направлялась мировим суддям та іншим відомствам. У 1875 році цей показник збільшився: в Одеській СП частка піднаглядних прокурорам справ становила 88 %, а в Харківській СП – 86 % [3, с. 11]. Такий стан цілком відповідав середнім показникам роботи інших судових палат Російської імперії.

Водночас, можемо констатувати, що обсяг накопиченого залишку судових справ, які були нерозглянутими і перейшли на наступ-

пний рік, щорічно збільшувався. Так, у 1873 році по округах Харківської СП перейшло 5145 справ, а Одеської СП – 2713, що значно більше, ніж в інших регіонах. Для порівняння зазначимо, у Петербурзькій – 885, Казанській – 1493, Саратовській – 1480. Це свідчить про надзвичайну завантаженість прокурорів окружних судів на території України, оскільки, тодішні українські землі були найбільш заселеними.

У свою чергу, загальна кількість справ, щодо яких здійснювався прокурорський нагляд, станом на 1 січня 1873 року, становила в Харківській СП 17445 справ, в Одеській СП – 11679, з яких розглянуто було: у Харківській – 16294 (93 %), а у Одеській – 8818 (75 %). Тоді як середній показник по державі складав 89 % [2, с. 9]. Округи Одеської судової палати за результатами роботи дещо відставали від округів Харківської і Київської судових палат, оскільки пізніше всіх закінчили у пореформений період процес реорганізації судових та правоохоронних органів на місцях. Стан роботи на цих округах значно поліпшився після прийняття у 1872 році Інструкції для керівництва особам прокурорського нагляду Одеської судової палати при виконанні обов'язків, покладених на них судовими статутами 20 листопада 1864 року та додатковими до цих статутів узаконеннями (далі – Інструкція) [6]. З метою усунення недоліків прокурорського нагляду було посилено контроль у частині дотримання строків попереднього слідства, у зв'язку з цим у § 8 Інструкції зазначалася, що прокурор Одеської СП по закінченню кожних 2-х місяців отримував від прокурорів окружних судів відомості про діяльність осіб прокурорського нагляду і судових слідчих [6, с. 3]. Аналогічно прокурори окружних судів протягом одного місяця повинні були отримувати від своїх товаришів зведені відомості про стан прокурорського нагляду (§ 15 Інструкції) [6, с. 4]. Більше того, кожний прокурор судової палати зобов'язаний був вести спеціальну книгу, в яку заносилися не лише виявлені недоліки направлених до суду справ, але і особливо успішні дії осіб прокурорського нагляду і судових слідчих (§ 12 Інструкції) [6, с. 3-4], а всі юридичні питання, які виникали по справах, заносились в окремий наряд.

Для того, щоб визначити стан оперативності розгляду судових справ прокурорами, розглянемо деякі звіти щодо тривалості проваджень по окремих регіонах. У 1873 році справ, які були розглянуті строком *до одного місяця*, у судових округах Харківської судової палати встановлювалось 43,4 %, в Одеській – 44 %; *строком від одного до двох місяців*: в Харківській СП – 15 %, в Одеській – 18,4 %; *від двох до шести місяців*: у Харківській СП – 17,1 %, в Одеській – 18,4 %; *від шести місяців до одного року*: у Харківській

СП – 11,4 %, в Одеській – 11,2 %; більше одного року: в Харківській СП – 13,1 %, в Одеській – 8 % [2, с. 8].

Проте, через невинне збільшення виявлених правопорушень справи стали розглядатися повільніше. Так, у 1875 році строком до одного місяця рішення приймалися у 20 % випадків у Харківській СП, а у 25 % – в Одеській; строком від одного до двох місяців: в Харківській СП – 12 %, в Одеській – 17 %; від двох до шести місяців: у Харківській СП – 25 %, в Одеській – 33 %; від шести місяців до одного року: в Харківській СП – 14 %, в Одеській – 13 %; більше одного року розглядалися в Харківській СП – 11,4 %, тоді як в Одеській – 8 % [3, с. 7].

Таку тенденцію можливо пояснити недостатністю виробленої практики і накопиченням великого обсягу нерозглянутих справ із попередніх років.

Із часом ситуація щодо оперативності розгляду судових справ була покращена. У 1885 році: строком до одного місяця в окружних судах та судових палатах розглядалося: в Харківській – 10243, Одеській – 1166, Київській – 3619; від одного до двох місяців: у Харківській – 3572, Одеській – 430, Київській – 1191; від двох до шести місяців: у Харківській – 3480, Одеській – 449, Київській – 1957;

від шести місяців до одного року: в Харківській – 910, Одеській – 124, Київській – 548; більше одного року: Харківській СП – 373, Одеській – 46, Київській – 208. Тож бачимо, що переважна кількість справ розглядалася від одного до двох місяців [4, с. 9-12].

У 1892 році більша частина справ розглядалася вже строком до одного місяця, а кількість тих, що довше, пропорційно зменшилась. Зокрема, строком до одного місяця розглядалися: в Харківській СП – 11726, Одеській 1364, Київській – 4295; строком від одного до двох місяців: в Харківській 6338, Одеській – 1364, Київській – 2020; від двох до шести місяців: у Харківській 5905, Одеській – 439, Київській – 2376; від шести місяців до одного року: в Харківській – 808, Одеській – 66, Київській – 513; більше одного року: Харківській СП – 58, Одеській – 2, Київській – 64 [5, с. 8-11].

Однак, дослідивши великий обсяг архівних документів із фондів Державного архіву Полтавської області (Фонди 137, 138, 768) та Державного архіву Миколаївської області (Фонди 239, 249, 291) змушені констатувати, що у переважній більшості випадків прокурорський нагляд аналізованого періоду набув більш формального характеру. Це було зумовлено надмірною завантаженістю прокурорів, які фізично не могли досягнути величезний об'єм роботи.

У зв'язку з цим доречним є розглянути питання стосовно завантаженості прокурорів. Основним показником їх зайнятості встановлювалася кількість розглянутих однією особою проваджень протягом року.

Аналізуючи стан роботи прокурорів, можемо констатувати, що статистика по окремих судових округах значно відрізняється. Наприклад, у 1873 році у Харківській СП на одну особу справ прокурорського нагляду припадало: в Ізюмському – 294, Полтавському – 277, Харківському – 387, а в Одеській СП: Херсонському – 230, Одеському – 255, Катеринославському – 222, Сімферопольському – 138 [2, с. 78, 82, 94, 100, 102, 104, 108].

Водночас, найбільша кількість *нерозглянутих справ* на одного прокурора була в Одеській СП: у середньому – 56 справ на особу, тоді як у Харківській СП – 7 справ [2, с. 9].

Більш детально проаналізуємо окремі судові округи. Так, у Херсонському окружному суді за прокурорами закріплялось по 130 судових справ, Одеському – 50, Катеринославському – 27. У той час у прокуратурах окружних судів Харківської судової палати мала місце інакша ситуація, а саме: у Сумському ОС – 10, Ізюмському ОС – 9, Полтавському ОС – 4, Харківському ОС – 3. Такий стан роботи прокурорів окружних судів Одеської СП пояснюється, насамперед, браком кадрів і великим обсягом не розглянутих проваджень, які залишились з минулих років.

Проте, з часом робота прокурорів була оптимізована шляхом системних ротацій та відряджень прокурорських кадрів з округів, які були менш навантажені, в ті, що мали найгірші показники роботи (§17 Інструкції) [6, с. 4-5].

Розглянемо більш детально діяльність прокуратури у правоохоронній сфері, зокрема щодо боротьби зі злочинністю. Із збережених архівних фондів і матеріалів: заповнених бланків і таблиць, підготовлених рапортів та інших звітних документів установлено, що прокурорам належало розглядати велику кількість справ про *злочини проти порядку управління*. У 1873 році по судових округах їх кількість складала: в Ізюмському ОС – 97, Катеринославському ОС – 68, Одеському ОС – 104, Полтавському ОС – 133, Сімферопольському ОС – 55, Сумському ОС – 40, Харківському ОС – 136, Херсонському ОС – 39. Серед таких правопорушень найбільш поширеними були *службові підроблення*. Кількість таких справ була наступна: в Ізюмському ОС – 5, Катеринославському ОС – 2, Одеському ОС – 5, Полтавському ОС – 25, Сімферопольському ОС – 1, Сумському ОС – 4, Харківському ОС – 14, Херсонському ОС – 2.

Можемо констатувати, що з часом обсяг виявлених службових правопорушень значно зменшився. Зокрема, у 1875 році в Ізюмському ОС розглядалося 57 справ, Катеринославському ОС – 48, Одеському ОС – 61, Полтавському ОС – 94, Сімферопольському ОС – 48, Сумському ОС – 41, Харківському ОС – 73, Херсонському ОС – 80. Із наведеної статистики можемо пересвідчитись у пози-

тивних результатах роботи прокурорів, за виключенням Сумського та Херсонського окружних судів. Варто зауважити, що чільне місце у цьому належало саме діяльності прокуратури. Для порівняння зазначимо, що загалом кількість розглянутих прокурорським наглядом та окружними судами справ про службові злочини, у звітному періоді складала 2887, у мирових судах – 37, в інших відомствах – 215 [3, с. 140].

Не менш поширеним прокурорський нагляд спостерігається у справах про *злочини і проступки проти віри*. У тому ж 1873 році, їх кількість складала: в Ізюмському ОС – 26, Катеринославському ОС – 17, Одеському ОС – 23, Полтавському ОС – 33, Сімферопольському ОС – 13, Сумському ОС – 7, Харківському ОС – 19, Херсонському ОС – 10 [2, с. 78; 82; 94; 100; 102; 104; 108].

Справи щодо злочинів по державній та цивільній службі: в Ізюмському ОС – 104, Катеринославському ОС – 23, Одеському ОС – 32, Полтавському ОС – 103, Сімферопольському ОС – 8, Сумському ОС – 23, Харківському ОС – 55, Херсонському ОС – 16.

Злочини проти майна і доходів казни: в Ізюмському ОС – 39, Катеринославському ОС – 21, Одеському ОС – 97, Полтавському ОС – 118, Сімферопольському ОС – 6, Сумському ОС – 16, Харківському ОС – 29, Херсонському ОС – 15.

Проти громадського устрою та благочинну: в Ізюмському ОС – 48, Катеринославському ОС – 173, Одеському ОС – 246, Полтавському ОС – 120, Сімферопольському ОС – 58, Сумському ОС – 23, Харківському ОС – 44, Херсонському ОС – 56.

Вбивства: в Ізюмському ОС – 88, Катеринославському ОС – 83, Одеському ОС – 108, Полтавському ОС – 199, Сімферопольському ОС – 50, Сумському ОС – 55, Харківському ОС – 84, Херсонському ОС – 39.

Самогубства: в Ізюмському ОС – 14, Катеринославському ОС – 16, Одеському ОС – 46, Полтавському ОС – 91, Сімферопольському ОС – 7, Сумському ОС – 29, Харківському ОС – 45, Херсонському ОС – 12.

Злочини проти життя, здоров'я, свободи, честі приватних осіб: в Ізюмському ОС – 88, Катеринославському ОС – 107, Одеському ОС – 155, Полтавському ОС – 190, Сімферопольському ОС – 70, Сумському ОС – 78, Харківському ОС – 136, Херсонському ОС – 69.

Проти сімейних прав: в Ізюмському ОС – 21, Катеринославському ОС – 35, Одеському ОС – 18, Полтавському ОС – 91, Сімферопольському ОС – 22, Сумському ОС – 28, Харківському ОС – 19, Херсонському ОС – 29.

Розбої: в Ізюмському ОС – 5, Катеринославському ОС – 15, Одеському ОС – 12, Полтавському ОС – 8, Сімферопольському ОС – 5, Сумському ОС – 3, Харківському ОС – 9, Херсонському ОС – 4.

Грабежі: в Ізюмському ОС – 68, Катеринославському ОС – 40, Одеському ОС – 101, Полтавському ОС – 103, Сімферопольському ОС – 69, Сумському ОС – 31, Харківському ОС – 96, Херсонському ОС – 55.

Крадіжки: в Ізюмському ОС – 682, Катеринославському ОС – 806, Одеському ОС – 1076, Полтавському ОС – 1492, Сімферопольському ОС – 395, Сумському ОС – 385, Харківському ОС – 760, Херсонському ОС – 485 [2, с. 78, 82, 94, 100, 102, 104, 108].

Підводячи підсумки, зазначимо, що прокуратура як правоохоронний орган у пореформений період на теренах України характеризувалася прогресивною організацією прокурорського нагляду та високою освіченістю її працівників. Водночас, у діяльності прокурорів на українських землях аналізованого періоду виявлено також і багато недоліків, які були типовими та особливо не відрізнялися від тих, що мали місце в інших регіонах Російської імперії. Головними чинниками, які шкодили ефективності їх роботи була надмірна завантаженість. Це не могло не позначитися на якості їх роботи. Такий стан породжував формалізм прокурорського нагляду, особливо у справах про злочини невеликої тяжкості. Тож, вважаємо, наведені прорахунки доцільно зважати у сучасних умовах при оптимізації роботи правоохоронної системи.

Список використаних джерел:

1. Стратегія розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016-2020 роки. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aprnu.kharkiv.org/doc/strategiya.pdf>
2. Свод статистических сведений по делам уголовным, учреждениями действующих на основании уставов 20 ноября 1864 г. в 1873 году. – Спб.: Изд. Министерства юстиции, 1874. – 414 с.
3. Свод статистических сведений по делам уголовным, учреждениями действующих на основании уставов 20 ноября 1864 г. в 1875 году. – Спб.: Изд. Министерства юстиции, 1876. – 403 с.
4. Свод статистических сведений по делам уголовным, учреждениями действующих на основании уставов 20 ноября 1864 г. в 1885 году. – Спб.: Изд. Министерства юстиции, 1886. – 306 с.
5. Свод статистических сведений по делам уголовным, учреждениями действующих на основании уставов 20 ноября 1864 г. в 1892 году. – Спб.: Изд. Министерства юстиции, 1893. – 336 с.
6. Инструкция для руководства лицам прокурорского надзора Одесской судебной палаты при исполнении обязанностей, возложенных на них судебными уставами 20-го ноября 1864 г. и дополнительными к сим уставам узаконениями. – Одесса : Тип. Л. Нитче, 1872. – 49 с.

УДК 343.1+343.98

О. М. Заєць

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
*(Одеський державний університет
внутрішніх справ, м. Одеса)*

**ВИКОРИСТАННЯ ІТ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС АНАЛІТИЧНОГО
СУПРОВОДЖЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ
В УКРАЇНІ**

Кримінальний аналіз є специфічним видом інформаційно-аналітичної діяльності, яка полягає в ідентифікації та якомога більш точному визначенні внутрішніх зв'язків між інформаціями (відомостями, даними), що стосуються злочину, і будь-якими іншими даними, отриманими з різних джерел, їх використанням в інтересах ведення оперативно-розшукової та слідчої діяльності, їх аналітичної підтримки [1, с. 82].

У ході кримінального аналізу забезпечується цілеспрямований пошук, виявлення, фіксація, вилучення, упорядкування, аналіз та оцінка кримінальної інформації, її представлення (візуалізація), передача та реалізація.

Метою збирання та аналізу інформації є створення та перевірка гіпотез і висновків щодо минулих, теперішніх і майбутніх протиправних дій, включаючи опис структури та сфери діяльності злочинних груп і передачу керівному складові чіткої інформації, що стосується оперативно-розшукових заходів та слідчих (розшукових) дій.

Під час проведення аналізу злочинності виконується аналіз її суті, обсягу, динаміки та розвитку злочинності або різних її видів (категорій злочинів) на окремих територіях і протягом визначеного відрізка часу. Результати виконання цього аналізу можуть бути представлені у таких аналітичних формах: схеми, графіки, таблиці, діаграми, тепло карти, фото, геолокації, статистичні зведення, письмові звіти тощо.

Приклади деяких методів по інтеграції і опису даних представлені і надаються нижче.

Аналіз взаємостосунків демонструє відносини між суб'єктами (фізичні особи, організації тощо).

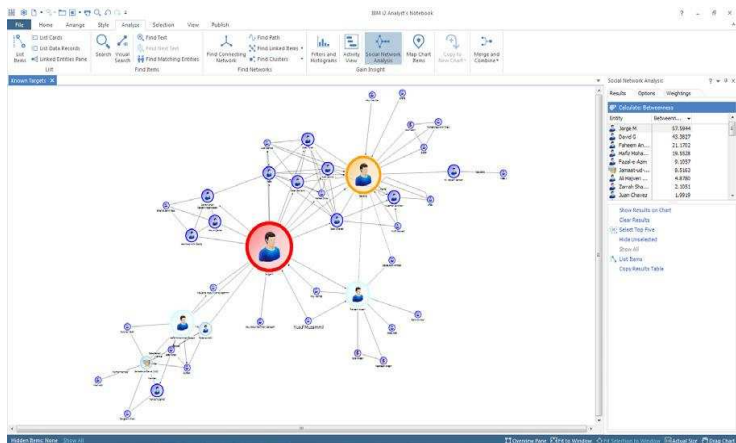
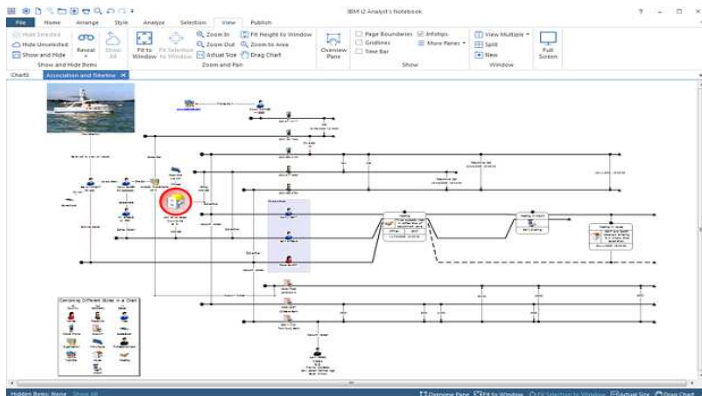

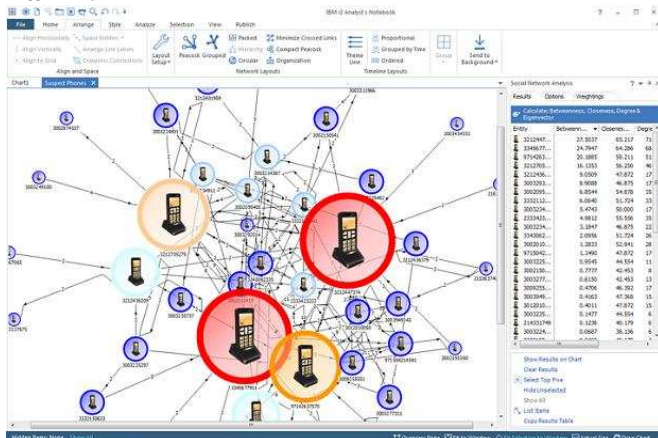
Схема потоку дій застосовується для ілюстрації потоку певних цінностей (гроші, наркотики, товари тощо) серед груп суб'єктів – людей, місць, організацій.

Схема подій ілюструє хронологічний зв'язок між взаємозв'язаними подіями.

Аналіз зв'язків можна застосувати в складанні схеми телефонних дзвінків або використати автоматичний реєстратор телефонних дзвінків. Потрібні незначні модифікації, щоб схема не обмежувалася тільки діаграмою мережі взаємозв'язаних телефонних контактів.

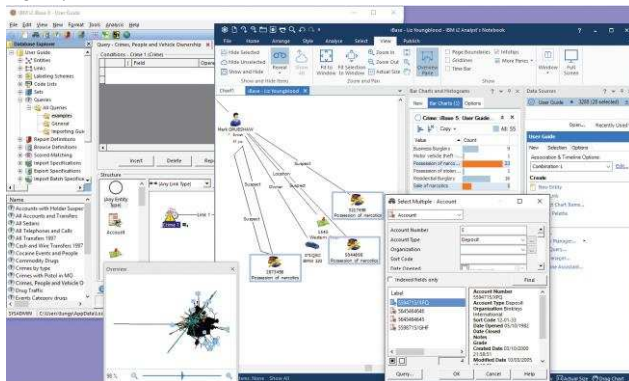

Сукупність зібраних в результаті цих дій фактичних даних створює на початковому етапі досудового розслідування кримінального провадження достатні передумови інформаційного забезпечення подальшого ходу розслідування. Однак це стає можливим лише тоді, коли зазначені дії здійснюються з урахуванням всіх особливостей пошуково-пізнавальної діяльності слідчого та специфіки, властивій інформаційного відображення події злочину.

Обробка великих масивів інформації можлива лише при використанні інтелектуальних технологій, які зменшують мозкове навантаження слідчого та допомагають йому під час прийняття процесуального рішення.

IBM i2 аналітика забезпечує потужний аналіз та надає допомогу можливості візуалізації, щоб допомогти підвищити продуктивність аналітики і скоротити час, необхідний для доставки високого значення інтелекту в межах швидко зростаючих наборів даних [2, с. 82]. У сфері кримінального аналізу i2, як правило, застосовується із програмними продуктами iBase, iBridge, iGlass, Analyst's Workstation.

IBM i2 iBase – система управління даними, яка становить найбільший інтерес для користувачів зацікавлених у створенні власної бази даних; дає змогу збирати, структурувати, зберігати й оновлювати дані з різнорідних джерел; складає звіти й обробляє дані за допомогою системи візуальних запитів за принципом «намаляю питання – отримай картинку – відповідь». Система управління даними IBM i2 iBase включає спеціальні інструментальні засоби накопичення і обробки складно структурованої інформації з розширеними можливостями із взаємодії з графічними засобами аналізу, відрізняючись інтуїтивно зрозумілим інтерфейсом, що унеможливає необхідність вивчення складної мови запитів бази даних. Важливим для практики є те, що iBase дає можливість працювати «у команді», тобто в реальному масштабі часу ділитися з колегами знаннями стосовно ситуацій, що виникають, наприклад, у процесі попередження, виявлення та припинення кримінальних правопорушень.

IBM i2 iBridge – інтерфейсні програмні засоби зв'язку існуючих баз даних і додатків у поєднанні з Analyst's Notebook створюють потужне й ефективне аналітичне середовище, яке дасть змогу

швидко вивести та об'єднати в одній діаграмі інформацію з усіх доступних баз даних; ефективно виявляють приховані взаємозв'язки в існуючих даних.

IBM i2 Analyst's Workstation об'єднує можливості Analyst's Notebook, iBase, iGlass (компонента, що полегшує побудову графіків); дає змогу інтегруватися з GIS-технологіями (технологічна основа створення географічних інформаційних систем, що дозволяють реалізувати їхні функціональні можливості) та іншими технологіями аналітичної обробки даних. Програмне забезпечення iGlass надає можливості для аналізу даних, використовуючи комбінацію запитів, графіків і діаграм. За його допомогою здійснюється оперативне виділення і порівняння різнорідних схем і взаємозв'язків між ними. При цьому навігаційна модель iGlass дає можливість перевіряти різні гіпотези, створювати діаграми в різноманітних форматах і стилях, просуваючи дослідницьку ідею до оптимального втілення.

Технології i2 широко застосовуються у різних сферах суспільного життя. Їх використовують для інформаційно-аналітичного забезпечення державних структур під час вирішення завдань щодо забезпечення національної безпеки, служби охорони вищих посадових осіб країни, військової розвідки, безпеки зарубіжних посольств і представництв, прикордонної та митної діяльності, податкової поліції, контролю у сфері міграційної служби, органів виконання покарань, судового провадження та інші.

Поширеною є практика застосування І2 в діяльності аналітичних служб правоохоронних структур у процесі організації ефективних заходів із боротьби зі злочинністю, а саме: під час розслідування складних багатоепізодних злочинів, розкриття серійних злочинів, протидії організованій злочинності, незаконним обігом наркотиків і зброї, шахрайством, виробництвом і розповсюдженням контрафактної продукції, легалізації грошей, злочинами у сфері високих технологій, автомобільного бізнесу, боротьби з тероризмом, організації безпеки масових заходів, пошуку безвісти зниклих тощо.

Отже, головною метою кримінального аналізу є зміцнення механізмів попередження, виявлення, документування та розслідування кримінальних правопорушень, а також налагодженні механізмів моніторингу криміногенної ситуації, обміну інформацією на державному, регіональному та міжнародному рівнях стосовно тенденцій та ризиків у цій сфері.

Перспективність подальшого розвитку інституту аналітичного супроводження кримінального провадження вбачається в розробці теоретико-методологічних засад його прикладного використання. Успішна реалізація та впровадження нових методів кримінального аналізу дасть можливість у майбутньому її поширити на всю систему Національної поліції України та активно використовувати аналітичні способи та прийоми, завдяки яким можливо забезпечити виконання завдань органів досудового розслідування щодо ефективного розслідування кримінального провадження, створить передумови для більш ефективного виконання суб'єктами оперативно-розшукової та слідчої діяльності своїх завдань та правоохоронних функцій, що, у свою чергу, сприятиме підвищенню ефективності протидії злочинності.

Список використаних джерел:

1. Власюк О.В. Роль і місце кримінального аналізу у розкритті та розслідуванні злочинів на державному кордоні України [Текст] / О. В. Власюк // Матеріали постійно діючого науково-практичного семінару – Х. : Інститут підготовки юрид. кадрів для СБУ Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2011. – Випуск № 3. – Частина № 1. – С. 82-85.
2. Основи кримінального аналізу : посібник з елементами тренінгу / О.Є. Користін , С.В. Албуа, А.В. Холостенко, О.М. Засць та ін. – Одеса : ОДУВС, 2016 – 112 с.
3. Яніцкі М. Оперативний кримінальний аналіз. Міжнародна організація за міграції / М. Яніцкі. – К., 2009. – 86 с.
4. Zaiets O.M. Application software IBM I2 ANALYST'S NOTEBOOK in law enforcement Ukraine for pretrial investigation of criminal offenses / O.M. Zaiets // European Reforms Bulletin. – 2016. – № 1. – P. 82-87.

УДК 343.14

О. В. Злагода

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри
оперативно-розшукової діяльності
(Національна академія
внутрішніх справ, м. Київ)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИНАМИ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ВИКРАДЕННЯМ ЛЮДЕЙ

Нестабільність криміногенної ситуації в Україні, іноді неспроможність державних органів вжити реальних заходів щодо захисту життя, здоров'я, прав, свобод та законних інтересів людини та громадянина створюють в нашій державі сприятливі умови для злочинних посягань на життя людини.

Починаючи з 2014 року істотно в Україні збільшується кількість кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним позбавленням волі, викраденням людей та захопленням заручників, особливо, дане явище спостерігається на сході України.

Розглядаючи законодавство України, а саме в Конституції України ще в 1996 року вперше було закріплено достатньо широкий і різний за своїм змістом перелік прав людини. До їх числа належить право на свободу та особисту недоторканість (ч. 1 ст.29), а також право на свободу пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень які встановлюються законом (ч. 1 ст.33). Одним із злочинних посягань, які грубо порушують це право, є викрадення людини та захоплення заручників.

Злочини, пов'язані з викраденням людей та захопленням заручників, є досить поширеними в усьому світі. За офіційною статистикою, щороку їх жертвами стають близько 15 тис. осіб. Актуальною ця проблема є й для України де за даними Департаменту інформаційних технологій МВС України за останні три роки відбулось істотне зростання кількості зареєстрованих злочинів за ст. 146 КК України. Причому це зростання головним чином відбулось за рахунок збільшення частки саме фактів незаконного позбавлення волі та викрадення людей. Так, фактів незаконного позбавлення волі та викрадення людей в 2008 році зареєстровано 279, а в 2009 році 338 злочинів, а в 2015 році зареєстровано 873 кримінальних правопорушень [2; 3]. Слід врахувати, що злочини, пов'язані з незаконним позбавленням волі та викрадення людини мають значну латентність [4, с. 155].

У теперішній час все більш очевидним стає той факт, що виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних з викраденням людей, мають замаскований, прихований характер, що потребує

комплексного застосування мір гласного (процесуального) і негласного (оперативно-розшукового) характеру. Їх комплексне дослідження дасть можливість в ході проведення негласних слідчих (розшукових) дій знаходити і документувати фактичні дані, які дозволяють слідчим і оперативним підрозділам органів Національної поліції України вирішувати задачі, зазначені в законодавстві України.

В свою чергу, особлива роль органів Національної поліції України – захищати наданими їм спеціальними силами, засобами і методами людину, суспільство і державу від злочинних посягань покладаючи на них ряд задач, які неможливо вирішити без допомоги всього суспільства, державних органів і суспільних організацій. Слід відзначити, що не існує такого суспільства де б не було злочинності [5, с. 26].

У теперішній час при виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з викраденням людей перед правоохоронними органами, на наш погляд, виникають наступні проблеми:

- складність у підготовці та проведенні окремих негласних слідчих (розшукових) дій;
- відсутність комплексних напрацювань у даній сфері, а саме методичних рекомендацій;
- професійний рівень підготовки оперативних та слідчих працівників, щодо виявлення та розслідування даного виду злочину.

На наш погляд, збільшення ефективності діяльності правоохоронних органів у сфері боротьби зі злочинами пов'язаних з викраденням людей, на сучасному етапі необхідне вдосконалення методів збору оперативної інформації в цілях у встановленні організованих структур, які займаються злочинами проти особистої свободи особи, характеру їх діяльності, взаємопов'язаної між різними злочинними групами та злочинними організаціями.

У той же час, треба врахувати той факт, що збирання доказів оперативними та слідчими працівниками органів Національної поліції щодо викрадення людей має свою специфіку, зокрема, значну їх кількість добувають при затриманні викрадачів на «гарячому» при передачі викупу; при проведенні заходів щодо зняття інформації з каналів зв'язку; при переговорах викрадачів з рідними викраденого; при огляді місця насильницького утримання останнього.

Підводячи підсумки, хотілося б зазначити, що з метою успішної протидії цим злочинам необхідно поєднання не тільки зусиль правоохоронних органів, але й держави разом з суспільством.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. 1996. - №30.

2. Статистика МВС України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/233004>

3. Статистика за 2015 рік Генеральної прокуратури України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua>

4. Голина В.В. Преступления против свободы и воли личности: криминологическая характеристика и проблемы предупреждения // Злочини проти особистої волі людини / Редкол.: В.В. Сташис (гол. ред.) та ін. – Х., 2002. – 240с.

5. Гірфанов Р.М. Правовые и криминологические вопросы противодействия похищению человека в России // Российский следователь №12, 2004 с.26-31.

УДК 343.985

І. І. Іванчишин

здобувач кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ КРИМІНАЛЬНИМИ УГРУПОВАННЯМИ

Одним із основних завдань правоохоронних органів є протидія діяльності злочинних угруповань. Для вирішення цих задач недостатньо наявності лише юридичних знань, оскільки на сьогодні не можливо уявити сучасне досудове розслідування без використання останніх досягнень науково-технічного прогресу та, розроблених на їх основі, науково-технічних засобів. Звідси слідчий за своєю базовою підготовкою повинен володіти спеціальними знаннями у різних галузях права, а також криміналістики, судової медицини і психіатрії. Але розслідування у будь-якому провадженні вимагає від нього також глибоких знань і в інших галузях науки, техніки, мистецтва та ремесла. Зважаючи на це, особливе значення у тактичному забезпеченні досудового розслідування має використання «спеціальних знань». Під час проведення слідчих дій, слідчий може самостійно застосовувати будь-які спеціальні знання та науково-технічні засоби, якщо він вважає, що достатньо ними володіє для вирішення конкретних питань. У випадку, якщо цих знань не достатньо, то слідчий залучає експерта чи спеціаліста або коли їх участь на досудовому слідстві відповідно до процесуального закону є обов'язковою.

У теорії криміналістики науковцями неодноразово застосовувались спроби конкретизувати поняття «спеціальні знання». Діюче кримінально-процесуальне законодавство не наводить визначення поняття «спеціальні знання». В юридичній літературі науковцями одночасно вживаються терміни «спеціальні знання» і «спеціальні пізнання». Вживаючи ці терміни, вчені вкладають в них однаковий зміст, іноді не пояснюючи цього [1, с. 39].

На думку В.Б. Романюка, пізнання – це здобуття істинних знань та уяви про будь-що, але пізнання, у тому числі події злочину, вимагає також наявності у суб'єкта пізнання певних знань, навичок та досвіду [2, с. 21]. Іншими словами пізнання та знання відрізняються одне від одного як процес і результат. Можна погодитися з думкою В.М. Махова, який вважає використання терміна «спеціальні знання» більш точним ніж термін «спеціальні пізнання» [3, с. 39].

У криміналістичній літературі серед вчених – криміналістів і процесуалістів немає одностайної думки з приводу визначення поняття «спеціальних знань». Так, Т.В. Авер'янова, Р.С. Белкін і Ю.Г. Корухов спеціальні знання визначають, як пізнання, придбані суб'єктом в процесі практичної діяльності шляхом спеціальної підготовки або професійного досвіду, засновані на системі теоретичних знань у відповідній галузі [4, с. 398]. Узагальнюючи думки вчених, можна зазначити, що при визначенні спеціальних знань, автори здебільшого враховують вид професійної діяльності та певну спеціальність.

В.С. Кузьмічов і І.В. Пиріг спеціальні знання визначають як сукупність теоретичних знань і практичних умінь та навичок у галузі науки, техніки, мистецтва чи ремесла, набутих у результаті спеціальної теоретичної підготовки або професійного досвіду роботи, що використовуються з метою розслідування та попередження злочинів [1, с. 15]. Це визначення «спеціальних знань», на нашу думку, найбільш повно відображають їх природу, походження та напрямки використання.

Узагальнюючи оперативно-слідчу практику з розслідування злочинів, учинених злочинними угрупованнями, можна визначити основні критерії, що використовуються при визначенні поняття «спеціальних знань»: загальна мета використання спеціальних знань спрямована на сприяння вирішенню задач кримінального судочинства – повне й швидке розслідування злочинів; спеціальні знання ґрунтуються на сучасних досягненнях науки і техніки; спеціальні знання являють сукупність теоретичних знань і практичних умінь та навичок; за способом отримання спеціальні знання

набуваються шляхом спеціальної теоретичної підготовки або професійного досвіду роботи.

Спеціальні знання під час протидії організованій злочинній діяльності повинні використовуватися цілеспрямовано. Розкриття поняття цільового призначення спеціальних знань має не тільки теоретичне, але й практичне значення. Спеціальні знання, що використовуються в межах кримінально-процесуального законодавства, складають наукові основи слідчої і судової діяльності. Чітке визначення мети їх застосування на кожній стадії кримінального процесу важливо для правильного розуміння функцій і повноважень осіб, які використовують ті чи інші види знань в передбачених законом процесуальних формах.

Базуючись на дослідженнях вчених, можна визначити основні цілі використання спеціальних знань: сприяння швидкому розслідуванню злочинів; встановлення істини у справі; дослідження певних об'єктів та явищ; отримання необхідних відомостей для встановлення обставин, що мають значення для правильних обґрунтованих рішень у справі; сприяння виявленню, фіксації і вилученню доказів та з'ясуванню спеціальних питань, що виникають при проведенні слідчих (розшукових) дій; розробка тактичних і технічних засобів та методів збирання доказів. Отже, невикористання спеціальних знань або неправильне їх застосування під час проведення слідчих (розшукових) дій є суттєвим фактором, що знижує якість та ефективність досудового слідства, а інколи веде до тактичних помилок і прорахунків та прийняття необґрунтованих рішень.

Список використаних джерел:

1. Кузьмічов В.С., Пиріг І.В. Використання спеціальних знань при розслідуванні розкрадань вантажів на залізничному транспорті: Монографія / Кузьмічов В.С., Пиріг І.В. – Д.: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2007. – 180 с.

2. Романюк Б.В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві: Монографія / Романюк Б.В. – К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2002. – 196 с.

3. Махов В.Н. Использование знаний сведущих лиц при расследовании преступлений: Монография / Махов В.Н. – М.: Изд-во РУДН, 2000. – 296 с.

4. Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г., Россинская Е.Р. Криминалистика. Учебник для вузов. Под. ред. Заслуженного деятеля науки Российской Федерации, профессора Р.С. Белкина. – М.: Издательство НОРМА, 2000. – 990 с.

УДК 343.982

Е. Ф. Іскендеров
доцент кафедри організації
судових та правоохоронних органів
(Національний університет
«Одеська юридична академія», м. Одеса)

ЗНЯТТЯ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ІНФОРМАЦІЇ З ТРАНСПОРТНИХ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ МЕРЕЖ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж є одним із ефективних та дієвих засобів отримання доказів у кримінальному провадженні під час здійснення досудового розслідування. Практика застосування цієї негласної слідчої (розшукової) дії оперативними підрозділами свідчить про те, що на сьогодні у їх практичній діяльності виникають певні проблемні питання зі своєчасністю та допустимістю отримання фактичних даних про ознаки певних кримінальних правопорушень. Ці проблемні питання суттєво ускладнюють процес доказування у кримінальному провадженні, а в окремих випадках й унеможливають його ефективного здійснення.

Правове регулювання цього негласного засобу отримання доказів законодавець визначив у ст. 263 КПК України, а також Інструкції «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» (далі – Інструкція). Так, зокрема ч. 1 ст. 263 КПК України передбачено, що зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (що забезпечують передавання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого виду між підключеними до неї телекомунікаційними мережами доступу) є різновидом втручання у приватне спілкування, яке проводиться без відома осіб, які використовують засоби телекомунікацій для передавання інформації, на підставі ухвали слідчого судді, якщо під час його проведення можна встановити обставини, які мають значення для кримінального провадження.

Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж полягає в негласному проведенні із застосуванням відповідних технічних засобів спостереження, відбору та фіксації змісту інформації, яка передається особою, а також одержанні, перетворенні й фіксації різних видів сигналів, що передаються каналами зв'язку (знаки, сигнали, письмовий текст, зображення, звуки, повідомлення будь-якого виду).

Відповідно до п. 1.11.5.1 зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж поділяється на: 1) контроль за телефонними розмовами, що полягає в негласному проведенні із застосуванням відповідних технічних засобів, у тому числі встановлених на транспортних телекомунікаційних мережах, спостереження, відбору та фіксації змісту телефонних розмов, іншої інформації та сигналів (SMS, MMS, факсимільний зв'язок, модемний зв'язок тощо), які передаються телефонним каналом зв'язку, що контролюється; 2) зняття інформації з каналів зв'язку, що полягає в негласному одержанні, перетворенні і фіксації із застосуванням технічних засобів, у тому числі встановлених на транспортних телекомунікаційних мережах, у відповідній формі різних видів сигналів, які передаються каналами зв'язку мережі Інтернет, інших мереж передачі даних, що контролюються.

Чинний КПК України до суб'єктів застосування відповідного засобу кримінального процесуального доказування відносить виключно оперативні підрозділи. Так, зокрема у ч. 4 ст. 263 КПК України передбачено, що зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж покладається на уповноважені підрозділи органів Національної поліції та органів безпеки.

Виходячи з результатів аналізу матеріалів правозастосовної практики, можемо зробити висновок, що певні труднощі виникають у застосуванні відповідного засобу отримання доказів оперативними підрозділами детективів, оперативно-технічними підрозділами Національного антикорупційного бюро України (далі – НАБУ) під час розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтями 191, 206-2, 209, 210, 211, 354 (стосовно працівників юридичних осіб публічного права), 364, 366-1, 368, 368-2, 369, 369-2, 410. За загальним правилом розслідування цих кримінальних правопорушень належить до підслідності детективів НАБУ (ч. 5 ст. 216 КПК України). Відповідно проводити негласні слідчі (розшукові) дії у відповідних кримінальних провадженнях повинні детективи НАБУ. Враховуючи те, що детективи НАБУ не володіють спеціальними знаннями щодо особливостей проведення зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та специфіки застосування відповідних технічних засобів для фіксації змісту телефонних розмов, іншої інформації та сигналів (SMS, MMS, факсимільний зв'язок, модемний зв'язок тощо), які передаються телефонним каналом зв'язку, каналами зв'язку мережі Інтернет, іншими мережами передачі даних, то вони на підставі письмового доручення повинні залучати уповноважені оперативно-технічні підрозділи НАБУ.

Разом із тим, чинний КПК України у ч. 4 ст. 263 не передбачає серед суб'єктів застосування відповідного засобу отримання доказів оперативно-технічні підрозділи НАБУ. У зв'язку з чим, детективи НАБУ для отримання фактичних даних про ознаки злочинів, передбачених статтями 191, 206-2, 209, 210, 211, 354 (стосовно працівників юридичних осіб публічного права), 364, 366-1, 368, 368-2, 369, 369-2, 410, залучають на підставі письмового доручення відповідні оперативні та оперативно-технічні підрозділи Національної поліції чи СБУ для зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж.

На наш погляд, такий процесуальний порядок зняття інформації з транспортних телекомунікаційних є не зовсім логічним, оскільки доволі часто самим суб'єктами вчинення корупційних правопорушень є працівники органів досудового розслідування, у тому числі органів Національної поліції чи СБУ. Відповідно оперативно-технічні підрозділи Національної поліції чи СБУ, які виконують доручення детективів НАБУ, можуть завчасно попередити відповідних осіб про факт застосування відповідного засобу отримання доказів. Від так виникає ризик витоку інформації.

Тобто, можемо зробити висновок, що процесуальний порядок зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж суперечить сутності та функціональному призначенню НАБУ.

Варто зазначити, що окремі практичні працівники неодноразово пропонували наділити оперативних підрозділів НАБУ законодавчою можливістю здійснювати зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж. Так, зокрема А. Ситник, директор НАБУ, вказує на те, що "для нас важливо отримати право автономно знімати інформацію з каналів зв'язку, тоді ми зможемо нести всю повноту відповідальності за розслідувані кримінальні провадження, а також ефективно застосовувати цю негласну слідчу дію для викоренення корупції в державних органах, у тому числі в СБУ та Нацполіції"

Слід зазначити, що окремі народні депутати України зареєстрували декілька проектів Законів України (№ 4812 від 14.06.2016 р. та № 4721 від 25.05.2016 р.), відповідно до яких за оперативними підрозділами НАБУ пропонується нормативно закріпити у ч. 4 ст. 263 КПК України право на зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж. Вважаємо відповідні пропозиції цілком обґрунтованими й такими, що заслуговують на підтримку. Надання оперативним підрозділам НАБУ у такий спосіб отримувати докази безумовно підвищить як ефективність здійснення доказування у кримінальних провадженнях відповідної категорії, так і

зменшити ризики витоку інформації щодо фактів проведення відповідної негласної слідчої (розшукової) дії відносно працівників органів досудового розслідування, які підозрюються у вчиненні відповідних злочинів.

УДК 368.042

К. К. Карпенко

аспірант кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу
(Одеський державний університет
внутрішніх справ, м. Одеса)

ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ СТРАХУВАННЯ НАЗЕМНИХ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ В УКРАЇНІ

Проблема страхування широко обговорюється у вітчизняній та зарубіжній літературі. З розвитком суспільства зростають різного роду ризики, а відповідно, потреба у способах захисту та інструментах обмеження ризику. Світова практика доводить, що страхування є найбільш фінансово обґрунтованим, економічно раціональним і доступним засобом захисту інтересів суспільства. Повне і всебічне розуміння сутності страхування сприятиме становленню страхового ринку України та забезпеченню належних умов для його надійного функціонування.

Існуюча література неоднозначно характеризує формулювання визначень страхування. Наявність різних думок про сутність страхування пояснюється, по-перше, складністю цієї економічної категорії, специфічною особливістю якої є її системний, багатофункціональний характер. По-друге, у процесі розвитку економічних відносин змінювався й зміст поняття страхування. Історичний розвиток продуктивних сил свідчить, що страхування як особливі відносини виникло з метою захисту діяльності людини від руйнівних природних сил. Але в міру розвитку товарного виробництва ризики дедалі більше пов'язувалися з виробничими відносинами людей, розширенням виробництва і техногенними факторами. Розвиток ринкових відносин посилив зазначені тенденції [1, с. 54].

Так поступово в страхуванні виникали нові види. Страхування в сучасному світі стало невід'ємним атрибутом ринкової економіки, якому притаманні певні риси. Характерними рисами страхування є: не постійний, а ймовірнісний характер відносин; чітко окреслений (замкнутий) характер перерозподільних відносин; зворотність

коштів; строго цільове використання створюваного страхового фонду; інверсія страхового циклу [2, с. 599].

Страхова діяльність – одна з найдавніших категорій суспільних відносин. Це твердження знаходить своє відображення в працях С.А. Навроцького: «Страхування є категорією історичною. Виникло воно на перших етапах розвитку суспільного виробництва як механізм захисту товаровиробників від ризиків... Зародилося воно як випадкове явище, проте розширювало сферу свого впливу та стало об'єктивною необхідністю...» [3, с. 37].

Страхування як система захисту майнових інтересів громадян, організацій і держави є необхідним елементом сучасного суспільства. Існують різні види страхування: майнове, особисте, страхування відповідальності тощо. Одним із різновидів майнового страхування є страхування наземних транспортних засобів.

Виходячи з аналізу історичних фактів розвитку інституту страхування в Україні, історію розвитку страхування наземних транспортних засобів можна поділити на декілька періодів: перший період 1969-1985 рр. — добровільне страхування засобів транспорту, що належать громадянам, почало розвиватися як самостійний вид страхування; другий період 1986-1990 рр. — розвиток добровільного комбінованого страхування автомобіля, водія і багажу; третій період 1991-2005 рр. — Україна стає самостійною державою, а, отже, питання страхування приймають нові організаційно-правові форми, страхування засобів наземного транспорту і відповідальності власників транспортних засобів здійснюється на добровільній основі; четвертий період з 2005 року по теперішній час – обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів.

Особливістю страхування наземних транспортних засобів є різноманітність типів транспортних засобів та вантажів як об'єктів страхування. Страховими послугами, які відносяться до страхування наземних транспортних засобів є: страхування «КАСКО», страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів «Автоцивілка», страхування від нещасних випадків на транспорті, страхування вантажів «КАРГО» та інше. Страхування наземних транспортних засобів є комплексним видом страхування, оскільки для нього характерна тісна взаємодія між собою різних галузей страхування: майнового, особистого та страхування відповідальності.

Крім цього, перелік об'єктів страхування наземних транспортних засобів не обмежується тільки автотранспортними засобами. На страхування можуть бути прийняті й інші додаткові об'єкти страхування, такі як життя, здоров'я водіїв та пасажирів, облад-

нання, які певною мірою пов'язані з використанням автотранспорту й впливають на ефективність проведення страхування транспортного засобу.

Таким чином, здійснене дослідження дає нам підстави стверджувати, що в Україні існують суперечності в страхуванні наземних транспортних засобів, які пов'язані із зростанням страхових премій та зменшення страхових виплат. Внаслідок таких процесів страхування транспортних засобів в Україні функціонує не досить ефективно. В законодавстві і на практиці існують значні не узгодженості, які необхідно вирішувати шляхом приведення законодавчо-нормативних актів і страхової практики до сучасних норм, які існують в країнах Європейського Союзу.

Список використаних джерел:

1. Безугла В.О. Страхування / В.О. Безугла. – К.: Центр навчальної літератури, 2008. – 582 с.
2. Стеценко В. Ю. Медичне страхування як складова системи страхування (правові аспекти) / В. Ю. Стеценко // Форум права. – 2009. – № 3. – С. 597-602 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-3/09cvjcsra.pdf>.
3. Навроцький С.А. Страхування як самостійна економічна категорія відтворення / С.А. Навроцький // Економіка АПК. – 2006. – № 9. – С. 37.
4. Гаманкова О.О. Ринок страхових послуг України: теорія, методологія, практика: Монографія / О. О. Гаманкова. – К.: КНЕУ, 2009. – 283 с.
5. Заєць О.М. Страхове право України: навчальний посібник / О.М. Заєць; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2014. – 288 с.
6. Клапків М.С., Клапків Ю.М. Витоки національного страхового ринку України: Монографія / М.С. Клапків, Ю.М. Клапків. – Тернопіль: Карт-бланш, 2003. – 197 с.
7. Реверчук С.К., Сива Т.В., Кубів С.І., Вовчак О.Д. Історія страхування: Підручник / За ред. С.К. Реверчука. – К.: Знання, 2005. – 213 с.

УДК 342.721

Я. М. Квітка

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри
адміністративної діяльності
(Національна академія
внутрішніх справ, м. Київ)

К. А. Гусєва

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
старший викладач кафедри
адміністративної діяльності
(Національна академія
внутрішніх справ, м. Київ)

ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ЯК ОДИН З НАЙГОЛОВНІШИХ ПРИНЦИПІВ У ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ

Під час виконання своїх завдань поліція забезпечує дотримання прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, і сприяє їх реалізації [5].

Відповідно Загальної декларації прав людини ніхто не може зазнавати безпідставного арешту та затримання [1]. Це положення більш конкретизоване у Міжнародному пакті про громадянські та політичні права, згідно ст. 9 якого нікого не може бути піддано свавільному арешту чи триманню під вартою, а також позбавлено волі інакше, як на підставах і відповідно до процедури, встановленої законом; тримання під вартою осіб, які чекають судового розгляду, не має бути загальним правилом, але звільнення може ставитись у залежність від подання гарантій явки на суд, явки на судовий розгляд у будь-якій іншій його стадії і, в разі необхідності, явки для виконання вироку [3].

Стаття 3 Конституції України визначає що «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [4].

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Отже, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною

цінністю. Наведене положення стисло відтворює зміст концептуальних засад преамбули Загальної декларації прав людини, чим власне і має обумовлюватись відповідність приписів Конституції України міжнародним стандартам прав людини. Принципово важливим є визнання людини соціальною цінністю: адже це означає, що людина є цінністю не тільки для самої себе, а й для всього суспільства, для соціуму. Причому оскільки ця цінність є найвищою, то жодне інше явище не може поціновуватись суспільством вище, аніж людина, не може, так би мовити, перевершити її цінність. Усі інші соціальні цінності мають бути підпорядковані, субординовані цінності людини.

Президент України 25 серпня 2015 року затвердив Національну стратегію у сфері прав людини. Затвердження Національної стратегії зумовлено необхідністю вдосконалення діяльності держави щодо утвердження та забезпечення прав і свобод людини, створення дієвого механізму захисту в Україні прав і свобод людини, вирішення системних проблем у зазначеній сфері [6].

Стратегія запроваджує системний підхід до виконання завдань та забезпечує узгодженості дій органів державної влади та органів місцевого самоврядування у сфері прав і свобод людини, створює в Україні ефективний (доступний, зрозумілий, передбачуваний) механізм реалізації та захисту прав і свобод людини [6].

Законодавець створив модель взаємин поліції та громадян, яка забезпечує необхідний баланс між правами поліції та правами громадян. Відповідно до ч. 2 ст. 63 Конституції України, підозрюваний, обвинувачений чи підсудний має право на захист [4].

Гарантією дотримання прав громадян є те, що поліція діє неупереджено, а свої дії узгоджує тільки з законом. Правовий статус поліції підкріплений положенням про неможливість виконання нею будь-яких дій або утримання від них, якщо вони суперечать чинному законодавству.

Стаття 21. Конституції України визначає, що усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Стаття 22 заклала можливість обмеження за допомогою закону багатьох прав людини за наявності певних підстав (наприклад, ч. 3 ст. 34, ч. 2 ст. 35, ч. 1 ст. 36). Стаття 64 Конституції України наголошує, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією.

В умовах дії правових режимів воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені

права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Конституції [4].

Чинне законодавство надає право поліції тимчасово обмежувати права та свободи громадян, якщо без цього не можуть бути виконані належним чином покладені на неї обов'язки. Таке обмеження може бути застосоване тільки на підставі закону [5].

Вимоги з боку поліції щодо виконання громадянами будь-яких дій, заборони їх здійснення з посиланням при цьому на підзаконний, відомчий акт чи вказівку керівництва, при невідповідності їх закону або за відсутністю законодавчих норм, спричиняють явне обмеження прав громадян і будуть неправомірними. У всіх випадках обмеження прав громадянина працівники поліції повинні роз'яснити йому підстави такого обмеження [5].

Конституція закріплює право кожної людини на повагу до її гідності (ст. 28), встановлюючи: ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність поводження. Конституція закріплює повагу до людської гідності, у зв'язку з чим встановлює норму, за якою катування та інші жорстокі, нелюдські або такі, що принижують гідність особи, види поводження і покарання є грубим порушенням прав людини [4]. Ця норма відтворює відповідні положення Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження і покарання, прийнятої в 1984 р. [3].

Перш за все слід мати на увазі, що заборона катувань, жорстокого або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання згідно з міжнародним правом є абсолютною. Це означає, що навіть виключні обставини, такі, як стан або загроза війни, внутрішня політична нестабільність або інші надзвичайні обставини не можуть служити виправданням катувань чи інших вказаних у Конституції видів поводження або покарання.

Конституція України зазначає, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути у діяльності поліції привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [5].

Рівність людей – це фактична, реальна однаковість їхніх соціальних можливостей у використанні прав та свобод людини й у виконанні соціальних обов'язків. Зважаючи на об'єктивно зумовлену, закономірну неоднаковість властивостей, особистих

здібностей, реальних можливостей кожної людини та особливості, унікальність індивідуальних умов її життя, соціальна нерівність як неминучий результат і вияв такої неоднаковості може бути частково послаблена, пом'якшена за допомогою спеціальних заходів (пілг або ж обмежень) з боку держави та інших суб'єктів суспільства.

Поліція України посідає особливе місце у сфері реалізації прав і свобод людини та громадянина. Здійснюючи правоохоронну, управлінську, державну діяльність, забезпечує права і свободи особи, інтереси суспільства й держави, при цьому її діяльність врегульована нормативно-правовими актами.

Для реформування діяльності поліції у сфері забезпечення прав і свобод людини та громадянина необхідно:

- 1) розробити та прийняти нові нормативно-правові акти, які повинні чітко закріплювати повноваження підрозділів поліції;
- 2) удосконалити правові основи діяльності поліції в сфері забезпечення прав і свобод людини та громадянина ;
- 3) продовжувати зміцнювати авторитет поліції та посилити форми взаємодії з населенням (потрібно підвищити рівень професіоналізму та правової свідомості серед працівників поліції, удосконалити форми взаємодії населення із поліцією).

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини : прийнята Резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН 10 грудня 1948 року.
2. Конвенція проти тортур та інших жорстоких, нелюдських чи принижуючих гідність видів поведіння та покарання : резолюція 3946 Генеральної асамблеї ООН від 10 грудня 1984 року.
3. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права : прийнятий Резолюцією 2200 А (XXI) Генеральної Асамблеї ООН 16 грудня 1966 року.
4. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
5. Закон України від 02.07.2015 «Про Національну поліцію».
6. Указ Президента України 25 від серпня 2015 року « Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини».

УДК 343.98

А. В. Коваленко
аспірант кафедри
криміналістики та судової експертології
(Харківський національний університет
внутрішніх справ, м. Харків)

ВИХІДНІ ТИПОВІ СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ПОСЯГАНЬ НА ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ЖУРНАЛІСТІВ

Відповідно до норм КПК України досудове розслідування починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань. У цей момент слідчому, прокурору відомі певні обставини, що можуть свідчити про вчинення відповідного кримінального правопорушення. Сукупність таких відомостей, разом з іншими умовами розслідування, формують слідчу ситуацію, що склалася.

Потреба у типізації слідчих ситуацій та їх включенні до методик розслідування злочинів продиктована практикою. Показними, щодо цього, є попередні результати проведеного нами опитування слідчих Національної поліції України: 37% респондентів обрали типові слідчі ситуації та алгоритм дій для їх вирішення як обов'язковий елемент методики розслідування посягань на життя та здоров'я журналістів.

У криміналістичній літературі типова слідча ситуація визначається як наукова абстракція, в якій відображені найбільш загальні, ймовірні риси, що характеризують хід і стан розслідування на певному етапі (В. А. Синчук, 2002).

Для виділення типових слідчих ситуацій розслідування посягань на життя та здоров'я журналістів, слід визначити критерії такої типізації.

Виходячи зі специфіки посягань на життя та здоров'я журналістів, можна зробити висновок, що потерпілий від таких злочинів є одним з найважливіших джерел криміналістично значущої інформації про вчинений злочин. Відтак, досить легко прослідкувати залежність між станом здоров'я потерпілого в результаті вчинення злочину, та обсягом інформації про злочин, що наявна у слідчого на початку розслідування. Отже, поєднання зазначених ознак можна визнати основним критерієм типізації початкових (вихідних) слідчих ситуацій розслідування категорії злочинів, що вивчається.

Залежно від стану потерпілого, в якому він перебуває в результаті вчинення злочину, можна виділити наступні ситуації:

- 1) потерпілий перебуває у стані, який дозволяє йому давати показання;
- 2) потерпілий помер, або перебуває у стані, який не дозволяє

йому давати показання (внаслідок погіршення стану здоров'я через тілесні ушкодження);

3) потерпілий значиться як зниклий без вісти (в такому випадку висувається версія про вбивство, проте слідством ще не було виявлено тіло потерпілого).

Кожна з перелічених ситуацій характеризується різними можливостями отримання криміналістично значущої інформації про подію злочину. Так, перша ситуація є найбільш сприятливою – потерпілого може бути допитано щодо обставин нападу, ознак злочинця, інформації про професійну журналістську діяльність, з якою міг бути пов'язаний злочин тощо; може бути проведено його освідчування, а також судово-медична експертиза з метою визначення характеру та тяжкості тілесних ушкоджень. Більш того, при першій ситуації слідству, у більшості випадків, з показань потерпілого відомо про час та місце вчинення злочину, що дозволяє провести його огляд, виявити та вилучити сліди вчинення злочину.

Друга ситуація є менш сприятливою, оскільки потерпілий не в змозі повідомити слідству обставини посягання. Слідчий, прокурор можуть оглянути тіло або труп потерпілого, призначити відповідні судово-медичні експертизи. Місце вчинення злочину, у більшості таких випадків, відповідає місцю виявлення непритомного потерпілого або його трупу (крім випадків, коли тіло чи труп були переміщені з безпосереднього місця вчинення злочину), час настання смерті може бути встановлено судово-медичною експертизою.

Найменш сприятливою є третя ситуація. В таких випадках слідству не відомі ні стан потерпілого, ні місце його перебування, ні обставини вчинення злочину.

Розмежування слідчих ситуацій за рівнем сприятливості, також, пов'язане з характерними особливостями обстановки вчинення посягань на життя та здоров'я журналістів. Професійна журналістська діяльність, з якою пов'язано вчинення злочину, часто здійснюється публічно, в присутності інших осіб. Результати вивчення практики розслідування посягань на життя та здоров'я журналістів свідчать, що значна кількість посягань, які не спричиняють смерті потерпілого, вчиняються в умовах очевидності, в людних місцях та при свідках. У той же час, можна простежити статистичну закономірність, відповідно до якої більш тяжкі посягання (заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, вбивство) частіше вчиняються в умовах неочевидності, та поєднуються з приховуванням злочинцем слідів злочину. В таких ситуаціях пошук очевидців посягання, отримання від них криміналістично значущої інформації, а також пошук слідів злочину ускладнено. Очевидно, що злочинам, що вчинені в умовах неочевидності відповідають менш сприятливі слідчі ситуації.

Окрім перелічених критеріїв типізації, слід застосувати крите-

рій повторюваності (або ймовірності) слідчих ситуацій, що є продиктованим суттю категорії «типовий» та визнаним багатьма вченими-криміналістами.

Отже, за виключенням найбільш сприятливих ситуацій (наприклад явка злочинця зі щирим серцем зізнанням при повному обсязі доказів), які все ж виділяються деякими вченими як типові, а також ситуацій, коли злочин залишається латентним (невідомим правоохоронним органам), виходячи з критеріїв повторюваності та обсягу криміналістично значущої інформації про подію злочину, що наявна у слідчого, можна виділити наступні типові вихідні (первинні) слідчі ситуації розслідування посягань на життя та здоров'я журналістів:

Ситуація 1. Потерпілий в результаті вчинення злочину перебуває у стані, який дозволяє йому давати показання. Злочин було вчинено в умовах очевидності. Слідству відомі місце, час, обставини здійснення посягання з заяви потерпілого про вчинення щодо нього злочину. Значена ситуація має місце, коли потерпілий особисто звернувся до правоохоронних органів із заявою про вчинення посягання на його життя або здоров'я. У своїй заяві він повідомляє відомості про себе, час, місце, обставини здійснення посягання, інформує слідство про здійснення ним професійної журналістської діяльності.

Ситуація 2. Потерпілий помер, або перебуває у стані, який не дозволяє йому давати показання. Злочин було вчинено в умовах неочевидності. Слідству відомі час та місце виявлення тіла потерпілого або його трупу. У такій ситуації повідомлення про вчинення злочину надходить до правоохоронних органів від родичів, членів сім'ї, колег потерпілого, працівників медичних закладів, осіб, які виявили труп потерпілого тощо. З такого повідомлення слідству відомо про місце та час виявлення непритомного потерпілого, або тіла вбитого, та частіше за все, дані про його особу та статус журналіста.

Ситуація 3. Потерпілий зник безвісти. Слідству не відомі час, місце та обставини вчинення злочину, не було виявлено тіло непритомного потерпілого або його труп. У окресленій ситуації до правоохоронних органів надходить повідомлення про зникнення журналіста або його члена сім'ї чи близького родича безвісти. Однією з основних версій зникнення особи безвісти може бути вбивство. На момент отримання заяви у слідства можуть бути наявні відомості про останнє відоме місце перебування потерпілого, його плани на період, у який від нього не було звісток, про характер, об'єкти та напрямки його професійної журналістської діяльності.

Окреслені нами вихідні типові слідчі ситуації, що складаються при розслідуванні посягань на життя та здоров'я журналістів, мають стати орієнтиром для слідчих на початку відповідних кримінальних проваджень та сприяти висуненню ними первинних версій про подію злочину, що розслідується.

УДК 343.132

В. В. Коваленко

кандидат юридичних наук, доцент,
учений секретар
секретаріату Вченої ради
*(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка,
м. Северодонецьк)*

ЩОДО КОРЕКТНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ДЕЯКИХ ТЕРМІНІВ У ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Для будь-якої галузі знань дуже важливим і принциповим є використання коректної, точної і науково обґрунтованої термінології. Не дотримання цього правила неминуче призведе до захаращення цієї галузі, нівелювання її основ і зведе нанівець зусилля багатьох поколінь науковців, які внесли свій вклад у її становлення та розвиток.

Для працівників практичних підрозділів вимоги до використання термінології менш суворі, ніж для науковців, однак і вони у своїй повсякденній діяльності мають прагнути до вживання лише правильних та науково-обґрунтованих термінів.

Раніше, як серед практиків, так і серед багатьох науковців широко використовувався термін «розслідування кримінальної справи». Причому, він походив не від слідчих та прокурорів, як це часто буває, а був закріпленням у КПК України 1960 року, в якому містилося два, а перший погляд схожі терміни – «розслідування кримінальної справи» (ч. 4 ст. 46; ч. 5 ст. 48; ч. 1 ст. 52-5; ч. 1. ст. 54; ч. 3 ст. 61; ч. 5 та 7 ст. 112; ч. 2 ст. 114-1; ч. 1 ст. 119; ч. 2 ст. 119-1 та ін.) та «розслідування злочину» (ч. 3-4 ст. 112; ч. 1 ст.116; ч. 1 ст. 227 та ін.). Тому, як у наукових публікаціях з кримінального процесу та криміналістики, так і у відомчих нормативних актах, звітах, аналітичних оглядах тощо, використовувалися обидва ці терміни, найчастіше як синоніми.

Ситуація дещо виправилася з набранням чинності КПК України 2013 року в якому тільки ст. 12 розділу XI «Перехідні положення» містить термін «розслідування кримінальних справ». Однак, тут йдеться лише про терміни введення в дію відповідних положень нового КПК у перехідний період. Крім того, ст. 317 КПК має назву: «Матеріали кримінального провадження (кримінальна справа) та право на ознайомлення з ними». У даному контексті термін «кримінальна справа», поданий у дужках, на наш погляд, законодавцем застосовано як роз'яснення змісту наведеного визначення матеріалів кримінального провадження.

Решта норм діючого КПК містить терміни «досудове розслідування кримінальних правопорушень» (п. 17 ч. 1 ст. 3; ч. 5 ст. 36; п. 2 ч. 3 ст. 87; ч. 1 ст. 216; ст. 523; ч. 12 ст. 537; ч. 1 ст. 545; п.20¹ розділу XI); «досудове розслідування кримінальних проступків» (п. 4 ч. 1 ст. 3; ч. 3

ст. 38; ст. 215; ст. 298-301), а також «досудове розслідування злочинів» (п. 6 ч. 1 ст. 3; ст. 215; ч. 2-6 ст. 216; ч. 2-3 ст. 294).

На зміну терміну «кримінальна справа», зі вступом в дію КПК України 2013 року, прийшов термін «кримінальне провадження». Дане визначення можна розглядати як у широкому, так і у вузькому сенсі. У широкому сенсі, відповідно до п. 10 ст. 3 КПК кримінальне провадження – це досудове розслідування і судове провадження, процесуальні дії у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність. Тобто, це свого роду процес – процес досудового розслідування кримінальних правопорушень (злочинів, або кримінальних проступків). У вузькому сенсі – це матеріали певного кримінального провадження (уся сукупність процесуальних та інших документів, як правило на паперових носіях, що зібрані у встановленому законом порядку на всіх стадіях даного кримінального провадження (як досудового, так і судового)).

Як відомо, розслідувати – значить з'ясовувати обставини, збирати і перевіряти дані, пов'язані із кримінальним правопорушенням. Основним змістовним наповненням досудового розслідування є проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на збирання криміналістично значущої інформації, або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні.

Виходячи з цього, не можна розслідувати процес збирання доказів, а значить не можна й говорити про «розслідування кримінального провадження», так само, як не можна було говорити про «розслідування кримінальної справи».

Ситуація ускладнюється ще й тим, що термін «розслідування кримінального провадження» використовується не лише слідчими, прокурорами, журналістам та деякими науковцями, а й вживається у відомчих нормативних актах, зокрема у Положенні про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань, затвердженому Наказом Генеральної прокуратури України 06.04.2016 № 139 (п. 5 розділу 4) та у Інструкції з організації діяльності органів досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України, затвердженій Наказом МВС України 09.08.2012 № 686 (п. 2.4. та п. 4.5.6.).

Таким чином, як у теорії так і у практиці досудового розслідування вживання терміну «розслідування кримінального провадження» є не вдалим з точки зору логіки і юридичної мови, і має бути виключеним із відомчих нормативних актів, що регулюють діяльність органів досудового розслідування. Правильним і науково обґрунтованим, у зазначеному контексті, є використання термінів «досудове розслідування кримінальних правопорушень», «досудове розслідування кримінальних проступків», та «досудове розслідування злочинів» (у залежності від виду кримінального правопорушення, що розслідується).

УДК 355.02

Є. В. Коваленко

кандидат юридичних наук,
завідувач спеціальної кафедри №3
«Основи забезпечення державної безпеки,
контррозвідувальної та
оперативно-розшукової діяльності»
*(Інститут підготовки юридичних кадрів для СВ України
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, м. Харків)*

О. В. Плетньов

кандидат юридичних наук,
доцент спеціальної кафедри №3
«Основи забезпечення державної безпеки,
контррозвідувальної та
оперативно-розшукової діяльності»
*(Інститут підготовки юридичних кадрів для СВ України
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, м. Харків)*

ОСОБЛИВОСТІ КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОБ'ЄКТІВ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ВІД ТЕРОРИСТИЧНИХ ПОСЯГАНЬ

Контррозвідувальна діяльність є однією з основних складових системи забезпечення національної безпеки країни, виникає потреба вивчення окремого напрямку контррозвідувальної діяльності саме у сфері економіки. Аналіз поточної ситуації в економічній сфері свідчить про те, що на сучасному етапі фіксуються численні випадки розвідувальної діяльності спеціальних служб іноземних держав відносно об'єктів та галузей економіки України. Ця діяльність з боку інших країн спрямована на задоволення власних економічних інтересів, у т.ч. набуття та задіяння важелів впливу на прийняття стратегічних рішень в Україні, а також здійснення безпосереднього підриву економіки України шляхом терору, диверсій, шкідництва тощо.

Загроза вчинення терористичних актів у складних соціально-політичних умовах в Україні є надзвичайно великою та вимагає застосування з боку підрозділів контррозвідувального захисту інтересів держави в сфері економічної безпеки Служби безпеки України (надалі - СБУ) всього арсеналу негласних можливостей, адже застосування стандартних гласних методів та прийомів боротьби в цьому випадку є вкрай неефективним. Застосування специфічних сил, засобів та методів негласної роботи дозволяє потай отримувати інформацію про протиправні дії, приховано вести спостереження за особами, які становлять оперативний інтерес, виявляти задум на

отримання / передачу розвідувальної інформації в економічній сфері або вчинення терористичних актів ще на етапі виникнення задуму, попереджувати такі дії, негласно документувати кримінальні правопорушення та дії представників спеціальних служб іноземних держав тощо.

Слід зазначити, що органами державної безпеки внаслідок проведення негласної роботи попереджається значна частина терористичних проявів на об'єктах економіки України. Цей напрям роботи реалізують підрозділи контррозвідки та Головне управління контррозвідувального захисту інтересів держави в сфері економічної безпеки. Зазначене управління визначено як головний орган в системі СБУ з розробки стратегії і тактики захисту національних економічних інтересів, розкриття та попередження злочинів в економічній сфері [1]. З цією метою указані підрозділи здійснюють дуалістичну діяльність:

- контррозвідувальну – з метою попередження, своєчасного виявлення і запобігання зовнішнім та внутрішнім загрозам безпеці України, припинення розвідувальних, терористичних та інших протиправних посягань спеціальних служб іноземних держав на економічну безпеку України;

- оперативно-розшукову – з метою виявлення та фіксації таких протиправних дій у сфері економіки, що в своїй сукупності несуть загрозу національній безпеці України.

Ці обидва напрями передбачають здійснення негласної, у т.ч. агентурно-оперативної, роботи у відповідності до ст. 8 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» [2, с. 8], що скеровує здійснювати негласні контррозвідувальні заходи із залученням осіб, які конфіденційно співпрацюють з контррозвідувальними органами і підрозділами. Негласна робота підрозділів контррозвідувального захисту інтересів держави в сфері економічної безпеки здійснюється з метою відповідного інформаційного забезпечення, яке у практичній роботі має вагоме і першочергове значення.

З урахуванням практики діяльності органів та підрозділів СБУ слід визначити шляхи отримання ними інформації про реальні та потенційні терористичні загрози об'єктам економіки держави: використання інформаційних ресурсів СБУ; використання інформаційних ресурсів інших правоохоронних органів та органів державної влади; пошук і використання оперативно вагомої інформації, що належить недержавним юридичним особам; отримання інформації від представників іноземних держав та міжнародних організацій; отримання інформації від громадян, осіб без громадянства та іноземців, у т.ч. на негласній основі.

За сучасних умов якісно поставлена негласна робота має ураховувати виявлені і прогнозовані розвідувально-підбивні спрямування спеціальних служб іноземних держав, має братися до уваги експертна оцінка осіб, які досконало знають особливості економічної діяльності та механізми вчинення злочинів, а отже здатні виявляти ознаки розвідувально-підбивної діяльності та іншої протиправної діяльності у цій сфері.

На нашу думку, контррозвідувальний захист об'єктів економіки України від терористичних посягань, у першу чергу, має передбачати активізацію діяльності з оперативного пошуку осіб, предметів і подій (фактів), які становлять оперативний інтерес, профілактичні заходи щодо осіб, які мають намір вчинити або готують злочини у сфері економіки та державної безпеки. При цьому провідна роль негласної роботи яскраво вбачається у високому рівні приділеної до неї уваги з боку науковців та практиків контррозвідувальної та оперативно-розшукової діяльності.

У справі контррозвідувального захисту об'єктів економіки від терористичних посягань, враховуючи виявлені тенденції та особливості розвитку оперативної обстановки на об'єктах та у галузях економіки, основні зусилля у негласній роботі мають бути спрямовані на вирішення наступних основних завдань: оперативне супроводження об'єктів оборонної промисловості, фінансово-господарської, інноваційної та іншої діяльності стратегічних підприємств; отримання інформації щодо наміру вчинити протиправні дії терористичного характеру в економічній сфері, які впливають або можуть вплинути на стан захищеності національних інтересів; виявлення розвідувально-підбивної діяльності спеціальних служб іноземних держав, які діють під прикриттям іноземних суб'єктів господарювання, недержавних закладів, міжнародних організацій, що здійснюють господарське, науково-технічне й експертне співробітництво з вітчизняними підприємствами та органами державної влади в економічній сфері; оперативний контроль за ймовірними каналами витоку відомостей, що становлять державну таємницю, та іншої інформації з обмеженим доступом, що функціонує на вітчизняних підприємствах, особливо стратегічних.

Список використаних джерел:

1. Центральне управління Служби безпеки України [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Служби безпеки України. – Режим доступу : <http://ssu.gov.ua>. – Назва з екрану.
2. Про контррозвідувальну діяльність [Електронний ресурс] : закон України від 26 грудня 2002 року : за станом на 22.04.2016 р. // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua>. - Назва з екрану.

УДК 343.12(477)

В. В. Ковальов

кандидат юридичних наук,
заступник директора –
завідувач відділу забезпечення діяльності
*(Донецький Науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр МВС України,
доцент кафедри права та публічного адміністрування
(Маріупольський державний університет, м. Маріуполь)*

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ МВС УКРАЇНИ, ЯКІ ЗАЛУЧАЮТЬСЯ У ЯКОСТІ СПЕЦІАЛІСТІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ ДІЙ

В результаті реорганізації МВС України та утворення Національної поліції, здійснено перерозподіл функцій між особами, які володіють спеціальними знаннями та залучаються у якості спеціалістів під час проведення слідчих дій.

Співробітники Експертної служби МВС України раніше входили до складу усіх слідчо-оперативних груп, які виїжджали для реагування на заяви та повідомлення про злочини, залучалися до груп документування під час проведення масових заходів, інших слідчих дій та оперативно-розшукових заходів.

Після реорганізації до штатного розкладу слідчих підрозділів введено посади інспекторів-криміналістів та техніків-криміналістів, на яких покладено більшу частину цих функцій. Саме на них покладено раціональне та ефективне застосування техніко-криміналістичних засобів і спеціальних знань в галузі криміналістики [1, с. 3].

Використання допомоги спеціаліста під час проведення слідчих дій є основною формою техніко-криміналістичного забезпечення роботи. Забезпечення ефективного пошуку і пізнання, включаючи те, що називають процесуальним доказуванням, практично неможливе без широкого використання різноманітних техніко-криміналістичних засобів, методів, рекомендацій [2, с. 18].

Відповідно до наказу МВС України від 03.11.2015 № 1339, «Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події» працівники Експертної служби МВС залучаються у складі спеціалізованої пересувної лабораторії [3].

Спеціалізована пересувна лабораторія Експертної служби МВС може залучатися до участі у проведенні ОМП у кримінальному провадженні за письмовим (як виняток за усним з подальшим оформленням у письмовій формі) клопотанням керівника органу досудового розслідування або особи, що виконує його обов'язки, у разі виникнення об'єктивних обставин, пов'язаних зі вчиненням:

- вбивства або умисного тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого із застосуванням вогнепальної зброї;
- розбійного нападу із застосуванням вогнепальної зброї з постраждалими особами;
- зґвалтування неповнолітньої чи неповнолітнього, малолітньої чи малолітнього або таке, що спричинило особливо тяжкі наслідки;
- дорожньо-транспортної пригоди, під час якої загинуло двоє і більше осіб або госпіталізовано до медичних закладів п'ятеро і більше осіб;
- пожежі, під час якої загинуло двоє і більше осіб або госпіталізовано до медичних закладів п'ятеро і більше осіб;
- вибуху, загрози вибуху або виявлення саморобних вибухових пристроїв.

Таким чином, залучення фахівців Експертної служби здебільше за тяжкими та резонансними злочинами (відповідно до переліку) потребує не лише наявності спеціальних знань та навичок, як загальної вимоги до спеціалістів [4], а підтримання відповідності їх рівня теоретичної та практичної підготовки у галузі криміналістичних знань на високому рівні.

Підготовка фахівців до участі у огляді місця події та інших слідчих дій, на наш погляд, є важливою складовою підготовки працівника Експертної служби, незалежно від його фаху та виду судових експертиз, які він виконує.

Якщо раніше право на самостійну участь у якості спеціалістів підтверджувалося висновком Експертно-кваліфікаційної комісії, а підготовка регламентувалася окремим наказом, який натепер втратив чинність.

Завдяки значним зусиллям керівництва Експертної служби, в процесі реформування було збережено професійний склад служби, працівників зі значним досвідом роботи, в тому числі і у якості спеціалістів під час проведення слідчих дій. Однак склад Експертної служби постійно оновлюється, приходять молоді фахівці, і організація їх навчання натепер є одним з пріоритетних напрямків.

Ми вбачаємо наступні проблемні питання, без вирішення яких неможливо забезпечити належний рівень компетентності:

- відсутність єдиного навчального центру (закладу освіти), на базі якого проводилося б навчання саме за напрямком техніко-криміналістичного забезпечення (залучення у якості спеціалістів під час проведення слідчих дій);
- відсутність нормативного та методичного забезпечення організації стажування працівників Експертної служби у якості спеціалістів, в тому числі і для стажування разом з спеціалістами-криміналістами Національної поліції;
- призупинення функціонування інституції допуску на право самостійної участі у якості спеціаліста, який би підтверджував наявність спеціальних знань та навичок;
- не застосування сучасних механізмів контролю за ефективністю діяльності працівників Експертної служби (спеціалістів), а саме електронних реєстрів (баз даних) на загальному рівні;
- недостатній рівень єдиного нормативного регулювання порядку організації чергувань спеціалізованих пересувних лабораторій.

З метою покращення рівня підготовки працівників Експертної служби за напрямком техніко-криміналістичного забезпечення (участі у якості спеціалістів під час проведення слідчих дій) вважаємо доцільним здійснити наступні заходи:

- переглянути та оновити тематичний план підготовки працівника Експертної служби для отримання допуску на право самостійної участі у якості спеціаліста під час проведення слідчих (розшукових) дій;
- організувати централізоване навчання (підвищення кваліфікації) за напрямком участі у якості спеціаліста під час проведення слідчих (розшукових) дій;
- запровадити (відновити) механізм отримання допуску на право самостійної участі у якості спеціаліста під час проведення слідчих дій;
- залучати до чергування у складі спеціалізованої пересувної лабораторії лише працівників, які пройшли відповідне навчання та мають відповідний допуск;
- створити та запровадити єдиний реєстр (електронний облік) участі працівників Експертної служби у слідчих (розшукових) діях, до якого вносилася би інформація про результати огляду з метою контролю за ефективністю цього напрямку діяльності;
- вирішити питання нормативного та методичного забезпечення організації чергування персоналу, який залучається до спеціалізованих пересувних лабораторій;

- деталізувати порядок та критерії доцільності залучення спеціалізованих пересувних лабораторій та регулювання взаємодії з підрозділами Національної поліції.

Кожен з зазначених напрямів є важливим та потребує окремого розгляду та опрацювання з метою забезпечення високого рівня професійної підготовки та компетентності працівників Експертної служби за напрямком техніко-криміналістичного забезпечення.

Список використаних джерел:

1. Винберг А. А. Совершенствование деятельности судебно-экспертных учреждений по технико-криминалистическому обеспечению раскрытия и расследования преступлений / А. А. Винберг. – М., 1988.

2. Вольнский А. Ф. Концептуальные основы технико-криминалистического обеспечения раскрытия и расследования преступлений : дисс. в виде науч. доклада ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / А. Ф. Вольнский. – М., 1999.

3. Наказ МВС України від 05.11.2016 № 1339 «Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події», Зареєстровано у Міністерстві юстиції України 06 листопада 2015 р. за № 1392/27837

4. Кримінальний процесуальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88).

УДК 343.137

А. А. Когут

викладач спеціальної кафедри №1
Інституту підготовки юридичних кадрів
для Служби безпеки України
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, м. Харків)

ВІДШКОДУВАННЯ ВИТРАТ ЗА РОЗМІЩЕННЯ ПОВІСТОК ПРО ВИКЛИК В ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПІД ЧАС СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Діяльність слідчих та прокурорів під час досудового слідства пов'язана, передусім, зі значним інтелектуальним навантажен-

ням, спрямованим на забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування. Основним джерелом компенсації вказаних інтелектуальних витрат, визначеним окремими законами (наприклад: розд. X Закону України “Про прокуратуру”, ст. 18 Закону України “Про Службу безпеки України”, розд. X Закону України “Про Національну поліцію” тощо), являється Державний бюджет України.

Поряд із цим, в ході розслідування у переважній більшості випадків мають місце матеріальні витрати, пов’язані з проведенням окремих слідчих дій та забезпеченням прав сторін. Так, у ст. 118 КПК встановлено такі процесуальні витрати:

- витрати на правову допомогу;
- витрати, пов’язані із прибуттям до місця досудового розслідування або судового провадження;
- витрати, пов’язані із залученням потерпілих, свідків, спеціалістів, перекладачів та експертів;
- витрати, пов’язані із зберіганням і пересиланням речей і документів.

У статтях 119-124 КПК зазначено, що відшкодування названих витрат несе конкретна сторона кримінального провадження. В окремих випадках визначено їх компенсацію за рахунок коштів з Державного бюджету України.

Комплексний аналіз кримінального процесуального законодавства дає підстави стверджувати, що у статті 118 КПК названо вичерпний перелік процесуальних витрат і жодні інші витрати у кримінальному провадженні неможливо віднести до процесуальних та ініціювати механізм їх компенсації.

Так, 07 жовтня 2014 року у КПК впроваджено положення щодо здійснення спеціального досудового розслідування, які надають слідчим органам можливість закінчити досудове розслідування у кримінальних провадженнях за ознаками злочинів, визначених у ст. 297¹ КПК, щодо підозрюваних, які переховуються від органів слідства та суду, за їх відсутності.

При цьому, з метою захисту прав підозрюваного при здійсненні спеціального досудового розслідування, встановлено окремий порядок здійснення виклику підозрюваного, який передбачає виконання усіх таких дій:

- надсилання повісток за останнім відомим місцем його проживання чи перебування;
- публікацію повісток в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження;
- публікацію повісток на офіційних веб-сайтах органів, що здійснюють спеціальне досудове розслідування.

Оскільки розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 року № 972-р визначено, що у 2017 році єдиним друкованим засобом масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження, в якому розміщуються повістки про виклик підозрюваного, обвинуваченого, є газета “Урядовий кур’єр”, то єдиною можливістю належного виклику підозрюваного, щодо якого здійснюється спеціальне досудове розслідування, є публікація повістки у вказаному виданні.

Згідно інформації, розміщеної на офіційному сайті газети “Урядовий кур’єр”¹, тарифи за розміщення оголошень становлять від 420 гривень (площею 1/32 сторінки) до 12 000 гривень (площею цілої сторінки) та можуть мати надбавки у розмірі 10 — 200 % від їх вартості у зв’язку з терміновістю публікації.

До того ж, відповідно до вимог ст. 137 КПК повістка про виклик повинна містити прізвище та посаду слідчого, прокурора, слідчого судді, судді, який здійснює виклик; найменування та адресу установи, до якої здійснюється виклик, номер телефону чи інших засобів зв’язку; ім’я (найменування) особи, яка викликається, та її адреса; найменування (номер) кримінального провадження, в рамках якого здійснюється виклик; процесуальний статус, в якому перебуває викликана особа; час, день, місяць, рік і місце прибуття викликаної особи; процесуальну дію (дії), для участі в якій викликається особа; наслідки неприбуття особи за викликом із зазначенням тексту відповідних положень закону, в тому числі можливість застосування приводу, та здійснення спеціального досудового розслідування чи спеціального судового провадження; передбачені цим Кодексом поважні причини, через які особа може не з’явитися на виклик, та нагадування про обов’язок заздалегідь повідомити про неможливість з’явлення; підпис слідчого, прокурора, слідчого судді, судді, який здійснив виклик.

Невиконання вказаних вимог щодо змісту повісток може стати підставою до визнання підозрюваного таким, що не був викликаний належним чином, і розглядатись як істотне порушення його права на захист. Таким чином, слідчий чи прокурор зобов’язані замовляти публікації повісток усіма вищевказаними реквізитами та текстом законодавчих норм щодо наслідків неприбуття за викликом, можливості застосування приводу, здійснення спеціаль-

¹ Урядовий Кур’єр – газета центральних органів влади України онлайн [Електронний ресурс]: офіц. веб-сайт. – Режим доступу: <http://ukurier.gov.ua/uk/ads/>

ного досудового розслідування чи спеціального судового провадження, а також перебіком поважних причин, через які особа може не з'явитися на виклик.

Очевидно, що повістка такого виду займатиме значну площу у газеті, у зв'язку з цим і її публікація матиме відповідну вартість. При цьому, через те що у КПК не передбачено такого виду процесуальних витрат, як витрати на публікацію у засобах масової інформації повісток про виклик, то вони покладаються особисто на слідчого чи прокурора, які сплачують їх за власний кошт.

З метою вирішення даної проблеми, на наш погляд, положення ст. 118 КПК потребують удосконалення. Пропонуємо доповнити її пунктом п'ятим такого змісту: *“витрат, пов'язаних з публікацією повісток в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження”*.

При цьому, законодавче урегулювання порядку здійснення вказаних витрат можна здійснити одним із двох шляхів:

1) при визначенні друкованого засобу масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження, в якому розміщуються повістки про виклик, зобов'язати його публікувати повістки органів досудового розслідування при здійсненні спеціального досудового розслідування безкоштовно (з урахуванням того, що відповідно до Статуту редакції газети “Урядовий кур'єр”, затвердженого постановою КМУ від 26 квітня 2002 року № 569 вказана газета являється державним підприємством, заснованим Кабінетом Міністрів, та її майно є державною власністю), для чого статтю 123 КПК викласти у такій редакції:

“Стаття 123. Витрати, пов'язані із зберіганням і пересиланням речей і документів та публікацією повісток в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження

1. Витрати, пов'язані із зберіганням і пересиланням речей і документів та публікацією повісток в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження, здійснюються за рахунок Державного бюджету України в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

2. Граничний розмір витрат, пов'язаних із зберіганням і пересиланням речей і документів, встановлюється Кабінетом Міністрів України.”, або

2) передбачити сплату тарифів за публікації повісток стороною обвинувачення з визначеної статті видатків бюджету, для чого у статті 122 КПК:

- в назві після слова “експертів” доповнити словами *“а також публікацією повісток в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження”*;

- частину першу викласти у такій редакції:

“Витрати, пов’язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів та експертів, а також публікацією повісток в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження несе сторона кримінального провадження, яка заявила клопотання про виклик свідків, залучила спеціаліста, перекладача, експерта, чи опублікувала повістку, крім випадків, встановлених цим Кодексом”.

Викладене вище свідчить про необхідність подальших наукових розробок.

УДК 342.95

Е. Є. Колесов

кандидат історичних наук,

судовий експерт

(Донецький Науково-дослідний

експертно-криміналістичний центр

МВС України, м.Маріуполь)

ІНФОРМАЦІЙНА БОРОТЬБА ЯК НАЙЕФЕКТИВНІШИЙ ЗАСІБ ДОСЯГНЕННЯ МЕТИ В СУЧАСНИХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТАХ

Багаторічний досвід свідчить, що, будучи невід’ємним атрибутом процесу управління військами й зброєю, інформація на усіх етапах історичного розвитку воєнної справи є об’єктом боротьби. Інформаційна боротьба велась практично в усіх війнах. Її зміст тривалий час складали в основному дії протилежних сторін з ведення розвідки та протидії їй. Помітні якісні та кількісні зміни в інформаційній боротьбі почали проявлятися по мірі розвитку радіоелектронної боротьби, запровадження у системі озброєння інформаційних технологій. Вона збагатилася методами дії на програмне забезпечення ЕОМ і захисту від них, все більше сил і засобів почало залучатися до інформаційної боротьби, все більш масштабними ставали її наслідки.

Широка інформатизація збройних сил створила якісно нову ситуацію у розвитку воєнної справи. Наочною ілюстрацією цього служать практично всі збройні конфлікти й війни останніх десятиліть, особливо дії в зоні Перської затоки, Афганістані, Югославії та Україні. Їх аналіз свідчить про те, що час, коли інформаційна боротьба велась, так би мовити, розрізнено, пішов у минуле. Хід і наслідки бойових дій будь-якого масштабу в сучасному світі визначається мистецтвом інформаційної боротьби. Недаремно в штабах видів збройних сил США й стратегічних командувань для

керівництва наступальною інформаційною боротьбою з системами управління противника створені спеціальні відділи та центри [1; 2; 3].

Тому вивчення об'єктивних закономірностей і принципів інформаційної боротьби, активний розвиток її є надзвичайно актуальною проблемою.

Аналіз існуючих за цією тематикою відкритих джерел та наукових праць [8, с. 17] дає можливість стверджувати, що зміст інформаційної боротьби включає три складові частини, які охоплюють усю сукупність дій, що дозволяють досягти перемоги над противником у сфері інформації.

Перша – комплекс заходів із добування інформації про противника та умови протиборства (радіоелектронної, метеорологічної, інженерної обстановки); збору інформації про свої війська; обробки інформації та обміну нею між органами (пунктами) управління з метою організації та ведення бойових дій. Інформація повинна бути достовірною, точною й повною, а інформування – вибіркоким і своєчасним. Рішення цих завдань логічно назвати інформаційним забезпеченням управління військами та зброєю.

Другою складовою частиною інформаційної боротьби є протидія інформаційному забезпеченню управління військами й зброєю противника (інформаційна протидія). Вона включає заходи з блокування добування, обробки і обміну інформацією та впровадження дезінформації на усіх етапах інформаційного забезпечення управління військами і зброєю противника.

Третю частину складають заходи із захисту від інформаційної протидії противника (інформаційний захист), які включають дії з деблокування інформації, що необхідна для рішення завдань управління, і блокування дезінформації, яку розповсюджують і запроваджують у систему управління. Інформаційний захист підвищує ефективність інформаційного забезпечення в умовах інформаційної боротьби противника.

Кінцевою метою інформаційної боротьби є досягнення інформаційної переваги над противником, так би мовити такого положення в інформуванні своїх органів управління військами та зброєю, при якому вони забезпечені найбільш повною, точною, достовірною та своєчасною інформацією про обстановку, ніж відповідні органи управління противника.

Таким чином, інформаційна боротьба, може бути визначена як комплекс заходів інформаційного захисту, які проводяться за єдиним замислом і планом з метою захоплення та утримання інформаційної переваги над противником при підготовці та у ході воєнних (бойових) дій.

Список використаних джерел:

1. Современная история Югославии в документах. – Т.2. –М., 1993. – 504 с.
2. Информационный сборник войск ПВО. – 1991. – №4. – 90 с.
3. Flidht International, 30.02.91, v.139. - №4252.
4. Бжезинський З. «Холодна війна» та її наслідки // Політика і час. -1993. – №1. – С. 46-50.
5. Хантінгтон С. Зіткнення цивілізацій? // Наука і оборона. – 1998. -№3. – С.28-37.
6. Гордиенко Д.В. Информационное противоборство в военном конфликте // Право и политика. –2000. – №10. – С. 74-81.
7. Military Revier, 02.91. v.LXXI. – №2.
8. Федоренко Д.С. Характер збройної боротьби у локальних війнах кінця ХХ – початку ХХІ ст. // Труды академії. – 2005. - №60. – С.133-137.
9. Зайвий В.В.Вибір показників та критеріїв оцінки ефективності функціонування системи матеріального забезпечення бойових дій в збройному конфлікті // Труды академії. – 2005. – №58. – С.42-47.
10. Пальчук М.М., Лойко М.М. Довід бойового застосування військ, зброї і військової техніки в локальних війнах і збройних конфліктах. К.: НАОУ, 2001. – 78 с.
11. Kaplan L. S. The United States and NATO: The Formative Years. – Lexington: University of Kentucky Press, 1984.

УДК 343.12

М. Ю. Коник

здобувач кафедри правосуддя
*(Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ)*

ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ

З прийняттям у 2012 році КПК України та внесенням відповідних змін до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» суттєвих коректив зазнали повноваження оперативних підрозділів правоохоронних органів. Зокрема, законодавець поклав на них обов'язок проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі

(розшукові) дії у кримінальному провадженні за дорученням слідчого, прокурора. При цьому, переважна більшість негласних слідчих (розшукових) дій за своїм змістом відповідають тим заходам, які традиційно проводяться оперативними підрозділами в межах оперативно-розшукової діяльності.

Отже робота оперативних підрозділів об'єднує дві різні але взаємопов'язані сфери держано-правової діяльності. При цьому, у кожній з цих сфер діяльність оперативних підрозділів пов'язана з втручанням в особисте життя, порушенням прав і свобод громадян, збиранням інформації про особу без її згоди. Сутність вказаної діяльності зумовлює необхідність застосування засобів, що забезпечать її провадження лише на визначених законом підставах, недопущення необґрунтованого втручання в особисте життя, виявлення та негайне припинення фактів безпідставного порушення прав і свобод громадян. Головним з цих засобів є прокурорський нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, який здійснюється на підставі положень Конституції України (ч. 3 ст. 121) та Законі України «Про прокуратуру» (п. 3 ч. 1 ст. 2).

Аналіз нормативно-правових актів Генеральної прокуратури України [1; 2] та практики їх застосування дозволяє стверджувати, що прокурорський нагляд за діяльністю оперативних підрозділів можна чітко розмежувати на нагляд за провадженням в оперативно-розшукових справах та нагляд за виконанням ними доручень слідчого, прокурора на проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій. Останній здійснюється прокурором в межах процесуального керівництва досудовим розслідуванням. Таким чином нагляд за діяльністю тих самих суб'єктів організаційно розмежований та може здійснюватися різними прокурорами. Крім того, сегмент їх діяльності, що здійснюється за межами ОРС (оперативна профілактика, оперативний пошук) та кримінального провадження (оперативне супроводження кримінального провадження) взагалі потрапляє до предмету нагляду. Але діяльність оперативних підрозділів щодо попередження, виявлення, викриття та розслідування багатьох видів злочинів, здебільшого, потребує органічного поєднання, як і нагляд за її проведенням. Це, зокрема, стосується латентних кримінальних правопорушень, а саме: одержання неправомірної вигоди службовою особою; легалізації (відмивання) коштів одержаних злочинним шляхом; злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, їх аналогів та прекурсорів.

З метою припинення та викриття подібних злочинів, здебільшого і реалізуються положення ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», де, зокрема, сказано, що у разі виявлення ознак злочину оперативний підрозділ, зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України.

З організаційної точки зору цілком логічно, що в межах такого досудового розслідування доручення слідчого, прокурора на проведення негласних слідчих (розшукових) дій має виконувати саме той оперативний підрозділ, яким проводились оперативно-розшукові заходи під час яких було виявлено ознаки злочину. Дане положення знайшло своє закріплення у п. 3.3.2. міжвідомчої Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні [3].

Отже прокурорський нагляд за діяльністю оперативних підрозділів має бути послідовним процесом, який має власні особливості на певних етапах здійснення.

Пропонуємо під таким наглядом розуміти засновану на законах та підзаконних актах діяльність прокурора із забезпечення дотримання законності оперативними підрозділами під час виконання обов'язків та реалізації прав покладених на них Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», а також виконання доручень на проведення слідчих (розшукових) дій та негласних (розшукових) дій в межах досудового розслідування.

Список використаних джерел:

1. Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність : Наказ Генерального прокурора України від 03.12.2012 року № 4/1гн : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uazakon.com/documents/date_7q/pg_ihn1wx.htm.

2. Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні : Наказ Генерального прокурора України від 19.12.2012 р. № 4гн : [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://www.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=151871.

3. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (роз-

шукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : Наказ ГП України, МВС України, СБ України, Адміністрації ДПС України, М-ва фінансів України, М-ва юстиції України від 16.11.2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.minjust.gov.ua/42544>

УДК 347.962

Ю. О. Косткіна

аспірант кафедри правосуддя
(Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ)

ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ВИЩОЇ РАДИ ПРАВОСУДДЯ

До цього часу науковцями не було проведено комплексного дослідження становлення та розвитку органу, відповідального за кадрове забезпечення судів та притягнення їх до дисциплінарної відповідальності, яким на сьогоднішній день виступає Вища рада правосуддя. Певні спроби проаналізувати генезу утворення органів управління судовою системою здійснювали такі вчені-правники, як О. В. Гончаренко, О. В. Закропивний, І. В. Камінська, І. В. Назаров, С. О. Халюк та інші. Проте, проведені ними дослідження є фрагментарними, не охоплюють усі періоди існування державності на теренах України з притаманною йому системою управління судовою системою.

Актуальність даного дослідження полягає у виокремленні конкретних історичних етапів становлення і розвитку органу, відповідального за кадрове забезпечення судів та притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності.

Розглядаючи питання генези Вищої ради юстиції, С. О. Халюк стверджує, що створенню даного інституту в Україні передувала тривала передісторія. При цьому, дослідження питання формування суддівського корпусу починає лише з грудня 1917 року (період панування Центральної Ради), хоча відповідні повноваження щодо кадрового забезпечення та притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності були покладені на певних посадових осіб або держані органи і в більш ранні періоди історії розвитку судової системи на українських землях.

Спробу найбільш повного дослідження генези Вищої ради юстиції здійснив О.В. Гончаренко. Проте, його аналіз є дещо фраг-

ментарним, зокрема, недостатньо детально проаналізованим вчеший залишив питання формування Вищої ради юстиції в Україні, обмежившись лише короткою згадкою про те, що відповідно до Закону України «Про Вищу раду юстиції» було утворено новий для України орган – Вищу раду юстиції.

За результатами наукового пошуку можемо стверджувати, що розвиток судової системи на українських землях був поступальним, формувався під впливом інших держав, які панували на них в той чи інший період. Тому, враховуючи особливості судової системи в різні історичні періоди на українських землях, можна виділити наступні історичні етапи становлення та розвитку Вищої ради правосуддя як органу, відповідального за кадрове забезпечення та притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності:

- I. Період Київської русі (IX – XII ст. ст.);
- II. Галицько-Волинський період (XII-XIV ст.);
- III. Період панування Речі Посполитої (XIV-XVII ст.);
- IV. Період Гетьманщини на Українських землях (1649–1764 рр.);
- V. Період імперського панування на Українських землях (1764–1917 рр.);
- VI. Період Гетьманату та Української Народної Республіки (1917–1920 рр.);
- VII. Період радянської влади в Україні (1920 –1990 рр.);
- VIII. Період незалежної України (з 1990 р – до сьогодні).

Для перших трьох етапів було характерним поєднання в рамках єдиного органу судових та адміністративних функцій. Починаючи від XIV-XVI ст. ст. на українських землях судова влада поступово почала відокремлюватися від влади адміністративної. Проте, ще у XVII- XVIII ст. ст. був відсутній єдиний підхід щодо питання визначення статусу суду та самих суддів, адже для цього періоду характерною була наявність колізій у нормативному регулюванні зазначеного питання. Зокрема, у Литовських статутах заборонялось поєднувати адміністративні та судові функції, а у «Правах, за якими судиться малоросійський народ» навпаки підкреслювались засади поєднання судових та адміністративних функцій у руках козацької старшини. Лише починаючи з XIX ст. на теренах українських земель починають формуватись окремі органи, до повноважень яких віднесено формування корпусу суддів та притягнення їх до дисциплінарної відповідальності, що було загалом позитивним зрушенням, проте негативним було те, що такі органи були залежними від інших органів влади, в тому числі не гарантувалась політична нейтральність, адже аж до проголошення

незалежності України судова гілка влади була залежною від комуністичної партії та комуністичної ідеології.

Лише в період незалежності України у правничих колах усвідомили необхідність існування окремого незалежного органу, відповідального за кадрове забезпечення судів та притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, що призвело до прийняття відповідних законодавчих актів, зокрема Конституції України та Закону України «Про Вищу раду юстиції», чим ознаменувався початок нового етапу генези цієї інституції.

Без сумніву, створення в Україні Вищої ради юстиції стало важливим кроком на шляху здійснення судово-правової реформи, побудови сучасної судової системи, забезпечення функціонування незалежної судової влади. Основне її призначення – разом з іншими державними інститутами формувати високопрофесійний суддівський корпус, здатний кваліфіковано, відповідально і неупереджено здійснювати правосуддя на професійній основі. Разом з тим, багаторічна практика функціонування даного органу виявила ряд недоліків нормативної регламентації його діяльності та невідповідність міжнародним стандартам щодо аналогічних інституцій, зокрема, проблема неналежного розмежування його повноважень із Вищою кваліфікаційною комісією суддів України, його залежність від політичних органів. Зазначені недоліки у поєднанні із високим рівнем корумпованості судової системи країни, виникненням нагальної необхідності очищення судової влади від непрофесійних суддів, які приймали неправосудні рішення, потребою створення прозорої та ефективної процедури кадрового забезпечення судів та притягнення їх до дисциплінарної відповідальності, призвели до того, що сьогодні в Україні знову постала гостра необхідність у реформуванні судової системи.

Тому, 3 березня 2015 року указом глави держави № 119/2015 «Про Конституційну Комісію» з метою напрацювання узгоджених пропозицій щодо змін до Конституції України, в тому числі щодо правосуддя, було створено спеціальний допоміжний орган при Президентові України – Конституційну комісію, яка розробила проект змін до Конституції України в частині правосуддя, прийняті Верховною Радою України 02.06.2016. Так, шляхом реорганізації Вищої ради юстиції в Україні було створено якісно новий орган – Вищу раду правосуддя, повноваження якої розширено. Вважаємо, що створення такого нового незалежного органу, стало істотним зрушенням у напрямку приведення у відповідність судової гілки влади до міжнародних стандартів.

УДК 343.9

М. Я. Кравченко

старший судовий експерт-мистецтвознавець,
відділу дослідження у сфері інформаційних технологій
(Львівський Науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр
МВС України, м. Львів)

ДО ПИТАННЯ ВСТАНОВЛЕННЯ АВТЕНТИЧНОСТІ ОБ'ЄКТУ ДОСЛІДЖЕННЯ: ПРЕДМЕТІВ АНТИКВАРІАТУ ТА ТВОРІВ МИСТЕЦТВА У ЕКСПЕРТНІЙ ПРАКТИЦІ

В експертизі творів мистецтва важливу роль відіграє визначення автентичності. У тезах до доповіді хочемо звернути увагу на особливості дослідження творів мистецтва у експертній практиці, а саме на об'єкти із ознаками фальшування, так звані «підробки».

Актуальність питання полягає в тому, що останнім часом збільшилась кількість об'єктів дослідження, які не являються оригінальними творами, як образотворчого так і декоративно-ужиткового мистецтва. Це пов'язано з тим, що ці об'єкти дослідження фігурують за визначеннями як підробки, копії, імітації або репліки.

На нашу думку, це зумовлено тим, що колекціонування творів мистецтва стає дедалі актуальнішим серед заможних людей. Вартість творів мистецтва визначається попитом та пропозицією. Попит на твори відомих майстрів постійно росте, а кількість пропозиції зменшується. І якщо раніше антикваріат, твори мистецтва вивозили з України, то зараз, судячи з експертної практики можна констатувати факт, що все навпаки. На закордонних аукціонах та в антикварних салонах часто виставляються твори українських митців, за якими «полюють» посередники для наших колекціонерів. Великим попитом серед українських колекціонерів користуються твори зарубіжного декоративно-ужиткового мистецтва (меблі, порцеляна, скло, метал, коштовності), зброї, нумізматики та фалеристики. Поява великої кількості «нових» колекціонерів, що погано розбираються в мистецтві й старовині, спровокувало масове виробництво «підробок» [1].

Щороку якість виконання «підробок» зростає, тому все складнішим у експертній практиці стає визначення автентичності. Неможливо також встановити умовну кількість «підробок» на українському ринку антикваріату, оскільки колекціонери не афішують своєї власності та імен.

До виготовлення «підробок» залучаються відмінні майстри, навіть цілі групи майстрів, художників, реставраторів, ювелірів, які можуть працювати над одним твором. Майстерні, що фабрикують підроблені предмети старовини, перетворились у цілу галузь, з експертної практики відомо, що такі майстерні існують чи існували в Києві, Дніпропетровську, Харкові. Підробки в цих майстернях виконуються з високою старанністю, максимально наближаючись до оригіналу. Цією продукцією наповнюються антикварні магазини, а звідти вона потрапляє до «нових» колекціонерів. Така ситуація на ринку антикваріату вимагає розроблення нових сучасних методів ідентифікації та експертизи.

Отже, розвиток новітніх технологій та попит сприяв поширенню фальсифікацій старожитностей, творів мистецтва. Проте, на сьогодні не достатньо систематизовано ознаки автентичності, характерні для різних історичних епох, і не визначено критерії її оцінювання. Експертиза антикваріату базується на мистецтвознавчій та історичній науково-дослідній роботі.

На сьогодні експерти-мистецтвознавці намагаються виявити фальшування на дрібних порушеннях щодо складу матеріалів або технології, а порушники в свою чергу удосконалюють свою майстерність і знання. В експертній практиці складнішим стає виявлення фальшування за складом матеріалів та технологіями [2]. У результаті такого протистояння, в деяких випадках «підробки» часом набувають справжньої художньої вартості.

Аналіз джерел та наукової літератури дає можливість виокремити та систематизувати основні види «підробок» предметів антикваріату та творів мистецтва, та виділити 2 основні групи:

До першої групи «підробок» належать новостворені вироби, так звані «новодели» (рос.), які наслідують певні предмети в стилістиці твору, проте не збігаються за матеріалами, технікою виготовлення, майстерністю виконання. Окрім того, до цієї групи відносять репліки – функціонуючі копії (ручного або машинного виробництва) в натуральному масштабі, що повністю або частково повторюють конструкцію та зовнішній вигляд та копії – це практично повна підробка відомих творів, включаючи основні характеристики, дизайн, технологію виготовлення, назву. У процесі проведення дослідження ці види «підробок» встановити нескладно, мають видимі експерту ознаки, слід провести ретельний візуальний аналіз, без особливого технічного та хімічного дослідження.

Друга група підробок належать до таких, які відроджені з використанням справжніх фрагментів, якими доповнені новостворені вироби, які відповідають за формою чи стилем справжньому твору або отримані з нанесенням на справжній виріб додаткових елементів або художнього оздоблення. Такі види «підробок» складніше виявити, оскільки при дослідженні увага частіше звертається саме на оригінальні фрагменти, які маскують підроблені деталі, тому потребують скрупульозного всебічного аналізу [3].

На прикладі експертної практики боротися з «підробками» та виявляти їх допомагає мистецтвознавчий та технічний аналіз.

Мистецтвознавчий аналіз включає іконографію (історія твору, біографії та творчість авторів, іконологія, зміст, стиль творів тощо). Іконографія відіграє основну роль у дослідженні.

Технічний аналіз включає дослідження складу пігментів, матеріалів, час їх використання та весь спектр втручань. До технічного аналізу належать такі методи, як рентгенографія, макрофотографія, дослідження у інфрачервоному та ультрафіолетових променях [4].

Ці методи дослідження підтверджують або спростовують висновки мистецтвознавчого аналізу. Тому, окрім мистецтвознавчого аналізу, виникає потреба проведення техніко-технологічної експертизи з використанням фізичних і хімічних методів. Зміст такої процедури полягає у виділенні унікальних ознак матеріалів або техніки, які дають змогу прямо або побічно датувати досліджуваний об'єкт, встановити його автентичність.

Список використаних джерел:

1. www.antiq.info
2. Артюх Т.М. Шляхи покращення експертної оцінки та стану збереження культурно-мистецьких цінностей та антикваріату в Україні // Сучасні проблеми товарознавства. – К., 2002. – С. 68-74
3. Артюх Т.М. Товарознавча експертиза ювелірних коштовностей. Теорія та практика: Монографія. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. – 303 с.
4. Гренберг Ю.И. Технология станковой живописи. История и исследование: – М.: Изобразительное искусство, 1982.

УДК 343.98:343.132

О. О. Крапівцев

заступник директора – завідувач відділу
криміналістичних видів досліджень
(Луганський Науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр
МВС України, м. Северодонецьк)

**ПРОБЛЕМИ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ТА ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ**

У зв'язку з необхідністю незалежного та об'єктивного здійснення судово-експертної діяльності та приведення діяльності Експертної служби МВС України у відповідність до міжнародних стандартів якості, у 2015 році відбулася реорганізація Науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів що діяли при ГУ НП України в областях, у результаті чого було створено Експертну службу МВС України (Наказ МВС України № 1343 від 03.11.2015), однією із задач якої є проведення судових експертиз в кримінальному, виконавчому провадженні, адміністративних, цивільних та господарських справах, справах про адміністративні правопорушення, а також забезпечення в установленому порядку участі спеціалістів Експертної служби МВС в слідчих (розшукових) діях.

В компетенцію інспекторів-криміналістів органів досудового розслідування поліції внаслідок реорганізації входить лише застосування технічних або інших засобів, навичками застосування яких вони володіють, та надання консультацій під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок.

На сьогодні майже у всіх відділах поліції ГУ НП в Луганській області для належного проведення слідчих (розшукових) дій наявні необхідні техніко-криміналістичні засоби. Але, нажаль, інспектора-криміналісти слідчих відділів не завжди в повній мірі та логічній послідовності використовують весь комплекс криміналістичної техніки, що в кінцевому рахунку значно знижує результативність їх роботи, а в деяких, непоодиноких випадках, дорівнює нулю. Причин такого стану справ може бути декілька, починаючи від наявності, якості та сучасності криміналістичної техніки, рівня володіння спеціальними знаннями та навичками співробіт-

ника, та «суб'єктивний фактор» – внутрішнє ставлення інспектора-криміналіста до виконуваної роботи, а саме байдуже ставлення до її кінцевого результату – висновку експерта та його значення для встановлення відомостей про обставини вчиненого кримінального правопорушення. В наслідок чого, на судову експертизу надаються об'єкти, які попередньо не просушені, не зафіксовані належним чином в упаковці, об'єкти біологічного дослідження упаковуються в одну упаковку з іншими об'єктами та, як правило, в полімерні пакети, тобто упаковані таким чином, що упаковка не забезпечує їх збереження, а інколи й захист від несанкціонованого доступу до них.

Мають місце надходження на судову експертизу фотознімків слідів взуття, виявлених на окремих не громіздких об'єктах (аркушах паперу, фрагментах ДСП тощо) без їх вилучення з об'єктами-носіями, що значно знижує ідентифікаційну вагомість ознак слідів; фотозображення слідів, що надходять на дослідження, виконуються з порушенням правил детальної фотозйомки (виконані без масштабної лінійки, або з масштабною лінійкою але в різних площинах зі слідами); при фіксації та вилученні об'ємних слідів взуття та знарядь зламу майже не застосовуються гіпс та не робляться зліпки.

Одним з проблемних питань техніко-криміналістичного забезпечення кримінального провадження є відсутність тісного зв'язку інспектора-криміналіста зі слідчим щодо роз'яснення перспектив вилученої криміналістично значущої інформації, внаслідок чого має місце несвоєчасне призначення судових експертиз, що в деяких випадках унеможливує виявлення слідів рук, взуття, слідів біологічного походження тощо.

Окремим проблемним питанням судово-експертної діяльності є проведення судових експертиз за кримінальними правопорушеннями за фактами безвісті зниклих осіб та виявлення трупів не встановлених осіб, де слідчими призначаються судові експертизи та ігноруються направлення слідів на постановку та перевірку за криміналістичними обліками Експертної служби МВС України.

Систему суб'єктів експертно-криміналістичного забезпечення згідно чинного законодавства складають науково-дослідні та інші установи судових експертиз Міністерства юстиції і Міністерства охорони здоров'я України, Експертна служба Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України. Для

проведення деяких видів експертиз, які не здійснюються виключно державними спеціалізованими установами вказаними вище, за рішенням особи або органу, що призначили судову експертизу, можуть залучатися, крім судових експертів, також інші фахівці з відповідних галузей знань. Саме існуюча система суб'єктів експертного забезпечення досудового слідства і правосуддя в державі повною мірою відповідає подальшому розвитку інституту судової експертизи й ефективному впровадженню науково-технічних методів і засобів у експертну діяльність.

Специфічність діяльності Експертної служби МВС України полягає у максимальному наближенні до процесу розкриття та розслідування злочинів, бо працівники Експертної служби МВС України у складі спеціалізованої пересувної лабораторії, володіючи спеціальними знаннями та можливістю надавати консультації під час досудового розслідування мають можливість ще й надавати безпосередню технічну допомогу сторонам кримінального провадження при участі в проведенні слідчих (розшукових) дій, а це, в свою чергу, дає можливість адекватно реагувати на потреби правоохоронних органів в питанні форм і методів роботи, оптимальному використанні методів, направлених не тільки на якісний, максимальний та всебічний збір криміналістичної значимої інформації, й на розкриття скоєного кримінального правопорушення по «гарячих слідах».

Вирішення окремих проблемних питань судово-експертної діяльності та техніко-криміналістичного забезпечення кримінального провадження є створення та дотримання методик, які є результатом криміналістичних досліджень не тільки теоретичного, але й практичного характеру, метою створення яких є розробка рекомендацій, спрямованих на вирішення окремих криміналістичних завдань.

Право розроблення методик закріплене за державними спеціалізованими установами, визначеними статтею 7 Закону України «Про судову експертизу», котрі можуть, у разі потреби, залучати до розроблення та атестації методик провідних фахівців з певних галузей знань за їх згодою.

Також серед вирішення проблемних питань техніко-криміналістичного забезпечення кримінального провадження не остання роль відводиться організації навчання співробітників Експертної служби МВС України та інспекторів-криміналістів органів досудового розслідування поліції з питань застосування техніко-

криміналістичних засобів і експертно-криміналістичних методів. Основною формою навчання повинні бути практичні заняття в класах-полігонах, лабораторіях, і на місцевості в умовах, наближених до реальної обстановки, з виїздом фахівців на огляди місць події за різними скоєними кримінальними правопорушеннями, у різний час доби, у різну пору року, при різних погодних умовах тощо. До проведення занять рекомендовано залучати не тільки працівників Експертної служби МВС України, інспекторів-криміналістів ГУ НП, а й керівників слідчих підрозділів районних відділів ГУ НП з метою ознайомлення останніх з перспективою вилучення тієї чи іншої криміналістично значимої інформації для встановлення обставин скоєного кримінального правопорушення вчиненого як в умовах неочевидності, так і з встановленням особи, що його скоїла.

Основними напрямками забезпечення якості судово-експертної діяльності, що потребують теоретичного обґрунтування та практичного розроблення, є удосконалення нормативно-правового регулювання судово-експертної діяльності; модернізація системи підготовки та підвищення кваліфікації; стандартизація експертних методів та методик; забезпечення експертних установ сучасним новітнім обладнанням тощо.

Окрему увагу слід приділити веденню та використанню криміналістичних обліків Експертної служби МВС України, які мають дуже вагомий значимість при встановленні обставин скоєння кримінальних правопорушень однією й тією самою особою з використанням одних і тих самих засобів та пристроїв, але в різний час та в різному місці.

Вирішення даних проблем судово-експертної діяльності та техніко-криміналістичного забезпечення кримінального провадження на практиці дозволить значно підвищити рівень ефективності роботи Експертної служби МВС України та інспекторів-криміналістів органів досудового розслідування поліції, прискорити строки проведення судових експертиз, підвищити якість складання висновків експерта, що в свою чергу сприятиме належному захисту прав і свобод громадян, юридичних осіб у кримінальному провадженні, чим підвищить ефективність досудового розслідування злочинів та судового розгляду кримінальних проваджень.

УДК 343.985

М. В. Кривонос

кандидат юридичних наук,
фахівець науково-дослідної лабораторії
з правових та організаційно-тактичних проблем ОРД
(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка,
м. Северодонецьк)

ТИПОВІ СПОСОБИ КОНТРАБАНДИ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ АБО ПРЕКУРСОРІВ

В останні роки в Україні спостерігається активний перерозподіл незаконного ринку наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (далі по тексту наркотичних засобів) та збільшення обсягів їх незаконного обігу. Донедавна традиційні для нашої країни наркотичні засоби природного походження (макова солома, канабіс та ін.) поступово витісняються більш сильними за впливом на організм людини та особливо небезпечними для здоров'я аналогами синтетичного та напівсинтетичного походження. Така ситуація стає можливою, у тому числі, завдяки вчиненню контрабандних поставок в Україну наркотичних засобів, кількість яких з кожним роком збільшуються (у 2014 році було обліковано 158 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 305 КК України, у 2015 році – 207, за 11 місяців 2016 року – 301). Такі злочини набувають все більш витончених та організованих форм, адже на фоні збільшення кількості осіб, які вживають наркотичні засоби, автоматично зростає попит на різні їх види. Це змушує осіб, які вчиняють контрабанду корегувати механізми і тактику протиправної діяльності. При цьому способи контрабанди наркотичних засобів також зазнають суттєвих змін, далеко випереджаючи можливості компетентних державних органів у боротьбі з ними.

Проблематика формування криміналістичної характеристики та методики розслідування контрабанди наркотичних засобів була предметом досліджень В.В. Клевцова, М.І. Костіна, А.М. Поляка, В.В. Плукаря, Ю.Г. Пономаренка, А.В. Пушцевої, Д.Ю. Стригуна, В.А. Тимошенка, В.М. Шевчука, А.Г. Харатишвілі та інших. Їх праці фактично сформували систему сучасних наукових уявлень у цій сфері.

Водночас кількісне зростання контрабанди наркотичних засобів, удосконалення використовуваних під час її вчинення та приховування злочинів засобів, методів і прийомів потребує додаткового

дослідження питань застосування злочинцями різноманітних способів контрабанди, до яких вони вдаються з метою реалізації злочинної мети, що і є метою цієї роботи.

В криміналістиці спосіб злочину розглядається як образ дій злочинця, який проявляється у певній взаємопов'язаній системі дій та прийомів підготовки, вчинення і приховування злочину.

Проведене емпіричне дослідження дає змогу охарактеризувати способи контрабанди наркотичних засобів як переважно повноструктурні, тобто такі, що містять увесь комплекс дій злочинців з підготовки, вчинення та приховування предметів контрабанди та слідів злочинного діяння, охоплюваних єдиним злочинним задумом.

Підготовчі дії до вчинення контрабанди наркотичних засобів включають:

1) вивчення обстановки на місці передбачуваного вчинення злочину;

2) аналіз режиму роботи співробітників державної фіскальної та державної прикордонної служб України на пункті пропуску через кордон, режиму несення служби;

3) визначення технічних засобів, які використовуються для догляду та виявлення контрабандних вантажів, чи застосовуються службово-розшукові собаки;

4) встановлення специфіки митних процедур на конкретному пункті пропуску тощо;

5) підготовка схованок (місць для прихованого переміщення наркотичних засобів, обладнання для їх виготовлення). До того ж, можуть використовуватися конструктивні особливості певного транспортного засобу (порожнини) або застосовуватися які-небудь технологічні рішення;

6) пошук та підготовка виконавця.

За результатами аналізу судової та слідчої практики, спеціальної літератури та чинного законодавства України встановлено, що контрабанда наркотичних засобів може бути вчинена шляхом переміщення* предметів злочину через митний кордон України:

1) *поза митним контролем*, тобто їх переміщення:

- поза місцем розташування митниці (з використанням потай-

* Під переміщенням через митний кордон слід розуміти ввезення на митну територію України, вивезення з цієї території або транзит через територію України товарів та інших предметів у будь-який спосіб. Обов'язковою ознакою складу контрабанди наркотичних засобів є місце його вчинення – митний кордон. Перед переміщенням наркотичні засоби, психотропні речовини, прекурсори обов'язково повинні знаходитися за його межами.

них стежок, обхідних доріг для того, щоб оминати митний контроль або погано охоронюваний кордон);

- у розташуванні митниці, але поза зоною митного контролю;
- поза часом здійснення митного оформлення (тобто до відкриття чи після закриття митниці, яка є тимчасовою або працює не цілодобово);

- із незаконним звільненням від митного контролю;

2) з приховуванням від митного контролю:

- з використанням тайників (спеціально виготовлених або обладаних з метою вчинення контрабанди схованок у конструктивних порожнинах транспортних засобів, устаткуванні, предметах побутового призначення, тарі, ручній поклажі, предметах одягу, особистих речах та інших місцях, що утруднюють їх виявлення);

- через надання одним предметам вигляду інших із зміною або заміною зовнішніх ознак: форми, стану, пакування тощо, що дозволяє віднести наркотичні засоби до предметів іншого виду (так зване камуфлювання справжності);

- через маскування наркотичних засобів під об'єкти, що не потребують декларування;

- способом розміщення контейнерів з наркотичними засобами в організмі або на тілі людини або тварини. Розрізняють два різновиди такого приховання: а) ковтальний спосіб (ковтання контейнеру з наркотичним засобом з метою переміщення через кордон); б) спосіб використання внутрішніх природних порожнин, отворів тіла або органів [1, с. 60] (ректальних, вагінальних тощо). Дані способи транспортування предметів контрабанди одночасно є найбільш складними та небезпечними, однак забезпечують порівняно низьку ймовірність виявлення наркотичних засобів. Крім того, такі способи контрабанди мають обмежені можливості щодо обсягу вантажу, що перевозиться. Саме тому їх використовують для доставлення найбільш дорогих наркотичних засобів, зокрема героїну та кокаїну, здебільшого на авіаційному транспорті через незначний час, що витрачається на їх перевезення;

- подання органу Державної фіскальної служби України, як підстави для переміщення предметів через митний кордон: підроблених документів; документів, одержаних незаконним способом; які містять неправдиві дані; котрі є підставою для переміщення інших предметів [2, с. 897; 3, с. 38-49; 4, с. 52-53; 5, с. 247];

- з оманливим використанням засобів митної ідентифікації;

- без відповідних дозвільних документів (без декларування або з недостовірним декларуванням наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, рослин або їх частин, що містять наркотичні засоби чи психотропні речовини);

- з використанням дипломатичних каналів (наркокур'єрами можуть виступати й співробітники фельд'єгерських служб тощо).

Не виключені й комбіновані способи контрабандного переміщення таких об'єктів.

В окремих випадках злочинці організують «пробні» переміщення наркотичних засобів через митний кордон з метою:

1) перевірки готовності співробітників митниці запобігати переміщенню наркотичних засобів через митний кордон;

2) організації подальших контрабандних перевезень цим шляхом більшої за обсягами партії наркотичних засобів.

Перемістити предмети контрабанди через митний кордон можна засобами авіаційного, водного, автомобільного, залізничного транспорту, змішаними (комбінованими) перевезеннями (зокрема, міжнародне перевезення вантажів, що здійснюється щонайменше двома різними видами транспорту тощо), пішки або міжнародним поштовим зв'язком.

Наркотичні засоби, психотропні речовини, прекурсори можуть бути переміщені через митний кордон як разом з особами, які його перетинають (особистий безпосередній спосіб вчинення контрабанди), так і окремо від них (безособовий спосіб контрабанди). Залежно від перевізника, відправника та одержувача такі об'єкти може бути переміщено в:

- вантажних відправленнях;
- супроводжуваному багажі;
- несупроводжуваному багажі;
- ручній поклажі;
- міжнародних поштових відправленнях;
- міжнародних експрес-відправленнях.

З метою недопущення виявлення компетентними державними органами наркотичних засобів та успішного перетину митного кордону контрабандисти вдаються до різноманітних способів приховання предметів злочину. Основна частина таких дій вчиняється на етапі підготовки до вчинення контрабанди наркотичних засобів й також відірвана від власне переміщення. Метою приховання є введення в оману співробітників митниці щодо переміщуваного товару, а також зовнішньої поведінки, спрямованої на мінімізацію уваги до своєї особи.

За даними узагальнення судової та слідчої практики також встановлено, що найбільш типовими місцями приховання наркотичних засобів є: ручна поклажа (серед них, валізи та сумки з подвійним дном); різні побутові предмети, які переміщуються через митний кордон та мають конструктивні порожнини або спеціально обладнані схованки; схованки у транспортних засобах, де наркотичні засоби ховають у важкодоступних місцях, схованки у вантажних контейнерах.

Слідчій практиці відомі й інші способи приховання наркотичних засобів, що були незаконно переміщені через митний кордон України: з використанням консервних банок з рибною продукцією; свіжомороженої риби як всередині кожної рибини, так і в ящиках між риб; у креветках; у формі виробів кустарного промислу, виготовлених з додаванням кокаїну; у мішках з кавою, що йде на експорт; шляхом просочення волокон одягу наркотичною речовиною; під виглядом овочів – упакувань округлої форми із наклеєним лушпинням цибулі [6, с. 42] та інші.

Наведені приклади свідчать про постійні прагнення контрабандистів віднайти нові, більш вигідні та безпечні способи та шляхи (маршрути) незаконного переміщення наркотичних засобів через митний кордон України.

Отже, вивчення та аналіз різноманітних способів підготовки, вчинення та приховання предметів контрабанди наркотичних засобів є необхідною передумовою для організації та проведення ефективної протидії таким суспільно небезпечним діянням.

Список використаних джерел:

1. Шевчук В.М. Методика розслідування контрабанди : проблеми теорії та практики : монографія / Віктор Михайлович Шевчук. – Х.: Гриф, 2003. – 280 с.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 9-те вид., переробл. та допов. – К. : Юридична думка, 2012. – 1313 с.
3. Шевчук В. М. Криміналістичні проблеми дослідження та систематизації способів вчинення контрабанди / В. М. Шевчук // Митна справа : наук.-аналіт. журн. з питань митної справи. – 2002. - №4. – С. 38-49.
4. Полях А. М. Криміналістична характеристика та основи розслідування контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів : дис... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / А. М. Полях. – Харків, 2009. – 196 с.
5. Криміналістика : підручник / кол. авт. : В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. / за заг. ред. проф. В. Ю. Шепітька. – 4-е вид., перероб. і доп. – Харків : Право, 2008. – 464 с.
6. Горбаченко П.А. Способи приховання контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів / П.А. Горбаченко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. – 2016. – Випуск 37. – Том 3. – С. 39-42.

УДК 343.140

А. П. Кріпак
здобувач кафедри
загальноюридичних дисциплін
(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка,
м. Северодонецьк)

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ ПОТЕРПІЛОГО ЯК СУБ'ЄКТА
ДОКАЗУВАННЯ ПІД ЧАС ЗАЛУЧЕННЯ ЕКСПЕРТА
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

Відшкодування моральної, фізичної або майнової шкоди, завданої потерпілому у результаті вчинення кримінального правопорушення, безумовно залежить від належних кримінальних процесуальних гарантій потерпілого як суб'єкта доказування у кримінальному провадженні. Однією з таких гарантій є законодавчо визначене право потерпілого на збирання доказів у кримінальному провадженні шляхом залучення експерта. Не дивлячись на зазначене, проведений нами аналіз положень чинного кримінального процесуального законодавства України, дає підстави для висновку, що визначений чинним Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України) механізм реалізації кримінальних процесуальних гарантій потерпілого як суб'єкта доказування під час залучення експерта у кримінальному провадженні є недосконалим, що своєю чергою призводить до неможливості потерпілому належним чином здійснювати доказування у кримінальному провадженні та реалізувати свої інтереси.

Відповідно до ч. 1 ст. 55 КПК України потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди [1].

Правовою основою реалізації кримінальних процесуальних гарантій потерпілого як суб'єкта доказування у кримінальному провадженні є закріплені у п. 3 ч. 1 ст. 56 та ч. 1, 3 ст. 93 КПК України повноваження потерпілого щодо участі у кримінальному процесуальному доказуванні.

Засоби збирання доказів потерпілим у кримінальному провадженні визначені у ч. 3 ст. 93 КПК України. Так, зокрема відповідно до положень цієї норми потерпілий здійснює збирання доказів шляхом витребування та отримання від органів державної

влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів.

Як бачимо, законодавець надає можливість потерпілому отримувати докази шляхом залучення експерта, який в результаті проведеного дослідження готує відповідний висновок. У більшості випадків саме на підставі висновків експертів сторони кримінального провадження мають можливість встановити вид і розмір заподіяної фізичної, моральної та майнової шкоди у результаті вчинення кримінального правопорушення.

У той же час, потерпілий як суб'єкт кримінального процесуального, хоча й наділений окремими кримінальними процесуальними гарантіями щодо отримання висновків експертів, водночас механізм реалізації кримінальних процесуальних гарантій потерпілого як суб'єкта доказування у кримінальному провадженні під час залучення експерта, що регламентований чинним КПК України, є не зовсім досконалим.

Так, зокрема ч. 2 ст. 101 КПК України передбачає, що кожна сторона кримінального провадження має право надати суду висновок експерта, який ґрунтується на його наукових, технічних або інших спеціальних знаннях. Порядок залучення експерта передбачений ст. 243 КПК України, відповідно до якої сторона обвинувачення залучає експерта за наявності підстав для проведення експертизи, у тому числі за клопотанням сторони захисту чи потерпілого. Сторона захисту має право самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової. Експерт може бути залучений слідчим суддею за клопотанням сторони захисту у випадках та в порядку, передбачених ст. 244 КПК України.

Тобто, потерпілий залучає експерта шляхом подання слідчому, прокурору відповідного клопотання, яке розглядається у порядку, передбаченому ст. 220 КПК України, в строк не більше трьох днів з моменту подання. Водночас, як показує практика, слідчі, прокурори не завжди дотримуються вимог ст. 220 КПК України під час розгляду клопотань потерпілого про залучення експерта, порушуючи встановлений трьохденний строк розгляду цих клопотань.

Окрім того, ст. 244 КПК України, яка встановлює додаткові кримінальні процесуальні гарантії для сторони захисту як суб'єкта доказування у кримінальному провадженні, зокрема звертатися з

клопотанням про залучення експерта до слідчого судді у разі відмови слідчого, прокурора в задоволенні клопотання про залучення експерта, не визначає серед відповідних суб'єктів потерпілого.

Як слушно зазначає О. П. Кучинська, що норми КПК значно ускладнюють можливість використання потерпілим та його представником спеціальних знань для відстоювання своїх інтересів у кримінальному провадженні, та є свідченням того, що існує відверта «диспропорція» у правових можливостях потерпілого і сторони захисту обстоюванні своєї позиції в кримінальному провадженні [2, с. 231].

Таким чином, виникає потреба в удосконаленні механізму реалізації кримінальних процесуальних гарантій потерпілого як суб'єкта доказування у кримінальному провадженні шляхом залучення експерта. У цьому контексті слушно, на нашу думку, є позиція О. С. Старенького, який пропонує абз. 2 ч. 3 ст. 93 КПК України викласти у такій редакції: «Ініціювання стороною захисту, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій здійснюється шляхом подання слідчому судді, відповідних клопотань» [3, с. 141-142]. Закріплення відповідної норми безумовно підвищить ефективність реалізації кримінальних процесуальних гарантій потерпілого як суб'єкта доказування у кримінальному провадженні під час залучення експерта. Для посилення реалізації відповідних кримінальних процесуальних гарантій ми також пропонуємо внести відповідні зміни до ст.ст. 101, 241-244 КПК України, наділивши потерпілого законодавчою можливістю звертатися з клопотанням про залучення експерта до слідчого судді.

Слід звернути увагу на те, що сторона захисту має право самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової (ч. 2 ст. 243 КПК України). Водночас, результати проведеного аналізу положень чинного КПК України дають підстави для висновку, що потерпілий як суб'єкт доказування у кримінальному провадженні позбавлений такого права. Натомість ч. 4 ст. 15 Закону України «Про судову експертизу» [4] визначено, що проведення судових експертиз, обстежень і досліджень у кримінальному провадженні державними спеціалізованими установами, судово-медичними та судово-психіатричними установами на замовлення підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, їх захисників, законного представника, потерпілого, його представника здійснюється за рахунок замовника. Наявність відповідної колізії між відповідними законо-

давчими актами негативно позначається на ефективності здійснення доказування потерпілим у кримінальному провадженні, оскільки на практиці експерти не завжди погоджуються проводити експертизи на договірних умовах з потерпілим. Так, 48 % опитаних нами експертів вказали на те, що чинний КПК України не передбачає можливість залучення потерпілим експертів на договірних умовах, а положення ч. 4 ст. 15 Закону України «Про судову експертизу» є застарілими і їх потрібно привести у відповідність з положеннями ст. 242 КПК України. У той же час, 36% опитаних експертів вважають, що законодавець при формулюванні конструкції ч. 2 ст. 243 КПК України допустився певної правової помилки, оскільки не передбачив серед суб'єктів, які мають право залучати експерта на договірних умовах потерпілого, а ч. 4 ст. 15 Закону України «Про судову експертизу» черговий раз це підтверджує. У зв'язку з чим, з метою уникнення правниками різного тлумачення положень чинного кримінального процесуального законодавства України, ми пропонуємо ст. 243 КПК України викласти у такій редакції: “1. Сторона обвинувачення залучає експерта за наявності підстав для проведення експертизи. 2. Сторона захисту, потерпілий мають право самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової. 3. Експерт може бути залучений слідчим суддею за клопотанням сторони захисту, потерпілим у випадках та в порядку, передбачених статтею 244 цього Кодексу”. Закріплення відповідної норми безумовно підвищить ефективність реалізації кримінальних процесуальних гарантій потерпілого як суб'єкта доказування під час заучення експерта у кримінальному провадженні.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2013. – № 9-10. – Ст. 474.

2. Кучинська О.П. Принципи кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників: монографія / О.П.Кучинська. – Київ: Юрінком Інтер, 2013. – 288 с.

3. Старенький О. С. Кримінальні процесуальні гарантії захисника як суб'єкта доказування у досудовому розслідуванні: теорія та практика: монографія / О. С. Старенький; за загал. ред. д.ю.н., проф. М. А. Погорецького. – К.: Алерта, 2016. – 336 с.

4. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>

УДК 342.729

В. А. Куліков

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри
організації охорони громадського порядку
(Навчально-науковий інститут № 3
Національної академії
внутрішніх справ, м.Київ)

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПРОВЕДЕННЯ МИРНИХ ЗІБРАНЬ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Зміни, що відбуваються в житті громадян України, пробуджують високу активність та прагнення людей безпосередньо приймати участь у вирішенні проблем, які торкаються їх загальних інтересів. У контексті розширення свободи слова набули поширення такі форми політичної активності громадян, як мітинги, збори, вуличні походи, демонстрації, які вийшли за рамки традиційних уявлень про масові заходи. Але незважаючи на всю важливість саме цього різновиду політичних прав, конституційні положення про свободу зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій дотепер належним чином не конкретизовані у вітчизняному законодавстві, нерідко обмежуються, а то і просто порушуються.

Відповідно до статті 39 Конституції України громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування [1].

Право громадян збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, закріплене в статті 39 Конституції України, є їх невідчужуваним і непорушним правом, гарантованим Основним Законом України [1].

Слід констатувати, що чинне законодавство з питань організації і проведення мирних заходів є недосконалим. Вимоги щодо порядку організації і проведення мирних заходів, строків завчасного сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування, прав та обов'язків учасників зібрань та інші важливі питання на даний час законодавчо не врегульовано.

З огляду на сучасний стан правового регулювання порядку організації і проведення мирних зібрань, прийняття Закону, який регулював би питання проведення мирних зібрань дозволить у визначений Конституцією України спосіб, регламентувати правові механізми для забезпечення реалізації громадянами України своїх невід'ємних прав і свобод, зокрема, на проведення мирних заходів та вільне вираження своїх поглядів і переконань. Але на жаль, на сьогоднішній день цей край важливий закон досі не прийнятий.

Ситуація, в якій перебувають на даний час правоохоронні органи вкрай складна. В динаміці і структурі злочинності все більш виразно проявляються небезпечні тенденції, відбувається зростання тяжких, особливо тяжких, резонансних злочинів які відрізняються особливою жорстокістю.

В цих умовах органам Національної поліції все частіше приходится зустрічатися із проявами так званої «мітингової демократії», коли на хвилі позитивних перетворень, використовуючи труднощі в державі, окремі політичні сили намагаються провести свою лінію, нав'язати новий світогляд, який є неприйнятним для суспільства. Часто біля таких осіб групуються злочинні елементи, які злісно порушують публічну (громадську) безпеку та порядок, норми поведінки, людську гідність тощо.

Сучасні реалії ставлять органи Національної поліції перед необхідністю використовувати нові прийоми і способи дій в цих умовах.

Очевидно, що втручання органів поліції в демократичні процеси там, де немає порушень публічного (громадського) порядку, прав і свобод громадян, інтересів суспільства і держави, повинно бути виключено. Але там, де ці інтереси ставляться під загрозу, органам Національної поліції слід використовувати усі засоби та заходи, передбачені законом для їх захисту.

Між тим, на практиці не завжди відбувається саме так. Аналіз діяльності органів Національної поліції під час проведення масових заходів свідчить про те, що часто стереотипи роботи минулих років існують і сьогодні, окрім того допускається поспішність при введенні заборон та обмежень, чи навпаки – запізнення.

Крім того:

- деякі керівники самоусунулися від організації та безпосередньої особистої участі в охороні публічної (громадської) безпеки та порядку на підпорядкованій їм території;

- не розподілені належним чином обов'язки між керівним складом ГУНП, їх галузевих служб, територіальних органів поліції, що призводить до розрізнених дій та не завжди вірно обміркованим рішенням щодо управління наявними силами та засобами;

- в результаті відсутності достатньої офіційної та оперативної інформації помітно відмічається слабке уявлення про задум організаторів акцій, лідерів та активність протиправних проявів, відсутність можливості завчасного прогнозування різких, тривалих чи швидкоплинних ускладнень оперативної обстановки в місцях проведення «мітингових баталій»;

- недостатньо чітко здійснюється планування організації та безпосереднього забезпечення охорони публічної безпеки та порядку;

- недостатньо активно здійснюється профілактична робота з правопорушниками. Керівники органів поліції, за винятком окре-

мих, не володіють дохідливими та переконливими формами та методами ведення усної агітації та пропаганди по схиленню відповідних осіб до відмови від протиправних намірів;

– повільно удосконалюється робота по встановленню особистості правопорушників, професійно грамотного документування їх дій, оформлення необхідних процесуальних документів, вирішенню питань про притягнення до відповідальності, що встановлена чинним законодавством, взаємодії при цьому з іншими правоохоронними органами;

– недостатньо використовуються наявні технічні засоби, мають місце недоліки в організації медичного забезпечення, харчування, речового, матеріально-технічного та іншого тилового забезпечення особового складу;

– мало уваги приділяється морально-психологічній підготовці поліцейських, виробленню у них емоційно-вольової стійкості, здатності протистояти страху та виникненню паніки у надзвичайній обстановці та в екстремальних умовах перед натовплом, фізичної натренованості, напруженого та тривалого за часом несенню служби в різноманітних погодних умовах, а також рішучих дій, в межах законності, з поєднанням заходів переконання та примусу. У зв'язку з цим, деякі співробітники допускають елементи втрати професійної пильності, розгубленості, байдужості, боязні усього що відбувається, у них завчасно настає втома;

– не в повному обсязі використовуються можливості засобів масової інформації для об'єктивного висвітлення заходів, які проводяться органами поліції під час забезпечення публічної безпеки та порядку, неправомірних дій організаторів і підбурювачів можливих конфліктів, які грубо порушують чинне законодавство, створенню навколо їх активних учасників негативної громадської думки.

Прийняття повноцінного закону, який би регулював питання проведення масових зібрань в Україні, у якому було б чітко визначено організацію та порядок проведення масових заходів, права та обов'язки організаторів і учасників, їх відповідальність, повноваження органів Національної поліції в цих умовах, дало б змогу уникнути багатьох непорозумінь та проблемних ситуацій під час організації та проведення мирних зібрань.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року.
2. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року // Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws>.
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конститу-

ційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 39 Конституції України про завчасне сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій (справа щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання) від 19 квітня 2001 року № 4-рп/2001.

УДК 343.98

М. В. Куратченко

ад'юнкт кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро)

ОКРЕМІ ТАКТИЧНІ ПРИЙОМИ ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНОГО ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Проблемам допиту приділялась значна увага з боку вчених-криміналістів, оскільки ця слідча (розшукова) дія є найбільш розповсюдженою серед інших та найважливішою за змістом отриманої інформації. Проведення допиту займає 25 % усього робочого часу слідчого та 80 % часу, що витрачається слідчим для проведення слідчих (розшукових) дій [1, с. 3]. Повнота та достовірність отриманої при допиті інформації залежить від багатьох чинників. Насамперед, від особистості слідчого поліції, його досвіду, знань, інтуїції, загальної та професійної майстерності. Сучасні умови протидії злочинності вимагають від слідчого все більшої майстерності. Особливо при розслідуванні злочинів, що вчинюються у таких сферах людської діяльності, як злочини проти власності, промислове виробництво, підприємництво, банківська діяльність, транспортні перевезення, тощо. Дуже важлива робота слідчого на підготовчій стадії. На цьому етапі йде вивчення спеціальних питань, що можуть виникнути в ході допиту, визначення кола обставин, що підлягають з'ясуванню; вивчення особи допитуваного; визначення місця, обстановки, часу і способу виклику на допит; визначення кола учасників допиту; підготовка необхідних матеріалів і вибір технічних засобів фіксації; складання плану допиту.

Можливо залучення до допиту спеціалістів. Вони, на думку П.П. Іщенко, «сприяють слідчому у виявленні та фіксації доказів, а саме: краще, точніше та повніше зрозуміти допитуваного, який живає в показаннях спеціальні терміни; розібратися в діючих спеціальних правилах, інструкціях й інших документах; встановити спосіб вчинення злочинних дій; припинити неправдиві показання, що торкаються спеціальних питань; зафіксувати за допомогою технічних засобів хід і результати допиту» [2, с. 39-40].

На робочому етапі слідчий з'ясовує анкетні дані, роз'яснює присутнім права та обов'язки і вислуховує показання допитуваного у формі вільної розповіді. Питання задаються слідчим і стосуються не тільки деталей, по яких допитуваний повідомив неправильні дані, а й будь-яких відомостей, що стосуються події злочину та його деталей.

Серед тактичних прийомів підвищення ефективності допиту часто використовується пред'явлення в ході слідчої (розшукової) дії предметів, документів чи інших речових доказів, вилучених в ході проведення слідчих дій у кримінальному провадженні. Також, в деяких випадках, доцільно доводити до відома допитуваного інформацію, що міститься у протоколах слідчих (розшукових) дій. Як зазначає В.Ю. Шепітько, при допиті можливо «...оголошення висновків експертиз, результатів окремих слідчих дій, що вказують на можливість перебування допитуваного у місці скоєння злочину» [3, с. 22]. Як і будь-який прийом, пред'явлення речових доказів вимагає деяких додаткових умов підготовки до нього, серед яких: підбір самих предметів, що можуть брати участь у демонстрації, вибір найбільш сприятливих умов у яких будуть пред'являтися докази, попереднє вивчення та дослідження об'єкта з метою виявлення тих ознак, на які буде зосереджена увага допитуваного, формулювання оптимальних питань, що вимагають роз'яснення.

Пред'явлення речових доказів підозрюваному, як правило, здійснюється з метою викриття неправди в його показаннях. Слідчий в цій ситуації має основні докази, що викривають допитуваного у певній послідовності. Демонстрація речових доказів також викликає в пам'яті допитуваного асоціативні зв'язки і він згадує безліч нових деталей та фактів. Принцип активізації асоціативних властивостей пам'яті лежить в основі іншого тактичного прийому – допиту на місці події. Повторне сприйняття обстановки здатне відновити в пам'яті забуте. При допиті підозрюваного у конфліктній ситуації, неправдиві показання спростовуються шляхом співставлення наданої допитуваним інформації з обстановкою місця події, згідно протоколу огляду.

Найбільш оптимально, особливо при проведенні складних допитів, проведення відеозапису. Він дозволяє не тільки чути заяви допитуваного, але й стежити за його реакцією, а також може вирішити ряд проблем, пов'язаних зі спробами опротестувати результати допиту. Так, на практиці часто можна зустрітися з відмовою у ході судового розгляду від показань, раніше даних у ході допиту. Аргументацією таких відмовлень служать посилення на вплив з боку правоохоронних органів до або безпосередньо під час його проведення допиту, чи на перебування допитуваного в стані тимчасового психічного розладу. При перегляді відеоплівки відразу стає очевидним факт надання фізичного впливу в ході проведення допиту, якщо таке мало місце. По цих же відеозаписах можна призначити психолого-психіатричну експертизу для визначення

наявності і наслідків психологічного впливу з боку осіб, що проводять слідчу дію і є присутніми при її проведенні. Таким же чином за манерою мови і поведження під час дачі показань можна зробити висновок про наявність яких-небудь форм впливу до початку слідчої дії або щодо стану тимчасового психічного розладу допитуваного.

За результатами проведених допитів слідчий поліції робить відповідні висновки про механізм злочинної події, доказове значення окремих фактів, ступінь участі кожної особи у вчиненні злочину; будує версії та планує подальші слідчі (розшукові) дії.

Список використаних джерел:

1. Весельський В.К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти): Монографія / В.К. Весельський. – Київ: НВТ “Правник” – НАВСУ, 1999. – 126 с.

2. Ищенко П.П. Специалист в следственных действиях (уголовно-процессуальные и криминалистические аспекты) / П.П. Ищенко. – М.: Юридическая литература, 1990. – 158 с.

3. Шепітько В.Ю. Теоретичні проблеми систематизації тактичних прийомів у криміналістиці: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09 / Шепітько Валерій Юрійович / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 1996. – 30 с.

УДК 343.9

О. А. Кучеренко

заступник завідувача відділу
(Миколаївський Науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр
МВС України, м. Миколаїв)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ, ПЕРЕРОБЛЕНОЇ ЗІ СТАРТОВОЇ

Останнім часом на території України суттєво збільшилася кількість злочинів, скоєних із застосуванням зброї. Про серйозність проблеми свідчать не лише дані офіційної статистики правоохоронних органів, а й численні виступи керівників правоохоронних структур на телебаченні, в яких вони відверто зізнаються, що невзможі контролювати незаконний обіг зброї в нашій державі.

Більша частина так званої "кримінальної" зброї потрапляє до рук українців із зони проведення антитерористичної операції на Донбасі. До даної групи відноситься, як правило, бойова військова зброя. Однак ще одну значну частину складає зброя, яка перероблена з газової, стартової, гладкоствольної мисливської та ін.

Як показує практика роботи правоохоронних органів, частіш за все співробітниками поліції вилучається саме перероблена стартова

зброя. Що мається на увазі під словом перероблена? Переробка зазвичай полягає у викручуванні або видаленні з каналу ствола зброї задушки, яка в оригінальній конструкції перешкоджає вильоту з каналу ствола снаряду. Також зустрічаються випадки запресовування або запаювання газовідвідного отвору в стволі.

Зупинимось на основних характеристиках даного виду зброї. Частіш за все злочинцями використовуються або самозарядні або автоматичні пістолети калібру 9 мм Р.А. Вони дозволяють проводити зразу кілька пострілів за невеликий проміжок часу. В поле зору правоохоронних органів України часто потрапляють такі моделі як "Zoraki-914S", різні моделі пістолетів "EKOL", "Blow", "Atmasa" та інші. Як видно, турецька зброя, що позиціонується виробниками як стартова, майже заповонила "чорний ринок" України. Популярність даної зброї зумовлює можливість швидкого внесення змін до її конструкції відповідно до обраного виду патронів. Важливим є той факт, що дані зміни не мають незворотного характеру. Тобто в канал ствола за необхідності можна вкрутити задушку, що унеможливає постріл в такому вигляді боєприпасом зі снарядом.

Заголовками про продаж такої зброї просто рясніє інтернет. Відносно невелика ціна, оперативність придбання, конфіденційність оборудки, значна пробивна дія та можливість використання різного роду патронів схиляють покупців до придбання саме цього виду зброї. Зрозуміло, що ще однією причиною, через яку купують дану зброю, є той факт, що зазвичай продавці не попереджують покупців про можливі подальші проблеми з законом, які можуть у них виникнути через зберігання та носіння даної зброї.

З точки зору юриспруденції за такі дії як продавець, так і покупець зброї повинна наступати кримінальна відповідальність, передбачена статтею 263 Кримінального кодексу України [1, с. 8]. Санкція статті у даному випадку передбачає кримінальну відповідальність у вигляді позбавлення волі строком від трьох до семи років. Окремо слід звернути увагу на те, що у 2013 році у зв'язку із приєднанням України до Протоколу проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, до статті 263¹ були внесені зміни, згідно з якими дії з незаконного виготовлення чи переробки вогнепальної зброї також караються позбавленням волі на строк від трьох до семи років. Однак навіть посилення кримінальної відповідальності не лякає ані продавців, ані покупців даного виду зброї.

А все через те, що більш-менш ефективного механізму боротьби з незаконним оборотом такої зброї в Україні на даний момент просто не існує.

З криміналістичної точки зору відповідно до методики проведення експертизи [2, с. 16] навіть зброя із вкрученою в канал ствола

заглушкою, яка вільно викручується, та газовідвідним отвором повинна перевірятися експертом на можливість здійснення з неї пострілів способом роздільного заряджання при викрученій заглушці. Цей спосіб полягає у тому, що в патроннику ствола розміщується шумовий патрон відповідного калібру, а з дульної частини в канал ствола поміщається кругла свинцева куля, діаметр якої дорівнює діаметру каналу ствола. Якщо під час проведення експерименту встановлюється, що вистріляний снаряд має питому кінетичну енергію більшу за 0,5 Дж/мм², то така зброя визнається вогнепальною.

Аналіз судової практики засвідчує, що судді по-різному оцінюють дії обвинувачених по переробці зброї, і тому на теренах України існує така ситуація, що, якщо припустимо, в одній області за викручування заглушки з каналу ствола кримінальна відповідальність не настає, то в іншій за це можна отримати реальний строк. При винесенні виправдальних вироків суд головним чином спирається на те, що обвинувачений, придбавши зброю із заглушкою, яка вільно викручується з каналу ствола, не маючи спеціальних знань, просто не знав, як з неї можна провести постріл способом роздільного заряджання. Хоча для об'єктивності слід згадати випадки, коли при вилученні у обвинуваченого такого виду зброї і перероблених саморобним способом шумових патронів із металевою кулею-шариком всередині, суд признавав у вирокі позбавлення волі на три роки.

Питання обороту зброї в Україні давно потребують координальних рішень з боку держави. Однак до сих пір прийняття таких рішень лише анонсується. На даний момент єдиним дієвим способом протидії нелегальному розповсюдженню зброї на території України може стати прийняття дієвого Закону "Про зброю", в якому були б надані чітке визначення поняття "вогнепальна зброя", "травматична зброя" та інші, наведена вичерпна класифікація зброї, встановлені чіткі критерії та обмеження щодо конструктивних особливостей зброї, яка виготовляється в Україні або ввозиться на її територію з-за кордону. А для того, щоб даний Закон став дієвим і не допускав двозначних тлумачень для його розробки та обговорення необхідно обов'язково залучити спеціалістів не тільки з правоохоронних органів, а й заводів-виробників зброї та представників громадських організацій. Прийняття даного закону повинно відбутися якомога швидше і не просто "задля галочки", а для дійсного впорядкування обороту зброї на території нашої країни.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

2. Методика встановлення належності об'єкта до вогнепальної зброї та його придатності до стрільби (проведення пострілів) / ДНДЕКЦ МВС України; ДЕЗП Мінюсту України; [Гамов Д.Ю.]. – К., 2012. – 34 с.

УДК 343.346.8

Є. В. Лизогубенко

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри
оперативно-розшукової діяльності
(Національна академія
внутрішніх справ, м.Київ)

DDOS-АТАКА ЯК ОДИН З ІНСТРУМЕНТІВ ВЧИНЕННЯ КІБЕРЗЛОЧИНІВ

Останнім часом у всьому світі спостерігається значне зростання кількості злочинів, скоєних у сфері високих технологій, а тим більше інформаційних систем. В Україні, як і в інших державах світу, невпинно розвиваються якісно нові галузі економіки, що базуються, передусім, на використанні сучасних інформаційних технологій, локальних та глобальних комп'ютерних мереж, зокрема Інтернету. Темпи розвитку української складової "світової павутини" сьогодні випереджають як європейські, так і загальносвітові показники. Згідно з даними міжнародних організацій за 2016 р., Україна входить до першої десятки країн Європи за кількістю інтернет користувачів – доступ до всесвітньої мережі мають до 20 млн. українців. Водночас злочинні групи та структури усе частіше використовують у своїй діяльності новітні комп'ютерні технології. Злочинці застосовують їх для створення систем конспіративного зв'язку, проникнення в бази даних приватних організацій та державних відомств. Комп'ютери та мережеві технології стали інструментами вчинення злочинів, а інформаційні ресурси – об'єктами злочинних зазіхань.

Згідно рекомендацій експертів ООН термін «кіберзлочинність» охоплює будь-який злочин, який може бути скоєний в електронному середовищі по відношенню до інформації яка обробляється і використовується в Інтернеті. Основною ціллю кіберзлочинця є комп'ютерна система, яка керує різними процесами та інформацією яка циркулює в ній. Його арсенал містить інформаційну зброю, інструменти які використовуються для проникнення у мережу, злому та модифікації програмного забезпечення, несанкціонованого доступу до інформації для блокування роботи комп'ютерних систем, комп'ютерні віруси, програмні закладки, різноманітні види атак. Так DDoS-атака (розподілена атака типу «відмова в обслуговуванні») – сучасна інтернет загроза, з якою кожного дня зустрічається все більше компаній та державних установ. За даними Інституту комп'ютерної безпеки (Computer Security Institute) в світі щоденно відбувається до 10000 DDoS-атак. І їх кількість постійно збільшується. Ціллю DDoS-атак є виведення

об'єкта атаки з робочого стану (втрата доступу). Нанесений організації збиток може налічувати від тисяч до мільйонів доларів та такий же прибуток на користь кіберзлочинця. Для прикладу, за трати на атаку зі сторони зловмисника складають від 100 до 300 доларів в день, втрати ж компанії чи державної установи від DDoS-атаки складають десятки тисяч доларів. У ролі кіберзлочинців, які вчиняють кібератаки часто виступають інсайдери (Insiders) та хакери (Hackers), які створюють та проводять DDoS-атаки на фондовій біржі, банківські установи, телекомунікаційні компанії, державні установи, ЗМІ та інші.

Спочатку, методика, яка була покладена в основу організації DDoS-атак, зародилася при проведенні експериментів по перевірці систем на витривалість навантаженням, але пізніше таку методику почали використовувати у незаконних цілях. Активно DDoS-атаки почали розвиватися в кінці 90-х минулого століття, зокрема у 1999 були виведені з ладу web-сервера таких корпорацій як Amazon, Yahoo, CNN, eBay. В 2002 році масштабна DDoS-атака зачіпила 8 з 13 корневих серверів DNS, системи, без якої неможливе існування ні одного web-сервіса. Координаційного центру FIRST, який об'єднує центри CERT в усьому світі (Computer Emergency Response Team), кількість DDoS-атак різко зросла за останні три-чотири роки.

В даний час фахівці з інформаційної безпеки виділяють такі методи організації DDoS-атак:

UDP-flood – на IP-адреса об'єкту атаки здійснюється відправка великого числа пакетів UDP (User Datagram Protocol), внаслідок чого канал зв'язку переповнюється і робить неможливим пропуск трафіку легітимних користувачів до атакованого ресурсу.

ICMP-flood – здійснюється шляхом відправки на IP-адресу об'єкта який атакується великого числа ICMP (Internet Control Message Protocol) пакетів. В результаті, швидкість надходження пакетів на ресурс, що атакується буде перевершувати швидкість обробки, а трафік, що надходить може досягати максимальної пропускну здатності каналу. Протокол ICMP є службовим, виконує сервісну функцію, тому є «зручним» для організації DDoS-атак.

TCP-flood – на IP-адресу об'єкту атаки здійснюється відправка великого числа TCP (Transmission Control Protocol) пакетів з метою витратити ресурси системи за рахунок обробки цих запитів. Однією з різновидів таких атак є TCP SYN flood, при якому ресурси системи витрачаються на відстеження частково відкритих з'єднань.

HTTP-flood – здійснюється шляхом відправки великої кількості http-запитів на об'єкт, що атакується та призводить до швидкого

витраті ресурсів системи. HTTP протокол відноситься до прикладного рівня за моделлю OSI / ISO, тому при таких атаках витрачаються ресурси не тільки на транспортному, але й на рівні додатків. Для виведення об'єкта атаки з ладу потрібна менша полоса трафіку, кількість вузлів ботнету і т.д.

Так за інформацією Kaspersky DDoS Prevention у другому півріччі 2016 року максимальна потужність DDoS атак відвернених лабораторією Kaspersky, у порівнянні із першим півріччям збільшилась на 20% і становила 300 Гбіт/с. Середня потужність атак відвернених в другому півріччі зросла на 75% і склала 200 Гбіт/с. Найбільш протяжна DDoS-атака продовжувалась 19 днів 8 годин 13 хвилин 05 секунд та була націлена на пошуковий сайт. Середня тривалість DDoS-атак становила 9 годин 29 хвилин. DDoS-атаки здійснювались із комп'ютерів, які знаходились в 70 країн світу де Україна займає четверте місце.

Отже DDoS-атака – це одна з найбільших загроз для безпеки інформаційних систем та найбільш популярний інструмент кіберзлочинців. На жаль, не всі державні установи та приватні компанії зараз замислюються про реалізацію комплексу заходів для захисту від DDoS-атак своїх сервісів та користувачів. Найчастіше це обумовлено високими фінансовими затратами на придбання спеціалізованих програмно-апаратних засобів та залучення висококваліфікованих фахівців.

УДК 342.9

В. В. Литвин

науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем
забезпечення публічної безпеки і порядку
(Навчально-науковий інститут № 3
Національної академії
внутрішніх справ, м.Київ)

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Адміністративні провадження, як і кримінальні, в Україні досить поширені. Вони охоплюють майже всі сфери суспільних відносин, починаючи зі сфер нашого буденного життя і закінчуючи роботою установ, організацій, підприємств та самої держави.

На даний час чіткого визначення адміністративного провадження немає. Інколи його ототожнюють з визначенням адміністративного процесу та більшість вчених розглядають адміністративне провадження як нормативно врегульований порядок здійснення процесуаль-

них дій з вирішення індивідуальних адміністративних справ, об'єднаних спільністю предмета, як адміністративну процесуальну діяльність (сукупність процесуальних дій) компетентного суб'єкта, що здійснюється у межах конкретної адміністративної справи для її вирішення [4].

Провадження – вид процесу, а процес, в свою чергу, є сукупністю проваджень. При цьому: якщо процес – це поняття широке, яке охоплює юридично значущу діяльність публічної адміністрації, то провадження – це вже діяльність, пов'язана з вирішенням певної, порівняно вузької групи однорідних справ [1, с. 211].

Слід навести основні ознаки провадження:

- а) нормативне врегулювання процесуальних дій;
- б) наявність конкретної індивідуальної справи;
- в) спільність предмета правового регулювання в кожному конкретному провадженні;
- г) наявність не пов'язаного зі службовим підпорядкуванням уповноваженого суб'єкта вирішення справи;
- г) об'єктивізація дій у межах конкретної індивідуальної справи;
- д) прийняття відповідного рішення (акта) і звернення його до виконання [3, с. 19].

Щодо видів провадження, то їх класифікують за наступними критеріями:

За функціональною ознакою: провадження, що несуть установчий характер (провадження по утворенню державних органів, суб'єктів підприємницької діяльності); провадження, що мають правотворчий характер (провадження по відпрацюванню та прийняттю нормативних актів); правоохоронні провадження (в справах про адміністративні правопорушення, провадження по скаргах громадян); правонадільючі провадження (по реалізації контролю-наглядових повноважень).

За індивідуально-конкретними справами: провадження по відпрацюванню; провадження по прийняттю індивідуальних актів управління; провадження по оскарженню рішень, дій або бездіяльності органів та посадових осіб, їм порушують права громадян; провадження по зверненнях громадян; провадження по застосуванню адміністративно-попереджувальних заходів та заходів адміністративного припинення; провадження в справах про адміністративні правопорушення; дисциплінарне провадження; провадження по реалізації контрольно-наглядових повноважень; реєстраційно-дозвільне провадження; провадження по приватизації державного майна; діловодство; установче провадження.

За порядком розгляду справ провадження, які складають структуру адміністративного процесу, можна класифікувати на два

види: такі, що розглядаються у судовому порядку; такі, що розглядаються органами виконавчої влади. Останні, в свою чергу, поділяються на дві групи: юрисдикційні провадження; управлінські (процедурні) провадження.

До юрисдикційних належать провадження про: адміністративні проступки; видворення іноземців за межі України; адміністративне оскарження; відшкодування шкоди, завданої громадянину певними видами державних органів; дисциплінарні проступки за нормами адміністративного права. Провадження управлінського (процедурного) характеру є: видача спеціальний дозволів, ліцензій на здійснення окремих видів діяльності; реєстрація певних суб'єктів або видів діяльності; видача сертифікатів; здійснення контролю-наглядової діяльності органами виконавчої влади; виконання правил дозвільної системи; розгляд заяв і пропозицій громадян органами виконавчої влади; атестаційне провадження [2, с. 98-99].

Відмічаємо, що класифікація адміністративних проваджень безпосередньо залежить від підходів до змісту та особливостей структури адміністративного процесу і вище зазначена класифікація не є вичерпною.

Як висновок, слід зазначити, що погляди на визначення терміну адміністративного провадження різні і єдиного загальноприйнятого немає. Ми схилиємось до думки, що адміністративним провадженням виступає вид адміністративного процесу, який об'єднує послідовно здійснювані уповноваженим суб'єктом (публічною адміністрацією) процесуальні дії щодо розгляду та вирішення індивідуальних справ.

Список використаних джерел:

1. Демський Е. Ф. Адміністративне процесуальне право України: навч. посіб. / Е. Ф. Демський. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 496 с.
2. Кузьменко О. В Адміністративно-процесуальне право України: підручник / О. В. Кузьменко, Т. О. Гуржій; за заг. ред. О. В. Кузьменко. – К.: Атіка, 2007.- 416 с.
3. Масленников М. Я. Административно-юрисдикционный процесс: понятие и соотношение с иными видами процессуально-правовой деятельности // Государство и право.– 2001.– № 2.– С. 18–23.
4. Адміністративні провадження та їх види / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://studies.in.ua/admnstrativne-procesualne-pravo-ukrainu/1973-admnstrativn-provadzheniya-ta-yih-vidi.html>

УДК 343.98

С. М. Лозова

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики
та судової експертології факультету № 1
(Харківський національний університет
внутрішніх справ, м.Харків)

А. О. Лозовий,

завідувач сектору організаційно –
методичного забезпечення та організації
наукової роботи відділу забезпечення діяльності центру
(Харківський Науково-дослідний експертно-криміналістичний
центр МВС України, м.Харків)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ І ПРОВЕДЕННЯ МОЛЕКУЛЯРНО-ГЕНЕТИЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ

Ідентифікація злочинців в усі часи була одним з пріоритетних завдань розслідування. З давніх давен в різні часи для ідентифікації використовувалися різноманітні методи, а саме: використання «словесного портрету», «бертильонажа», дактилоскопії. Однак, наприкінці 20 століття був відкритий революційний - молекулярно-генетичний метод ідентифікації, об'єктом дослідження якого стала молекула дезоксирибонуклеїнової кислоти (ДНК), яка раніше не входила в число традиційних біологічних об'єктів.

У 1985 р. генетиком Лестерського університету (Англія) А. Джеффрісом розроблений метод генної ідентифікації особи, у подальшому названий ДНК-фінгерпринтом (від англ. fingerprint – відбиток пальця) або генною дактилоскопією (нині частіше вживають термін “генотипоскопія”).

В даний час найбільш ефективним і сучасним методом дослідження слідів біологічного походження, який використовується в експертно-криміналістичних підрозділах органів внутрішніх справ України, для встановлення походження біологічного сліду від певної особи; спорідненості та ідентифікації невпізнаних трупів; статевої приналежності біологічного матеріалу, є метод ДНК-аналізу, який дозволяє провести ідентифікацію людини майже з 100% вірогідністю при порівнянні даних ДНК, отриманих при встановленні кісткових решток або слідів біологічного походження, вилучених з ймовірних місць вчинення злочинів з даними ДНК зразків родичів безвісно зниклих, представлених для порівняння та з високим ступенем ймовірності випадкового збігу при порівнянні даних ДНК, отриманих із слідів біологічного походження, вилучених з місця події зі зразками ДНК підозрюваних та потерпілих.

На даний час в Експертній службі МВС України працюють ДНК-лабораторії оснащені генетичними аналізаторами в НДЕКЦ МВС України та у Запорізькій, Вінницькій, Київській, Львівській, Миколаївській, областях та в м. Києві [1, с. 45]. Наприкінці 2014 р. ДНК-лабораторія була відкрита в НДЕКЦ МВС України в Харківській області.

Підрозділами молекулярно-генетичних досліджень Експертної служби МВС України вирішується завдання ідентифікації особи методом ДНК-аналізу, в т.ч.:

- встановлення приналежності об'єктів біологічного походження (кров, сперма, слина, волосся, м'язова та кісткова тканини) певній особі;
- встановлення слідів біологічного походження конкретної особи у змішаних слідах;
- встановлення ідентичності останків у випадках розчленування трупа та ідентифікації жертв катастроф, коли живі близькі родичі;
- визначення спадковості певних генетичних ознак людини (біологічна спорідненість) – встановлення батьків дитини у випадках спірного батьківства, дітовбивства, крадіжки, підміни дітей [2].

Об'єктом молекулярно-генетичного дослідження може бути ядерна ДНК, отримана з крові, виділень (сперми, слини, букального та іншого епітелію тощо), волосся (при наявності в ньому волосяної цибулини), а також з частин органів та тканин організму людини. Зрізане волосся, сеча та піт непридатні для дослідження даним методом, тому що не містять клітин з ядерною ДНК.

Аналіз досвіду роботи свідчить, що найбільш ефективним є комплексне дослідження речових доказів, вилучених в процесі огляду місця події [1, с. 45-46].

На якість виконання експертного дослідження впливає ряд факторів, що стосується правильного поводження з речовими доказами, що містять зразки біологічного походження під час огляду місця події, а також їх правильного оформлення і призначення молекулярно-генетичної експертизи.

Низька якість підготовки документів та матеріалів, які спрямовуються для проведення експертизи та ігнорування клопотань експертів про надання необхідних матеріалів впливає на те, що експерти витрачають час на перевірку матеріалів, виправлення слідчим помилок, внаслідок чого з моменту винесення постанови про призначення експертизи до початку її фактичного виконання проходить значний час.

Так, за даними Харківського НДЕКЦ МВС України в поточному році з порушеннями були надані документи для проведення 90%

всіх призначених молекулярно-генетичних експертиз.

У своїй більшості постанови про призначення судових молекулярно-генетичних експертиз містять у собі:

- некоректні запитання;
- відсутність дозволів на повне або часткове знищення наданих на дослідження об'єктів;
- відсутність дозволів на використання даних, отриманих в ході проведення експертиз по даному кримінальному провадженню;

- надаються копії висновків, або інші документи, на які повинен посилатися судовий експерт при проведенні судової експертизи, які не завірені печаткою та підписом слідчого.

При призначенні судових молекулярно-генетичних експертиз по зразкам родичів безвісті зниклих осіб дуже часто надається не весь пакет документів, який повинен надаватись.

Ігнорування слідчими порад експертів щодо оцінки об'єктів та направлення необов'язкових об'єктів при призначенні молекулярно-генетичних експертиз призводить до того, що слідчі призначають по 20-30 судових експертиз там, де можна було б призначити 5-6. Наприклад, призначення по крадіжці 31 молекулярно-генетичної експертизи, 27 з яких дали негативний результат (змиви з вікон та шухляд). При цьому на проведення експертних досліджень витрачено реактивів на суму понад 50 тисяч гривень.

Перелічене свідчить, що на сьогоднішній день слідчі не зовсім усвідомлюють складність та високу вартість проведення даного дослідження та не розуміють в повній мірі його можливостей. Слід зауважити, що ретельна підготовка слідчими матеріалів для проведення молекулярно-генетичної експертизи, а саме, її об'єктів, іншої необхідної документації, визначення коректних, правильно сформульованих питань, допоможе зменшити відсоток негативних висновків, значні витрати державних коштів та терміни проведення експертиз даного виду.

Список використаних джерел:

1. Петричук С.В. Особливості призначення та проведення молекулярно-генетичних експертиз // Сучасні криміналістичні експертизи в розслідуванні злочинів [Текст]: матеріали кругл. столу: (Київ, 25 лютого 2015). – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2015. – С. 45-48.
2. Відділ молекулярно-генетичних досліджень. Основні напрями роботи відділу // Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр: сайт URL: http://dndekc.mvs.gov.ua/?page_id=3663 (дата звернення: 12.12.2016)

УДК 343.2

Я. І. Лотоцька

студентка 8 групи 3 курсу
(Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, м.Харків)

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕНАДАННЯ ДОПОМОГИ ХВОРОМУ МЕДИЧНИМ ПРАЦІВНИКОМ

Відповідно до ст. 49 Конституції України кожна людина має природне невід'ємне і непорушне право на охорону здоров'я, що є однією з головних соціальних цінностей сучасного цивілізованого суспільства. Але, на жаль, найважливіші права людини й громадянина можуть бути порушені при наданні медичним працівником медичної допомоги.

У сучасній Україні соціальні галузі, передусім сфера медичної діяльності, потребують першочергової уваги, особливо ретельного правового регулювання та захисту, тому що охорона людини, її життя і здоров'я має бути одним із найважливіших напрямків державної політики. Стан галузі охорони здоров'я є одним із показників створення в державі належних умов для досягнення фізичного й психічного благополуччя, повноцінного життя, тривалої соціальної активності її населення. Проте, згідно із останніми соціологічними опитуваннями, більшість населення України не задоволена доступністю та якістю медичного обслуговування, що підтверджує актуальність цієї проблеми. За підрахунками експертів ВООЗ, через лікарську недбалість в Україні щодня помирає 6-7 хворих, і ще втричі більше громадян стають інвалідами [1, с. 1].

Перш за все, необхідно зазначити, що ст. 139 КК України (Ненадання допомоги хворому медичним працівником) має вкрай важливе значення з теоретичної та практичної точки зору у сфері захисту прав пацієнтів та медичного обслуговування. Саме тому науково-прикладне дослідження кваліфікації ненадання допомоги хворому медичним працівником має в обов'язковому порядку базуватися на глибокому, системному вивченні поняття, ознак та особливостей відповідного суспільно небезпечного діяння.

Аналізуючи цю статтю, слід детальніше зупинитися на з'ясуванні об'єкта і деяких ознак об'єктивної сторони злочину. Передусім можна виділити такі суперечливі моменти як неоднозначність у визначенні поняття «медичної допомоги» та «хворого» у контексті ст. 139 КК України.

Оскільки правова дефініція поняття медичної допомоги у законах України відсутня, її визначення потребує нормативного врегулювання. Стаття 1 Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Програми подання громадянам гарантованої державою безоплатної медичної допомоги» містить визначення «медична допомога», згідно з яким – це вид діяльності, який включає комплекс заходів, спрямованих на оздоровлення і лікування пацієнтів у стані, що на момент її надання загрожує життю, здоров'ю, працездатності і здійснюється професійно підготовленими працівниками, які мають на це право відповідно до законодавства.

На нашу думку, це визначення дещо звучує поняття медичної допомоги, зокрема передбачає лише один аспект такої допомоги – лікування. Доцільнішим було б розуміти допомогу, як вид професійної діяльності, який включає сукупність заходів, спрямованих на профілактику, діагностику, лікування і реабілітацію, з метою збереження, зміцнення, розвитку та, у разі порушення, відновлення максимально досяжного рівня фізичного й психічного стану людського організму, що здійснюється медичними працівниками, які мають на це право згідно з чинним законодавством.

Забезпечуючи запобігання проявам «професійної бездіяльності» з боку представників системи охорони здоров'я, вітчизняний законодавець традиційно встановлює кримінальну відповідальність за найбільш небезпечні її різновиди, передусім за ненадання без поважних причин допомоги хворому медичним працівником, який зобов'язаний, згідно з установленними правилами, надати таку допомогу, якщо йому завідомо відомо, що це може мати тяжкі наслідки для хворого (ст. 139 КК) [2, с. 292]. З'ясування обумовленості цієї кримінально-правової заборони як засобу забезпечення правопорядку в сфері медичної діяльності передбачає, зокрема, надання чіткої характеристики злочину, передбаченого ст. 139 КК.

Родовим об'єктом зазначеного злочину є життя та здоров'я особи, проте, як свідчить огляд юридичної літератури, у визначенні безпосереднього об'єкта ненадання допомоги хворому медичним працівником думки фахівців не є однотайними. Найбільш обґрунтованою видається думка В. Глушкова, який у своїй роботі «Відповідальність за злочини у сфері охорони здоров'я» розкриває його як відносини, що покликані забезпечити реалізацію права громадян на охорону здоров'я. Як відомо, права на життя та здоров'я є природними невідчужуваними правами людини, які ніхто не може дарувати чи відбирати. Тому право на життя, право на здоров'я в принципі не можуть зазнати шкоди від дій чи бездіяль-

ності медика (чи будь-якого іншого суб'єкта), а отже, й визнаватися об'єктом злочину. В. Глушков зауважує, що визначаючи безпосередній об'єкт, як життя та здоров'я потерпілого, не відображається сутність суспільних відносин, які складаються при необхідності обов'язкового надання допомоги хворому особою медичного персоналу. Посилаючись на наявний у медичних працівників обов'язок надавати громадянам невідкладну допомогу, автор зазначає: ухиляючись від нього, такий суб'єкт не вступає у визначені йому законом відносини щодо надання послуг медичного характеру з охорони здоров'я, порушуючи при цьому принцип кваліфікованого надання медичної допомоги, її повсюдності й обов'язковості [3, с. 109]. Тому безпосередній об'єкт злочину він визначив як відносини, покликані забезпечити реалізацію права громадян на охорону здоров'я в системі охорони здоров'я згідно з принципами кваліфікованості, обов'язковості та повсюдності надання медичної допомоги.

Вважаємо, що запропоноване визначення слід уточнити, а саме розкрити його як суспільні відносини, що охороняють життя та здоров'я особи і забезпечують реалізацію права громадян на охорону здоров'я. Оскільки саме на ці суспільні відносини посягає конкретне злочинне діяння і саме вони поставлені під охорону кримінального закону, не можна повністю виключити такі поняття як життя та здоров'я, визначаючи безпосередній об'єкт даного злочину. Шкода в такому випадку завдається життю та здоров'ю у зв'язку з неналежною якістю реалізації права громадян на охорону здоров'я, а не безпосередньо праву на життя та здоров'я, які є природними невідчужуваними правами людини.

Характеризуючи об'єктивну сторону аналізованого злочину, необхідно зазначити, що кримінальна відповідальність настає тільки при наявності таких елементів як: бездіяльність суб'єкта, настання наслідків та причинно-наслідковий зв'язок між бездіяльністю та спричиненими наслідками, а також обстановка і відсутність поважної причини щодо ненадання медичної допомоги медичним працівником, наявність якої встановлює суд.

Потребує аналізу також обстановка як ознака об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 139 КК.

По-перше, обстановка вчинення цього злочину має бути такою, при якій хоча б одна особа може вважатися хворою та потребує медичної допомоги. Хворий – це нездорова, недужа особа, така, що має будь-яку хворобу [4, с. 919]. Отже, це людина, яка перебуває у стані, що на даний момент загрожує її життю, здоров'ю або працездатності. Очевидно, що не у будь-який час хворий потребує надання медичної допомоги. Так, у одних випадках такій особі

вже надається медична допомога іншими фахівцями, а тому додаткове втручання конкретного медичного працівника є зайвим. В інших – стан хворого є стабільним і не вимагає негайного медичного втручання. Зазначене дозволяє зробити висновок, що для об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 139 КК, має значення сукупність конкретно-об'єктивних умов, в яких є хоча б одна хвора особа і є обґрунтовані припущення, що її стан вимагає медичного втручання, надання допомоги, тобто вона перебуває в небезпечному для життя чи здоров'я стані або тяжко хвора.

По-друге, необхідно вказати, що окрім хворих серед суб'єктів медичних правовідносин вирізняють пацієнтів. Пацієнт – це «особа, яка звернулася за наданням профілактичної, діагностичної, лікувальної чи реабілітаційно-відновної допомоги до закладу охорони здоров'я будь-якої форми власності чи медичного працівника індивідуальної практики незалежно від стану здоров'я або добровільно погодилась на проведення медико-біологічного експерименту» [5, с. 128-129]. Отже, пацієнт – не завжди особа, що є хворою, а виходячи із диспозиції ст. 139 КК України потерпілим є саме хвора особа, позаяк потреба у наданні медичної допомоги обумовлена станом хворого і особливо гострою патологічного процесу, який розвивається у нього. Звичайно, лікар, який приймає пацієнта, що звернувся по допомогу, часто є єдиною особою, яка здатна констатувати такий стан пацієнта, який потребує допомоги. Так, гіпертонічний криз є короткочасним станом і може мати місце і в особи, яка не хворіє на гіпертонічну хворобу; більш того, криз може виникнути в особи, яка має постійно низький артеріальний тиск, і постфактум може бути важко встановити, що хворий гіпертонією дійсно мав гіпертонічний криз.

Отже, потреба у наданні медичної допомоги встановлюється лікарем, лише виходячи з клініки захворювання, яка проявилася на конкретний момент. Інший лікар, в тому числі судово-медичний експерт, повинен розуміти: дуже ймовірно, що він міг би дійти таких самих висновків, що й його попередник, який оглядав цього ж пацієнта раніше, коли прояви захворювання були іншими.

Виходячи із вищезазначеного, вважаємо доцільним доповнити ст. 139 КК України приміткою з метою усунення неоднозначності щодо визначення потерпілого у даному контексті. Примітка може служити стислою довідкою, у якій містилося б тлумачення хворого як людини, яка перебуває у стані, що на даний момент загрожує її життю, здоров'ю або працездатності та є обґрунтовані припущення, що її стан вимагає медичного втручання надання допомоги, тобто вона перебуває в небезпечному для життя чи здоров'я стані або тяжко хвора.

По-третє, обстановкою визначається й коло обов'язків щодо надання медичної допомоги, невиконання яких тягне відповідальність медичного працівника: поза лікувальним закладом це відмова в першій медичній допомозі хворому, що перебуває в критичному для життя стані або стані, що загрожує його здоров'ю, відмова належно його оглянути, невжиття заходів щодо доставки хворого до лікувальної установи. У лікувальному закладі злочинною вважатиметься й така поведінка медичних працівників, яка свідчить про відмову в наданні хворому спеціалізованої медичної допомоги (гінекологічної, кардіологічної, урологічної, гастроентерологічної і т.ін.).

Необхідно також звернути увагу на те, що відповідальність передбачена за ненадання допомоги у разі, коли патологічний процес може мати тяжкі наслідки. По-перше, йдеться про те, що якщо само по собі надання допомоги може потягти ускладнення, стаття не передбачає відповіді, чи зважуються ці ускладнення порівняно з наслідками патологічного процесу, що розвивається. Наприклад, видалення злоякісної пухлини слизової оболонки кишечника в особи, яка має комбінований імунodefіцит, може ускладнитися сепсисом, який сам по собі є станом, загрозливим для життя. Тому вважаємо, що подібні наслідки не повинні тягти відповідальності, як діяння, пов'язане з ризиком (ч. 1 та 2 ст. 42 КК). Крім того, якщо діагностична або лікувальна процедура пов'язана з ускладненнями, то пацієнта інформують про ризик настання ускладнень, і саме пацієнту надається право вирішувати, погоджуватися чи не погоджуватися на цю процедуру.

Існують певні труднощі і щодо встановлення причинного зв'язку у кримінальних провадженнях про злочини у сфері медичної діяльності, що зумовлено настанням суспільно небезпечної шкоди в нестабільному, складному комплексі організму людини. На розвиток причинно-наслідкових зв'язків у медичній діяльності впливає й низка чинників (вік та стать особи, спосіб життя, строки звернення до медичного закладу з часу прояву хвороби, виконання вказівок лікаря, наявність супутніх захворювань, спроби самолікування тощо). У комплексі це створює меншу очевидність причинно-наслідкових зв'язків між медичними діями та їх наслідками й викликає помилки при кваліфікації «медичних» правопорушень

Отже, підсумовуючи викладене, можна дійти висновку, що медичну допомогу у контексті ст. 139 КК слід розуміти як вид професійної діяльності, який включає сукупність заходів, спрямованих на

профілактику, діагностику, лікування і реабілітацію, з метою збереження, зміцнення, розвитку та, у разі порушення, відновлення максимально досяжного рівня фізичного й психічного стану людського організму, що здійснюється медичними працівниками, які мають на це право згідно з чинним законодавством».

Також доцільно доповнити ст. 139 КК приміткою у такій редакції: «Хворий – це людина, яка перебуває у стані, що на даний момент загрожує її життю, здоров'ю або працездатності та є обґрунтовані припущення, що її стан вимагає медичного втручання надання допомоги, тобто вона перебуває в небезпечному для життя чи здоров'я стані або тяжко хвора». Такі зміни сприятимуть усуненню неоднозначностей щодо визначення потерпілого у контексті цієї статті Кримінального кодексу України.

Таким чином, законодавство України про кримінальну відповідальність, зокрема ст. 139 КК, потребує усунення прогалін, що викликають труднощі при застосуванні норм, які регулюють ці відносини, уніфікації ряду понять, що не мають конкретного визначення та утруднюють кваліфікацію злочинів, а отже впливають на призначення покарання.

Список використаних джерел:

1. Балабко В.В. Кримінальна відповідальність медичних працівників за злочини проти життя та здоров'я: автореферат-20 с.-Київ,2013
2. Чеботарьова Г. В. «Ненадання допомоги хворому медичним працівником : проблеми кримінально-правової характеристики об'єктивних ознак злочину» Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия : Юридические науки. - 2010. - Т. 23 (62). № 1. 2010. – С. 292-298.
3. Глушков В. А. Ответственность за преступления в области здравоохранения / В. А. Глушков. – К. :Вища шк., 1987. – 200 с.
4. Сучасний глумачний словник української мови: 100 000 слів / [за заг. ред. В. В. Дубічинського]. – Х. : ВД «Школа», 2008. – 1008 с.
5. Стеценко С. Г., Стеценко В. Ю., Сенюта І. Я. Медичне право України: [підручник] / [за заг. ред. С. Г. Стеценка]. – К. : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 507 с.

УДК 343.983

С. А. Матвієнко

*завідувач сектору дослідження зброї
(Миколаївський Науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр
МВС України, м. Миколаїв)*

**ЩОДО ПРОБЛЕМ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ЗА НАПРЯМКОМ
ДОСЛІДЖЕННЯ ЗБРОЇ ПІДРОЗДІЛАМИ ЕКСПЕРТНОЇ
СЛУЖБИ МВС УКРАЇНИ**

Судовий експерт як і будь який учасник кримінального процесу загалом є особою із визначеним процесуальним статусом. Особою, що має відповідну кваліфікацію, коло своїх обов'язків та низку прав.

Оскільки відповідно до положень п. 5 ст. 69 КПК України "Експерт зобов'язаний особисто провести повне дослідження і дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому запитання, а в разі необхідності – роз'яснити його" [1] у окремих аспектах дослідження зброї – вогнепальної чи холодної, боєприпасів, та конструктивно подібних до них виробів, відповідно до вимог, хоча і тимчасової, та все одно такої, що не змінює, поки, основну структуру процедури дослідження об'єктів, визначальною є стадія проведення порівняльного дослідження.

Вивчаючи загальні ознаки, наявні маркувальні позначення та конструктивні особливості об'єктів фахівець має визначати аналогії серед певних груп виробів – зброї (рушниць, пістолетів, ножів, кастетів та ін.), патронів.

В допомогу експертові наявна чисельна кількість інформаційно-довідкової літератур, укладена відомими постатями вітчизняної криміналістичної думки, та проблема полягає у застарілості даних, адже майже 90 % таких довідкових джерел опубліковано виходячи з реалій часів СРСР, та актуальність змісту яких вже минула.

У сьогоднішній, із розширенням спектру продукції, що може перебувати у обігу на території нашої країни та збільшення кількості фірм-виробників зброї, патронів та окремих предметів господарсько-побутового призначення, що мають деякі конструктивні ознаки зброї та помилово можуть бути віднесені до відповідних категорій.

Поява нових видів продукції відбувається кожного року або ж кварталу і фахівець не має змоги відстежувати всі подібні події. Наразі відсутні актуалізовані каталоги зброї або патронів від виробників, що могли б оновлюватись – в електронному вигляді або ж періодичні друкуватись та централізовано надсилатись до відповідних структурних підрозділів Експертної служби МВС.

Відсутні джерела для можливості порівняння не дають змогу всебічно та повно встановити аналоги моделей зброї іноземного виробництва, наприклад, стартових пістоletів/револьверів, виробництва Туреччини або ж газової зброї, виробництва Росії.

Наявні у мережі "Internet" офіційні сайти фірм-виробників із переліком продукції, що випускається, здебільшого опубліковані мовою утримувача сайту, наприклад німецькою, чеською, турецькою, англійською тощо.

Не кожен фахівець у галузі дослідження зброї може правильно їх переказати, а покладатись на можливі функції відповідних Internet-браузерів, що переказують в автоматичному режимі, також не доцільно, адже мають бути встановлені окремі конструктивні ознаки, що можуть бути визначальними при вирішенні питань щодо віднесення об'єктів до категорій зброї, визначення дотримання виробником криміналістичних вимог, що висувуються певними нормативно-правовими актами до окремих зразків зброї або ж конструктивно схожих з ними виробів.

Знов таки, добре, коли у виробника хоча б є якийсь офіційний сайт – його ще можливо використовувати як офіційне джерело. Коли ж доступу до даних у фахівця не має, важко встановити модель, спосіб виготовлення, виробника, зміст, повноту та загальну відповідність маркувальних позначень та ін.

Каталоги для проведення досліджень холодної зброї, або конструктивно схожих із ними виробів, наразі вкрай необхідні, через легкість для виготовлення зразків у домашніх умовах за наявним простим обладнанням та матеріалами широко доступу та вжитку. Ринко також наповнюється різноманітним виробами з Китаю, Тайвані, США тощо, і знов таки потребує у фахівця можливості провести порівняльне дослідження та встановити марку, модель або ж найближчий аналог.

Звісно, окремої відзнаки заслуговує спроба працівників Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру (далі – ДНДЕКЦ) МВС України останнім часом доповнити та оновити довідкову літературу відповідно до потреб судово-експертної діяльності сьогодення – Новікової К.В. з класифікації клинкової холодної зброї [2], Мельника Р.В. з визначення окремих особливостей конструкції зразків переробленої зброї калібру 9 мм Р.А. [3], та доречні і інформативні праці Грищенко О.В. та Соколова О.С. щодо можливості встановлення зброї травматичної дії за слідами на стріляних гільзах [4; 5].

Багато питань постає через фінансування та факту можливих закупівель інформаційно-довідкової літератури, періодичних видань – де певні розповсюджені або ж навпаки раритетні зразки можуть бути досліджені та висвітлені.

Найкращим рішенням вказаних проблемних ситуацій можливе виведення у електронний реєстр вільного доступу інформацію щодо зразків вогнепальної зброї, холодної зброї та патронів, що відповідно сертифіковані та дозволені для продажу та загального обігу на території країни.

Окремо можуть бути створені каталоги на офіційних сайтах виробників, що мали б оновлюватись інформацією до моменту появи продукції у продажі у мережі спеціалізованих магазинів на територіях нашої держави.

Дані інформаційні ресурси мають містити детальні зображення зразків продукції – зброї або ж патронів; їх загальні розміри та конструктивні особливості; маркувальні позначення, що відрізняли б їх між собою за роком випуску або ж дочірніми підприємствами виробників.

Оновлення інформації має відбуватися не тільки системно, та послідовно але і після перевірки відповідним уповноваженим органом, яким може бути ДНДЕКЦ МВС або ж ДНДІ МВС України, що встановлюватиме відповідність даним на офіційних ресурсах – фактичним характеристикам об'єктів.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88) [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page3> (дата звернення: 20.12.12).
2. Особливості дослідження сюрікенів та конструктивно схожих з ними виробів : метод. лист. / [укл. К. В. Новікова]. – К. : ДНДКЦ МВС України., 2013 – 13 с.
3. Мельник Р.В. Особливості конструкції деяких зразків пістолетів калібру 9мм (РА) та їх сліди на гільзах: Інформаційно-довідковий посібник Р.В. Мельник, Б.О. Маклаков, А.С. Зайцев – К.: ДНДЕКЦ МВС України. 2012. – 37 с.: іл.
4. Іщенко А.В., Грищенко О.В., Ігнат'єв І.В. Пістолети та револьвери, призначені для відстрілу патронів, споряджених металевими снарядами «несмертельної дії», та набої до них: Судово-балістичний довідник. – К.: «ВАРТА», 2005. – 208 с. з іл.
5. Соколов О.С. Встановлення моделі травматичної зброї калібру 9 мм Р.А. за слідами на стріляних гільзах: судово-балістичний довідник / Соколов О.С., Грищенко О.В., Щирба Д.Є. – К. : ДНДЕКЦ МВС України, 2016. – 133 с. : іл.

УДК 343.983

С. А. Матвієнко

завідувач сектору дослідження зброї
(Миколаївський Науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр
МВС України, м. Миколаїв)

Д. М. Шевченко

головний судовий експерт
сектору дослідження зброї
(Миколаївський Науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр
МВС України, м. Миколаїв)

ЩОДО ПРОБЛЕМНИХ ПИТАНЬ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО- БАЛІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ПЕРІОД РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ

Соціально-економічний стан нашої країни останніми роками сприяє зростанню злочинів із використанням або застосуванням зброї різних видів. Унеможливає ефективну боротьбу з такими антисоціальними проявами громадян і наслідки дії [1] т.з. сумнозвісного "Закону Савченко" – "Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання" [2], неконтрольована ситуація із обігом зброї на території країни через обставини проведення антитерористичної операції (АТО) на Сході України та прогалини у проведенні системного реформування Міністерства внутрішніх справ України – основної сили правоохоронних органів країни, що мають вести боротьбу із злочинністю в усіх її проявах.

Одним із засобів доказування під час досудового провадження по кримінальних справах є проведення судових експертиз за виявленими, вилученими або ж добровільно виданими об'єктами – дактилоскопічних, молекулярно-генетичних, балістичних, трасологічних тощо.

Судово-балістичні дослідження дозволяють встановлювати фактичну наявність у окремих об'єктів ознак вогнепальної зброї, визначати їх придатність до стрільби, встановлювати ідентифікаційно-значимі інформативні ознаки для подальшого можливого встановлення тотожності гільз/куль вилучених під час ОМП із виявленою/вилученою у підозрюваних/обвинувачених осіб зброєю.

Проведення безпосередньо експертних досліджень у галузі судової балістики із класифікаційних, діагностичних та, іноді, ідентифікаційних питань, потребує проведення експериментальної стрільби адже відповідно до положень діючої "Методики встановлення належності об'єкта до вогнепальної зброї та його придатності до стрільби (проведення пострілів)" "...Придатність досліджуваного об'єкта, що має конструктивні ознаки вогнепальної зброї, для ураження цілей при можливості неодноразового його використання визначається за результатами проведення експериментальної стрільби" [3, с. 8].

Під час самого процесу проведення даного експертного експерименту мають бути перевірені та встановлені:

- "...можливість проведення пострілу (стрільби) з досліджуваного об'єкта з використанням **патронів** певного типу й зразка або певних елементів заряджання;
- придатності конструкції об'єкта для неодноразового проведення пострілів без руйнування (ушкодження) конструкції;
- достатність питомої кінетичної енергії стріляних **снарядів** для ураження цілі" [3, с. 8].

До найактуальніших проблемних питань, що існують зараз у даному напрямку роботи працівників Експертної служби МВС України є відсутність самих патронів у розпорядженні судових експертів, не забезпечення працівників можливістю їх використання для проведення судово-балістичних досліджень.

Станом на грудень місяць поточного року підрозділи Експертної служби МВС не забезпечені таким розхідним матеріалом як патрони (патрони до гладкоствольної мисливської зброї, сертифіковані патрони травматичної дії, патрони до військових (бойових) зразків нарізної вогнепальної зброї, холості патрони та ін.), статті закупівлі у бухгалтерському обліку відсутні та і сама закупівля таких матеріалів не є можливою, через те, що реалізація у відповідних магазинах з продажу – об'єктах дозвільної системи МВС, патронів відбувається лише за наявним дозволом (посвідченням) встановленого зразка.

Дана ситуація склалась, в процесі проведення реформування МВС, через тривалу передачу патронів, що колись перебували на кількісному обліку служб озброєння при колишніх УМВС (таких що ліквідувались), та водночас зберігалися і використовувалися у відповідних територіальних НДЕКЦ при УМВС, за списком, до Департаменту матеріального забезпечення МВС із можливою подальшою передачею до підрозділів ДНДЕКЦ МВС України.

Відсутність таких необхідних витратних матеріалів, що підлягають суворій звітності та відповідному порядку обліку та використання, в окремих випадках не дозволяє вирішувати питання подібні визначальним: "Чи відноситься об'єкт до вогнепальної зброї?", "Чи придатний об'єкт до стрільби?", "Чи стріляні гільзи / кулі видучені під час ОМП зі зброї наданої на дослідження?" та ін.. – що складають основний інтерес для процесуальної особи, що провадить досудове розслідування.

Відсутність у розпорядженні експертів патронів, як наслідок виключає можливості встановлення вини особи за протиправні діяння – зберігання зброї, її носіння, її використання або ж застосування при вчиненні правопорушень чи злочинів.

Неможливість проведення судовим експертом експериментальної стрільби на стадії проведення судової експертизи виключає можливості проведення оперативних перевірок за масивами оперативно-пошукових колекцій куль, гільз та патронів зі слідами зброї (формується з куль, гільз, патронів зі слідами зброї, їх копій та зображень, вилучених під час проведення ОМП, інших слідчих дій та оперативно-розшукових заходів), що ведуться відповідними територіальними науково-дослідними експертно-криміналістичними центрами у областях України.

Отже велика кількість зброї залишається неперевіреною за вказаними оперативно-пошуковими масивами, щодо багатьох зразків зброї або конструктивно подібних до неї виробів не вирішено питання віднесення їх до категорії вогнепальної зброї або ж ні.

Звісно відповідно до ст. 69 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) [4] експерт має право звернутись до ініціатора проведення дослідження із клопотанням про надання додаткових необхідних матеріалів для проведення експертизи, але, знов таки, не зрозуміло та на законодавчому рівні не врегульовано нюанси де саме слідчому або ж прокурору офіційно та із дотриманням діючих положень обігу та реалізації даних об'єктів отримати патрони необхідного зразка, типу та виду для подальшого надання їх експертіві.

Експерт змушений звертатись до ініціатора проведення судової експертизи із клопотанням про необхідність надання додаткових матеріалів, через те, що тією ж 69-ою статтею КПК зазначено, що "Експерт не має права за власною ініціативою збирати матеріали для проведення експертизи" [4], а отже вони мають бути йому надані у відповідному порядку – через канцелярію, із відповідним супровідним листом тощо.

Підводячи підсумок, можна резюмувати, що вказана проблема може бути вирішена централізованою закупівлею для підрозділів Експертної служби МВС чисельного різновиду патронів, проте одночасно постає питання щодо створення належних умов їх зберігання та витрат, та через те, що набой (боєприпаси), апріорі, є об'єктами підвищеної небезпеки та особливого контролю, тому їх охорона, облік (отримання, знищення та списання), що для структури Експертної служби МВС, яку не включено до складу Національної поліції МВС, є нелогічною діяльністю.

Вирішення даної проблеми та усунення перешкод для можливості повного та всебічного дослідження судовим експертом об'єктів, на думку авторів, може бути реалізовано лише через запровадження механізму можливості ініціатором як особою із відповідним процесуальним статусом задовольняти потреби судових експертів у моменті надання необхідних матеріалів, в обговорюваному випадку – патронів.

Список використаних джерел:

1. Закон Савченко в ефірах новостей українских телеканалов [Електронний ресурс]. URL: <http://www.context-ua.com/ru/news/Zakon-Savchenko-v-ehfirakh-novostejj-ukrainskijj-telekanalov> (дата звернення: 17.12.12).
2. Закон України "Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання" (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 2, ст.18) [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/838-19> (дата звернення: 17.12.12).
3. Методика встановлення належності об'єкта до вогнепальної зброї та його придатності до стрільби (проведення пострілів) /ДНДЕКЦ МВС України; ДЕЗП Мінюсту України; [Гамов Д.Ю.]. – К., 2012. – 34 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88) [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page3> (дата звернення: 17.12.12).

УДК 356.35

Є. О. Меленті

кандидат технічних наук,
доцент спеціальної кафедри № 4
*(Інститут підготовки юридичних кадрів
для Служби безпеки України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, м. Харків)*

К.А. Абрамов

старший викладач спеціальної кафедри № 4
*(Інститут підготовки юридичних кадрів
для Служби безпеки України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, м. Харків)*

АДАПТАЦІЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ

Швидкий розвиток інформаційних технологій обумовлює виникнення загроз національній та міжнародній безпеці. Невпинно поширюються загрози, пов'язані з криміналізацією інформаційної сфери, у тому числі – глобальної мережі Інтернет, відкритість якої спричиняє високу уразливість від злочинних посягань. Міжнародна правоохоронна практика свідчить про значне зростання рівня злочинних актів щодо інформаційних та інформаційно-телекомунікаційних систем, що утворює загрозу окремим організаціям, установам і фізичним особам, а також економіці та обороні кожної країни і суспільства в цілому.

Злочинні дії можуть бути спрямовані на доступ до інформації, що відноситься до інформації з обмеженим доступом, з метою втрати її доступності, цілісності та конфіденційності. За умови успішних діянь зловмисника держава може зазнати значних втрат в економічній та оборонній сферах.

Загальноприйнятим визначенням кіберзлочинності є злочинність у так званому кіберпросторі. Злочини в кібернетичному просторі характеризуються тим, що підготовка та скоєння злочину здійснюється, практично не відходячи від "робочого місця", злочини є доступними; оскільки комп'ютерна техніка постійно дешевшає; злочини можна скоювати з будь-якої точки земної кулі, у будь-якому населеному пункті, а об'єкти злочинних посягань можуть знаходитись за тисячі кілометрів від злочинця. Крім того, доволі складно виявити, від слідкувати, зафіксувати і вилучити криміналістично-значущу інформацію при виконанні слідчих дій для використання її в якості речового доказу. Усе це, безумовно, є перевагами для кіберзлочинців.

Досить велика прибутковість стимулює шалений зріст рівня кіберзлочинності у всьому світі. Також потенційних злочинців у кібернетичному просторі спонукає до злочинних дій той факт, що

успіх справи не пов'язаний з великими ризиком, оскільки злочинець та жертва можуть знаходитись на територіях різних держав або навіть континентів. У віртуальному світі психологічний аспект стримування не відіграє велику роль, адже злочинці не бачать своїх жертв. Грабувати, завдавати шкоди тим, кого не бачиш, морально набагато легше.

На теперішній час кіберзлочинність становить для нашої держави більш серйозну небезпеку, ніж ще 5 років тому. Незважаючи на зусилля правоохоронних органів, спрямованих на боротьбу з кіберзлочинами, їх кількість, на жаль, не зменшується, а, навпаки, постійно збільшується. Ця тенденція пояснюється посиленням мотивації окремих держав, груп та осіб.

Звичайно, щоб ефективно протистояти злочинам в кібернетичному просторі насамперед необхідно мати відповідну нормативно-правову базу та спеціальні підрозділи в правоохоронних органах для боротьби з кіберзлочинністю. Співробітники таких підрозділів повинні знати не тільки правові аспекти та законодавчі норми, але й володіти глибокими знаннями про технічну сторону питання, володіти сучасними інформаційними технологіями, бути обізнаними у принципах роботи телекомунікаційних систем, мереж і пристроїв, які використовуються для скоєння правопорушень, а також бути в курсі останніх розробок у сфері ІТ-технологій.

Досвід останніх суспільно-політичних подій, що відбувалися в Україні, досить яскраво показав, що для забезпечення національної безпеки в інформаційній сфері слід більше приділяти уваги захисту важливих інформаційних ресурсів, баз даних держави, що містять інформацію з обмеженим доступом. Саме тому для створення умов для безпечного функціонування кіберпростору, його використання в інтересах особи, суспільства і держави указом Президента України від 15.04.2016 № 96/2016 затверджено Стратегію кібербезпеки України.

Слід розуміти, що потенційний злочинець (шпигун) досить обізнаний в своїй області фахівець. Він для заволодіння інформацією з обмеженим доступом здатен не тільки використовувати спеціальні програмні засоби через глобальну, локальні мережі, бездротовий зв'язок, але й здатний застосовувати також сучасні технічні засоби розвідки.

Саме тому невід'ємною складовою інформаційної безпеки будь-якої держави є захист інформації з обмеженим доступом, зокрема технічний захист. Захист інформації здійснюється державою шляхом прийняття відповідних правових, організаційних, технічних та програмних заходів, спрямованих на недопущення витоку інформації з обмеженим доступом, неправомірного впливу на інформацію та неправомірного доступу до інформації.

До однієї з основних загроз безпеці інформації належить виток інформації технічними каналами. При цьому відбувається поширення інформативного сигналу через фізичну середовище від джерела корисного сигналу до приймача технічного засобу розвідки, що здійснює перехоплення інформації.

Використання в технічних засобах розвідки надчутливих широкосмутових приймачів, систем захисту від активних завад та досить швидких алгоритмів виділення корисного сигналу дозволяє потенційному зловмиснику досить успішно здобувати інформацію з обмеженим доступом, яка циркулює в інформаційних чи інформаційно-телекомунікаційних системах. Проте для унеможливлення несанкціонованого витоку даних технічними каналами необхідно вживати адекватних заходів, які були б спрямовані на неможливість або мінімізацію імовірності витоку інформації. З цією метою застосовуються технічні засоби захисту інформації.

Висновки. Таким чином, досвід останніх років свідчить про стрімке зростання рівня кіберзлочинності в світі. Постає актуальним питання адекватної відповіді сучасним кіберзагрозам воєнного характеру, кібершпиунству, кібертероризму та кіберзлочинності в інформаційному просторі. Саме тому, для зміцнення інформаційної безпеки в оборонній, науково-технічній та економічній сферах нашої державі доцільно розвивати наступні напрямки діяльності:

1) врегулювання національної нормативно-правової бази, яка б відповідала вимогам, що висуваються сучасним рівнем розвитку технологій; адаптація (прийняття) відповідних законодавства до правового поля провідних країн світу;

2) розвиток міжнародного співробітництва для боротьби з кіберзлочинністю;

4) розвиток системи підготовки висококваліфікованих фахівців підрозділів по боротьбі з кіберзлочинністю для потреб сектору безпеки та оборони України;

3) організація взаємодії і координація зусиль правоохоронних органів, спеціальних служб, судової системи, забезпечення їх необхідною матеріально-технічною базою;

4) проведення профілактичної роботи з населенням щодо підвищення рівня культури користування власними банківськими рахунками, грошовими картками, платіжними системами, особистими даними в мережі Інтернет та соціальних мережах;

5) удосконалення системи захисту інформації з обмеженим доступом в інформаційно-телекомунікаційних системах, розголошення якої загрожує національній безпеці та обороноздатності країни; розробка (модернізація) та виробництво на державних підприємствах сучасних спеціальних програмних та технічних засобів для технічного захисту інформації.

УДК 343.85

М. І. Міхнян
слухач магістратури
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро)

Науковий керівник:
М. М. Єфімов
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро)

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ЕКСПЕРТИЗ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ УМИСНОГО ВБИВСТВА, ВЧИНЕНОГО В СТАНІ СИЛЬНОГО ДУШЕВНОГО ХВИЛЮВАННЯ

Розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання, може бути пов'язане з деякими складнощами як в кваліфікації, так і в самому процесі розслідування. Тому у випадках, коли слідчий у процесі розслідування виявляє заплутані обставини, можуть призначатися різноманітні експертизи.

Стан фізіологічного афекту може тривати від декількох секунд до декількох хвилин, після чого настає різкий спад емоційного збудження, на зміну приходить стан спустошення, сильної втоми, приходить поступове усвідомлення скоєного, що може супроводжуватися почуттям розкаяння у вчиненому, жалем до потерпілого. Часто особи після вчиненого ними, самі намагаються допомогти жертві або ж здійснюють акти автодеструктивної поведінки.

Загальними методологічними засадами проведення судової експертизи під час розслідування «афективних» злочинів є застосування принципу презумпції психічного здоров'я та принципу доведення висновків. Згідно з першим принципом особа, яка вчиняє протиправне діяння, вважається здатною усвідомлювати свої дії та керувати ними у повному обсязі, доки зворотне не буде доведено. Другий принцип констатує, оскільки акт експертизи є джерелом доказів, а висновки – доказами у кримінальному провадженні, вони мають бути належно доведені. Тобто кожний висновок має ґрунтуватися на конкретних фактичних даних, зафіксованих у матеріалах провадження, а не на довірливих умовиводах експерта [4, с. 14].

У доктрині кримінального права та кримінальному законодавстві України термін «стан сильного душевного хвилювання» вживається для позначення раптового емоційного процесу, викликаного поведінкою потерпілого, що протікає швидко і бурхливо та певною мірою знижує здатність особи усвідомлювати свої дії та керувати ними. Стан сильного душевного хвилювання належить до обставин,

що пом'якшують кримінальне покарання (п. 7 ч. 1 ст. 66 КК України). Також закріплене воно у статтях 116 (Умисне вбивство, вчинене у стані сильного душевного хвилювання), 123 (Умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне в стані сильного душевного хвилювання) розділу 2 – «Злочини проти життя та здоров'я особи», що в науковій літературі відноситься до привілейованих складів злочинів, тобто характеризується обставинами, що значно знижують суспільну небезпечність, а відповідно і караність діяння [3, с. 452].

Відповідно до чинного КПК України, експертиза проводиться експертом за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання [2]. В свою чергу, дослідження матеріалів кримінальних проваджень доводить, що проведення різних видів експертних досліджень надає відповідь на запитання щодо відмежування вказаного діяння від інших кваліфікованих вбивств.

До чинників, що можуть спричинити стан сильного душевного хвилювання як законодавець, так і Пленум Верховного Суду України відносять:

– насильство. Основною вимогою до такого насильства, на думку М.І. Мельника та М.І. Хавронюка, є «спроможність викликати в особи стан сильного душевного хвилювання». Автори слушно зазначають, що реальна можливість того чи іншого насильства, систематичного знуцання або тяжкої образи спричинити стан сильного душевного хвилювання повинна вирішуватись також з урахуванням таких обставин справи, як характер дій потерпілого, особливості психічного стану винного, характер відносин потерпілого з винним, обстановка, за якої застосовувалось насильство чи завдалась тяжка образа» [1, с. 283];

– тяжку образу, до якої відноситься «явно непристойна поведінка потерпілого, що особливо принижує гідність чи ганьбить честь винного або близьких йому осіб»;

– систематичне знуцання, яке може виражатись в особливо цинічному глузуванні, тривалому кепкуванні над особою, образі, що має багаторазовий характер; також може проявлятися у фізичному насильстві, безжалісному, грубому поводженні з потерпілим, що завдає йому фізичних та психічних страждань (позбавлення їжі, води, одягу) [3, с. 283-284].

Так, 24.05.2015р. близько 19.00 год. в с. Теляж Сокальського району Львівської області, гр. С. по місцю проживання в приміщенні літньої кухні, під час чергового побутового конфлікту зі своїм чоловіком гр. Б., перебуваючи в стані сильного душевного хвилювання, зумовленого систематичними знуцаннями останнього над нею та безпричинними її побиттями, умисно завдала останньому кухонним ножом два

удари в грудну клітку. З висновку судово-психіатричного експерта вбачається, що гр. С. під час спричинення потерпілому тілесних ушкоджень перебувала у стані фізіологічного афекту, як психологічній підставі для юридичного висновку про стан сильного душевного хвилювання, який виник в наслідок безпричинного побиття з боку п'яного потерпілого та на фоні систематичних знущань з боку останнього [5].

Судово-психологічна експертиза емоційних станів пов'язана з виявленням в особи, яка скоїла злочин, сильного душевного хвилювання (стану фізіологічного афекту), стресу і фрустрації. При призначенні судово-психологічної експертизи емоційних станів, як наголошує В.А. Васильєв, слідчий у зіставленні формулює такі типові запитання:

- Які індивідуально-психологічні особливості підслідної особи?
- Які особливості особистих стосунків підслідної особи і жертви?
- Як виявлені особисті характеристики могли вплинути на особливості поведінки підслідної особи в досліджуваній ситуації?
- В якому психологічному стані перебувала підслідна особа в момент скоєння злочину?
- Чи перебувала підслідна особа у стані фізіологічного афекту або в іншому емоційному стані, що суттєво вплинуло на її поведінку? [1, с. 543-544].

Таким чином, призначення експертиз є однією з найбільш розповсюджених форм опосередкованого використання спеціальних знань при розслідуванні умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання. У ході їх проведення слідчими з'ясовуються обставини щодо події злочину, характеру дій кожного учасника події, а також відомості, що мають тактичне значення.

Список використаних джерел:

1. Васильєв В. А. Фізіологічний афект слід відрізнити від патологічного, який розглядається як гострий короточасний психічний розлад, що виник раптово / В. А. Васильєв // Юридическая психология. – № 5. – 2011. – С. 32-37.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : прийнятий Верховною Радою України Законом №4651-VI від 13.04.2012 р. ; відп. за вип. В. А. Прудников. – Х. : Право, 2016. – 392 с.
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України // за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – Київ: Канон: АСК, 2002. – 1045 с.
4. Первомайський В. Б. Методичні засади експертної діагностики короточасних афективних станів у кримінальному процесі: методичні рекомендації / В. Б. Первомайський, В. Р. Ілейко, А. В. Каніщев. – К., 2010. – 28 с.
5. Справа № 454/1885/15-к, Архів Сокальського районного суду Львівської обл., 2015 рік.

УДК 343.13

О. А. Нагорнюк-Данилюк

аспірантка

(Національна академія

внутрішніх справ України, м. Київ)

ПІДСТАВИ ВІДМОВИ СУДУ У ЗАТВЕРДЖЕННІ УГОД ПРО ПРИМИРЕННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Орієнтація кримінальної процесуальної політики нашої держави на гарантування максимально повного захисту прав неповнолітнього в кримінальному провадженні актуалізує необхідність пошуку нових та вдосконалення існуючих механізмів вирішення кримінального правового конфлікту. Одним із таких механізмів, який представляє науковий і практичний інтерес, є інститут угоди про примирення.

Нашим завданням є визначення найбільш поширених підстав відмови суду у затвердженні угод про примирення у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх та висловлення пропозицій щодо шляхів подальшого вдосконалення правового регулювання інституту угод про примирення.

З аналізу ухвал суду, постановлених за результатами розгляду угод про примирення у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх, нами встановлено наступні найбільш поширені підстави відмови суду у затвердженні угоди про примирення у таких провадженнях: неможливість виконання неповнолітнім узгодженого сторонами в угоді про примирення покарання у зв'язку з відсутністю у неповнолітнього власного доходу [1]; умови угоди порушують інтереси неповнолітнього обвинуваченого, оскільки узгоджена сторонами міра покарання виходить за межі загальних засад призначення покарання, встановлених законом України про кримінальну відповідальність [2]; угода про примирення не підписана законним представником неповнолітнього (законний представник брав участь у судовому розгляді та просив суд затвердити угоду про примирення) [3]; укладення угоди про примирення без участі захисника неповнолітнього обвинуваченого [4]; неявка у судове засідання, під час якого розглядається угода про примирення, сторони (потерпілого або законного представника неповнолітнього обвинуваченого) [5].

Проведений нами аналіз засвідчив, що частіше за все відмова суду у затвердженні угоди про примирення у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх обумовлюється недоліками, укладеної сторонами угоди про примирення, що передана на затвердження до суду. Недоліки угоди про примирення, які є підставою для відмови суду у її затвердженні, можна умовно поділити на дві групи: недоліки змісту угоди (неможливість виконання неповнолітнім узгодженого сторонами в покарання, умови угоди порушують

інтереси неповнолітнього обвинуваченого тощо); недоліки форми угоди (угода не підписана законним представником неповнолітнього чи його захисника тощо).

На наш погляд, наявність на практиці зазначених вище недоліків змісту та форми угоди про примирення, що укладається у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх, та є підставою для відмови судом у затвердженні угоди зумовлена низьким рівнем правової культури суспільства та відсутністю знань у сторін кримінального провадження в сфері права.

Крім того, вважаємо, що існуванню частини з них можливо було б запобігти за умови здійснення прокурором попереднього розгляду укладеної сторонами угоди про примирення до направлення її разом з обвинувальним висновком до суду. Підтримуючи позицію вчених [6; 7] щодо необхідності розширення повноважень прокурора в контексті укладення угоди про примирення у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх, на нашу думку у КПК України доцільно закріпити обов'язок прокурора здійснювати нагляд за укладенням угоди про примирення між потерпілим та неповнолітнім підозрюваним (обвинуваченим), що сприятиме усуненню недоліків під час укладення угоди про примирення у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх, а разом з тим зменшення кількості відмов суду у затвердженні таких угод.

Ще однією поширеною підставою відмови суду у затвердженні угоди про примирення у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх є встановлення судом факту ініціювання укладення такої угоди та підготовки її проекту слідчими [8; 9]. Зазначена обставина, в першу чергу, обумовлена невизначеністю правового статусу особи, яка може виступати медіатором, на необхідності правової регламентації якого неодноразово наголошували науковці та практичні працівники.

Окремої уваги заслуговує питання можливості оскарження ухвали суду про відмову в затвердженні угоди про примирення, що є предметом широкої наукової дискусії [7; 10]. На сьогоднішній день КПК України такої можливості не передбачає, більше того в ч. 8 ст. 474 КПК України закріплюється заборона повторного звернення з угодою про примирення в одному кримінальному провадженні. Таким чином, можна стверджувати, що неможливість оскарження ухвали суду про відмову у затвердженні угоди про примирення разом з неможливістю повторного звернення з такою угодою в одному кримінальному випадку, на практиці призводить до обмеження права потерпілого та підозрюваного (обвинуваченого) на примирення в кримінальному провадженні, що в свою чергу негативно позначається на тенденції застосування альтернативних механізмів вирішення кримінального правового кон-

флікту та свідчить про здебільшого каральну реакцію на злочини неповнолітніх. З урахуванням зазначеного, вважаємо обґрунтованою пропозицію щодо необхідності надання можливості учасникам кримінального провадження права на оскарження ухвали суду про відмову у затвердженні угоди про примирення, у зв'язку з чим пропонуємо внести зміни до ч. 7 ст. 474 КПК України.

Підсумовуючи відзначимо, що проведений нами аналіз підстав відмови суду у затвердженні угод про примирення у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх засвідчив необхідність подальшого удосконалення цього інституту з метою реального забезпечення прав неповнолітніх під час здійснення кримінального провадження.

Список використаних джерел:

1. Ухвала Писарівського районного суду Сумської області у справі № 575/1187/15-к від 18.12.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/54416567> . – Назва з екрана.

2. Ухвала Вишгородського районного суду Київської області у справі №363/492/15-к від 17.03.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44076165> . – Назва з екрана.

3. Ухвала Богуславського районного суду Київської області у справі №358/601/14-к від 14.05.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38652931> . – Назва з екрана.

4. Ухвала Свалявського районного суду Закарпатської області у справі №306/458/16-к від 14.04.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57156126> . – Назва з екрана.

5. Ухвала Широківського районного суду Дніпропетровської області у справі №197/983/16-к від 08.09.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/61370890> . – Назва з екрана.

6. Тітко І. Нормативне забезпечення та практика реалізації приватного інтересу в кримінальному процесі України : [монографія] / І. Тітко. - Х. : Право, 2015. - 448 с.

7. Лесяк О. Угода про визнання винуватості у кримінальному процесі України: автореф. дис.. ...канд. юрид. наук: 12.00.09 / О. Лесяк. - Київ, 2015. - 20с.

8. Ухвала Ізмаїльського міськрайонного суду Одеської області у справі № 500/6511/14-к від 31.10.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/48306582>. – Назва з екрана.

9. Ухвала Краснокутського районного суду Харківської області у справі № 627/601/13-к від 10.06.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31761600>. – Назва з екрана.

10. Хавронюк М. «Правопрокуроррря» або деякі проблеми угоди про визнання винуватості / М. Хавронюк // Юридичний вісник України. - 2012. - №28 (889). - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://cppr.org.ua/index.php/2011-07-05-15-26-55/2011-07-22-11-18-16/637>.

УДК 342.8

В. Ф. Нестерович

доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри
*(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка,
м. Северодонецьк)*

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИБОРЧОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

Помітне місце у системі захисту виборчого права в Україні належить цивільно-правовій відповідальності за його порушення. Цивільно-правова відповідальність за порушення виборчого права визначається Конституцією України [1], Цивільним кодексом України [2], Законами України «Про Центральну виборчу комісію» [3], «Про Державний реєстр виборців» [4], «Про вибори Президента України» [5], «Про вибори народних депутатів України» [6] та «Про місцеві вибори» [7] тощо. Підставою для настання цивільно-правової відповідальності є порушення особистих немайнових та майнових відносин, які пов'язані з підготовкою та проведенням виборів. Цивільно-правова відповідальність полягає у застосуванні державного примусу до правопорушника шляхом позбавлення особи певних благ чи покладення на неї обов'язків майнового характеру [8, с. 100].

Цивільно-правова відповідальність за порушення виборчого права в Україні має п'ять особливостей:

1) цивільні правопорушення у сфері виборчого права на відміну від подібного роду злочинів чи адміністративних правопорушень не мають чітко визначеного переліку у Цивільному кодексі України, а витікають передусім з укладених цивільно-правових договорів та конкретних цивільно-правових відносин, що пов'язані з підготовкою та проведенням виборів;

2) до правопорушника застосовуються переважно заходи майнового характеру, які стягуються на користь потерпілої особи. Навіть заподіяна під час підготовки та проведення виборів моральна шкода зазвичай відшкодовується потерпій особі грішми або іншим майном незалежно від майнових втрат. Відтак немайновий характер цивільно-правової відповідальності зустрічається рідко, а якщо і зустрічається, то, як правило, поєднується з майновим відшкодуванням;

3) основна мета цивільно-правової відповідальності за порушення виборчого права полягає передусім у відшкодуванні порушником завданих його діями чи бездіяльністю під час підготовки та проведення виборів збитків, втрат, матеріальної та моральної шкоди потерпій особі;

4) унаслідок вчинення цивільного правопорушення, яке пов'язане з підготовкою та проведенням виборів, окрім збитків, матеріальної та моральної шкоди, потерпілий несе також й електоральні втрати: обмеженість у реалізації суб'єктивного виборчого права, втрата політичною партією або кандидатом підтримки виборців тощо;

5) цивільно-правові санкції здебільшого мають компенсаційний характер та полягають у відновленні майнових та немайнових прав потерпілої особи під час підготовки та проведення виборів. Поновлення порушеного особистого немайнового права зазвичай має публічний характер та доволі часто здійснюється через засоби масової інформації. Вкрай важливим є своєчасне поновлення порушених прав потерпілої особи – до закінчення певного етапу виборчого процесу чи загалом виборів.

Одним з найбільш поширених цивільних правопорушень під час підготовки та проведення виборів є розповсюдження завідомо недостовірних або наклепницьких відомостей про члена виборчої комісії, офіційного спостерігача, політичну партію, кандидата тощо. Факт встановлення розповсюдження такого роду відомостей вирішується у судовому порядку. Відповідно до ст. 277 Цивільного кодексу України фізична особа, особисті немайнові права якої порушено внаслідок поширення про неї та (або) членів її сім'ї недостовірної інформації, має право на відповідь, а також на спростування цієї інформації. Спростування недостовірної інформації здійснюється особою, яка поширила інформацію, та у такий же спосіб, у якій вона була поширена. Поширювачем інформації, яку подає посадова чи службова особа при виконанні своїх посадових (службових) обов'язків, вважається юридична особа, у якій вона працює.

Розмір грошового відшкодування моральної шкоди, відповідно до ч. 3 ст. 23 Цивільного кодексу України, визначається судом залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, а також з урахуванням інших обставин, які мають істотне значення. При визначенні розміру відшкодування враховуються вимоги розумності і справедливості. Більше того, виборче законодавство України окремо передбачає, що політична партія або кандидат мають право звернутися до засобу масової інформації, що оприлюднив інформацію, яку партія або кандидат вважають недостовірною, з вимогою опублікувати їх відповідь [2].

Засіб масової інформації, що оприлюднив відповідний матеріал, не пізніше як через 3 дні після дня звернення з вимогою про відповідь, але не пізніше останнього дня перед днем голосування зобов'язаний надати партії, кандидату, щодо яких поширено недостовірну інформацію, можливість оприлюднити відповідь: надати такий самий ефірний час відповідно на телебаченні чи радіо або опублікувати в друкованому ЗМІ наданий партією чи кандидатом матеріал, який повинен бути набраний таким самим шрифтом і розміщений під рубрикою «відповідь» на тому ж місці шпальти в обсязі не меншому, ніж обсяг повідомлення, що спростовується. Відповідь повинна містити посилення на відповідну публікацію в друкованому засобі масової інформації, передачу на телебаченні, радіо та на інформацію, що спростовується. Відповідь не повинна містити прямих закликів до голосування за або не голосування за певні партії або кандидатів. Відповідь має бути оприлюднена без додатків, коментарів та скорочень і здійснюватися за рахунок засобу масової інформації. Відповідь на відповідь не надається (ч. 5 ст. 64 Закону України «Про вибори Президента України», ч. 13 ст. 74 Закону України «Про вибори народних депутатів України», ч. 6 ст. 60 Закону України «Про місцеві вибори») [5; 6; 7].

Особливим видом цивільно-правової санкції за розповсюдження завідомо недостовірних або наклепницьких відомостей щодо особи під час підготовки та проведення виборів є заборона на поширення такої інформації. Відповідно до ст. 278 Цивільного кодексу України, якщо особисте немайнове право фізичної особи порушене у газеті, книзі, кінофільмі, теле-, радіопередачі тощо, які готуються до випуску у світ, суд може заборонити розповсюдження відповідної інформації. Якщо особисте немайнове право фізичної особи порушене в номері (випуску) газети, книзі, кінофі-

льмі, теле-, радіопередачі тощо, які випущені у світ, суд може заборонити (припинити) їх розповсюдження до усунення цього порушення, а якщо усунення порушення неможливе, – вилучити тираж газети, книги тощо з метою його знищення [2].

Таким чином, цивільно-правова відповідальність за порушення виборчого права в Україні визначається цілою низкою законодавчих актів України та спрямована на захист та відновлення у разі порушення особистих немайнових та майнових відносин, які пов'язані з підготовкою та проведенням виборів. Унаслідок вчинення цивільного правопорушення, яке пов'язане з підготовкою та проведенням виборів, окрім збитків, матеріальної та моральної шкоди, потерпілий несе також й електоральні втрати: обмеженість у реалізації суб'єктивного виборчого права, втрата політичною партією або кандидатом підтримки виборців тощо. Відтак вкрай важливим є своєчасне поновлення порушених прав потерпілої особи – до закінчення певного етапу виборчого процесу чи загалом виборів.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.
3. Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 30 червня 2004 року № 1932-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 36. – Ст. 448.
4. Про державний реєстр виборців: Закон України 22 лютого 2007 року № 698-V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 20. – Ст. 282.
5. Про вибори Президента України: Закон України від 5 березня 1999 року № 474-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 14. – Ст. 81.
6. Про вибори народних депутатів України: Закон України від 17 листопада 2011 року № 4061-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 10. – Ст. 73.
7. Про місцеві вибори: Закон України від 14 липня 2015 року № 595-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 37-38. – Ст. 366.
8. Цивільне право України: Навч. посібник / Ю.В. Білоусов, С.В. Лозінська, С.Д. Русу та інші. – За ред. Р.О. Стефанчука. – К.: Прецедент, 2005. – 448 с.

УДК 343.44

А. О. Нечваль
ад'юнкт кафедри
криміналістики та судової медицини
(Національна академія
внутрішніх справ, м. Київ)

ПРОБЛЕМАТИКА НАДАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ ПРИ ОБШУКУ У ЖИТЛІ ТА ІНШОМУ ВОЛОДІННІ ОСОБИ

Процес реформування кримінального процесуального законодавства України є тривалим, складним, але, разом з тим, не менш необхідним для країни. За цей проміжок часу були внесені суттєві зміни до правового регулювання вітчизняного судочинства з метою його демократизації та приведення у відповідність до міжнародних стандартів. У значній мірі удосконалення законодавства стосується зміцнення гарантій прав особи у кримінальному судочинстві та дієвості засад кримінального провадження.

Однак, незважаючи на традиційну увагу до цієї проблематики, правозастосовна практика свідчить про те, що правове регулювання порядку проведення слідчих (розшукових) дій, які пов'язані з обмеженням конституційних прав особи, не є досконалим і потребує змін та доповнень [3, 144-145].

Обшук, як слідча (розшукова) дія, є однією із підстав визнання права на захист недоторканності житла чи іншого володіння особи, передбаченого ст. 30 Конституції України, не абсолютним. Так як при наявності вмотивованого судового рішення правоохоронні органи мають право входити до житла чи іншого володіння особи не залежно від її волі.

На жаль, непоодинокую є практика виникнення спірних питань в ході проведення обшуку між правоохоронними органами та обшукуваними особами.

Однією із гарантій, що забезпечить належність процесуальної діяльності органів досудового розслідування під час обшуку, є залучення юриста для особи, житло чи інше володіння якої обшукується.

Відповідно до ст. 59 Конституції України, кожен має право на професійну правничу допомогу [1]. Термін «правнича допомога» у національному законодавстві України маловживаний, фактично ним замінено поняття «правова допомога». Проте чи є тотожними та взаємозамінними такі схожі, на перший погляд, дефініції, лишається відкритим питанням, що потребує нормативного закріплення.

У ч. 1 ст. 236 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України зазначено, що для участі в проведенні обшуку може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, представник та інші учасники кримінального провадження. Виходячи зі змісту вищевказаного переліку, надати кваліфіковану правову допомогу може лише захисник, який відповідно до КПК України є адвокатом, що здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію) [2].

Проте, мають місце випадки, коли обшук проводиться відносно осіб, які не набули процесуального статусу учасників кримінального провадження, передбачених ч. 1 ст. 45 КПК України, що унеможливає реалізацію конституційного права особи на професійну правничу допомогу.

Своєрідним вирішенням вищевказаної проблеми було прийняття рішення № 10-2015 від 17 вересня 2015 року Консультативною радою при Генеральній прокуратурі України, яким визнано такою, що не відповідає принципам розумності, добросовісності та справедливості, існуючу практику органів, які здійснюють досудове розслідування, щодо відмови у допуску до участі в проведенні обшуків (оглядів) адвокатів та/або законних представників осіб, які є власниками та/або фактичними володільцями обшукуваного житла (іншого володіння). У зв'язку із цим Консультативна рада й звернулася до Генерального прокурора України з проханням видати відповідне методичне роз'яснення для нижчестоящих прокурорів.

У відповідь на вказане звернення 22 лютого 2016 року в. о. генерального прокурора України було підписано лист № 0416-36вих-820кв-16, в якому керівникам регіональних прокуратур було доручено вжити заходів для недопущення фактів незаконної відмови адвокатам брати участь у проведенні обшуків та інших слідчих дій. Вказане дає зрозуміти, що відмова у допуску адвоката до участі в обшуку не є поодиноким і, по суті, набула ознаки системної проблеми, що потребує розв'язання [4].

Таким чином, при обшуку житла чи іншого володіння особи постає проблема неналежного забезпечення права на професійну правничу допомогу, про що свідчать чисельні рішення Європейського Суду з прав людини щодо дотримання статті 8 Конвенції про

захист прав людини та основоположних свобод (зокрема, «Ратушна проти України», «Поліщук проти України», «Васильчук проти України», «Головань проти України» тощо). Вище вказані рішення та листи Генеральної прокуратури України, на нашу думку, не є належним врегулюванням даної проблеми.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : станом на 30.09.2016 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Офіц. вид. — Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI (ред. від 11 червня 2016 р.) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
3. Верера І. Проблемні питання участі адвоката при проведенні обшуку. / Підприємництво, господарство і право. Кримінальний процес, № 7/2016, – 2016. – С. 143 – 147.
4. Лист Генеральної прокуратури України від 22.02.2016 N 0416-36вих82окв-16, - [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GP16020.html

УДК 343.98

Ю. Ю. Нізовцев

здобувач

(Національна академія

Служби безпеки України, м. Київ)

ЩОДО ПРОБЛЕМНИХ ПИТАНЬ ВІДНЕСЕННЯ ПРОГРАМ ДО ПРОГРАМНИХ ЗАСОБІВ ДЛЯ НЕГЛАСНОГО ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ

22 вересня 2016 року прийнято постанову Кабінету міністрів України № 669 «Деякі питання щодо спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації» [1], якою, зокрема, було віднесено «програмні засоби для негласного отримання інформації» (далі ПЗ НОІ) до спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, за незаконні дії з якими ст. 359 Криміна-

льного кодексу України передбачена кримінальна відповідальність. На думку автора, зазначені положення згаданої Постанови не узгоджені з чинним законодавством, відповідно до якого відповідальність за незаконні дії із шпигунськими програмами (а саме до цього класу шкідливих програм належать ПЗ НОІ; детальніше про шпигунські програми далі за текстом) передбачена ст. 361-1 Кримінального кодексу (далі КК) України [2].

Відповідно до вітчизняного кримінального законодавства, а саме – ст. 361 та ст. 361-1 КК України, шкідливі програмні засоби (далі ШПЗ) – це програмні засоби, призначені для несанкціонованого втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку, що може призвести до витоку, втрати, підробки, блокування інформації, спотворення процесу обробки інформації або до порушення встановленого порядку її маршрутизації.

В залежності від функціональних можливостей виділяють різні типи ШПЗ, серед яких і так звані шпигунські програми (англ. spyware [3]), названі так тому, що дозволяють приховано, без відома та дозволу користувача, отримувати інформацію з його комп'ютера (тобто, «шпигувати»). Дії шпигунських програм порушують таку важливу властивість інформації, як конфіденційність – властивість інформації, яка полягає в тому, що інформація не може бути отримана неавторизованим користувачем і/або процесом [4], і, як наслідок, призводять до витоку інформації. Виток інформації – результат дій, внаслідок яких інформація в системі стає відомою чи доступною фізичним та/або юридичним особам, що не мають права доступу до неї [5]. Або іншими словами, витік інформації – неконтрольоване поширення інформації, яке призводить до її несанкціонованого одержання [6].

Як вже зазначалося вище, ПЗ НОІ отримує інформацію без відома і згоди суб'єкта цієї інформації. Тобто, таке отримання інформації є несанкціонованим цим суб'єктом. Отже, і ПЗ НОІ, і шпигунські програми (які є різновидом ШПЗ) дозволяють несанкціоновано отримувати інформацію. Таким чином, ПЗ НОІ та шпигунські програми фактично є одним і тим самим.

У такій ситуації, якщо визнати, що ПЗ НОІ та ШПЗ є різними, не пов'язаними класами програм, виникає протиріччя. Норми КК України відносять шпигунську програму до ШПЗ, а постанова КМУ № 669 цю саму програму відносить до ПЗ НОІ. Вказаний випадок відомий у теорії права та має назву «ієрархічна (субордина-

ційна) колізія у законодавстві». Колізії в законодавстві – суперечності або розбіжності між нормами права, закріпленими у приписах нормативно-правових актів, що регулюють однакові правові відносини і виявляються в процесі їх застосування компетентними органами і уповноваженими посадовими особами. Ієрархічна (субординаційна) колізія виникає унаслідок введення в дію суперечних один одному нормативно-правових актів з того ж самого питання різними ієрархічно супідрядними державними органами. Правилком подолання цієї колізії слугує принцип: у разі розбіжностей нормативно-правових актів з того ж самого питання застосовуються норми того акту, що має більш високу юридичну силу [7]. Вища юридична сила закону відносно постанов КМУ закріплена у Конституції України, відповідно до ч. 3 ст. 113 якої Кабінет Міністрів України у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, а також указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України [8]. Отже, у вказаному випадку вищу силу мають положення КК України і саме вони повинні бути застосовані судом.

Слід зазначити, що протиріччя можуть виникнути ще на етапі досудового розслідування, а саме при проведенні судових експертиз. Суть протиріччя полягає у тому, що за висновком комп'ютерно-технічної експертизи шпигунська програма може бути віднесена до ШПЗ, а експертиза спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації ту саму програму віднесе до ПЗ НОІ. При цьому слід зазначити, що висновки комп'ютерно-технічної експертизи можуть надати експерти Національної поліції, Міністерства юстиції та СБ України, а висновок експертизи спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації – лише експерти СБУ. Таким чином не виключеним є випадок, коли в одному кримінальному провадженні декілька експертів встановлять належність програми до ШПЗ, і лише один (від СБУ) буде стверджувати, що вона відноситься до ПЗ НОІ. Отже, перед слідством постане проблема коректної кваліфікації складу злочину.

На думку автора, щоб запобігти цьому протиріччю, слід визначити, що ПЗ НОІ є вузькоспеціалізованим різновидом ШПЗ. При цьому таке визначення повинно бути закріплене як мінімум у постанові КМУ. Найбільш вірним, на думку автора, було б законодавче закріплення як визначення терміну ПЗ НОІ, так і віднесення його до одного з різновидів ШПЗ. У такому випадку висновки

комп'ютерно-технічної експертизи та експертизи спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації не будуть протирічити один одному, а навпаки, будуть одне одного доповнювати. І як наслідок, буде усунута вказана вище колізія у вітчизняному законодавстві.

Список використаних джерел:

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2016 р. № 669 «Деякі питання щодо спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/669-2016-п>
2. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
3. Michael Sikorski, Andrew Honig. Practical Malware Analysis: The Hands-On Guide to Dissecting Malicious Software/ Michael Sikorski, Andrew Honig. – San Francisco (USA): No Starch Press, Inc., – 2012.
4. Нормативний документ системи технічного захисту інформації (НД ТЗІ) 1.1-003-99 Термінологія в галузі захисту інформації в комп'ютерних системах від несанкціонованого доступу (затверджено наказом Департаменту спеціальних телекомунікаційних систем та захисту інформації Служби безпеки України від 28.04.1999р. № 22.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dsszzi.gov.ua/dsszzi/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=102106&cat_id=46556&ctime=1344502446343
5. Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80/94-вр>
6. Державний стандарт України (ДСТУ 3396.2-97) Захист інформації. Технічний захист інформації. Терміни та визначення. Чинний від 01.01.1998р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tzi.com.ua/478.html>
7. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: Підручник. - 3-тє видання. – К.: Алерта; ЦУП, 2011.-524 с.
8. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

УДК 343.985

О. В. Одерій

доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінально-
правових дисциплін та судових експертиз
(Донецький юридичний інститут
МВС України, м. Кривий Ріг)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПЛАНУВАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ

Планування є важливим засобом організації і керування практичною криміналістичною діяльністю. Її успіх повністю визначається тим, наскільки якісно була проведена попередня аналітична робота з побудови версій.

В той же час, у практиці складання планів щодо перевірки версій спостерігається парадоксальна ситуація. Здавалося б, чим менша за обсягом і гірша за якістю похідна інформація, тим більше має бути «гілок на дереві». Типовою є інша ситуація – чим менше інформації, тим менше версій, а план – як перевернуте дерево. Багатьом слідчим (та оперативним співробітникам) важко підтримувати вольову напругу, регулювати напрям думок, налагодити свідомий контроль над продуктом власної думки [1, с. 141]. У свою чергу криміналісти підкреслювали, що особи, які провадять розслідування, як би прагнуть скоріше відбутися від обов'язкової, але обтяжливої формальності (розумової роботи з дослідження матеріальної обстановки місця події - авт.) і швидше перейти до того, що вони вважають справжньою справою - до допиту свідків [2, с. 9].

Певною мірою підтвердженням такого стану справ є й результати наших досліджень, оскільки 93 % опитаних нами слідчих засвідчило, що на практиці процес планування досудового розслідування дійсно має формальний характер. І хоча слідчі усвідомлюють необхідність планування, проте все ж таки віддають перевагу індивідуальному підходу до цього питання, який (як найпоширеніший варіант) формалізується у складених ними за вільною формою наочних схемах, бо останні, на їх думку, економлять час, адже на відміну від складання плану досудового розслідування, не потребують настільки розумових зусиль і в подальшому легко сприймаються. Іншими словами, означені схеми, по суті, підміняють плани, хоча повинні бути додатками до них. Більше того, під час проведення дослідження ми переконались у тому, що за кримінальними провадженнями (справами) за ст.ст. 246 «Незаконна порубка лісу», 247 «Порушення законодавства про захист рослин», 248 «Незаконне полювання», 249 «Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом»,

які умовно можна назвати «нескладними» у порівнянні з досудовим розслідуванням злочинів, що посягають на екологічну безпеку, - навіть не планів, не схем не складалось або така діяльність мала формальний характер.

Разом з тим, нормативне планування розслідування закріплено на рівні відомчих правових актів. Зокрема, у п. 2.4 Інструкції з організації діяльності органів досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України, затвердженого Наказом МВС України від 09.08.2012 № 686, де зазначено, що слідчий *планує* свою роботу таким чином, щоб забезпечити своєчасність виконання необхідних слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій у всіх кримінальних провадженнях, в яких він проводить досудове розслідування. З цієї метою він складає загальний календарний *план-графік* роботи в усіх кримінальних провадженнях, а також *плани* розслідування кожного кримінального провадження [3]. У свою чергу в Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень, затверджений Наказом МВС України від 14.08.2012 № 700, зазначено, що матеріали оперативно-розшукових справ (надалі – ОРС) розглядаються під час оперативної наради за участю начальників оперативного, слідчого підрозділів та працівників, які брали участь у їх підготовці, для визначення повноти зібраних матеріалів та наявності підстав для реєстрації в ЄРДР. Одночасно розробляється *план* заходів з реалізації матеріалів ОРС, який затверджують начальники слідчого та оперативного підрозділів [4]. Саме з цих підстав представники слідчих управлінь завжди реагують на відсутність планів (календарних, за конкретним кримінальним провадженням та ін.) у слідчих або формальний підхід до їх складання, визначаючи це як недолік.

Викладені обставини є наслідком недостатнього розуміння слідчими позитивних сторін планування, що є хибною позицією, оскільки лише повноцінне планування може бути запорукою якісного проведення як слідчих (розшукових) та негласних (розшукових) дій, так і досудового розслідування загалом. Займаючи центральне місце в організації розслідування злочинів, головною функцією планування розслідування є прийняття і практичне здійснення організаційно-управлінських рішень. Планування будь-якої діяльності має низку переваг, оскільки дозволяє керувати складними процесами, організує та контролює їх. Крім того: 1) плановість тягне за собою раціональність, організованість, дисциплінованість, гармонійність та пропорційність діяльності, а отже, й високу ефективність; 2) планування дозволяє: а) побачити картину цілісної концепції; б) чітко визначити черговість завдань; в) поетапно розгорнути програму діяльності; г) визначити місце

кожного суб'єкта в реалізації загальних завдань. Тобто, завдяки плануванню упорядковується процес розслідування злочину, а в разі реалізації правильно складеного плану починає діяти закон економії часу. В іншому разі, недооцінка питань планування та організації розслідування на практиці призводить до цілої низки негативних обставин, а саме: 1) необґрунтованого подовження строків розслідування; 2) хаотичності й непослідовності проведення слідчих дій та оперативно-розшукових заходів; 3) неефективного використання людських і матеріальних ресурсів; 4) відсутності взаємодії між органами і службами, що беруть участь у розслідуванні; 5) відсутності наукової організації роботи й керівництва; 6) порушення процесуальних норм; 7) низької якості досудового слідства [5, с. 115].

Таким чином, питання планування є тим елементом у системі організації розслідування злочинів проти довілля, корисність якого недооцінюють практичні співробітники. виправлення такої ситуації на краще потребує спрямування діяльності слідчого на відповідальне ставлення до процесу планування (як і до організації розслідування загалом), усвідомлення його позитивної ролі та орієнтування на використання під час такої діяльності тих здобутків, які в достатній мірі викладені в науковій і навчально-методичній літературі [6; 7; 8; 9; 10].

Правильно організоване планування дозволяє проводити розслідування цілеспрямовано, послідовно, дисциплінує слідчого, спонукає його закінчити слідство в установлені законом строки, забезпечує повноту та об'єктивність слідства, сприяє одержанню максимуму ефекту за найменших витрат слідчим часу, сил і коштів.

Список використаних джерел:

1. Гармаев Ю. П. Проблемы создания криминалистических методик расследования преступлений: теория и практика / Ю. П. Гармаев, А. Ф. Лубин. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2006. – 303 с.
2. Голунский С. А. Техника и методика расследования преступлений / С. А. Голунский, Г. К. Рогинский. – М. : [б. и.], 1934. – Вып. 4. – 29 с.
3. Про організацію діяльності органів досудового розслідування МВС України : наказ МВС України від 9 серп. 2012 р., № 686 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 84. – Ст. 3408.
4. Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень : наказ МВС України від 14 серп. 2012 р., № 700 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 84. – Ст. 3408.
5. Хань Г. А. Планування розслідування як основа оптимізації слідчої діяльності / Г. А. Хань // Вісник Луганського ін-ту внутрішніх справ МВС України. – 2000. – Вип. 4. – С. 110–116.

6. Хань Г. А. Теоретичні засади планування та організації розслідування злочинів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Г. А. Хань. – Х., 2007. – 20 с.

7. Теория и практика планирования расследования преступлений : учеб. пособие / В. В. Бирюков, О. Б. Мельникова, Р. Н. Шехавцова, И. В. Попов. – Луганск : РИО ЛАВД, 2002. – 72 с.

8. Теория и практика планирования расследования преступлений : учеб. пособие / В. В. Бирюков, О. Б. Мельникова, Р. Н. Шехавцова, И. В. Попов. – Луганск : РИО ЛАВД, 2002. – 72 с.

9. Ларин А. М. Расследование по уголовному делу: планирование, организация / А. М. Ларин. – М. : Юрид. лит., 1979. – 223 с.

10. Литвинов А. Н. Прогнозирование и планирование в криминалистике / А. Н. Литвинов, Р. А. Степанюк ; под общ. ред. В. И. Гаенко. – М. : ЮРКНИГА, 2004. – 160 с.

УДК 351.74

М. В. Остренко

студент 7 курсу
факультету № 2

*(Національна академія,
внутрішніх справ, м. Київ)*

АНАЛІЗ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ОРГАНАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

На сучасному етапі розвитку суспільства нашої держави виникає потреба в забезпеченні дотримання прав і свобод кожної людини та громадянина не зважаючи на статеву, релігійну, расову чи мовну приналежність, оскільки в історичний період знецінення людського життя даному питанню надається першочерговість. Необхідно зазначити, що в країні за останні два роки збільшилася кількість дорожньо-транспортних пригод зі смертельними наслідками, злочини насильницького характеру із застосуванням зброї та проти власності, що вказує саме на недоцільність застосування традиційних форм ведення правоохоронної діяльності в сучасному суспільстві. Окрім застарілих форм ведення захисту законних прав та інтересів людини і громадянина, підвищують ризик стати постраждалим прогалини в сучасному законодавстві, в тому числі й кримінально-процесуальному незалежно від соціального статусу громадянина.

Мета нашого дослідження полягає у тому, щоб дослідити особливості національного діючого законодавства основних правоохоронних органів, на які покладені обов'язки із захисту прав та свобод людини і громадянина.

Об'єктом дослідження є національне законодавство України з питань регулювання захисту і дотримання правоохоронної діяльності в сучасних умовах.

Відповідно до ст. 27 Конституції України, кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави - захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань. Діючою нормою, визначеною основним законом, не було вказано конкретного механізму захисту своїх прав і свобод [1]. Таким чином, основна роль в захисті прав і свобод покладається на державні органи, насамперед на органи Національної поліції України. До основних її завдань відносять: забезпечення публічної безпеки і порядку; охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; протидія злочинності, тощо. Виходячи з покладених на органи Нацполіції завдань відокремлюють відповідні поліцейські заходи, а саме: превентивні заходи, заходи примусу, а також вживає заходів реагування на правопорушення, визначені Кодексом України про адміністративні правопорушення та Кримінальним процесуальним кодексом України, на підставі та в порядку, визначених законом. Нетрадиційним завданням національної поліції на сьогоднішній час виглядає «інститут поліцейського піклування», який раніше не було явно передбачено в попередніх законах та підзаконних актах [2].

В Наказі МВС від 02.07.2015 за № 796 «Про затвердження Положення про патрульну службу МВС» передбачено ряд повноважень та першочергових дій задля вирішення проблемних питань з охорони публічного порядку та безпеки, що входять до превентивних заходів поліцейських. До них належать цілодобове патрулювання території обслуговування з метою забезпечення належної охорони громадського порядку, громадської безпеки та контролю за дотриманням правил дорожнього руху, забезпечення його безпеки. У разі необхідності здійснює регулювання дорожнього руху; перше реагування на повідомлення про правопорушення, надання невідкладної допомоги; своєчасне реагування на повідомлення про вчинення правопорушень, а також з метою надання допомоги громадянам. Надає невідкладну допомогу потерпілим від нещасних випадків, правопорушень, аварій, пожеж та інших надзвичайних ситуацій до прибуття на місце компетентних служб; самостійне виявлення правопорушень; припинення правопорушень; затримання правопорушників та доставлення їх до підрозділів органів внутрішніх справ; охорону місця події; співпраця з іншими структурними підрозділами органів внутрішніх справ та спілкування і співпраця із суспільством [4].

Необхідно відокремити від інших повноважень поліцейських так зване «затримання правопорушників», тобто фактичне обмеження

окремих фізичних осіб свободи пересування. Дане повноваження являє собою як способом забезпечення безпеки оточуючих так і затриманої особи, так і припинення протиправних дій окремих осіб й подальші скоєння злочини даними особами. Працівники поліції в разі застосування затримання в силу специфіки законодавства викликають на себе підвищену увагу контролюючих та правозахисних органів, хоча й самі входять до категорії цих органів [5].

Згідно з нормами Кримінально-процесуального законодавства України відповідно до ст.208 уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі; уповноважена службова особа, слідчий, прокурор може здійснити обшук затриманої особи з дотриманням правил, передбачених КПК України; уповноважена службова особа, що здійснила затримання особи, повинна негайно повідомити затриманому зрозумілою для нього мовою підстави затримання та у вчиненні якого злочину він підозрюється, а також роз'яснити право мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти нього, негайно повідомити інших осіб про його затримання і місце перебування відповідно до положень статті 213 КПК України, вимагати перевірку обґрунтованості затримання, тощо [3].

Таким чином, проаналізуючи основні норми законних та підзаконних актів ми переконалися в очевидній повторюваності та дублюванні повноважень та прав працівників поліції під час виконання службових обов'язків з метою забезпечення правоохоронної діяльності. Тож, на думку автора потрібно оптимізувати сучасне законодавство в сфері забезпечення прав і свобод людини і громадянина та чітко відокремити діяльність органів, що виконують діяльність в правоохоронній, правозахисній та контролюючо-наглядових сферах.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.07. 1996 р. // Відомості Верховної Ради України.-1996.- №30.- ст. 141.
2. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015р. //http: //zakon.rada.gov.ua/.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. - 2013. № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88
4. Наказ МВС № 796 «Про затвердження Положення про патрульну службу МВС» від 02.07.2015р. //http: //zakon.rada.gov.ua/.
5. Кузніченко С.О. Адміністративний примус у змісті надзвичайних правовий режимів // Держава і право. – 2014. – № 15. – С. 223–229.

УДК 343.985

К. М. Пантелєєв

кандидат медичних наук, доцент,
професор кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
*(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро)*

ОСОБЛИВОСТІ УЧАСТІ СПЕЦІАЛІСТІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ ТРУПА

Правильно проведений огляд предметів одягу трупа на місці їх виявлення може дати важливі дані для з'ясування обставин події. У той же час недоліки, допущені при огляді одягу, нерідко надалі виявляються непоправними і можуть значно утруднити чи навіть унеможливити відповідь на ряд питань, що цікавлять слідство. Це пояснюється тим, що при подальшому дослідженні одягу в морзі і лабораторії експерту нерідко представляється вже змінена в порівнянні з первісною картина наявних на ньому ушкоджень.

Огляд одягу трупа на місці його виявлення слідчий проводить за участю судово-медичного експерта, як правило, наступним чином. Зовнішній стан одягу має суттєве значення для встановлення механізму події, тому після опису в протоколі огляду положення трупа відносно певних об'єктів, його пози, без її змінювання фіксуються тип, фасон, стан вбрання, наявність або відсутність на ньому окремих елементів, розривів, нашарувань, його відповідність розмірам потерпілого, тощо. Особливо докладно описують основні частини одягу у випадках виявлення невідомого трупу; фіксують наскільки туго зав'язана краватка, пояс, наявність коштовних прикрас. Потім труп перевертається, одяг досліджується з протилежного боку, в тому числі й на наявність сторонніх мікрооб'єктів, вивчається зміст кишень, по черзі всі елементи вбрання знімають. Крім того, ще фіксують відповідність верхніх та нижніх елементів одягу, його запах, ступінь вологості, локалізацію, розміри та колір плям, ступінь просочення ними тканини, наявність бирок про місце виготовлення. В протоколі відмічається будь-який безлад в одязі. Коли одяг піднята, зім'ята, зміщена, це може вказувати на боротьбу (самозахист), передсмертні рухи пораненого, переміщення трупу. Якщо тіло волочили по землі, утворюються горизонтальні згини одягу, забруднені з зовнішньої сторони та цілком чисті у складках. Наявність вбрання не по зросту, яке явно не підходить по розмірах потерпілому, різка різниця в якості верхнього та нижнього одягу також відмічається в протоколі, бо це може свідчити про певні факти, наприклад, що вся або

окремі частини одяжі належали іншій людині. Треба також фіксувати наявність на одязі слідів крові, сперми, сечі, слини, каала і т.п., бо їх вид, форма, напрямок, розмір, колір, розташування, ступінь просочування ними тканини дозволяє зробити відповідні висновки. Сліди сперми можуть вказувати на наявність статевого акту; виділення каалу, сечі характерні при асфіксії; розташування та напрямок слідів крові може вказувати на положення тіла при спричиненні ушкоджень; сильне просочування кров'ю окремих частин одягу та значна довжина таких потоків свідчить про тривале перебування тіла в певному положенні. Забруднення одяжі потерпілого певними матеріалами, наявність тих або інших запахів іноді вказує на професійну приналежність її власника. Якщо окремі частини одягу зняті та знаходяться поряд з трупом, вони також ретельно оглядаються, оскільки це може дозволити з'ясувати окремі обставини події, наприклад, при вчиненні самогубства із застосуванням рушниць взуття з однієї ноги може бути знятим з метою натискання курка пальцем.

Умови, при яких відбувається огляд трупа і його одягу на місці події, як правило, не дозволяють виявляти всі деталі ушкоджень. Завданням судово-медичного експерта тому є одержання загального орієнтування в розташуванні і характеру ушкоджень і кваліфіковане вилучення пошкоджених предметів одягу для направлення їх на детальне лабораторне дослідження.

Перш ніж знімати предмети одягу з трупа, необхідно встановити відповідність пошкоджень одягу ушкодженням на трупі, а також напрямок волокон у краях пошкоджень на одязі.

Огляд предметів одягу провадиться в тім порядку, у якому вона надіта на трупі. При цьому приймаються міри до того, щоб не загубити важливі речові докази: стріляні кулі та їх частки, дробини, кісткові уламки, осколки скла й ін. У першу чергу це має значення при вогнепальних ушкодженнях, де дані предмети можуть бути виявлені як навколо вхідних, так і вихідних отворів, причому найчастіше на предметах одягу з щільних, товстих і особливо багатошарових матеріалів.

Осколки скла іноді можна знайти при автотравмах.

В області вхідних вогнепальних отворів можуть бути виявлені осколки обolonки і сердечника кулі. Останні утворюються при ураженнях деякими кулями спеціального призначення, а також і при ураженнях звичайними кулями після попереднього подолання ними відповідної перешкоди, що веде до їх деформації і розриву на шматки. Такі осколки можуть знаходитися як на поверхні одягу навколо вхідного отвору, так і упровадженими в її матеріал, а при ушкодженнях багатошарового одягу – розташовуватися

його внутрішніх шарах. При огляді одягу необхідно витягнути всі осколки кулі, тому що вони самі по собі можуть стати важливими речовими доказами, описати розміри і розташування щодо центра основного вхідного отвору всіх ушкоджень від окремих осколків.

Порядок виявлення і вилучення перерахованих об'єктів повинен бути зафіксованим слідчим у описовій частині протоколу огляду місця події, що стосується огляду трупа. Щоб уникнути втрати осколків доцільно помістити труп перед його оглядом на відповідних розмірів брезент або інші придатні предмети, як, наприклад, носилки, простирадла, ковдри й ін. Ці ж предмети охористовуються при транспортуванні трупа в секційну залу, охороняючи його від сторонніх забруднень.

При огляді одягу на місці події доцільно фіксувати в протоколі наступні дані:

- 1) найменування наявних на трупі предметів одягу з вказівкою їх кольору;
- 2) стан одягу на трупі (розстебнутий і т.д.);
- 3) наявність забруднень чи виділень людини і їх розташування;
- 4) наявність ушкоджень.

Знятий з тіла одяг з ушкодженнями ні в якому разі не треба після огляду знову надягати на труп, як це іноді практикується. Також неприпустимим є й огляд одягу без зняття його з тіла, тому що це неминуче призводить до пропущення важливих деталей, а також забруднення одягу з важливими для подальших досліджень слідами при перекиданні трупа під час огляду і подальшому транспортуванні його в секційну залу.

Не можна погодитися з думкою К.І. Татієва (1928) та І.В. Скопіна (1955), що транспортування оголеного трупа призведе до повної зміни картини в області ушкоджень. Останнє втім чи іншому ступені неминуче як при транспортуванні одягнутого, так і роздягнутого трупа; істотно, однак, що в першому випадку змінам і забрудненням обов'язково піддаються й ушкодження на одязі, а в другому – вони зберігаються на одязі у своєму первісному вигляді. Труп же після зняття одягу може бути загорнутий, наприклад, у простирадло.

Одяг до моменту його дослідження в лабораторії піддається численним механічним впливам, особливо якщо він не знятий з трупа. Це буває при огляді трупа на місці події, перенесенню трупа з місця події на транспорт, при транспортуванні внаслідок тривалого впливу поштовхів і зіткнення поверхні одягу зі стінками кузова транспорту і матеріалом, у який загорнуто труп, при перене-

сенні трупа в морг і роздяганні його перед судово-медичним дослідженням.

При огляді вогнепальних ушкоджень особливу увагу варто приділяти відкладенням порохових зерен та їх часток, тому що тільки на місці події судово-медичний експерт бачить повну картину їх розташування навколо вхідного отвору. Велика їх частина утримується на одязі неміцно і легко надалі губиться, що приводить до зміни вигляду області вхідного вогнепального отвору.

Через відсутність надійних методів запобігання від опадання порохових зерен та їх часток з поверхні одягу при огляді його на місці події необхідно ретельно досліджувати поверхню навколо вхідних отворів та у випадку виявлення порохових відкладень вимірювати діаметр таких відкладень і сфотографувати загальний вид поверхні навколо вхідного отвору.

Доцільно вилучити, помістивши в пробірку, кілька зерен пороху, але тільки в тому випадку, якщо вони неміцно тримаються на поверхні одягу. Таке вилучення залишків пороху відповідно відображається слідчим у протоколі огляду місця події, а самі вилучені зерна пороху направляються на лабораторне дослідження разом із предметами одягу. Відкладення кіптяви від пострілу більш міцно утримуються на одязі, ніж залишки порохових зерен. Частковій зміні, змазуванню може піддаватися зазвичай тільки кіптява димного пороху, що має вигляд шару пухких накладень. У протоколі огляду вказують діаметр відкладень кіптяви, її колір.

Підсумовуючи, зазначимо, що опис на місці події характеру ушкоджень одягу, їх форми, розмірів, характеру країв тощо не відрізняється від їх опису при дослідженні в лабораторних умовах, тільки проводиться менш детально. Огляд на місці події ушкоджень одягу потерпілих іноді самостійно, звичайно ж у сукупності з іншими даними, нерідко дозволяє цілком відновити картину часом загадкового ходу події.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : прийнятий Верховною Радою України Законом №4651-VI від 13.04.2012 р. / відп. за випуск В. А. Прудников. – Х. : Право, 2012. – 392 с.
2. Пантелеев К. М. Медико-криміналістична експертиза при розслідуванні злочинів, пов'язаних з тілесними ушкодженнями чи смертю особи : навч. посібник / К. М. Пантелеев, О. В. Лускатов; заг. ред. С. І. Мінченко. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. – 292 с.
3. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підруч. / Салтевський М. В. – К. : Кондор, 2005. – 588 с.

УДК 343.985

О. М. Пилипенко

здобувач кафедри
загальноюридичних дисциплін
(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка,
м. Северодонецьк)

ВІДОМОСТІ ЩОДО ОБСТАНОВКИ ЗЛОЧИНУ У СТРУКТУРІ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ НЕЗАКОННОЇ ПОРУБКИ ЛІСУ

Важливим елементом криміналістичної характеристики незаконної порубки лісу є обстановка вчинення злочину. Вона детермінує формування злочинного умислу, деякі характеристики особи злочинця, а також вибір способу, засобів та знарядь злочину.

Проведене нами дослідження вказує на доцільність включення до обстановки вчинення незаконної порубки лісу відомостей щодо місця, часу, природно-кліматичних та метеорологічних умов вчинення злочину. Розглянемо їх зміст більш детально.

Місце вчинення злочину. Криміналістичне значення місця вчинення злочину обумовлено наявністю на ньому слідів суспільно небезпечного діяння, які мають причинно-наслідкові зв'язки із злочинцем, потерпілим, знаряддями злочину та іншими носіями інформації, котрі цікавлять слідство [2, с. 156]. Місце вчинення злочину не тільки впливає на вибір злочинцями способів злочину, а в деяких випадках й прямо залежить від способу, часу та інших обставин вчинення злочину.

Аналіз слідчої та судової практики, статистичних даних дозволяє стверджувати, що у більшості випадків місцем незаконної порубки є ліс, із характерними для нього властивостями – наявністю великої сукупності лісової рослинності, органічним зв'язком рослинності із землею, зімкнутістю крон (верхівок) дерев.

Безпосередньо ділянка місцевості для здійснення незаконної рубки, зазвичай, обирається злочинцями за відповідності таким умовам:

- 1) місце повинно бути віддаленим від проїзних трас для уникнення виявлення факту вчинення незаконної порубки;
- 2) необхідна наявність придатних для проходження транспорту ділянок місцевості задля вивозу деревини;

3) на ділянці повинні рости необхідні багатолітні дерева (цінних або затребуваних на ринку порід);

4) ділянка повинна мати стійкий ґрунт;

5) відсутність постійних перевірок ділянки зі сторони контролюючих та правоохоронних органів.

Місце вчинення незаконної порубки лісу також залежить від віддаленості населених пунктів та проїзних трас, рельєфу місцевості. Як показав аналіз матеріалів кримінальних проваджень, найчастіше незаконні рубки відбуваються:

– у середньому на відстані шість кілометрів від меж населених пунктів (сіл, селищ);

– у середньому на відстані півтора кілометри від узбіч проїзних трас;

– за пагорбами, відносно проїзної частини, або в улоговині між пагорбами (це обумовлено тим, що природні утворення виступають бар'єрами для звуку від бензопили та механізмів, значно їх понижуючи).

Час вчинення злочину. Час характеризує початок, тривалість і закінчення злочину. Зазвичай він виражений в окремих показниках із певним ступенем точності (рік, місяць, день, година). Його криміналістичне значення обумовлено певною вибірковістю дій злочинців у часі, що яскраво спостерігається при вчиненні багатьох злочинів. Відомості про час вчинення злочинів дозволяють точніше оцінювати обставини події злочину та вирішувати інші, пов'язані з цими завдання у кримінальному провадженні (наприклад, звузити коло підозрюваних).

Так, незаконна порубка лісу найчастіше відбувається вранці та вдень. Майже поодинокі випадки вчинення незаконної порубки у вечірній або нічний час доби. Це обумовлено небезпечністю робіт, наявністю шуму від роботи бензопили або транспортного засобу, а також тим фактором, що легальні заготовлювачі лісу, зазвичай, не заготовлюють деревину вночі. У зв'язку із цим, як зауважує О. В. Одерій, незаконні рубки вчинюються в робочі дні в період з 9 до 16 години, а вивіз деревини практично завжди має місце в темну пору доби [3, с. 165]. Подібні відомості наводить також М. О. Васильєва, зазначаючи, що вечірній та нічний час доби частіше використовується злочинцями для завантаження та вивозу незаконно зрубаної деревини [1, с. 62-63].

Проведене дослідження матеріалів кримінальних проваджень дозволяє віднести незаконні рубки до числа «сезонних злочинів». Так, максимальна кількість незаконних рубок припадає на пізню

осінь, зиму, та різко скорочується у весняний період, а в літку такі випадки носять одиничний характер. На цю обставину вказують також і М. О. Васильєва, О. В. Одерій та С. А. Рузметов [1, с. 61; 3, с. 165; 4, с. 22]. Взимку злочинці також використовують підвищену прохідність доріг у зв'язку із заледенінням річок, ставків тощо для доступу до ділянок лісу, недоступних для вантажного транспорту улітку. Це, також, розширює площу лісу, де може проводитися рубка [1, с. 60].

Незаконні порубки лісу вчинюються з урахуванням певних *природно-кліматичних та метеорологічних умов*. Так, дощ і мокрий сніг ускладнюють проїзд до місць незаконної рубки, а також вивезення зрубленої деревини; сильний туман або рясний сніг утруднюють видимість, а наявність сильного вітру не дозволяє точно валити дерева у заданому напрямі, що створює небезпеку для злочинців. Тому, злочинці не вчинюють незаконних порубок при зазначених умовах.

Підсумовуючи викладене зазначимо, що відомості щодо обставинки злочину перебувають у взаємозв'язку та взаємозалежності із іншими елементами криміналістичної характеристики незаконної порубки лісу (предметом посягання, способами та слідами злочину, а також особою злочинця), що дозволяє їх використовувати для побудови слідчих версій, визначення напрямів та організації розслідування.

Список використаних джерел:

1. Васильєва М. А. Первоначальный этап расследования незаконных рубок лесных насаждений (по материалам Дальневосточного региона России) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12 / М. А. Васильєва. – М., 2003. – 208 с.
2. Ермолович В. Ф. Криміналістическая характеристика преступлений / Ермолович В. Ф. – Минск : Алмафєя, 2001. – 241 с.
3. Одерій О. В. Теорія і практика розслідування злочинів проти довкілля : монографія / О. В. Одерій. – Харків : Діса плюс, 2015. – 528 с.
4. Рузметов С. А. Использование специальных познаний при расследовании экологических преступлений : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / С. А. Рузметов. – М., 2003. – 219 с.

УДК 347.948.2

І. В. Пиріг

доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри
кримінального права та кримінології
*(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро)*

МІСЦЕ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В ЗАГАЛЬНІЙ КЛАСИФІКАЦІЇ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

Основним з видів експертиз в залежності від галузі спеціальних знань є криміналістичні експертизи. Думки вчених-криміналістів з приводу віднесення тих чи інших експертиз до цього класу розділились. Багато років, наприклад, триває дискусія щодо віднесення експертизи матеріалів речовин та виробів до криміналістичної [1, с. 303-319]. Невизначеним залишається і віднесення до криміналістичних нових видів експертиз: вибухотехнічної, фоноскопичної, фонетичної, комп'ютерно-технічної, одорологічної та інших. Окремі вчені знаходять вихід з цієї невизначеності, поділяючи криміналістичні експертизи на два роди: традиційні (дактилоскопічна, трасологічна, холодної зброї, балістична, технічна експертиза документів, почеркознавча, портретна) та нетрадиційні, до яких відносять експертизу матеріалів речовин та виробів, вибухотехнічну, фоноскопичну, фонетичну, одорологічну та ін.

Як зазначає Н.І. Клименко, українські вчені відокремлюють 16 класів експертиз: криміналістичні, економічні, товарознавчі, інженерно-технічні, інженерно-технологічні, фармацевтичні і фармакологічні, експертизи харчових продуктів, ґрунтознавчі, біологічні, екологічні, ветеринарні, медичні, психологічні, психіатричні, мистецтвознавчі, експертизи інтелектуальної власності. Криміналістичні експертизи включають три роди: 1) традиційні: почеркознавчу та авторознавчу, технічну експертизу документів, трасологічну, балістичну, холодної зброї, портретну, вибухотехнічну; 2) нетрадиційні: фототехнічну; відеофонографічну, експертизу відновлення знищених маркіровочних знаків; 3) матеріалознавчі: об'єктів волокнистої природи, лакофарбних матеріалів і покриттів, нафтопродуктів і паливно-мастильних речовин, скла, металів, сплавів і виробів

з них, полімерних матеріалів, пластмас, резини і виробів з них, наркотичних та психотропних речовин, рідин, що містять спирт, парфумерних і косметичних засобів, наявності шкідливих речовин у навколишньому середовищі [2, с. 120-122].

Відповідно до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, а саме змін до неї, внесених Наказом Міністерства юстиції № 1350/5 від 27.07.2015 р. криміналістична експертиза як клас включає наступні види: почеркознавча; лінгвістична експертиза мовлення; технічна експертиза документів; експертиза зброї та слідів і обставин її використання; трасологічна (крім досліджень слідів пошкодження одягу, пов'язаних з одночасним спричиненням тілесних ушкоджень, які проводяться в бюро судово-медичної експертизи); фототехнічна, портретна; експертиза голограм; відео-, звукозапису; вибухотехнічна; матеріалів, речовин та виробів (лакофарбових матеріалів і покриттів; полімерних матеріалів; волокнистих матеріалів; нафтопродуктів і пально-мастильних матеріалів; скла, кераміки; наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів; спиртвмісних сумішей; ґрунтів; металів і сплавів; наявності шкідливих речовин у навколишньому середовищі; речовин хімічних виробництв та спеціальних хімічних речовин; харчових продуктів; сильнодіючих і отруйних речовин); біологічна [3].

Наша думка щодо класу криміналістичних експертиз полягає у наступному. Ознакою даної класифікації є галузь спеціальних знань. Дійсно, криміналістичні знання, особливо з розділу криміналістичної техніки більшість науковців вважають спеціальними, і основу цих знань складають природознавчі та технічні науки. Проте криміналістичні знання є неоднорідними, і кожний підрозділ криміналістичної техніки (а відповідно, й кожний окремий вид експертизи, заснований на знаннях галузей криміналістичної техніки) являє собою фактично окрему галузь знань. Наприклад, знання трасології, балістики, вибухотехніки, фоноскопії, габітології, одорології за своєю природою різні, як і предмет, об'єкти та методики відповідних експертиз. З розвитком науки знання в окремих її галузях розширюються, стають більш диференційованими. Тому, на нашу думку, не можна чітко визначити, що є класом, родом або видом експертиз. Криміналістичні експертизи як клас на сьогодні існувати не можуть. Приєднуємось до думки О.Р.

Росинської, що «оскільки комплексування та взаємне проникнення знань закономірно призводить до стирання меж між криміналістичними та некриміналістичними експертизами, інтеграції різних родів і видів судових експертиз, напрошується висновок щодо єдиної природи судової експертизи» [4, с. 143]. Є лише один аргумент на користь залишення у загальній класифікації клас криміналістичних експертиз – це традиції, що існують багато років. Історично склалося, що клас криміналістичних експертиз є найбільш розповсюдженими у практичній діяльності з розслідування, перш за все, кримінальних проваджень, і тому клас криміналістичних експертиз можливо залишити з такою назвою. Однак, на нашу думку, все ж таки необхідно його розбити на класи відповідно до галузей спеціальних знань. Практика проведення експертиз вже йде цим шляхом. Наприклад, трасологічною експертизою у комплексі з експертами інших спеціальностей (проводиться комплексна експертиза) можуть вирішуватися питання щодо дослідження нашарувань на одязі чи взутті – ґрунту, плям зелені, фарби, паливно-мастильних матеріалів тощо. Однак за класифікацією трасологічна та експертиза матеріалів, речовин та виробів відносяться до одного класу – криміналістичних експертиз та в теорії повинна виконуватися експертом, що володіє криміналістичними знаннями, тобто одноособово.

Список використаних джерел:

1. Аверьянова Т. В. Судебная экспертиза. Курс общей теории / Т. В. Аверьянова. – М. : Норма, 2007. – 479 с.
2. Клименко Н. І. Судова експертологія. Курс лекцій : навч. посіб / Н. І. Клименко. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – 521 с.
3. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз: наказ Міністерства юстиції України № 53/5 від 8 жовтня 1998 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.
4. Россинская Е. Р. Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе / Е. Р. Россинская. – М. : Норма, 2005. – 656 с.

УДК 343.9

С. І. Пічкуренко

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри
оперативно-розшукової діяльності
(Національна академія
внутрішніх справ, м. Київ)

О. В. Злагода

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри
оперативно-розшукової діяльності
(Національна академія
внутрішніх справ, м. Київ)

МІСЦЕ І РОЛЬ ДЕПАРТАМЕНТУ КРИМІНАЛЬНОЇ РОЗВІДКИ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

В сучасних умовах реформування МВС України та створення Національної поліції правоохоронці, вчені і експерти різноманітних наукових й громадських організацій констатують, що ритмічність злочинної діяльності організованих злочинних угруповань в Україні стає все складнішим, оскільки корумповані групи працюють у тісній взаємодії з представниками тіньової економіки під прикриттям чиновників різного рівня, мають власну розвідку й контррозвідку, володіють новітніми формами й методами протидії правоохоронним і судовим органам, використовують у своїй діяльності новітні технології.

Тому в системі Національної поліції України необхідно створити потужний кримінальний блок, в якому один із оперативних підрозділів забезпечить реалізацію комплексу заходів, спрямованих на збір інформації про криміногенну ситуацію у державі шляхом використання системи розвідувальних, пошукових, інформаційно-аналітичних заходів, у т.ч. із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів та відігравав би головну роль у боротьбі з організованими групами та злочинними організаціями.

Відповідно до п. 3 ст. 13 Закону України «Про Національну поліцію» систему поліції складають: 1) кримінальна поліція; 2) патрульна поліція; 3) органи досудового розслідування; 4) поліція охорони; 5) спеціальна поліція; 6) поліція особливого призначення

Розглянемо сучасну структуру кримінальної поліції яка належить до Національної поліції України. До блоку кримінальної поліції входить: Департамент карного розшуку, Департамент кримінальної розвідки, Департамент боротьби зі злочинами, пов'яза-

ними з торгівлею людьми, Департамент оперативної служби, Департамент оперативно-технічних заходів, Департамент виявлення небезпечних матеріалів та екологічних злочинів, Департамент протидії наркозлочинності (межрігіональний підрозділ). Департамент внутрішньої безпеки (межрігіональний підрозділ), Департамент кіберполіції (межрігіональний підрозділ), Департамент захисту економіки (межрігіональний підрозділ).

Аналіз відомчих законодавчих актів, щодо оперативно-службової діяльності вказаних підрозділів свідчить, що кожен з них організовує протидію правопорушенням в різних сферах життєдіяльності нашої держави. Разом з тим, кожний оперативний підрозділ зобов'язаний здійснювати комплекс заходів направлених на боротьбу з організованою злочинністю.

На нашу думку оперативним підрозділом, який в змозі забезпечить реалізацію комплексу заходів, спрямованих на збір інформації про криміногенну ситуацію у державі шляхом використання системи розвідувальних, пошукових, інформаційно-аналітичних заходів, у т.ч. із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів та відігравав би головну роль у боротьбі з організованими групами та злочинними організаціями повинен стати Департамент кримінальної розвідки.

Департамент зможе більш якісно впроваджувати новий механізм боротьби з корупцією за рахунок проникнення до утворень злочинного середовища штатних негласних співробітників та офіцерів-нелегалів. Виведення агентурно-оперативної роботи на новий рівень, впровадження професійних агентів у корупційні схеми дасть можливість документувати злочини ще на стадії готування, виявляти усіх фігурантів та співучасників протиправних «схем», а також попереджати завдання збитків [1; 2].

Для ефективної роботи кримінальної розвідки необхідна, в першу чергу, законодавча база. Деякі практичні працівники оперативних підрозділів наголошують на необхідності прийняття додаткових нормативно-правових актів щодо регулювання оперативно-службової діяльності кримінальної розвідки. Підтримуючі їх думку, слід наголосити, що під час виконання своїх повноважень працівники кримінальної розвідки повинні використовувати і дотримуватися положень нормативно-правових актів, що регулюють діяльність Національної поліції України в цілому і її специфічну оперативно-розшукову діяльність.

Головними серед них є: Закон України: Про Національну поліцію, Про оперативно-розшукову діяльність, Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю, Про інформацію, Про боротьбу з тероризмом, Про запобігання корупції,

Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів, Кримінальний процесуальний кодекс [3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10].

Для більш ефективної роботи Департаменту кримінальної розвідки необхідно прийняти закон «Про кримінальну розвідку» [11].

Отже, можна зробити висновок що створення департаменту кримінальної розвідки в Національній поліції України є надзвичайно актуальним питанням, що посилює свою важливість в процесі реформування правоохоронних органів. Департамент кримінальної розвідки повинен стати головним підрозділом кримінальної поліції щодо ефективності протидії організованій злочинності, своєчасного попередження та припинення скоєних її членами злочинів.

Список використаних джерел:

1. У МВС з'явиться департамент кримінальної розвідки / «UNN українські національні новини – стаття» - Київ 2015 - // Анна Назарова / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1452676-u-mvs-zyavitsya-department-kriminalnoyi-rozvidki>

2. В Україні створять кримінальну розвідку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.rbc.ua/ukr/analytics/v_ukraine_sozdadut_kriminalnyu_razvedku_114485663

3. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19/conv/page1-4>

4. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18. 02. 1992 р. № 2135-XII із змін., внес. згідно із Законами України : за станом на 19. 11. 2015 р. № 3412-17. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

5. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю [Електронний ресурс] : закон України від 30. 06. 1993 р. № 3341-XII із змін., внес. згідно із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду : за станом на 05. 06. 2015 р. № 3334-17. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

6. Про інформацію станом на 21.05.2015 : Закон України від 02 жовтня 1992 року № 2657-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 48, ст. 650.

7. Про боротьбу з тероризмом: Закон України № 638-4 від 20.03.2003. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/638-15/page>

8. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

9. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: закон України від 23.12.1993 р. № 3781-ХІІ із змін., внес. згідно із законами України : за станом на 01.03.2016, 794-19 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

10. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 № 4651-VI // Верховна Рада України Електронний ресурс // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page8>. – станом на 11.09.2015.

11. Проект Закону України «Про кримінальну розвідку» № 9187 від 02.03.2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/ls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=27067

УДК 343.98

В. М. Плетенець

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
*(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро)*

ЗНАЧЕННЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНТАКТУ ПРИ ДОПИТАХ ЗА УЧАСТЮ ЗАХИСНИКА

Встановленню психологічного контакту, з різними категоріями осіб, при проведенні їх допитів приділяли увагу значна кількість вчених. У той же час поза увагою залишились особливості встановлення психологічного контакту з допитуваним за участі захисника. У практичній діяльності, дана проблема вирішення, так і не набула. Це обумовлює необхідність приділення цьому питанню окремої уваги з боку науковців.

З впевненістю можна сказати, що жодне розслідування не обходиться без проведення такої процесуальної дії як допит. Допит визначається Салтєвським М.В. як досудова, слідча і судова дія, у процесі якої орган розслідування або суд одержують інформацію від допитуваного про обставини, що мають значення для встановлення істини у справі [1, с. 358]. Загально відомо, що найбільш поширеною слідчою дією, що займає майже 25% від загальної кількості робочого часу слідчого є допит [2, с. 282]. Не дивлячись на те, що останній є найбільш повторюваною процесуальною дією, однак залишається складною, у кожному конкретному випадку індивідуальною, а іноді – неповторною. Проведення допиту передбачає комунікацію між слідчим та його учасниками. Особливого значення це набуває при участі захисників у допиті підозрюваних.

Згідно з проведенням Зайцевою І.О. дослідженням захисники по кримінальній справі у 87 % випадках приймали участь у допитах своїх підзахисних. При цьому 5 % випадків підозрюваних, відмовлялись від дачі свідчень протягом усього процесу по справі. Захисники, які приймали участь свою активність проявляли наступним чином: - постановкою запитань своєму підзахисному – 34 %; - клопотаннях різного роду – 26 %; у тому числі клопотаннях про побачення наодинці під час проведення допиту – 6 %; зауваженнях та доповненнях до протоколу допиту – 25 %; у представленні доказів невинуватості свого підзахисного – 9 %. У 25 % кримінальних справ були зауваження у протоколі допиту щодо недобросовісної поведінки захисника на допиті свого підзахисного [3].

Допит не може призвести до досягнення його цілей, якщо не встановлений психологічний контакт між слідчим та допитуваним [4, с. 67].

Психологічний контакт - це найбільш сприятлива психологічна "атмосфера" допиту, яка сприяє взаємодії та взаємовідносинам між учасниками, певний "настрій" на спілкування [5, с. 197]. Встановлення контакту вимагає від слідчого знань психології, врахування індивідуально-психологічних особливостей допитуваного, типологічних якостей, психічного стану на момент допиту, життєвий, не виключено злочинний, досвід та ін. Ці дані обумовлюють необхідність пошуку та індивідуального «підходу» слідчого до кожної особи.

Опитані нами слідчі визначили, що за переважною більшістю (98 %) здійснюють дії спрямовані на встановлення психологічного контакту з допитуваними.

Серед обставин, що позитивно впливали на встановлення психологічного контакту при допиті за участю захисника слідчі назвали наступні:

- імідж слідчого як професіонала – 100 %;
- практичний досвід діяльності – 100 %;
- доброзичлива обстановка – 89 %;
- попереднє (до проведення слідчих (розшукових дій) знайомство з захисником та визначення підстав початку кримінального провадження тощо – 81 %;
- високий рівень психологічної та професійної культури – 68 %;
- попередній позитивний досвід за участі відповідного захисника – 63 %;
- перше враження від зовнішнього вигляду слідчого – 60 %;
- демонстрація об'єктивності у встановленні всіх обставин кримінального провадження – 56 %;
- всебічний розвиток та комунікативні риси слідчого – 53 %.
- з'ясування можливої лінії поведінки на допиті підозрюваного

та переконання у необхідності давати правдиві свідчення – 15 %;

- визначення моменту проведення процесуальних дій із підзахисним – 7 %;

Наведені нами дані визначають, що впливу у цьому випадку піддаються як допитуваний, так і його захисник. Таким чином налагодження на ділові стосунки відбувається не лише із допитуваним, а й з його захисником.

Проведене нами дослідження обумовлює необхідність встановлення психологічного контакту не тільки з допитуваним, а й його захисником. Сформовані ділові стосунки, у цьому випадку, значною мірою впливають на формування сприятливих умов розслідування, що обумовлюватиме позитивний його результат. Останній, значною мірою, визначається й наявним у слідчого практичним досвідом, високим рівнем професійної та психологічної культури, всебічний розвиток та комунікативні навички.

Список використаних джерел:

1. Салтевський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі): Підручник. – К.: Кондор, 2005. – 588 с.
2. Криміналістика: Учебник/Под ред. Проф. А.Г. Филиппова и А.Ф. Вольнского – М., 1998. – С. 282.
3. Тактика допроса подозреваемого и обвиняемого, проводимого при участии защитника : Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 : Саратов, 2002 244 с.код доступа <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/97561.html>
4. Дулов А. В. Тактика следственных действий / А. В. Дулов, П. Д. Нестеренко. – Мн. : Вышэйш. шк., 1971. – 272 с.
5. Шепитько В. Ю. Криміналістика : курс лекцій. – 2-е изд., перераб. и доп. / Шепитько В. Ю. – Х. : ООО «Одиссей», 2005. – 368 с.

УДК 343.98

С. П. Пньов

курсант 3-ої навчальної групи 1-го курсу
(Інститут підготовки юридичних кадрів
для Служби безпеки України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, м. Харків)

ОБШУК: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Актуальність теми дослідження. Особливо важливу роль у посиленні боротьби зі злочинністю має вміле використання заходів

процесуального примусу. Їх своєчасне й обґрунтоване застосування сприяє розкриттю кожного злочину, забезпечує невідворотність відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Підвищення ефективності примусових заходів є одним із найбільш результативних засобів інтенсифікації боротьби зі злочинністю. Із одного боку, використання заходів примусового характеру істотно обмежує права і законні інтереси людини. Так, обшук як захід кримінально-процесуального примусу значно обмежує проголошені статтею 30 Конституції України права на особисту недоторканність і недоторканність житла, але, з іншого боку, без його застосування (в ряді випадків) належне забезпечення виконання завдань кримінально-процесуальної діяльності неможливе.

Метою роботи є дослідження процесуальної форми обшуку як одного зі способів збирання доказів та актуальних проблем його законодавчого забезпечення.

Виклад основного матеріалу. Розпочинаючи юридичний аналіз такої слідчої (розшукової) дії як обшук необхідно, з нашої точки зору, зупинитись на загальнотеоретичних основах його проведення.

У Кримінальному процесуальному кодексі України (далі КПК) законодавець вводить нове поняття – слідчі (розшукові) дії (скорочено СРД).

Згідно зі ст. 223, СРД – є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів, речей і документів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні.

Провідне місце у системі СРД займає обшук – слідча дія, що являє собою процесуальне примусове обстеження приміщень, місцевості, окремих осіб з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте в результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб.

Відповідно до ч. 2, 3 ст. 234 КПК обшук проводиться на підставі ухвали слідчого судді. У разі необхідності провести обшук слідчий за погодженням з прокурором або прокурор звертається до слідчого судді за місцем проведення досудового розслідування з відповідним клопотанням. До клопотання також мають бути додані оригінали або копії документів та інших матеріалів, якими прокурор, слідчий обґрунтовує доводи клопотання, а також витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання. Дане клопотання розглядається у суді в день його надходження за участю слідчого або прокурора.

Основною умовою визнання доказу допустимим є дотримання учасниками кримінального провадження встановленого КПК України порядку отримання доказів. Процесуальна форма збирання доказів має бути чіткою та логічно побудованою й органічно поєднувати процесуальні гарантії конституційних прав і свобод людини з процесуальними гарантіями дієвості кримінального провадження. Проте статті КПК України, котрі визначають процесуальну форму цієї слідчої (розшукової) дії, містять недосконалі та декларативні положення, що ускладнює ефективне вирішення завдань кримінального процесу та не забезпечує учасникам кримінального провадження належний рівень реалізації їх прав та законних інтересів.

Особистий обшук може проводитись у двох випадках: під час затримання особи (ч. 3 ст. 208 КПК України), під час обшуку житла чи іншого володіння особи (ч. 5 ст. 236 КПК України). У цих ситуаціях обшук особи здійснюється без рішення суду, але обов'язково за участі не менше ніж двох понятих, незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії (ч. 7 ст. 223, ч. 2 ст. 234 КПК України). Водночас із системного аналізу КПК випливає те, що він містить вичерпний перелік процесуальних дій, здійснення яких можливе лише за відповідним рішенням слідчого судді чи суду, особистий обшук серед яких відсутній. Щодо відсутності чіткої правової регламентації в КПК України підстав і порядку проведення особистого обшуку можна стверджувати, що існує реальна загроза визнання під час судового розгляду отриманих при обшуку відомостей як недопустимих і неналежних доказів (ст. 87 КПК України) через порушення прав і свобод людини та громадянина. Варто відзначити, що особистий обшук супроводжується використанням примусу, що прямо стосується істотного обмеження прав громадян.

Чергове проблемне питання відноситься до змісту ч. 1 ст. 235 КПК України, відповідно до якої «ухвала слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи з підстав, зазначених у клопотанні прокурора, слідчого, надає право проникнути до житла чи іншого володіння особи лише один раз». У практиці досудового розслідування, яке здійснювалось за КПК України 1960 року, непоодинокими були випадки, коли обшук проводився декілька днів з перервою на нічний час. Це, як правило, було пов'язано з необхідністю обшукати велике за площею приміщення або описати в протоколі та вилучити значну кількість речей і документів. Також не слід виключати так звані позаштатні ситуації, коли виникає потреба зробити перерву у зв'язку із

відсутністю технічних засобів для продовження обшуку. Наприклад, при неможливості забезпечити штучне освітлення місця проведення цієї слідчої (розшукової) дії у темний час доби. Чинний КПК України фактично ігнорує існування таких форсмажорних обставин, оскільки дозволив проникати до житла чи іншого володіння особи на підставі однієї ухвали слідчого судді лише один раз. На перший погляд це видається ефективною процесуальною гарантією дотримання органами досудового розслідування конституційного права людини на недоторканність житла чи іншого володіння. Але, з іншого боку, створюються перешкоди для обмеження або порушення інших прав учасників кримінального провадження. Наприклад, сумнівною стає можливість задоволення слідчим клопотання учасників обшуку про перерву у проведенні цієї слідчої (розшукової) дії у зв'язку із настанням нічного часу.

Ще одна проблема процесуальної форми обшуку полягає у недосконалому порядку реалізації власником та фактичним володільцем житла чи іншого володіння права знати про проведену щодо них слідчу (розшукову) дію та її результати. Кримінальний процесуальний закон не виключає можливості виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи без участі його володільця. Частина 3 ст. 236 КПК України зобов'язує слідчого, прокурора пред'явити ухвалу про дозвіл на обшук і надати її копію особі, яка володіє житлом чи іншим володінням, а за її відсутності – іншій присутній особі. Дійти до висновку щодо того, хто є «іншими присутніми особами», яким має вручатись копія ухвали, можна лише на підставі комплексного тлумачення норм глави 20 КПК України.

Згідно з вимогами ч. 7 ст. 223 КПК України обшук житла чи іншого володіння особи та обшук особи здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понять. У ч. 1 ст. 236 КПК України передбачено, що до участі в обшуку можуть бути запрошені потерпілий, підозрюваний, захисник та інші учасники кримінального провадження. Тобто, залучення цих осіб для проведення зазначеної слідчої (розшукової) дії здійснюється за розсудом слідчого, прокурора і не є обов'язковим. Відповідно до ч. 3 ст. 223 та ч. 1 ст. 236 КПК України слідчий, прокурор вживає належних заходів для забезпечення присутності під час обшуку осіб, чії права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені. Слід звернути увагу, що закон покладає на виконавців слідчої (розшукової) дії обов'язок вжити заходів для забезпечення присутності таких осіб під час обшуку, а не обов'язок забезпечити їх участь. Отже, присутність осіб, чії права та законні інтереси

можуть бути обмежені або порушені під час обшуку, є бажаною, але не є обов'язковою.

Викладене вище дає підстави вважати, що при проведенні обшуку житла чи іншого володіння особи та обшуку особи тільки участь понятих є безумовно обов'язковою і не залежить від розсуду слідчого чи прокурора. Виникає питання, кому має бути залишена копія ухвали у тих випадках, коли до обшуку не залучались особа, яка володіє житлом або інші особи, чиї права та законні інтереси були обмежені. Поняті, які обов'язково присутні при проведенні цієї слідчої (розшукової) дії, не можуть бути одержувачем копії ухвали слідчого судді. На це вказують положення ч. 4 ст. 236 КПК України, відповідно до яких у разі відсутності осіб у житлі чи іншому володінні копія ухвали повинна бути залишена на видному місці у житлі чи іншому володінні особи. За таких обставин процесуальною гарантією отримання володільцем копії ухвали є покладений на слідчого, прокурора обов'язок забезпечити неможливість доступу сторонніх осіб до житла чи іншого володіння, в якому проведено обшук.

Також варто звернути увагу на процесуальні гарантії досягнення мети обшуку та виконання законних вимог слідчого під час його проведення. Відповідно до ч. 5 ст. 40 КПК України фізичні та юридичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення слідчого, а в ч. 3 ст. 236 КПК України зазначено, що слідчий, прокурор мають право заборонити особам, присутнім при обшуку, залишати місце обшуку до його закінчення та вчиняти будь-які дії, що заважають його проведенню. Невиконання цих вимог тягне за собою передбачену законом відповідальність. Проте, чинним законодавством не встановлено юридичної (адміністративної, кримінальної чи кримінальної процесуальної) відповідальності за такі діяння. Також в чинному КПК України, на відміну від КПК України 1960 року, відсутня норма, яка б прямо дозволяла проведення обшуку у примусовому порядку.

Враховуючи, що кримінальним процесуальним законом передбачена можливість примусового проведення освідування (ч. 3 ст. 241 КПК України), примусового залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи (ч. 3 ст. 242 КПК України) та примусового відбирання біологічних зразків (ч. 3 ст. 245 КПК України), відмова запровадити аналогічне законодавче положення щодо обшуку видається дещо непослідовною. З одного боку, примусовий характер цієї слідчої (розшукової) дії не

викликає сумнівів. З іншого боку, вид і межі застосування примусу під час її проведення чітко не визначені. Це викликає певні практичні складнощі у тих випадках, коли учасники слідчої (розшукової) дії відмовляються виконувати законні вимоги слідчого. Наприклад, попри заборону користуватись засобами мобільного зв'язку, здійснюють телефонні дзвінки, що заважає проведенню обшуку, намагаються залишити місце проведення обшуку тощо.

Ще одне проблемне питання вбачається зі ст. 237 КПК України, у якій вказано, що з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей і документів. Статтею 214 КПК України передбачено, що огляд місця події в невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, тобто до початку кримінального розслідування. З огляду на те, що за нормами Європейської Конвенції з прав людини огляд житла фактично ототожнюється з обшуком, законодавець у ч. 2 ст. 237 КПК України передбачив, що огляд житла чи іншого володіння особи здійснюється згідно з правилами Кодексу, передбаченими для обшуку житла чи іншого володіння особи. Проте невизначеним залишилось питання, що варто розуміти під оглядом «приміщення» до початку кримінального розслідування, як зазначено у ч. 1 ст. 237 КПК України. Якщо ж слідувати правилам Кодексу для проведення обшуку, така слідча дія не може бути вчинена до офіційно розпочатого розслідування й лише у виключних випадках, передбачених ч. 3 ст. 233 КПК України, може бути проведена без ухвали слідчого судді (з обов'язковим невідкладним зверненням із клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді).

Висновки. Підводячи підсумки за даною темою дослідження, слід відзначити, що процесуальна форма обшуку в цілому відповідає положенням Конституції України і є придатною для отримання допустимих доказів. Разом з цим, кримінальні процесуальні норми, що визначають підстави та порядок проведення зазначеної слідчої (розшукової) дії, є недосконалими. Зокрема, потребують посилення не тільки процесуальні гарантії досягнення мети обшуку, але й процесуальні гарантії прав і законних інтересів його учасників.

УДК 343.983:623.443

А. О. Полтавський

помічник директора

*(Київський Науково-дослідний інститут
судових експертиз Міністерства юстиції України,
м. Київ)*

**ДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ
«ОРИГІНАЛ ДОКУМЕНТА» ПРИ ПРОВЕДЕННІ
КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ДОКУМЕНТІВ
(за результатами праць професора Лисиченка В.К. на прикладі кримінального та кримінального процесуального законодавств)**

1. Нами неодноразово зверталася увага на певну «необережність» судових експертів при оперуванні терміном «оригінал документа» під час проведення, наприклад, почеркознавчих та технічних досліджень документів з наступним викладенням їх результатів у висновках експертів. Так, під час аналізу слідчої та експертної практики було встановлено, що судові експерти визнають надані на дослідження документи оригіналами, а працівники органів досудового та судового слідства у деяких випадках оперують цим терміном по відношенню до визначення статусу документа тільки на підставі зазначених висновків експерта.

Це складає певну проблему з точки зору оцінки висновків експерта, як джерел доказів, в яких (висновках) судові експерти оперують поняттям «оригінал документа», визначаючи при цьому тільки спосіб нанесення реквізитів документів, дату їх нанесення, авторів рукописних текстів тощо, що може потягнути за собою включення до переліку доказів недостовірних документів.

При спробі подальшого аналізу зазначеної тематики, наведеного нижче, доцільно згадати одне з положень статті 242 Кримінального процесуального кодексу України щодо недопущення проведення експертиз для з'ясування питань права.

2. Однією з класичних праць у галузі криміналістичного дослідження документів є дисертація на здобуття вченого ступеню доктора юридичних наук професора Лисиченка В.К. «Криміналістичне дослідження документів (правові та методологічні проблеми)» (1974 р.) [1].

Професором Лисиченком В.К. у рамках зазначеного наукового дослідження було розроблено юридичне поняття документа та показано його значення; розроблено класифікацію документів та по-

казано їх функції в доказуванні у кримінальному судочинстві; розкрито поняття документів як речових доказів та об'єктів дослідження у кримінальних справах; визначено методологічні проблеми криміналістичних слідчо-судового та експертного досліджень документів.

У сьогоднішньому розумінні стану проблемних питань криміналістичного дослідження документів більшість основних моментів, піднятих у дисертаційному дослідженні професора Лисиченка В.К., і дотепер є актуальними.

3. Відповідно до положень, викладених у главі 4 дисертаційного дослідження професора Лисиченка В.К., криміналістичне дослідження документів складається з двох частин:

- слідчо-судового дослідження, яке проводиться слідчими, прокурорами, судьями у рамках кримінального розслідування, та якими встановлюються:

- час, місце виникнення документа, його призначення;
- дотримання правил складання документа (з точки зору виконання нормативних вимог (викладених у ДСТУ, положеннях, інструкціях тощо);

- територіальна та відомча компетенція автора;
- розшифровка неясних місць, визначень та термінів;
- інші обставини складання документа;
- експертного дослідження, яке проводиться судовими експертами у рамках проведення судових експертиз у кримінальних справах, з визначенням:

- способів та часу нанесення реквізитів документів, їх відповідності технічним регламентам складання (виготовлення) документів (способів друку печатних реквізитів, виконання рукописних реквізитів (наприклад, підпису), нанесення печаток та штампів тощо) за відповідними методиками проведення судової технічної експертизи документів;

- родової (групової) належності матеріалів документів та їх походження, дати нанесення (виконання) окремих реквізитів документів за їх матеріалами тощо за відповідними методиками проведення судової експертизи матеріалів, речовин та виробів;

- авторів рукописних текстів (ідентифікація конкретного виконавця за його письмово-руховими навичками (за почерком, у т.ч. підписним) та сукупністю мовних навичок виразу думок) за відповідними методиками проведення судових почеркознавчої та лінгвістичної експертиз.

Таким чином, криміналістичне дослідження документів проводиться за допомогою юридичних знань у рамках слідчо-судового

дослідження документів та спеціальних знань у рамках експертного дослідження документів.

4. Експертові для проведення експертизи надається певний об'єкт – паперовий носій інформації, який може відповідати за його реквізитами, способом (способами) їх нанесення визначеному порядку виготовлення документу якогось статусу. Проте визначати статус документа (наприклад, оригінал), що, як наслідок, тягне за собою автоматичне підтвердження чи посвідчення певного правочину, інформація про який міститься у досліджуваному об'єкті, не входить до компетенції судового експерта.

5. Визначення статусу документа – оригінал документу, дублікат оригіналу документа – є прерогативою слідчого, прокурора, судді. При цьому слід зазначити, що цей процес може бути закінченим тільки після проведення експертного дослідження, а тому криміналістичною методикою дослідження документів щодо встановлення статусу документа повинно бути передбачено як оцінка результатів слідчо-судового дослідження документа, так і оцінка результатів експертного дослідження документа, викладених у висновках експертів, тобто комплексна оцінка двох етапів криміналістичного дослідження документа.

6. При проведенні експертних досліджень документів, перш за все технічних досліджень документів, судовими експертами повинен констатуватися факт щодо виготовлення документу, певних реквізитів документу певними способами, що, можливо, відповідає або не відповідає регламентам (іншим нормам) виготовлення (складання) документів. Наприклад: «Наданий на дослідження документ виготовлений (складений) відповідно до технічних (або інших) вимог, що пред'являються до виготовлення (складання) документів.». Прикладом такого надання підсумкових результатів дослідження є формування висновків експерта при проведенні експертиз грошових знаків.

Таким чином, *при проведенні криміналістичних досліджень не тільки документів, а й інших об'єктів, які виступають у кримінальному процесі в якості речових доказів, необхідно проводити саме криміналістичні їх дослідження, які мають бути симбіозом комплексних досліджень за допомогою юридичних (слідчо-судових досліджень) та спеціальних (експертних досліджень) знань.*

Список використаних джерел:

1. Лисиченко В.К. Криминалистическое исследование документов (правовые и методологические проблемы). – Дис. на соиск. уч. степ. докт. юрид. наук. – К., 1974.

УДК 347.991.3

О. О. Пономарьова

помічник судді

(Вищий господарський суд України, м. Київ)

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ КАСАЦІЇ В ГОСПОДАРСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ

Для побудови досконалої системи судової влади вкрай необхідним є вивчення її історичного минулого. На території України зародження інституту касації має глибокі коріння. На нашу думку воно сягає часів Київської Русі. Давньоруська судова система передбачала лише одну судову інстанцію. Разом з тим, для судової системи Київської Русі була характерна риса, яка з часом набула статусу однієї з головних ознак для інституту касації – формування однакового праворозуміння і забезпечення однакового правозастосування.

За часів Галицько-Волинського князівства, судова влада й надалі була з'єднана з адміністративною й судочинство в особливо важливих справах здійснював сам князь, простіші справи розглядали тивуни. При цьому, окремий суд мали міста на магдебурзькому праві та окрім того, своїм церковним правом і судом користувалася Церква [6].

З кінця XIV ст. судова влада на українських землях поступово почала відокремлюватися від влади адміністративної та розпочався процес формування інституту професійних суддів. У 1578 році вищою судовою інстанцією для судів Волинського, Брацлавського та Київського воєводств було визначено Луцький трибунал, однією з функцій якого була перевірка правильності застосування процесуального закону.

В середині XIV ст. більша частина українських земель увійшла до складу Великого Князівства Литовського, Руського та Жемантійського, внаслідок чого основи судової організації зазнали численних змін. Функція перегляду рішень, нижчестоящих судів покладалась на Великокняжий суд, який мав необмежену компетенцію.

Наступний етап розвитку судової влади на українських землях пов'язується зі створенням та розвитком Запорізької Січі, яка мала розгалужену судову систему, в якій справа могла бути розглянута спочатку на рівні паланки, потім в курінному суді, згодом військовим суддею та кошовим отаманом.

За часів Гетьмана Богдана Хмельницького на українських землях формується судова система за принципами інстанційності, те-

риторіальності та спеціалізації, а утворена найвища судова інстанція – Генеральний суд в особі верховного судді – Гетьмана, починає виконувати в тому числі наглядову та роз'яснювальну функцію по відношенню до нижчестоящих судів.

Після судової реформи 1760-1763 рр., яка за рішенням Гетьмана Кирила Розумовського проводилась на Лівобережній Україні, що на той час входила до складу Російської імперії, відбулося відмежування судових функцій від адміністративних і формування нової системи загальних судів – земських, городських та підкоморських. Найвищим судом був Генеральний суд, де окрім генеральних суддів обиралися також представники по одному від кожного полку.

Указом від 10 листопада 1764 року Катерина II ліквідувала гетьманство, а для управління Україною утворила малоросійську колегію на чолі з графом Рум'янцевим.

З 1711 року вищим органом правосуддя в Російській імперії було проголошено Урядуючий Сенат, як центральний орган судового управління з касаційними функціями.

На початку XIX століття поряд з загальною системою судочинства на території України почали формуватися спеціальні суди для розгляду торгових спорів – комерційні. Так, у 1807 р. було створено комерційний суд в м. Одеса, згодом такі суди були створені також у Феодосії (1819 р.) та Ізмаїлі (1824 р.).

До грудня 1917 р. функції суду касаційної інстанції в УНР виконував Сенат. 2 грудня 1917 р. Центральна Рада прийняла Закон «Про утворення Генерального суду Української Народної Республіки», який здійснював розгляд будь-яких справ у касаційному порядку, рішення по яких набули законної сили.

З приходом до влади П. Скоропадського Генеральний суд було реформовано у Державний сенат.

З встановленням влади Директорії та відновленням Української народної республіки наприкінці 1918 р. було вирішено скасувати Державний Сенат, заснований гетьманом. 2 січня 1919 р. Директорія затвердила закон про відновлення діяльності Генерального Суду, але з назвою «Надвищий суд».

За радянських часів 16 листопада 1922 р. було прийнято постанову Ради народних комісарів УРСР про створення Вищої арбітражної комісії УРСР. Зазначені арбітражні комісії розглядали майнові спори підприємств і організацій, проте не як судові органи, а як державні органи управління. У зв'язку з прийняттям в 1977 р. Конституції СРСР, в якій арбітраж конституційно визнавася державним органом, розпочався новий та останній етап функціонування органів радянського держарбітражу.

Після проголошення незалежності України у 1991 р. Законом України «Про арбітражний суд» від 4 червня 1991 р. була ліквідована система державних арбітражів і передбачено утворення арбітражних судів.

З прийняттям 28 червня 1996 року Конституції України було упорядковано систему судів загальної юрисдикції, при цьому вказавши на множинність вищих спеціалізованих судів. Реалізацію судової реформи було продовжено прийняттям Закону України «Про судоустрій України» від 7 лютого 2002. Цілісного вигляду система судів загальної юрисдикції набула з прийняттям Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року, внаслідок чого система оскарження рішень місцевих судів набула чіткої трирівневої інстанційності.

З проведеного дослідження вбачається, що шлях становлення касаційного господарського суду в Україні має багатовікову історію, сповнену фактами постійного розвитку й вдосконалення форм судоустрою та судового процесу.

УДК 343.985

Г. В. Прохоров-Лукін

кандидат юридичних наук,
завідувач відділу узагальнення
експертної та судової практики
(НДІ інтелектуальної власності
НАПрНУ, м. Київ)

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАБОРОНУ СУДОВОМУ ЕКСПЕРТУ САМОСТІЙНО ЗБИРАТИ МАТЕРІАЛИ, ЯКІ ПІДЛЯГАЮТЬ ДОСЛІДЖЕННЮ

Відповідно до п. 2.3. Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України 08.01.1998 № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України 26.12.2012 № 1950/5), (надалі – Інструкція) експерту у числі іншого забороняється самостійно збирати матеріали, які підлягають дослідженню [1].

Нажаль Інструкція не визначає поняття матеріалів, які підлягають дослідженню, що часто трактується на практиці як заборона експертові збирати докази у справі. Саме при визначенні понять доказів та матеріалів, які підлягають дослідженню, та їх порівнянні можливо отримати відповідь на те, які матеріали забороняється самостійно збирати та досліджувати експерту, а які не забороняється.

Поняття доказів досить схоже визначається у процесуальних законах України.

Так, згідно ч. 1 ст. 57 ЦПК [2] доказами є будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Як зазначено у ч. 2 цієї статті, ці дані встановлюються на підставі, зокрема, висновків експертів. Майже тотожне визначення поняття доказів міститься у ч. 1 ст. 69 КАС [3]. Визначення поняття доказів, надане у ст. 32 ГПК [4] по суті не відрізняється від наведеного вище. До засобів встановлення фактичних даних ст. 32 ГПК [4] відносить й висновки судових експертів. Як фактичні дані, на підставі яких встановлюється наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню визначає поняття доказів ч. 1 ст. 84 КПК [5]. Разом з цим, згідно ч. 2 цієї статті показання, речові докази, документи та висновки експертів є процесуальними джерелами доказів.

Важливим є також положення ч. 1 ст. 58 ЦПК [2] щодо належності доказів, якою визначено, що належними є докази, які містять інформацію щодо предмета доказування. Таким же чином визначене поняття належності доказів ст. 70 КАС [3]. Дещо інакше трактує поняття належності доказів ГПК [4]. Так, згідно ст. 34 ГПК [4] господарський суд приймає тільки ті докази, які мають значення для справи. Більш детально визначено поняття належності доказів у КПК [5], згідно ч. 1 ст. 85 якого належними є докази, які прямо чи непрямо підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів.

Відповідно до ч. 1 ст. 179 ЦПК [2] предметом доказування під час судового розгляду є факти, які обґрунтовують заявлені вимоги чи заперечення або мають інше значення для вирішення справи (причини пропуску строку позовної давності тощо) і підлягають встановленню при ухваленні судового рішення. Для встановлення у судовому засіданні таких фактів досліджуються показання свідків, письмові та речові докази, висновки експертів (ч. 2 цієї ж статті). Власне такий же підхід до встановлення фактів прослідковується й у інших процесуальних кодексах.

Допустимість доказів визначається у процесуальних кодексах практично однаково та полягає у тому, що доказ визнається до-

пустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому відповідним процесуальним законом.

Отже доказами є фактичні дані (відомості, інформація) судовим пізнанням яких встановлюється наявність або відсутність обставин, які мають значення для вирішення справи.

Тому не випадково ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» [6] визначає поняття судової експертизи як «дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів досудового розслідування чи суду». З цієї статті та вищенаведених норм процесуальних законів випливає, що в результаті проведення судових експертиз встановлюються не докази, а виявляється інформація.

Встановлення належності такої інформації до фактичних даних, які відносяться до доказів, не входить до компетенції судових експертів і здійснюється виключно процесуальними особами, які призначили експертизу.

Це обумовлено зокрема тим, що інформація, яка виявляється під час проведення судових експертиз, далеко не завжди відноситься до обставин справи. Так, у числі відбитків рук, виявлених на місці події, може бути чимало відбитків людей, які жодного відношення до цієї події не мають. Те ж стосується виявлених при судово-технічній експертизі документів текстів, виявлених на предметах, вилучених з місця події речовин і т. ін. Врешті решт виявлена експертом інформація може бути неправильно ним інтерпретована, що може привести до експертної помилки. Наприклад, у одній справі експерт-хімік неправильно визначив колір плями на хроматограмі і зробив помилковий висновок про наявність слідів вибухових речовин.

Отже, на наш погляд, найбільш чіткий підхід щодо тлумачення поняття доказів викладено у КПК, а висновки судових експертиз цілком обґрунтовано слід вважати не доказами, а процесуальними джерелами доказів.

У зв'язку з цим представляється правильним визначення співвідношення доказів та джерел доказів, наведене у джерелі [7]: «Процесуальне джерело доказів — це форма збереження фактичних даних, які становлять собою докази [1]. Так, показання свідка, оформлені як документ, є *джерелом доказів*, а його зміст — це, власне, *доказ*. Звукозапис є *джерелом доказів*, а інформація, яку той несе — *доказ*».

Подія правопорушення (злочину) – це система, виникнення, функціонування та припинення існування якої супроводжуються

різними за формами матеріальними (сліди, відбитки) та ідеальними (пам'ять людини та ін.) відображеннями. Ця система не існує ізольовано від інших систем, які не мають відношення до події правопорушення, але які відображуються як одночасно з правопорушенням, так і у інші періоди часу. Відповідно, матеріальні носії (сприймаючі об'єкти) можуть акумулювати (і, як правило, акумулюють) інформацію про різні події (взаємодії), як пов'язані, так і не пов'язані з правопорушенням. Отже виникнення доказів – це виникнення обумовлених подією правопорушення її відображень. Таким чином, інформація, утворення якої не пов'язане з подією правопорушення, яке підлягає судовому пізнанню у кожній конкретній справі, принципово не може відноситись до доказів.

З поняттям доказів щільно пов'язане поняття матеріалів справи. Оскільки у п. 2.3. Інструкції [1] використано поняття «матеріали, які підлягають дослідженню», доцільно визначити загальне поняття матеріалів.

Згідно тлумачних словників:

«матеріал -у, ч.

1) Те, з чого що-небудь виготовляють, виробляють, будують тощо; сировина. || у спол. з означ. Те, що призначене для того, на що вказує зміст означення. Абразивні матеріали. Садивний матеріал.

2) Розмаїті відомості, дані, посібники й т. ін., що їх використовують як основу, джерело для чого-небудь, як доказ чогось. Зібрання документів, відомостей з якогось питання. Матеріали судового процесу. || на кого, проти кого. Факти, докази чиеїсь вини.

3) Те саме, що тканина 1) [8];

«1. Необработанное вещество, сырье и т.п., из чего изготавливается, производится, строится что-л. 2. Тканое, синтетическое или трикотажное изделие, предназначенное для шитья; ткань. 3. Сведения, данные, источник, служащие основой или доказательством чего-л. // Собрание документов по какому-л. делу или вопросу» [9];

«МАТЕРІАЛ [р'я], а, м. [нов.-в.-нем. Material < лат. māterīālis < māteria материя].

1. Предметы, вещества, идущие на изготовление чего-н. Строительный м.

2. Источник, сведения, служащие основой для чего-н. М. исследования. 3. Собрание документов по какому-н. вопросу. Материалы следствия. Компрометирующий м. 4. Тканое, трикотажное или синтетическое изделие, предназначенное для шитья; то же, что материя (в 3-м знач.). М. на платье» [10];

«МАТЕРІАЛ и матерьял, матерьяла, муж. (от лат. materialis-вещественный).

1. Вещество, предметы, идущие на изготовление чего-нибудь; сырье. Строительные материалы. Коробка сделана из непрочного материала.

Упаковочный материал (стружки, бумага и пр.). Перевязочный материал (бинты, вата и пр.).

2. перен. То, что служит основой, источником для образования, построения, развития чего-нибудь (книжн.). Материал для наблюдений. Учебные материалы (то, что служит для изучения). Сведения, данные, являющиеся основой какого-нибудь текста, сочинения (книжн.) [11].

З наведених вище визначень впливає, що поняттям «матеріали» у числі іншого охоплюються джерела інформації як процесуального, так і не процесуального характеру. Для позначення матеріалів процесуального характеру звичайно використовується поняття «матеріали справи», яке має у тлумачних словниках такі визначення.

Згідно джерела [12]: «МАТЕРИАЛЫ ДЕЛА, 1) собранные и систематизированные в определенном порядке документы и предметы, составляющие содержание уголовного (гражданского) дела; 2) документы и предметы, представляемые для ознакомления эксперту и содержащие фактические исходные данные для производства экспертизы».

Аналогічним чином визначається поняття матеріалів справи у Великому юридичному словнику: «Материалы уголовного дела - документы (постановления, протоколы следственных и иных процессуальных действий, справки, характеристики, обвинительное заключение, копии вступивших в законную силу судебных решений, сохранившиеся копии материалов утраченного уголовного дела и др.), составленные и полученные в ходе досудебного и судебного производства, а также вещественные доказательства, фотографии, материалы аудио- и (или) видеозаписи, киносъемки и иные приложения к протоколам следственных действий» [13].

З вищенаведених визначень впливає, що матеріали справи – це, перш за все, матеріальні носії інформації про обставини справи (фактичні дані), які отримуються у встановленому законом порядку. Разом з цим, до складу матеріалів справи звичайно входять й матеріали, у яких відображені відомості, не пов'язані з конкретним правопорушенням, та які використовуються судом, наприклад, для оцінки особи правопорушника (характеристики та ін.), оцінки компетентності судових експертів (витяги з реєстру атестованих судових експертів), встановлення статусу юридичних осіб (статути, витяги з торговельних та інших реєстрів), та ін.

Оскільки закон не наділяє судового експерта будь-якими процесуальними правами щодо збирання матеріалів, що підлягають експертному дослідженню та містять інформацію про обставини справи, будь-яка інформація, отримана і матеріально зафіксована експертом в процесі проведення експертизи не може розглядатись як матеріали справи. Проте існують й певні виключення.

Одне з таких виключень стосується випадків, коли при проведенні дослідження експерт виявляє сліди (інформацію), дослідження яких не входить до його компетенції, проте може мати значення для справи. До таких випадків, наприклад, відноситься виявлення експертом-трасологом мікрочасток лакофарбових покриттів на одягу потерпілого у справах про ДТП чи виявлення на об'єктах дослідження слідів, схожих на кров, та ін. Представляється, що у цих випадках експерт вправі вказати на такі сліди у своєму висновку та вжити заходи до їх збереження. Зрозуміло, що встановлення хіміко-фізичних властивостей цих об'єктів та визначення їх субстанціональної родової (групової) належності не входить до компетенції експерта-трасолога. Ці випадки можна також охарактеризувати як виявлення експертом в процесі дослідження у **вже наданих** йому об'єктах додаткових матеріальних джерел інформації, яка може мати значення для справи. Проте у цих випадках експерт не вправі ініціювати постановку питань у порядку експертної ініціативи, оскільки дослідження таких об'єктів виходить за межі його компетенції.

Друге виключення спостерігається у площині поділу матеріальних носіїв інформації на досліджувані об'єкти та зразки.

Досліджувані об'єкти – це матеріальні джерела інформації, отримані у встановленим процесуальним законом порядку: речові докази, частини трупа, речова обстановка або фрагменти місця події та зразки, які отримуються в ході слідчих або судових дій. До об'єктів експертизи також відносяться інші відомості, що містяться в різних матеріалах справи, наприклад, відображені у товарно-транспортних накладних відомості про рух грошових коштів та товарів у судово-економічних експертизах.

Поняття зразків у судовій експертизі традиційно пов'язується з ідентифікаційними дослідженнями. Так, згідно джерела [14], зразки – це ідентифікуючі об'єкти, які безсумнівно походять від об'єкта, що підлягає ідентифікації та відображують його ознаки. У числі зразків розрізняються й зразки, отримані безпосередньо експертом (зразки куль та гільз, відстріляних зі зброї, що підлягає ідентифікації, зразки рельєфу робочих поверхонь інструментів, та ін.).

Хоча діюча Інструкція [1] не містить будь-яких роз'яснень щодо процесуального статусу, а також направлення чи не направлення замовнику разом з висновком експертизи зразків, отриманих безпосередньо експертом, представляється, що такі зразки хоча й пов'язані зі справою (їх виготовлення пов'язане з необхідністю встановлення фактів у справі), проте не пов'язані з відображенням правопорушення у матеріальних об'єктах, а тому не можуть розглядатись як матеріали справи у процесуальному значенні, проте, безсумнівно, є матеріалами (джерелами інформації), які підлягають експертному дослідженню.

Нарешті існують матеріали не процесуального характеру, які використовуються експертами в процесі проведення експертизи для вирішення поставлених перед експертизою задач (питань). Ці матеріали поділяються на дві групи: 1) матеріали, що наявні у розпорядження експерта (методики, довідники, колекції та ін.); та 2) матеріали, пошук яких здійснюється експертом для вирішення завдань конкретної експертизи.

Матеріали 1-ї групи звичайно немає необхідності збирати, вони знаходяться у доступних експерту сховищах матеріальних носіїв інформації – бібліотеках (експертних установ, власних бібліотеках експертів та ін.), натурних колекціях, базах даних та ін.

Матеріали 2-ї групи шукаються та збираються експертом як для створення оптимальної схеми конкретного експертного дослідження, так і для оцінки ознак досліджуваних об'єктів. До таких матеріалів відносяться будь-які матеріали, які містять відомості про аналогічні об'єкти (довідники, публікації, бази даних та ін.), методики досліджень таких об'єктів та про об'єкти конкретних експертних досліджень, якщо відомості про них містяться на офіційних сайтах чи у офіційних базах даних і формування цих відомостей не пов'язане з правопорушенням, пізнаванням у судовому порядку. До таких матеріалів відносяться, зокрема, бібліографічні описи і зображення знаків для товарів і послуг, які містяться у офіційній базі даних Укрпатенту.

Таким чином, до матеріалів, які згідно п. п. 2.3. Інструкції експерту заборонено самостійно збирати, відносяться **виключно** матеріальні носії, які містять відображення (інформацію) матеріальних та нематеріальних об'єктів, утворення яких об'єктивно пов'язане з подією правопорушення (злочину).

Разом з цим, не всі матеріали з відображеннями, які не є об'єктивно пов'язаними з правопорушенням та можуть бути виявлені (зібрані) експертом, можуть бути об'єктами конкретного експертного дослідження, оскільки межі (обсяг, перелік) таких матеріалів визначаються предметом судової експертизи конкретного

виду (підвиду) та компетенцією конкретного експерта.

Наприклад, не може бути об'єктом експертного дослідження та прийматися експертом до уваги при вирішенні питань конкретної експертизи інтерв'ю, виявлене експертом в процесі інформаційних пошуків, у якому до порушення справи відповідач прямо визнав, що використав у якості словесної торговельної марки назву літературного твору, на використання якої автор твору йому дозволу не надавав. Проте, безумовно, експерт має право без будь-яких коментарів, досліджень та оцінок відобразити цей факт у своєму висновку із зазначенням джерела інформації.

Оскільки згідно п. 9 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 8 від 30.05.97 «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» (із змінами, внесеними згідно з Постановою Пленуму Верховного Суду України № 15 від 25.05.98) [15] визначення способу проведення експертизи є компетенцією експерта, оцінка достовірності та допустимості використання тих чи інших відомостей не процесуального характеру при проведенні конкретної експертизи також відноситься до компетенції експерта¹.

Викладене вище дає підстави для таких висновків:

- судовому експерту забороняється самостійно збирати лише ті матеріали, які є джерелами доказів у справі, тобто такі матеріальні носії, які містять відображення (інформацію) матеріальних та нематеріальних об'єктів, утворення яких генетично пов'язане з подією правопорушення (злочину);

- самостійне збирання експертом усіх інших матеріалів не забороняється, проте використання таких матеріалів при проведенні конкретної експертизи обмежено предметом судової експертизи конкретного виду (підвиду) та компетенцією конкретного експерта.

Список використаних джерел:

1. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України 08.01.1998 № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України 26.12.2012 № 1950/5). Електронний ресурс, режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98/print1382595257277740>

¹ Про поняття компетенції експерта див. Словарь основных терминов судебных экспертиз. – М.: ВНИИСЭ, 1980.

2. Цивільний процесуальний кодекс України. Електронний ресурс, режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/print1389889768873398>
3. Кодекс адміністративного судочинства України. Електронний ресурс, режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/print1389889768873398>
4. Господарський процесуальний кодекс України. Електронний ресурс, режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1798-12/print1382595257277740>
5. Кримінально процесуальний кодекс України. Електронний ресурс, режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print1360670211431600>
6. Закон України «Про судову експертизу». Електронний ресурс, режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4038-12/print1389889768873398>
7. Вікіпедія. Електронний ресурс, режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96_%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%B8
8. Тлумачний словник. Електронний ресурс, режим доступу: <http://www.lingvo.ua/ru/Interpret/uk-ru/%D0%BC%D0%B0%D>
9. Тлумачний словник Єфремової. Електронний ресурс, режим доступу: <http://www.edudic.ru/efr/48358/>
10. Толковый словарь иноязычных слов. — 2008. Електронний ресурс, режим доступу: <http://slovari.yandex.ua%B8%D0%B5/>
11. Толковый словарь Ушакова. Д.Н. Ушаков. 1935-1940. Електронний ресурс, режим доступу: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ushakov/856674>
12. Криминалистическая энциклопедия. — М.: Мегатрон XXI. Белкин Р. С.. 2000. Електронний ресурс, режим доступу: http://criminalistics.academic.ru/483/%D0%9C%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%B0%D0%BB%D1%8B_%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D0%B0
13. Большой юридический словарь. — М.: Проспект. А. В. Малько. 2009. Електронний ресурс, режим доступу: http://big_law.academic.ru/680/%D0%9C%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%B0%D0%BB%D1%8B_%D1%83%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D0%B0
14. Словарь основных терминов теории и практики судебной экспертизы. М. 1976.

15. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 8 від 30.05.97 «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» (із змінами, внесеними згідно з Постановою Пленуму Верховного Суду України № 15 від 25.05.98). Електронний ресурс, режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-97/print1389889768873398>

УДК 351.741:342.9(091)

С. М. Радзівон

кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри
організації охорони громадського порядку
(Навчально-науковий інститут № 3
Національної академії
внутрішніх справ, м. Київ)

ІНДИВІДУАЛЬНО-ПРОФІЛАКТИЧНА РОБОТА В ДІЯЛЬНОСТІ ДІЛЬНИЧНОГО ОФІЦЕРА ПОЛІЦІЇ

Під індивідуальною профілактикою розуміють цілеспрямований, організований, виховний вплив на свідомість, почуття, волю осіб, які схильні до вчинення правопорушень, з метою усунення, нейтралізації, блокування у них наявних ознак суспільно-негативного світогляду (протиправних цілей, антигромадських поглядів, звичок), що поєднується з одночасним формуванням суспільно-корисних поглядів, рис, стереотипів та навичок законослухняної поведінки.

Індивідуально-профілактична робота починається з виявлення і постановки на облік осіб, від яких, судячи із встановлених фактів антигромадської поведінки, можна очікувати скоєння правопорушень. На цьому етапі визначається коло правопорушників, щодо яких є потреба у застосуванні профілактичного впливу.

З метою своєчасного виявлення осіб, схильних до вчинення правопорушень, дільничний офіцер поліції щомісяця вивчає та узагальнює:

- інформацію чергової частини органу поліції про виїзди на сімейні конфлікти;
- повідомлення закладів охорони здоров'я про заподіяння тілесних ушкоджень, пов'язаних з насильством у сім'ї;
- скарги та заяви громадян, повідомлення посадових осіб про правопорушення, учинені в сім'ях;

- матеріали, за якими винесено постанови про відмову в порушенні кримінальної справи за фактами, що мали місце у сфері сімейно-побутових відносин;
- матеріали громадських формувань з охорони громадського порядку щодо осіб, схильних до скоєння правопорушень.

Дільничний офіцер поліції ставить на профілактичний облік та у межах своєї компетенції проводить профілактичну роботу з особами таких категорій:

- 1) звільненими з місць позбавлення волі, які відбували покарання за умисний злочин і в яких судимість не знято або не погашено у встановленому законом порядку;
- 2) засудженими за вчинення злочинів, виконання вироку щодо яких не пов'язано із позбавленням волі;
- 3) особами, яким було винесено офіційне застереження про неприпустимість учинення насильства в сім'ї;
- 4) психічно хворими, які є суспільно небезпечними і перебувають на спеціальному обліку в закладах охорони здоров'я [1].

Дільничний офіцер поліції вносить начальникові територіального органу Національної поліції внутрішніх справ пропозиції про встановлення адміністративного нагляду за раніше судимими, здійснює контроль за додержанням такими особами правил відповідно до Закону України „Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі” та встановлених судом обмежень. Уживає заходів щодо притягнення до адміністративної або кримінальної відповідальності осіб, які порушують встановлені правила адміністративного нагляду [2].

Постановка на профілактичний облік осіб проводиться на підставі мотивованого рапорту дільничного офіцера поліції. Рішення про постановку на профілактичний облік приймає начальник територіального органу Національної поліції або його заступник.

Відомості на осіб, які беруться на профілактичний облік та щодо яких здійснюється профілактична робота дільничними офіцерами поліції, заносяться до журналу реєстрації підоблікових осіб та до інтегрованих інформаційно-пошукових систем.

Щодо раніше судимих осіб, яким установлено адміністративний нагляд, та осіб, засуджених до позбавлення волі за тяжкі, особливо тяжкі злочини або засуджених два і більше разів до позбавлення волі за умисні злочини, якщо вони після відбування покарання або умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, незважаючи на попередження органів поліції, систематично порушують громадський порядок і права громадян, учиняють інші правопорушення дільничними офіцерами поліції заводяться профілактичні справи. справи зберігаються у відділі (секторі) дільничних офіцерів поліції.

Загальною підставою для зняття з профілактичного обліку правопорушників усіх категорій є смерть, засудження до позбавлення волі, переїзд особи на інше постійне місце проживання, виправлення особи.

Дільничний офіцер поліції припиняє проведення профілактичної роботи:

- стосовно раніше судимих – при погашенні або знятті судимості;
- стосовно засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, - після закінчення строку, визначеного вироком суду, якщо в період відбуття покарання вони не вчинили нового злочину;
- стосовно осіб, які вчиняють насильство в сім'ї, – у разі, якщо такі особи протягом року з моменту вчинення останнього правопорушення не допустили повторних правопорушень;
- стосовно психічно хворих, які перебувають на обліку як соціально небезпечні, – після припинення диспансерного нагляду за такими особами.

При здійсненні заходів індивідуальної профілактики дільничний офіцер поліції:

- виявляє на адміністративній дільниці осіб, які допускають правопорушення в сім'ях, уживають наркотичні засоби і психотропні речовини без призначення лікаря, психічно хворих, які створюють безпосередню загрозу для себе та оточуючих. Уживає до зазначених осіб своєчасні заходи профілактичного впливу з метою недопущення вчинення ними злочинів та адміністративних правопорушень. Про отриману інформацію повідомляє заінтересовані підрозділи та служби органів поліції, органи державної влади та місцевого самоврядування;
- установає місця збору осіб, схильних до скоєння злочинів та правопорушень, осіб, які надають приміщення для вживання наркотиків і психотропних речовин, розпивання спиртних напоїв і розпусти, втягають неповнолітніх у злочинну діяльність, про що інформує зацікавлені служби органів поліції для вжиття заходів реагування;
- разом з патрульною службою, членами громадських формувань з охорони громадського порядку здійснює обхід дільниці, перевірку під'їздів будинків, горищ та підвальних приміщень з метою виявлення осіб, схильних до скоєння правопорушень та злочинів, припинення злочинів та інших правопорушень;

- виступає перед населенням та в трудових колективах зі звітами про стан правопорядку на закріпленій території, проводить роз'яснювальну роботу про способи захисту і самооборони від злочинних посягань.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України: Наказ МВС України від 11 листопада 2010 р. № 550.

2. Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі: Закон України від 20 грудня 1994 р. // Відомості Верховної Ради. – 1994. – №52. – С. 455.

Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі

3. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. // Голос України. – 2015.

УДК 351.87

В. А. Раца

суддя

*(Болградський районний суд
Одеської області, м. Болград)*

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУДІВ: ГНОСЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Розвиток інформаційного суспільства, зумовлений швидкими темпами впровадження у всі сфери суспільного життя інформаційних технологій, вимагає все більше уваги приділяти інформації, яка пронизує будь-які процеси та явища, і стає чинником еволюції різноманітних соціальних систем. Не є винятком у цьому сенсі й судова система, яка потребує використання потужностей інформаційно-комунікаційних ресурсів, що відкривають не абиякі можливості не лише для неї, а й для широкого кола осіб, які звертаються до суду за захистом своїх прав чи інтересів. У більш глобальному вимірі, з огляду на критично низькі показники рівня суспільної довіри до судів, слід замислитися, як нові можливості глобального інформаційного суспільства можуть бути використанні для підвищення авторитету судової влади.

Наведене природно обумовлює значний інтерес до питань, пов'язаних з використанням інформаційних технологій, інформаційних ресурсів у судовій системі, що тією чи іншою мірою розглядаються у контексті інформаційного забезпечення діяльності судів. Утім, здебільшого ці питання аналізуються крізь призму управлінської діяльності, залишаючи поза увагою інші, не менш важливі аспекти, які також потребують дослідження в контексті організації ефективного функціонування вітчизняних судів.

Інформаційне забезпечення діяльності судів – це метод організації функціонування судової системи, який передбачає взаємопов'язану та взаємообумовлену сукупність: (а) інформації, створеної відповідно до потреб суб'єктів судової діяльності; (б) діяльності щодо реалізації ці комплексу інформаційних заходів, обумовлених специфікою діяльності суду, та необхідних для ефективного функціонування суду загалом і створення умов для здійснення правосуддя зокрема; (в) інформаційних технологій. Метою інформаційного забезпечення діяльності судів є створення сприятливого комунікативного середовища, спроможного гарантувати одержання інформації відповідно до вимог користувачів – суб'єктів судової діяльності з використанням новітніх інформаційних технологій. Завдання інформаційного забезпечення полягає у своєчасному наданні суб'єктам судової діяльності інформації відповідної якості в межах існуючих організаційної та технічної структур, правового регулювання та фінансування.

Завдання інформаційного забезпечення діяльності судів обумовлене інформаційними потребами, які визначаються як певний стан суб'єкту предметної діяльності, який виникає у зв'язку з необхідністю отримання відомостей, потрібних для вирішення предметних задач.

Призначення інформаційного забезпечення діяльності судів обумовлює необхідність дотримання вимог (принципів), які до нього висуваються.

За найбільш поширеного підходу прийнято виділяти такі принципи: об'єктивність, достовірність, повнота, цінність, актуальність, доступність і ясність.

Так, об'єктивність інформації є відносним поняттям. Чим менше суб'єктивних чинників впливають на формування масиву інформації, тим більш об'єктивною вона вважається. Саме тому об'єктивність інформації потребує опрацювання різних джерел і оперування різного роду показниками.

Достовірність інформації передбачає, як зазначалось вище, «черпання» її з першоджерел. Достовірність інформації визначається тим, наскільки вона відображає реальний стан речей.

Об'єктивна інформація завжди є достовірною, але достовірна інформація може бути як об'єктивною, так і суб'єктивною.

Повнота інформації відображає якість і достатність інформації. Остання має на увазі необхідний для прийняття рішення об'єм даних.

Цінність інформації визначається тим, наскільки ця інформація важлива для досягнення мети користувача (вирішення певного завдання). Цінність може також залежати від того, наскільки інформація знайде своє застосування у діяльності користувача в майбутньому.

Актуальність пов'язує інформацію з певним відрізком часу та показує, наскільки вона відповідає поточному моменту. Ця характеристика тісно пов'язана з попередньою та може визначальною для цінності інформації.

Доступність інформації визначається тим, наскільки складно її отримати. Характеристика доступності розкривається не лише крізь призму джерел отримання інформації, але й з точки зору можливостей адекватної інтерпретації одержаної інформації.

Дотримання критерію ясності (зрозумілості) полягає у тому, щоб інформація була сформульована (викладена) мовою, доступною користувачеві. Ясність інформації залежить від того, наскільки вона пов'язана з наявними у користувача знаннями.

Інформаційне забезпечення, як метод організації функціонування судової системи, є основою розвитку транспарентності судової системи загалом та її складових: відкритості, прозорості, гласності, доступності, зокрема.

У такому випадку видається можливим виділити рівні інформаційного забезпечення діяльності судів: мікрорівень, який передбачає організацію інформаційних процесів безпосередньо у судовій системі, де суб'єктами інформаційних відносин виступають виключно її представники; макрорівень, який, використовуючи інформаційний продукт, утворений внутрішнім середовищем судової системи, спрямовує його до циркуляції та використання у суспільстві.

Залежно від об'єкту, інформаційне забезпечення доцільно також класифікувати. Але спершу зазначимо таке. Попри всю різноманітність наукових позицій і думок про повноваження та функції суду, за найбільш загального уявлення про судову діяльність, її можна розглядати за двома блоками: судочинство та організаційна діяльність суду. Остання покликана забезпечити створення умов для ефективного здійснення правосуддя. Цим блокам кореспондує суб'єктний склад суду: суддівський корпус і апарат суду. Відтак, видами інформаційного забезпечення діяльності судів є:

а) інформаційне забезпечення судочинства; б) інформаційне забезпечення судового адміністрування.

У свою чергу, відповідно до суб'єктного складу судової діяльності, інформаційне забезпечення можна диференціювати: на рівні окремих суддів; інституційних структур суду (наприклад, збори суддів, судові палати апеляційних судів і касаційних судів Верховного Суду, Пленум Верховного Суду, науково-консультативна рада Верховного Суду); апарату суду; структурних підрозділів апарату суду та їх працівників.

Ураховуючи наведене, спробуємо також виокремити характерні риси інформаційного забезпечення діяльності судів. Такими, на нашу думку, є:

1) поєднання статичного, динамічного та технологічного елементів, що обумовлює складність, багатоаспектність, поліструктурність досліджуваного поняття та визначає необхідність системного вирішення організаційних, технічних і управлінських задач;

2) допоміжний характер діяльності, яка безпосередньо не переслідує нормативно визначених цілей, але необхідна для їх (цілей судової діяльності) досягнення;

3) дуалістична природа, зумовлена специфікою правового статусу суду та його виключними повноваженнями, що відображається, зокрема, у правовій природі рішень, які приймаються в межах суду (процесуальних та управлінських);

4) входження в глобальний інформаційний простір, що забезпечує ефективне інформаційне забезпечення, доступ до світових інформаційних ресурсів і задоволення потреб суб'єктів судової діяльності в інформаційних продуктах і послугах;

5) використання та розвиток інформаційних технологій, що веде до розвитку судової системи, зокрема, появи нових форм ведення судового процесу (судові засідання в режимі відеоконференцз'язку, надсилання судових повісток у вигляді СМС – повідомлень, надання процесуальних документів в електронному вигляді тощо);

6) підвищення рівня професійного розвитку судових кадрів (суддів і працівників апарату суду) за рахунок розширення можливостей систем інформаційного обміну.

У підсумку слід зауважити, що викладений у цій статті авторський підхід до інформаційного забезпечення діяльності судів як до певної системи дозволить у майбутньому проаналізувати окремі її складові в контексті належної організації суду, що й окреслює перспективи наших подальших досліджень.

УДК 343.985

О. І. Ревенко
провідний фахівець
з організаційно-аналітичної роботи та контролю
*(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка,
м. Северодонецьк)*

ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ СВІДКІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ НЕЗАКОННОГО ВИДОБУВАННЯ ВУГІЛЛЯ

З огляду на розповсюдженість та важливість для досудового розслідування такої слідчої (розшукової) дії як допит, питання організації й тактики його проведення під час розслідування злочинів проти довкілля частково були розглянуті у працях М. О. Духна, С. О. Книженко, В. О. Коновалової, Г. А. Матусовського, А. Є. Меркурісова, О. В. Одерія, Ю. М. Туровця та інших, проте дані автори охоплювали лише окремі аспекти, які були продиктовані предметом їх дослідження. Однак, особливостям організації і тактики проведення допиту свідків при розслідуванні незаконного видобування вугілля належної уваги приділено не було.

За результатами опитування працівників слідчих підрозділів Головних управлінь Національної поліції в Донецькій та Луганській областях було встановлено, що 61% з них стикаються з труднощами у проведенні допиту при розслідуванні незаконного видобування вугілля та, найчастіше, використовують рекомендації щодо допиту свідків, викладені у методиці розслідування злочинів проти довкілля. Таким чином, має місце неповнота допитів, що негативно відображається на якості досудового розслідування незаконного видобування вугілля.

У зв'язку з відсутністю у розпорядженні слідчих рекомендацій щодо допиту свідків при розслідуванні незаконного видобування вугілля, а також відсутністю спеціальних знань у галузі гірничої справи, вважаємо за доцільне залучати до проведення зазначеної слідчої (розшукової) дії спеціалістів, якими можуть виступати інженерно-технічні працівники вугільних підприємств або науково-дослідних інститутів Міністерства енергетики та вугільної промисловості України.

Зазначені спеціалісти вже на стадії підготовки до даної слідчої (розшукової) дії можуть роз'яснити слідчому незрозумілі технічні терміни, конструктивні особливості вилучених засобів, намітити черговість технічних питань, які необхідно з'ясувати та ступінь їх конкретизації.

Під час безпосередньої участі в допиті спеціалісти можуть допомогти слідчому: інтерпретувати відомості, що повідомляються допитуваним, який оперує у показаннях спеціальними термінами; правильно сформулювати уточнюючі та конкретизуючі питання; звернути увагу на обставини, які умисно або з незнання спотворюють допитувані; обрати точні формулювання, які заносяться в протокол слідчої (розшукової) дії; виокремити дані, які можуть стати необхідними для проведення експертиз; запобігти дачі неправдивих показань зі спеціальних питань; об'єктивно й точно зафіксувати показання допитуваного тощо.

Беручи до уваги результати вивчення матеріалів кримінальних проваджень про незаконне видобування вугілля, вважаємо, що до осіб, які є потенційними носіями криміналістично значущої інформації про вчинення досліджуваного різновиду злочину та можуть бути допитані як свідки, слід віднести:

1) *працівників природоохоронних органів* (інспектори у сфері державного контролю за використанням та охороною земель, громадські інспектори з охорони довкілля тощо). Під час їх допиту слідчим може бути одержана криміналістично значуща інформація про точні координати копанок, з метою визначення приналежності земель (природно-заповідному фонду, підприємствам, організаціям, установам або приватним особам); причини та умови, що сприяли незаконному видобутку вугілля; обставини вчиненого злочину; осіб, винних або причетних до його вчинення; наявність у правопорушників відповідних документів, які дозволяють видобуток вугілля; наслідки злочину проти довкілля тощо;

2) *осіб, які були запрошені до участі в слідчих (розшукових) діях у якості понятих* (переважно під час проведення огляду місця події). Головною метою допиту таких свідків є перевірка об'єктивності відомостей з протоколу окремої слідчої (розшукової) дії;

3) *свідків-очевидців незаконного видобування вугілля*, яких можна поділити на дві групи:

- *свідків злочинної події та наслідків* [1, с. 362] (машиністи, гірники, транспортувальники, працівники вугільних складів тощо), дії яких безпосередньо направлені на видобування вугілля з надр, його зберігання та транспортування (при цьому вони не були поінформовані про неправомірність своїх дій та не усвідомлювали їх злочинний характер). Предметом допиту зазначеної групи свідків-очевидців є питання про місце розташування діючої копанки; організаторів злочинної групи; режим роботи копанки; кількість найманих працівників та їх обов'язки; спосіб видобування вугілля; техніку, знаряддя праці, пристосування, якими видобувалося ву-

гілля; спричинення шкоди їх здоров'ю; наявність випадків загибелі людей під час видобування вугілля; місце зберігання незаконно видобутого вугілля, способи його транспортування та реалізації; поінформованість особи про незаконність її дій тощо;

- *свідків, які не оцінювали дії певної особи як суспільно небезпечні* (реалізатори; особи, які надавали технічні засоби, обладнання й знаряддя виробництва злочинцям в оренду; мешканці прилеглих до місця незаконного видобування вугілля населених пунктів). У осіб, які надавали технічні засоби, обладнання й знаряддя виробництва злочинцям в оренду та реалізаторів незаконно видобутого вугілля слід з'ясовувати: які саме технічні засоби, обладнання й знаряддя для видобування вугілля були орендовані або придбані; ким та за якою ціною вони були придбані або орендовані; ким і яким чином було здійснено збут незаконно видобутого вугілля; чи було відомо особі про те, що її діяльність була незаконною тощо. Під час допиту жителів прилеглих до місця незаконного видобування вугілля населених пунктів слідчий з'ясовує: місце, час і спосіб незаконного видобування вугілля; ким було організоване незаконне видобування вугілля, їх прикмети; знаряддя та засоби, які використовувались працівниками; режим роботи; кількість найманих працівників, їх прикмети, місце мешкання; наслідки вчиненого злочину тощо;

4) *осіб, які можуть характеризувати злочинця, спосіб його життя, зв'язки, поведінку на роботі, у побуті*, до яких слід віднести: батьків, членів родини, друзів, співробітників та інших членів з близького оточення. Під час їх допиту слідчий може отримати інформацію про психологічні якості підозрюваного; про осіб, з якими він підтримував дружні стосунки; чи є хтось із них працівниками вугледобувних шахт або має навички водія легкового, грузового або технологічного транспортного засобу; чи має сам підозрюваний навички видобування вугілля або управління легковими, грузовими або технологічними транспортними засобами; чи має в своєму розпорядженні транспортні засоби (легкові, грузів та технологічні транспортні засоби); механізми, які пристосовуються для видобування вугілля; періоди відсутності підозрюваного вдома; чи приносив заробітну плату піся своєї відсутності; що їм відомо за фактом вчинення ним незаконного видобування вугілля або організації копання тощо. Варто зазначити, що зі всіх осіб, які можуть бути допитані, саме ця група свідків є найменш зацікавлена у позитивному результаті розслідування. Слід мати на увазі, що вони можуть бути співучасниками злочину або особами, залежними від підозрюваного. Саме тому необхідна ретельна підготовка до проведення даного виду допиту та належна перевірка отриманої інформації.

Тактичні прийоми проведення допиту залежать від ситуації, що складається та характеру отримуваної інформації. Найчастіше свідкам пропонується розповісти все, що їм відомо про злочин. Це допоможе слідчому одержати необхідну інформацію і не продемонструвати обсяг своєї поінформованості. Після вільної розповіді слідчий ставить свідку необхідні уточнюючі та конкретизуючі питання.

Таким чином, допит свідка є однією з найбільш інформаційно смних слідчих (розшукових) дій при розслідуванні незаконного видобування вугілля. Тактично правильна організація його проведення є запорукою одержання важливої для досудового розслідування інформації про обставини щодо подій злочину, з'ясування характеру дій кожного співучасника, та даних, що мають значення для подальшого розслідування зазначеного різновиду злочину.

Список використаних джерел:

1. Одерій О.В. Теорія і практика розслідування злочинів проти довкілля: монографія / О.В. Одерій. – Харків : Діса плюс, 2015. – 528 с.

УДК 343.982: 343.711

І. К. Російський

аспірант

*(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро)*

ВИДИ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРАДІЖОК З ПРИМІЩЕНЬ МАГАЗИНІВ

Охорона приватної власності, її захист від злочинних посягань була й залишається одним з найважливіших завдань правоохоронних органів. Економічний стан в державі, рівень достатку населення впродовж останніх років, на жаль, не сприяє зменшенню рівня злочинності корисливої направленості. Статистичні дані свідчать, що кількість крадіжок, вчинених за останні роки, поступово збільшується. Значне місце займають крадіжки з приміщень магазинів. Вважаючи складність розслідування зазначених злочинів, слідчому необхідно володіти не тільки юридичними знаннями, а саме методикою розслідування окремих видів злочинів, а й спеціальними знаннями, з використанням яких збільшуються можливості виявлення, вилучення та фіксації слідів злочину, їх дослідженні та використанні доказової інформації.

Розглянемо види спеціальних знань, що використовуються при розслідуванні крадіжок з приміщень магазинів. Найбільш широко при розслідуванні використовуються криміналістичні знання. Ми погоджуємось з думкою вчених, які вважають криміналістичні знання, а саме в галузі криміналістичної техніки, спеціальними для слідчого. Він може використовувати їх на всіх етапах розслідування кримінального провадження самостійно або залучати різного роду спеціалістів, експертів для яких криміналістичні знання будуть професійними.

Знання вміння та навички в галузі криміналістичної фотографії та відеозапису слідчий застосовує самостійно або залучає спеціалістів в основному для фіксації ходу та результатів проведення гласних слідчих (розшукових) дій: огляду місця події, обшуку, слідчого експерименту, пред'явлення для впізнання, а також негласних слідчих (розшукових) дій: втручання у приватне спілкування шляхом відеоконтролю особи; накладення арешту, огляду та виїмки кореспонденції; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи шляхом таємного проникнення; відеоконтроль публічно доступних місць, у яких можлива поява підозрюваною та його контакти зі співучасниками.

На сучасному етапі розвитку криміналістичної фотографії застосовуються цифрові фотокамери, що, завдяки спрощеним можливостям користування можуть використовуватись слідчими самостійно. Але вважаємо, що доцільніше залучати спеціалістів з професійною чи напівпрофесійною фотоапаратурою з дзеркальною системою формування зображення (наприклад Canon EOS 1D Mark II N, Nikon D2 Hs). Висока світлочутливість (діапазон від 100 до 25600 ISO) забезпечує гарну якість зображення в умовах поганої освітленості й дозволяє використовувати короткі витримки для зйомки об'єктів, що рухаються. Переваги цифрових дзеркальних фотокамер полягають також у можливості використання цілого ряду настроювань режиму зйомки, перш за все фокуса й експозиції. Сучасні фотоапарати здатні проводити відеозйомку, а відеокамери фотографувати, тому при проведенні нескладних слідчих (розшукових) дій є можливим застосування одного технічного пристрою. Як спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій при розслідуванні крадіжок залучають, як правило, інспекторів-криміналістів слідчих підрозділів Національної поліції. Експерти використовують знання в галузі криміналістичної фотографії при проведенні експертиз із застосуванням широкого спектру методів дослідницької та фіксуючої зйомки.

Трасологічні, в тому числі дактилоскопічні знання використовуються слідчим і спеціалістами при проведенні слідчих (розшукових) дій: огляду місця події; огляду предметів, що могли бути знаряддями зламу; обшуку. Експерт використовує знання в галузі трасології при проведенні експертиз: замикуючих пристроїв; слідів знарядь зламу та інструментів, виробничих механізмів чи обладнання; контрольно-запобіжних пристроїв, пломб; слідів частин тіла та одягу людини, транспортних засобів. На місці вчинення злочину трасологічні сліди: рук, взуття, транспортних засобів, знарядь зламу тощо найбільш часто залишаються при розслідуванні крадіжок. Від якісної роботи зі слідами, а саме їх виявлення, вилучення, фіксації та дослідження багато в чому залежить успіх всього розслідування.

Володіння методами та прийомами роботи зі слідами тісно пов'язано з навичками використання техніко-криміналістичних засоби виявлення, фіксації, вилучення та дослідження криміналістичних об'єктів. При розслідуванні крадіжок застосовуються всі сучасні техніко-криміналістичні засоби у всіх можливих формах. Ми погоджуємось з точкою зору В.Ю. Шепітька, який форми використання криміналістичної техніки пов'язує із суб'єктом, що її застосовує, а саме: 1) оперативними працівниками при проведенні оперативно-розшукових заходів; 2) слідчими при проведенні слідчих дій; 3) спеціалістами та експертами в процесі відповідних досліджень; 4) учасниками судового розгляду [1, с. 199].

Для роботи зі слідами на місці події широко застосовуються комплекти техніко-криміналістичних засобів, призначених для використання всіма учасниками розслідування: експертами, слідчими, працівниками оперативних підрозділів. Уніфіковані криміналістичні валізи комплектуються як самими співробітниками експертних підрозділів, так і спеціалізованими підприємствами. Наприклад, підприємство «Експертні системи» (м. Київ) виготовляє криміналістичні валізи серій «СВ-1», «СВ-2», «Хабар», «Слідопит», пожежно-криміналістичні, вибухотехнічні, дактилоскопічні набори, які пройшли апробацію на базі ДНДЕКЦ МВС України й рекомендовані до впровадження в експертну практику. Валізи й набори, в яких розміщені пристрої та обладнання, є ударостійкими та вологозахисними й адаптованими для транспортування і використання в польових умовах. Комплектація криміналістичних валіз і наборів складається не тільки з основних інструментів, необхідних для вилучення слідів під час огляду місця події, але й спеціальних комплектів для попереднього дослідження об'єктів.

Спеціальні набори, представлені у валізах, мають необхідну кількість витратних матеріалів. Позитивним у сучасних комплектаціях криміналістичних валіз є наявність всього необхідного для збирання та упакування об'єктів біологічного походження, дослідженню яких сьогодні приділяється значна увага, з розширенням можливостей молекулярно-генетичної експертизи. Реагенти й витратні матеріали, що входять до складу валіз, доцільно комплектувати у вигляді спеціальних наборів для виявлення та вилучення, а іноді й для експрес-дослідження слідів, що дозволяє експерту оперативно отримувати інформацію про подію злочину [2, с. 359].

Спеціальні знання в галузі технічного дослідження документів і почеркознавства використовують більшість опитаних нами слідчих, які спеціалізуються на розслідуванні крадіжок. Інші обов'язково використовують допомогу спеціалістів. Спеціальні знання в галузі технічного дослідження документів необхідні для виявлення підробок при їх огляді на початковій стадії розслідування, а також при їх вилученні під час обшуку та дослідженні на подальшому етапі.

Особливо потрібно зупинитись на спеціальних знаннях в галузі техніки, особливо комп'ютерної техніки та цифрових технологій. Сучасний її розвиток дозволяє застосовувати комп'ютерну техніку для фіксації ходу слідчих (розшукових) дій не тільки в стаціонарних умовах, а й на місці події. Комплект техніки, що складається з портативного комп'ютера, принтера, цифрового фотоапарата, мікрофона та пристрою мобільного зв'язку, дозволяє не тільки виготовляти на місці події протоколи з фототаблицями, а й передавати інформацію на будь-яку відстань. Знання в галузі техніки потрібні слідчому у випадках, коли він стикається з численними технічними пристроями та механізмами, що застосовуються у різних сферах торгівельної справи, починаючи з систем сигналізації та відео спостереження і закінчуючи системами забезпечення зберігання товарів, кондиціонерами, обігрівачами тощо. Важливо не тільки правильно зафіксувати технічні пристрої, а й визначити їх значення у технологічному процесі та сприянні чи перешкоджанні діям злочинців.

При розкраданні певних видів товару (одягу, взуття, посуду, продовольчих товарів, обладнання, тощо) використовуються спеціальні знання в галузі товарознавства, частіше у формі товарознавчих експертиз. Експертне дослідження таких об'єктів дозволяє визначити: їх різноманітні параметри, суттєві ознаки, властивості, різні обставини, пов'язані зі споживчими якостями; відповідність стандартам, технічним умовам, зразкам; спосіб фальсифікації вказаних об'єктів тощо [3, с. 239].

Список використаних джерел:

1. Шепітько В.Ю. Криміналістичні проблеми збирання доказів технічними засобами у кримінальному процесі / В.Ю. Шепітько // Вісник Академії правових наук України. – № 4 (27). – Харків, 2001. – С. 198-207.
2. Пиріг І. В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування : монограф. / І. В. Пиріг – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2015. – 454 с.
3. Експертизи у судовій практиці. / За заг. ред. В.Г. Гончаренка. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 388 с.

УДК 343.131

Г. В. Рось

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу
та організації досудового слідства
(Харківський національний університет
внутрішніх справ, м. Харків)

ДЕЯКІ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ

Міжнародна правова допомога полягає у проведенні компетентними органами однієї держави процесуальних дій, виконання яких необхідне для досудового розслідування, судового розгляду або для виконання вироку, ухваленого судом іншої держави або міжнародною судовою установою (п. 1 ч. 1 ст. 541 КПК України).

Запит про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні складається і надсилається до уповноваженого (центрального) органу України органом, який здійснює це кримінальне провадження, а саме, відповідно до ч. 1 ст. 551 КПК України, судом, прокурором або слідчим за погодженням з прокурором.

Уповноваженим (центральним) органом є орган, уповноважений від імені держави розглянути запит компетентного органу іншої держави або міжнародної судової установи і вжити заходів з метою його виконання чи направити до іншої держави запит компетентного органу про надання міжнародної правової допомоги. Такими центральними органами, згідно зі ст. 545 КПК України, є:

- Генеральна прокуратура України, яка звертається із запитом про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні під час досудового розслідування та розглядає відповідні запити іноземних компетентних органів, крім досудового розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України;

- Національне антикорупційне бюро України – звертається із запитом про міжнародну правову допомогу під час досудового розслідування та розглядає відповідні запити іноземних компетентних органів у підслідних йому кримінальних провадженнях;

- Міністерство юстиції України – звертається із запитом судів про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні під час судового провадження та розглядає відповідні запити судів іноземних держав.

Порядок направлення запиту до іншої держави, порядок розгляду уповноваженим (центральною) органом України запиту іншої держави або міжнародної судової установи про таку допомогу і порядок виконання такого запиту визначаються КПК України та чинними міжнародними договорами України.

За відсутності міжнародного договору України міжнародна правова допомога може бути надана на підставі запиту іншої держави чи запитана на засадах взаємності, які полягають в тому, що уповноважений (центральною) орган України, направляючи до такої держави запит, письмово гарантує запитуючій стороні розглянути в майбутньому її запит про надання такого самого виду міжнародної правової допомоги. Так само, відповідно до тих же засад взаємності, уповноважений (центральною) орган України розглядає запит іноземної держави лише за наявності письмової гарантії запитуючої сторони прийняти і розглянути в майбутньому аналогічний запит України.

Запит і додучені до нього документи складаються у письмовій формі, засвідчуються підписом уповноваженої особи та печаткою відповідного органу, а також супроводжуються засвідченим у встановленому порядку перекладом мовою, визначеною відповідним міжнародним договором України, а за відсутності такого договору – офіційною мовою запитуючої сторони або іншою прийнятною для цієї сторони мовою.

У разі якщо при зверненні за допомогою в іноземній державі необхідно виконати процесуальну дію, для проведення якої в Україні потрібен дозвіл прокурора або суду, така процесуальна дія може запитуватися лише після надання відповідного дозволу прокурором або судом у порядку, встановленому КПК України. При

цьому належно засвідчена копія такого дозволу долучається до матеріалів запиту установою (ч. 2 ст. 562 КПК України).

У зв'язку з цим постає декілька питань. Так, наприклад, у разі необхідності проведення обшуку в іноземній державі слідчий за погодженням з прокурором або прокурор має звернутися до слідчого судді з клопотанням про обшук для отримання дозволу на його проведення. При цьому строк дії ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення обшуку не може перевищувати одного місяця з дня постановлення ухвали. Так само на стадії досудового розслідування тимчасовий доступ до речей і документів здійснюється на підставі ухвали слідчого судді, строк дії якої не може перевищувати одного місяця з дня її постановлення.

Враховуючи ж те, що переклад запиту про міжнародну правову допомогу і долучених до нього документів, його погодження та направлення до відповідної іноземної держави може відбуватися протягом доволі тривалого часу, тож строк дії ухвали слідчого судді на проведення конкретної слідчої (розшукової) чи іншої процесуальної дії (обшуку, тимчасового доступу до речей і документів тощо) може сплинути раніше, ніж запит дійде до безпосереднього виконавця в іноземній державі. Як бути в таких випадках закон не визначає.

Звідси випливають наступні питання. Якщо ж все ж таки процесуальну дію в іноземній державі проведено після спливу строку дії ухвали слідчого судді про дозвіл на її проведення, то чи зможе вітчизняний суд визнати відомості, що містяться в матеріалах, отриманих в результаті виконання такої дії, допустимими.

Проте можлива й інша ситуація – компетентний орган іноземної держави у разі спливу строку дії ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення запитуваної Україною процесуальної дії звертається до уповноваженого (центрального) органу України з проханням надати ще одну копію ухвали слідчого судді з чинними строками її дії. Однак у такому разі, як засвідчує практика, суди не радо йдуть на зустріч ініціатору постановки цього питання та вимагають доказів неможливості вчасного виконання першої ухвали.

Тож зазначені питання потребують якнайшвидшого законодавчого вирішення.

УДК 343.12

О. Г. Рувін

доктор юридичних наук,

директор

*(Київський Науково-дослідний інститут
судових експертиз Міністерства юстиції України,*

м. Київ)

Т. Д. Голікова

заступник директора

*(Київський Науково-дослідний інститут
судових експертиз Міністерства юстиції України,*

м. Київ)

Ю. Б. Ірхін

кандидат психологічних наук,

завідувач відділу

*(Київський Науково-дослідний інститут
судових експертиз Міністерства юстиції України,*

м. Київ)

А. А. Ованнісян

кандидат філологічних наук,

заступник завідувача відділу

*(Київський Науково-дослідний інститут
судових експертиз Міністерства юстиції України,*

м. Київ)

А. О. Полтавський

помічник директора

*(Київський Науково-дослідний інститут
судових експертиз Міністерства юстиції України,*

м. Київ)

С. О. Шимановський

завідувач лабораторії

*(Київський Науково-дослідний інститут
судових експертиз Міністерства юстиції України,*

м. Київ)

**КОДЕКС ПОВЕДІНКИ СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ УКРАЇНИ ЯК
ОДНА ІЗ СКЛАДОВИХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ У
ГАЛУЗІ ПРАВОХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

17.07.2014 о 16.20 над територією України на висоті близько 10 100 метрів невстановленими особами із застосуванням ракетної зброї (зенітно-керованої ракети класу «земля-повітря, випущеної із самохідного зенітно-ракетного комплексу) був збитий паса-

жирський літак «Boeing 777-200 9M-MRD» авіакомпанії «Малайзійські авіалінії», у результаті чого загинуло 298 людей.

За фактом катастрофи літака над територією держави Службою безпеки України було порушено кримінальне провадження за ознаками злочину, передбаченого частиною 3 статті 258 Кримінального кодексу України «Терористичний акт». Для проведення кримінального розслідування причин катастрофи літака було укладено міжнародний договір між правоохоронними органами Австралії, Бельгії, Королівства Нідерланди, Малайзії та України під головуванням Прокуратури Королівства Нідерланди. У рамках міжнародного розслідування створено міжнародну слідчу групу. До наукового розслідування причин катастрофи було залучено і судових експертів зазначених країн – спеціалістів з трасологічних, балістичних та вибухово-технічних досліджень; досліджень матеріалів, речовин та виробів; проектування, будування та експлуатації зенітно-ракетної зброї тощо.

До проведення судових експертиз в рамках міжнародного розслідування в якості судових експертів з боку України були запрошені співробітники Київського НДІСЕ (далі – Інститут), які були залучені до роботи в міжнародній експертній комісії постановами слідчого-судді (Королівства Нідерланди) із ознайомленням їх (співробітників Інституту) з Кодексом поведінки судових експертів (далі – Кодекс поведінки), внесених до нідерландського реєстру судових експертів (далі – Реєстр).

Ключовими моментами у зазначеному Кодексі поведінки є те, що:

- Реєстр повинен бути реалізованим як реєстр експертів високого рівня;

- внесені до Реєстру експерти повинні бути здатними до звітування у судовому процесі, виходячи з їх професійної компетентності та безпосередньо із самої особистості експерта;

- експерти зобов'язані відповідати вимогам за встановленими п'ятьма основними цінностями: незалежністю, справедливістю/неупередженістю, сумлінністю, професійною компетентністю та чесністю.

Також, до Кодексу поведінки увійшли:

- вимоги до певних дій експерта під час проведення експертизи, у тому числі, конфіденційного поводження з матеріалами дослідження та з отриманими під час дослідження відомостями;

- визначення особливостей надання інформації та звітування за результатами проведення експертизи;

- вказування на дії експерта при виникненні окремих особливих обставин при проведенні експертизи або після її проведення тощо.

Кодекс поведінки пов'язаний із Законом Королівства Нідерланди «Про експертів у кримінальних справах», Рішенням Колегії судових експертів про реєстр експертів у кримінальних справах (далі – Рішення). Відповідно до вимог другого пункту частини «б» статті 13 Рішення, експерт, який подає заяву про внесення його до Реєстру, повинен засвідчити те, що він ознайомився з Кодексом поведінки та впродовж терміну його перебування в Реєстрі він сам буде дотримуватися встановлених правил поведінки. При недотриманні одного чи більше пунктів із Кодексу поведінки експерт бере на себе ризик того, що він буде виключений з Реєстру.

Таким чином, на наш погляд, зазначений досвід регламентації поведінки осіб, внесених до Нідерландського реєстру судових експертів, є суттєвим доповненням до регламентованого порядку проведення судових експертиз на рівні нормативно-правових актів Королівства Нідерланди.

За дорученням Міністерства юстиції України кожним із підпорядкованих йому науково-дослідних установ судової експертизи було розроблено проекти Кодексу етики судового експерта (далі – Кодекс етики). Нижче наведено проект Кодексу етики, розроблений в Київському НДІСЕ Міністерства юстиції України, з урахуванням досвіду участі співробітників Інституту у міжнародних експертних комісіях. Структура та зміст зазначеного проекту Кодексу розроблені з урахуванням структури та змісту:

- Правил етичної поведінки державних службовців, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 11.02.2016;

- Кодексу поведінки судових експертів ENFSI, схвалений діловою нарадою Ради Європейської мережі криміналістичних наукових установ 28.05.2005;

- Кодексу поведінки Нідерландських судових експертів, затверджений Колегією судових експертів 11.12.2009;

- проектів Кодексу, розроблених в Дніпропетровському, Донецькому, Львівському, Одеському, Харківському НДІСЕ та НДІСЕ з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України;

- окремих положень Класифікатора професій ДК 003:2010, затвердженого наказом Держспоживстандарту України від 28.06.2010 № 327 щодо вимог до професіоналів (фахівців), які можуть виконувати функції судового експерта (процесуальний статус професіоналів (фахівців) при проведенні судових експертиз у справах, що перебувають у провадженні органів досудового розслідування чи суду.

КОДЕКС ПОВЕДІНКИ судового експерта (проект)

Кодекс поведінки судового експерта (далі – Кодекс) визначає систему морально-професійних переконань – принципів діяльності професіоналів (фахівців), уповноважених на виконання функцій судового експерта при проведенні судових експертиз у справах, що перебувають у провадженні органів досудового розслідування чи суду.

Визначена нижче система морально-професійних принципів діяльності судового експерта ґрунтується на положеннях Конституції України, законодавства у сфері судово-експертної діяльності, запобігання корупції, інших нормативно-правових актів та Кодексу поведінки судових експертів ENFSI.

I. Загальні положення

1. Кодекс – задекларована в принципах система морально-професійних переконань професіоналів (фахівців), на яких покладено повноваження з виконання функцій судового експерта, щодо яких ними добровільно взяті зобов'язання на дотримання зазначених функцій під час здійснення судово-експертної діяльності.

2. Дія Кодексу розповсюджується на суб'єктів судово-експертної діяльності, визначених ст. 7 Закону України «Про судову експертизу» (далі – Закон) – професіоналів (фахівців):

1) які є працівниками державних спеціалізованих установ та внесені до державного Реєстру атестованих судових експертів;

2) які не є працівниками державних спеціалізованих установ та внесені до державного Реєстру атестованих судових експертів;

3) які залучаються для проведення деяких видів експертиз, що не здійснюються виключно державними спеціалізованими установами, за рішенням особи або органу, що призначили судову експертизу.

3. Державний Реєстр атестованих судових експертів, ведення якого регламентовано ст. 9 Закону, має бути реалізованим як реєстр експертів високого рівня компетенції.

II. Принципи діяльності судового експерта

4. Судові експерти у своїй діяльності керуються Конституцією України, законодавством у сфері судово-експертної діяльності, запобігання корупції, іншими нормативно-правовими актами з дотриманням таких морально-професійних принципів:

- 1) служіння правосуддю у сфері судово-експертної діяльності;
- 2) сумлінності;
- 3) професійної компетентності;
- 4) незалежності;
- 5) справедливості/неупередженості;
- 6) конфіденційності;
- 7) гідної поведінки.

5. Служіння правосуддю у сфері судово-експертної діяльності передбачає:

1) професійну самоідентифікацію: сприймання себе в якості члена певної професійної групи;

2) особистісну спрямованість на професійне і фахове зростання;

3) чітку мотивацію на безперервні самовдосконалення та успішний кар'єрний зріст;

5) обґрунтованість професійних учинків при виконанні службових завдань;

6) високий рівень особистісного контролю над мимовільними проявами загальнолюдських ваблень та прагнень при вирішенні експертних завдань.

6. Сумлінність передбачає:

1) чесне, старанне, ретельне виконання своїх професійних обов'язків судового експерта;

2) вжиття всіх необхідних заходів для отримання інформації, доступу до всіх наявних доказових матеріалів, потрібних для якісного та об'єктивного виконання роботи;

3) впевненість в забезпеченні цілісності та безпеки об'єктів дослідження, крім випадків, коли необхідно проводити їх випробування з пошкодженням об'єктів дослідження, а також цілісності і безпеки будь-якої інформації, отриманої при проведенні експертизи;

4) виконання досліджень з використанням відповідних методик, методів, прийомів, потрібного обладнання та матеріалів;

5) надання консультацій та доказів, як письмових, так і усних, обдумано та об'єктивно;

6) здійснення професійної діяльності на засадах охорони здоров'я та особистої безпеки колег та населення;

7) неприпустимість використання державного майна в особистих цілях.

7. Професійна компетентність передбачає:

1) володіння останніми досягненнями науки і техніки у відповідній галузі знань, приймаючи до уваги випробування матеріалів;

2) знання меж своєї компетенції, надання висновків та показань тільки в цих межах;

3) відмову від проведення робіт, що не входять до сфери компетенції або відсутні необхідні засоби чи обладнання для їх проведення;

4) встановлення факту можливої компрометації доказових матеріалів до їх отримання;

5) самостійність у формуванні професійно обґрунтованих суджень, наданні про них інформації та складанні відповідного висновку; це стосується і тих випадків, коли експерт виконує завдання, співпрацюючи з іншими експертами.

8. Незалежність передбачає:

1) підтримання політичного, громадського, соціального нейтралітету та незалежності від будь-якого суспільного або іншого стороннього впливу;

2) проведення досліджень, не піддаючись впливу зі сторони замовника, за дорученням якого проводиться експертизу, чи з якоїсь третьої сторони;

3) повідомлення замовника судової експертизи про будь-який тиск, який здійснюється з метою впливу на результати експертизи.

9. Справедливість/неупередженість передбачає:

1) виключення упередженості чи необ'єктивності;

2) недопущення переслідування власних інтересів;

3) повідомлення замовнику судової експертизи про будь-яку попередню причетність або особистий інтерес, який може привести до конфлікту інтересів, фактичних або передбачуваних;

4) недопущення здійснення обмежень за ознаками раси, політичних, релігійних переконань, статі, віку, соціального походження, образу життя, сексуальної орієнтації, мовними ознаками тощо;

5) недопущення надання будь-яких переваг та виявлення прихильності до окремих фізичних та юридичних осіб, політичних партій, громадських і релігійних організацій тощо;

6) перегляд наданих результатів досліджень в світлі нової інформації або нових розробок у відповідній сфері та негайне інформування про це замовника;

7) вжиття відповідних дій, якщо є підстави вважати, що ситуація може привести до судових помилок.

10. Конфіденційність передбачає:

1) нерозголошення та невикористання інформації, що стала відома у зв'язку з виконанням функцій судового експерта, у тому

числі, після припинення їх виконання, крім випадків, встановлених законом: з дозволу замовника, на підставі рішення суду, вимог нормативних документів тощо;

11. Гідна поведінка передбачає:

1) повагу до гідності інших осіб, ввічливість та дотримання культури спілкування;

2) доброзичливість та запобігання виникненню конфліктів у стосунках з громадянами;

3) недопущення дій та вчинків, які можуть зашкодити інтересам справи;

4) утримання від необґрунтованої критики та інших свідомих дій, що можуть заподіяти шкоду іншим судовим експертам.

III. Відповідальність судового експерта

12. За порушення чинного законодавства України судовий експерт несе кримінальну, адміністративну, дисциплінарну або матеріальну відповідальність.

13. Невиконання судовим експертом одного чи декількох морально-професійних принципів, задекларованих Кодексом, не може само по собі застосовуватися як підстава для визначення ступеню його вини та притягнення його до відповідальності.

Окремо слід зазначити і те, що на сьогоднішній день в процесуальних кодексах України містяться тексти присяги судового експерта, що відрізняються один від одного. Сама ж присяга дається під час виконання функцій судового експерта як суб'єкта (учасника) певного процесу у конкретному провадженні. На наш погляд, необхідно розробити єдиний текст присяги судового експерта, що буде прийматися особою щодо якої прийнято рішення відповідними експертно-кваліфікаційними комісіями про присвоєння їй кваліфікації судового експерта. Текст присяги повинен бути невід'ємною частиною Кодексу поведінки.

Розробка остаточного, погодженого із усіма зацікавленими сторонами, проекту Кодексу поведінки потребує визначення його статусу, порядку його затвердження та дотримання його положень у повсякденній діяльності професіоналів (фахівців), внесення до державного Реєстру атестованих судових експертів України, тощо. Саме від цього залежить, чи стане Кодекс поведінки судового експерта одним з кроків на шляху вдосконалення національної правової системи у галузі правоохоронної діяльності, у тому числі, на міжнародному рівні.

УДК 343.98

В. І. Руснак

курсант 305 взводу факультету № 2
(Одеський державний університет
внутрішніх справ, м. Одеса)

Науковий керівник:

Г. В. Мудрецька

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процесу
(Одеський державний університет
внутрішніх справ, м. Одеса)

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ТА ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ, ВПІЗНАННЯ У РЕЖИМІ ВІДЕО КОНФЕРЕНЦІЇ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

На сучасному етапі становлення діяльності Національної поліції України важливо усунути прогалини та проблеми, які існували в діяльності минулої структури МВС України. Статтею 232 Кримінального процесуального кодексу України, передбачено проведення допиту, впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування. Це обумовлено тим, що нечасто, але на практиці трапляються випадки, коли один із обов'язкових учасників слідчої (розшукової) дії не має можливості особисто брати участь у ній, тоді законодавством України дозволено проводити слідчу (розшукову) дію у режимі відеоконференції.

Правове регулювання проведення окремих слідчих (розшукових) дій у режимі відеоконференції здійснюється такими нормативними актами, як Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року, Наказ ДСА України від 15.11.2012 р. № 155 «Про затвердження Інструкції про порядок роботи з технічними засобами відеозапису ходу і результатів процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції під час судового засідання (кримінального провадження)» та ін.. [1, с. 112-116].

Про регламентацію даної слідчої (розшукової) дії та необхідності її здійснення також йдеться у низці міжнародно-правових документів таких як: 1) Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах (20 квітня 1959 р.); 2) Додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну правову допомогу у кримінальних справах (17 березня 1978 р.) (ратифікований Законом України від 16 січня 1998 р.); 3) Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну правову допомогу у кримінальних справах (8 листопада 2001 р.), та інші.

Частиною першою ст. 232 КПК України передбачено випадки проведення даної слідчої (розшукової) дії, до яких відносяться: 1) неможливості безпосередньої участі певних осіб у досудовому

провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин; 2) необхідності забезпечення безпеки осіб; 3) проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого; 4) необхідності вжиття таких заходів для забезпечення оперативності досудового розслідування; 5) наявності інших підстав, визначених слідчим, прокурором, слідчим суддею достатніми [2].

Згідно ч.2 ст.232 КПК України дана слідча (розшукова) дія не може бути проведена в разі якщо підозрюваний заперечуватиме проведення таких дій. Частина 3 цієї ж статті визначає пені умови, які повинні бути дотримані при проведенні допиту, впізнання за допомогою відео конференції [3].

В контексті статті 232 КПК України, яка передбачає проведення допиту, впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування, на нашу думку постає така проблема, яка має практичний характер. Законодавчо визначено яким саме вимогам повинні відповідати технічні засоби і технології, які застосовуватимуться в проведенні даної процесуальної дії, але не визначено перелік, або вимоги яким повинні відповідати програми якими буде здійснюватися безпосередньо відеоконференція.

Відеоконференція – це інформаційна технологія, що забезпечує одночасно двосторонню передачу, обробку, перетворення і візуалізацію інтерактивної інформації на відстань в режимі реального часу з допомогою апаратно-програмних засобів обчислювальної техніки [5]. Відеоконференцію також визначають як телекомунікаційну технологію інтерактивної взаємодії двох або більше віддалених учасників кримінального провадження з можливістю обміну аудіо-та відеоінформацією у реальному масштабі часу з урахуванням керуючих даних. Взаємодію у режимі відеоконференції також називають сеансом відеоконференцзв'язку [4, с. 139].

Відомо, що технічні засоби повинні бути справними для того, щоби передавати відеоінформацію в режимі реального часу, забезпечити належну якість звуку та зображення, а також одночасне і повне сприйняття інформації усіма учасниками слідчої (розшукової) дії. Для проведення слідчих дій у режимі відеоконференції слідчий, прокурор чи слідчий суддя повинні залучити спеціаліста, який володіє спеціальними знаннями і навичками, а також повинен забезпечити справність технічних засобів та встановити інші технічні умови для проведення відеоконференції.

Особливої уваги заслуговує дотримання інформаційної безпеки при проведенні слідчих дій у режимі відеоконференції. Для того, щоби не допустити втрату чи витік інформації, яка отримана в ході даної слідчої (розшукової) дії, унеможливити вплив інших осіб на проведення даної дії, спеціалістами застосовуються спеціальні заходи та прийоми для кодування, шифрування та інші способи захисту такої інформації.

Прикладом достатньо урегульованої ситуації є Інструкція від 15.11.2012 р. № 155, де чітко вказано склад програмно-апаратних засобів та основні вимоги до них, а саме: 1) наявність Ethernet порту зі швидкістю: не менш 100 Мбит/с; 2) можливість роботи через Firewall, NAT або проксі-сервер з локальної мережі організації; 3) можливість здійснення відео і аудіо запису при проведенні конференції; 4) ємкість накопичувача для зберігання сеансів відеоконференції: не менше 750 Гб; 5) наявність пристрою для створення копій сеансів відеоконференції на оптичних дисках; 6) підтримка загальних стандартів обробки відеопотоків H.263, H.263+, H.264; та ін. [6].

Також встановлені вимоги до пристрою для створення електронного графічного вигляду паперового документу для відображення системою відеоконференції, відеокамери, мікрофонної системи, джерела безперервного живлення, пристрою виведення зображення, міжмережевого екрану з системою захисту від зовнішніх втручань.

Отже, положення ст. 232 КПК України слід більш детально регламентувати. Для подальшого використання цієї норми в практиці, та удосконалити її відомчим нормативним правовим актом, який деталізував би положення закріплені в цій статті, що стосуються проблемного питання програмного забезпечення процесуальної дії на стадії досудового розслідування.

Список використаних джерел:

1. Слижук Д.В. // Особливості застосування режиму відеоконференції у досудовому розслідуванні злочинів // Д.В. Слижук / Міжнародна науково-практична конференція // Ужгородський національний університет [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/law/07_nov2014/28.pdf.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України N 4651-VI від 13.04.2012. [Електронний ресурс] – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua
3. Кримінальний процес України [текст]: Навч. посіб./ 75 А. В. Молдован, С. М. Мельник - К.: Центр учбової літератури, 2013. - 368 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://pidruchniki.com>.
4. Михальчук Т.В. Особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій у режимі відеоконференції / Т. В. Михальчук // Криміналістика і судебна експертиза. – 2013. – Вип. 58(1). – С. 138-144.
5. Смирнов М.І. Процесуальні особливості проведення слідчих дій у режимі відеоконференції // Національний університет «Одеська юридична академія» доцент [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dspace.onua.edu.ua>
6. Офіційний веб-портал «Судова Влада України» доцент [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ab.mk.court.gov.ua>.

УДК 343.132

Д. Б. Сергеева

доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник,
доцент кафедри правосуддя
юридичного факультету
(Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ)

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ
НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ДЛЯ
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ**

Основне призначання результатів негласних слідчих (розшукових) дій (далі НСРД) – отримання доказів у кримінальному провадженні. Водночас, не дивлячись на те, що у світі за допомогою негласних засобів розслідування розкривається понад 85% тяжких та особливо тяжких злочинів й результати більшості негласних засобів досудового розслідування визнаються судами західних країн судовими доказами, аналіз 3-х річної вітчизняної практики застосування НСРД виявив, що лише до 5% їх результатів НСРД визнаються доказами у суді. Не ефективно використовуються результати НСРД й для організаційно-тактичного забезпечення досудового розслідування.

Насамперед, слід зазначити, що поняття, що термін «організація досудового розслідування» широко вживається криміналістиці поряд з такими термінами як «тактика досудового розслідування» та «технологія досудового розслідування», проте тлумачиться фахівцями по різному. Невизначеність цього терміну у криміналістичній науці є однією з головних причин, не з'ясування місця організації в структурі науки криміналістики, тобто залишається невизначеним у змісті якого розділу повинні розкриватися організаційні засади діяльності (у криміналістичній тактиці чи методиці, або ж утворювати самостійний розділ криміналістики), що негативно впливає на теоретичні дослідження та практичну діяльність у сфері розслідування злочинів.

Під організацією слідчої (розшукової) дії, на наш погляд, необхідно розуміти забезпечення оптимальних умов для її найбільш ефективного проведення відповідно вимог кримінального процесуального закону. Криміналістична методика або методика розслідування окремих видів злочинів як сукупність криміналістичних рекомендацій щодо швидкого, повного та неупередженого розсліду-

вання також, на наш погляд, не може бути представлена без рекомендацій організаційного характеру. Структурними елементами окремої методики розслідування, що мають організаційний характер, є особливості планування розслідування, взаємодії слідчого з оперативними підрозділами та іншими правоохоронними органами, особливості використання допомоги громадськості та інші.

Найбільш вдалим нам уявляється визначення «організації» на методичному рівні, тобто організації розслідування як комплексу заходів із забезпечення оптимальних умов для використання найбільш ефективних в конкретній слідчій ситуації рекомендацій криміналістичної методики з метою повного та неупередженого розслідування при мінімальних витратах часу, сил та засобів.

Пропонуємо організацією визначати як комплекс заходів із забезпечення оптимальних умов для використання найбільш ефективних в конкретній слідчій ситуації рекомендацій криміналістичної методики (тактики) з метою повного та неупередженого розслідування (або ефективного проведення, якщо мова йде про слідчу (розшукову) дію, тактичну операцію тощо) при мінімальних витратах часу, сил та засобів відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства.

При цьому в криміналістичній тактиці організаційний аспект є невід'ємним. Лише сукупність взаємообумовлених тактичних прийомів і організаційних заходів складає зміст провадження слідчої (розшукової) дії. Виходячи з цього, зміст її провадження можна розглядати як сукупність організаційних заходів й тактичних прийомів, що є взаємообумовленими, оскільки проведення конкретного організаційного заходу обумовлюється складністю слідчої дії, ситуацією, що склалася на момент її проведення, а також обраною тактикою слідчого і виявляється в необхідності проведення заходів для забезпечення оптимальних умов для її доцільного і найбільш ефективного проведення (наприклад, складання і коректування плану проведення слідчої дії; заходи для забезпечення в ході проведення допиту можливості пред'явлення речових доказів тощо). У свою чергу, вибір тактичних прийомів проведення слідчої (розшукової) дії знаходиться у прямій залежності від можливості проведення організаційних заходів із їх реалізації (відсутність достатньої кількості науково-технічних засобів пошуку позбавляє слідчого можливості провести групові (одночасні) обшуки; неможливість організації присутності обшукуваного позбавляє слідчого можливості застосовувати тактичні прийоми, спрямовані на отримання пошукової інформації від обшукуваного).

Разом з тим, слід зауважити, що організація не є самостійною (автономною) діяльністю, вона є допоміжною щодо діяльності тактичної, здійснюється з метою забезпечення оптимальних умов

для її проведення. Таким чином, необхідно чітко розмежовувати тактичні прийоми, які обґрунтовано називають центральним елементом криміналістичної тактики, та організаційні заходи, які здійснюються як допоміжна, забезпечувальна діяльність та не допускати їх підміни один одним як у наукових пошуках так і в практичній діяльності із розкриття та розслідування злочинів.

Підсумовуючи викладене, зазначимо що правильне визначення понять «організація» і «тактика» та їх співвідношення у теорії криміналістики, й правильне розуміння цих категорій та їх співвідношення слідчими, прокурорами та оперативними працівниками сприятиме підвищенню ефективності як наукової, так і практичної діяльності у сфері досудового розслідування злочинів, прокурорського нагляду за її законністю.

Зважаючи на те, що до основних засобів криміналістичної тактики відноситься тактичний прийом, проблема визначення цього поняття також є важливою у теорії криміналістики. Не вдаючись до докладного її аналізу, зазначимо лише, що, на наш погляд, під тактичним прийомом слід розуміти саме спосіб дії, оскільки в етимологічному значенні «прийом» тлумачиться як спосіб виконання або здійснення чого-небудь. Сукупність тактичних прийомів, найбільш корисних (дієвих) для тієї або іншої слідчої (розшукової) дії, утворює тактику конкретної слідчої (розшукової) дії.

Характерними особливостями тактичних прийомів, що застосовуються при провадженні слідчих (розшукових) дій та обумовлюються використаними матеріалами НСРД, по-перше, є те, що, їх застосування направлене на уведення у процес доказування інформації, отриманої негласними засобами. По-друге, тактичні прийоми, засновані на негласній інформації, повинні бути узгоджені з оперативним працівником або іншим суб'єктом проведення НСРД. Інакше дії слідчого можуть призвести до небажаних наслідків, наприклад, до розшифрування негласного співробітника.

Необхідно також зазначити, що окрім загальних принципів застосування тактичних прийомів у кримінальному судочинстві, якими є законність, науковість, етичність, планомірність, ефективність, взаємодія, економічність та вибірковість, до тактичних прийомів слідчих (розшукових) дій, заснованих на використанні результатів НСРД, висувається ряд додаткових вимог, до яких можна віднести: 1) конспіративність, тобто використання тактичних прийомів, що не призводять до розголошення негласних відомостей; 2) безпечність для осіб, які причетні до отримання негласної інформації; 3) забезпечення узгодженості при використанні гласних і негласних даних; 4) урахування ступеня секретності даних

про сили, засоби і методи роботи оперативних підрозділів й можливих наслідків їх розшифровки; 5) поетапність, тобто використання тактичних прийомів, які забезпечують послідовне розкриття негласних відомостей в залежності від необхідності.

Вибір найбільш ефективних тактичних прийомів, що можуть бути застосовані при проведенні тієї чи іншої слідчої (розшукової) дії, у тому числі із використанням результатів НСРД, як правило, обумовлений тією ситуацією, що складається на момент їх реалізації.

Слідчу ситуацію використання результатів НСРД для проведення гласних слідчих (розшукових) дій у тактичному аспекті можна розглядати як систему взаємопов'язаних умов, що впливають на створення та реалізацію типізованих груп тактичних прийомів використання результатів НСРД. До таких умов слід віднести: об'єкти тактичного впливу, вид та обсяг матеріалів НСРД, що використовуються слідчим, вид слідчої (розшукової) дії, в процесі провадження якої слідчий використовує матеріали, отримані негласно, тощо.

Водночас, якщо розглядати дану ситуацію з точки зору діяльності слідчого, її можна визначити як сукупність відомостей про обставини майбутнього провадження слідчої (розшукової) дії, про характер результатів НСРД, відносини учасників досудового розслідування між собою, їх ставлення до слідчої (розшукової) дії, проведення якої планується. З урахуванням обсягу та характеру наявних відомостей, тобто ситуації, яка склалася, слідчий вживає необхідних підготовчих заходів щодо досягнення проміжної та кінцевої мети тієї чи іншої слідчої (розшукової) дії.

Виходячи із вищевикладеного, тактичні прийоми, на нашу думку, можна поділити на дві групи. До першої групи віднесемо ті, що можуть бути застосовані у будь-якій слідчій ситуації використання результатів НСРД при проведенні слідчої (розшукової) дії. Їх застосування повинно відповідати принципу конспіративності, тобто нерозголошення негласних відомостей без крайньої на те потреби, забезпеченню безпеки осіб, які причетні до отримання негласних даних, що використовуються слідчим тощо.

До другої групи віднесемо тактичні прийоми, засновані на використанні результатів НСРД, що застосовуються лише при підготовці та проведенні конкретної слідчої (розшукової) дії в залежності від слідчої ситуації, що склалася на певний момент розслідування. Так, наприклад, при проведенні обшуку результати НСРД можуть бути використані для встановлення точного місця знаходження розшукуваних предметів, слідів, інших об'єктів, що будуть підлягати відшуканню. У конфліктній слідчій ситуації, тактичні прийоми обшуку, які

сформовано на основі змісту результатів НСРД, застосовуються з метою психологічного впливу на злочинця, у випадках коли обшук проводиться за його присутності. При цьому, успіх обшуку багато в чому визначається наявністю у слідчого інформації не тільки про те, що і кого необхідно виявити, але й де конкретно шукати.

З організаційно-тактичною метою може бути використана інформація, отримана внаслідок конфіденційного співробітництва, навіть якщо особи, які перебувають у конфіденційних відносинах співробітництва не допитувалися у кримінальному провадженні в якості свідка. Використання такої інформації також повинно сприяти створенню умов для забезпечення ефективності та результативності слідчих (розшукових) дій. Наприклад, така інформація може містити дані про особисті звички особи, характер, відношення до сім'ї, чи вживає алкоголь або наркотичні засоби, ступінь поінформованості майбутнього допитуваного щодо обставин злочину, способи можливого встановлення психологічного контакту з допитуваним, визначення осіб, які користуються авторитетом у майбутнього допитуваного та інше.

Вчасно отримані результати НСРД в певних слідчих ситуаціях надають підстави слідчому відкласти проведення певних слідчих (розшукових) дій, змінити їх черговість проведення з метою подолання протидії розслідуванню злочину, що може мати вирішальне значення для прийняття законного й обґрунтованого рішення у кримінальному провадженні.

На підставі інформації, що отримана в ході НСРД можуть ухвалюватися також проміжні тактичні рішення, наприклад, рішення про проведення особистого обшуку особи, яка зайшла у приміщення, в якому проводиться обшук та інші.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що використання результатів НСРД при виборі тактичних прийомів проведення певної слідчої (розшукової) дії у конкретній слідчій ситуації є одним із засобів підвищення ефективності досудового слідства й у цілому виконання завдань кримінального судочинства. У цьому контексті потребують подальших наукових досліджень особливості використання результатів НСРД при застосуванні певних тактичних прийомів у різних слідчих ситуаціях, що складаються в ході досудового розслідування, у тому числі й в залежності від конкретної категорії кримінальних проваджень, що є предметом окремих наукових пошуків.

Результати НСРД можуть використовуватися для організаційно-тактичного забезпечення провадження процесуальних дій – засобів доказування, у тому числі й ті, які не підлягають розсекреченню та не можуть бути приводами і підставами для проведення процесуальних дій та доказами, а також ті результати НСРД, що не набули матеріально-фіксованої форми.

УДК 343.98.06(477)

Л. В. Сидоренко

старший лаборант кафедри
оперативно-розшукової діяльності
(Національна академія
внутрішніх справ, м. Київ)

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Відповідно до чинного КПК України [1] основним засобом негласного отримання доказів на стадії досудового розслідування є негласні слідчі (розшукові) дії (гл. 21 КПК України).

Завдяки таким діям розкриваються та розслідуються понад 85% тяжких й особливо тяжких злочинів, а також 100% злочинів, вчинених організованими злочинними угрупованнями, в умовах неочевидності розкриваються та розслідуються завдяки негласним засобам отримання доказової інформації.

Проте негласні слідчі (розшукові) дії, як і будь-які негласні засоби отримання доказів, відповідно до результатів аналізу зарубіжної та вітчизняної оперативно-розшукової, слідчої та судової практики, можуть бути не лише ефективним засобом отримання доказів у кримінальному судочинстві, а й засобом грубого порушення прав, свобод і законних інтересів осіб, які потрапляють до його сфери. Тому застосування таких засобів у кримінальному процесі потребує, як постійного вдосконалення їх оперативності, так і процесуальних гарантій законності [2].

Зважаючи на актуальність проблеми провадження негласних слідчих (розшукових) дій, окремим її питанням присвячено наукові праці вітчизняних правників: Ю.П. Аленіна, М.А. Грібова, В.О Глушкова, Є.Д. Лук'янчикова, Д.Й. Никифорчука, Д.Б. Сергєєвої, В.І. Сліпченка, Є.Д., Скулиша, О.Ю. Татарова, Л.Д. Удалової, В.І. Фаринника та ін. Проте низка питань щодо провадження негласних слідчих (розшукових) дій продовжує залишатися не вирішеною, що суттєво впливає на ефективність та законність їх провадження.

Професор Є. Д. Скулиш, досліджуючи питання системи НСРД, вказав про те, що введення до системи досудового розслідування негласних слідчих (розшукових) дій є надзвичайно прогресивним кроком законодавця, що спрямована на її удосконалення [3]. Використання можливостей оперативно-розшукової діяльності не лише у процесі виявлення й припинення, а також у процесі провадження за фактами вчинення злочину для збирання у фактичних даних завжди визначалось як актуальне, однак доволі проблемне з точки зору дотримання кримінально-процесуальної форми

питання. В.О. Глушков, досліджуючи проблеми вдосконалення законодавства України про оперативно-розшукову діяльність ще до вступу КПК 2012 р. у силу, справедливо визначив, що окремі норми двох взаємопов'язаних нормативних актів, Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» та КПК України, які регламентують діяльність суб'єктів ОРД та досудового слідства, замість кореспондуючих та взаємодоповнюючих норм містять багато відверто дублюючих положень [4].

Негласне опитування є засобом оминуті зазначені психологічні чинники та отримати відомості, необхідні для встановлення істини у кримінальному провадженні. Природно, що ці відомості, здебільшого, не можна буде використовувати як докази, проте вони завжди мали (та матимуть надалі) важливе значення для прийняття важливих рішень у кримінальному процесі. Зокрема, під час негласного опитування та огляду можуть бути виявлені місця зберігання майна, здобутого злочинним шляхом, зброї, наркотиків; отримані відомості про причетність до вчинення злочину тих чи інших осіб, з'ясовані невідомі до цього обставини вчинення кримінального правопорушення. Ця інформація не може бути безпосередньо використана як доказова у кримінальному процесі через порушення принципу єдності доказів та їх джерел. Проте її отримання дасть підстави для проведення інших слідчих (розшукових) дій – як гласних, так і негласних. Лише вони мають стати безпосереднім засобом отримання доказів у кримінальному провадженні.

Опитування з метою одержання даних, потрібних для боротьби зі злочинністю, у теорії ОРД окреслюють і як розвідувальне, і як оперативне [5].

Визначена законом форма проведення НСРД через заборону розголошення поза встановленим порядком факту та методів проведення по-перше забезпечує захист охоронюваних законом суспільних відносин: державної таємниці, прав свобод та законних інтересів особи; по-друге створює передумови для досягнення мети проведення дії, як наслідок можливості використання у конкретному кримінальному провадженні її результатів - отриманих фактичних даних.

Таким чином, доручення слідчого уповноваженим оперативним підрозділам на виконання негласних слідчих (розшукових) дій здійснюється відповідно до доручення чи вказівки слідчого уповноваженим оперативним підрозділам на проведення оперативно-розшукових заходів (ч. 5 ст. 97, ч. 3 ст. 114 КПК України, ч. 3 ст. 66 КПК України 1960 р. та п. 2 ч. 1 ст. Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» в редакції 1992 р.).

Слід зазначити, що докладно порядок фіксації проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також фіксація їх результатів регламентовано Інструкцією (розділ IV). Згідно з п. 4.1. Інструкції протокол прохід і результати проведеної негласної слідчої (розшукової) дії (або її етапів) складається слідчим, якщо вона проводиться за його безпосередньої участі, в інших випадках - уповноваженим працівником оперативного підрозділу і повинен відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що новий інститут негласних слідчих (розшукових) дій, як ефективний засіб кримінально-процесуального доказування, потребує постійного удосконалення, як процесуальної форми, з урахуванням практики його застосування, так і удосконалення організаційно - тактичних засад його реалізації у правозастосовчій процес.

Отже, новий Кримінальний процесуальний кодекс України в цілому та, зокрема, глава 21 – «Негласні слідчі (розшукові) дії» звісно не є досконалими та, безперечно, зміни і доповнення ще будуть вноситися під час правозастосовчої діяльності. Вчені зазначають, що однією із безумовних гарантій законності провадження негласних слідчих (розшукових) дій необхідно вважати те, що в кримінальному процесуальному законі України визначено вичерпне коло учасників кримінального процесу, які мають право вносити клопотання про їх провадження, та перелік суб'єктів, що можуть дати дозвіл на їх здійснення [3].

Водночас, ми погоджуємось з дослідниками, на думку яких, нині використання таємних способів збору доказів для кримінальної справи є досить обмеженим. Процедура здобуття та легалізації таких доказів — досить громіздка в силу причин, які ми вже описували. У зв'язку з чим вони використовуються в дуже обмеженій категорії злочинів. У зв'язку із прийняттям Кодексу таємне збирання доказів максимально спрощено, а також максимально спрощено процедуру використання таких доказів при доказуванні, що, у свою чергу, призведе до якнайширшого використання таємних слідчих (розшукових) дій у дуже широкій категорії справ.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. – К : Центр навч. л-ри, 2012. – 292 с.
2. Сергєєва Д.Б. Проблемні питання постановлення ухвали про проведення негласних слідчих (розшукових) дій // Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія» Випуск № 1/2014.

3. Скулиш Є.Д. Система негласних слідчих (розшукових) дій за кримінальним процесуальним кодексом України / Є.Д. Скулиш // Наук. вісник Чернівецького ун-ту. – 2012. – Вип. 618. Правознавство [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [Ntp://arclive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vnapu/2012_2/03Skuli.pdf](http://arclive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vnapu/2012_2/03Skuli.pdf).

4. Глушков В.О. Актуалізація проблеми вдосконалення законодавства України про оперативно-розшукову діяльність / В.О. Глушков // Вісник Вищої ради юстиції. – 2011. – № 2 (6) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [Http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/Vvryu/2011_2^0C/11_gvoosa.pdf](http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/Vvryu/2011_2^0C/11_gvoosa.pdf).

5. ГрібовМ. А. Доповнення переліку негласних слідчих (розшукових) дій: практична необхідність та юридична доцільність.

6. Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю: Наказ СБ України від 12 серп. 2005 р. № 440, реєстр. номер Міністерства юстиції України від 17 серп. 2005 р. № 902/11182.

7. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затверджена спільним наказом Генеральної прокуратури України, МВС України, СБ України, Міністерством фінансів України, Адміністрацією ДПС України та Міністерством юстиції України від 16 листопада 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1681/51.

УДК 343.983

Л. О. Сидоренко

провідний фахівець
з організації наукової роботи
(Черкаський Науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр
МВС України, м. Черкаси)

ЩОДО КЛАСИФІКАЦІЇ ЗАВДАНЬ ТА МОЖЛИВОСТЕЙ ЇХ ВИРІШЕННЯ В ХОДІ ДОСЛІДЖЕННЯ КОЛЬОРОВИХ ЕЛЕКТРОФОТОГРАФІЧНИХ ЗОБРАЖЕНЬ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ КОДОВИХ МІТОК

Використання сучасних приладів сканування та друкування кольорових електрофотографічних зображень значно підвищує можливості злочинців у підробці грошових знаків та різних документів чи їх окремих реквізитів. Як показав досвід експертної практики, найбільш ефективним криміналістичним методом дослідження таких зображень є метод використання кодових міток, які наносяться кольоровими електрофотографічними апаратами

(далі KEA): принтерами, копірами та багатофункціональними пристроями [1-10].

Кодові мітки – це специфічна система маркування друкованої продукції, яка обумовлює нанесення на аркуш паперу тонером жовтого кольору дрібних (близько 0,1 мм) кодових точок, які практично невидимі при зовнішньому огляді. Відключити, замінити, зламати чи пере налаштувати цю систему неможливо, інакше весь апарат вийде з ладу. Мінімально можлива сукупність кодових точок, яка несе в собі інформацію про марку, модель та серійний номер використаного апарата, а інколи, і дату та час друку, утворює ідентифікаційну кодову схему (далі ІКС), яка має незначні розміри, наприклад 8x15 мм, неодноразово і без змін повторюється по всій площині задрукованого аркуша, навіть поза межами зображень. По кількості та взаємному розташуванню кодових точок кожна ІКС індивідуальна. Кодовий малюнок та ІКС залишаються незмінними протягом всього часу експлуатації апаратів за виключенням частини апаратів, які маркують дату та час, а також багатофункціональних апаратів при зміні функції (копір чи принтер).

Так як вказана технологія є таємною і недоступною для вітчизняних експертів, тому виникла необхідність у зборі зразків проведеної самостійних досліджень та експертних експериментів, узагальненні отриманих даних, створенні інформаційно-довідкових обліків. Все це дало змогу розробити відповідну методику досліджень.

Завдання, які нами вирішуватися в ході дослідження кольорових електрофотографічних зображень, можна класифікувати наступним чином.

Ідентифікаційні завдання: ідентифікація KEA при порівнянні: ІКС з досліджуваного об'єкту із ІКС зразка; двох ІКС в двох і більше об'єктах дослідження (встановлення єдиного джерела походження); при порівнянні із заводським номером, зафіксованим в бухгалтерській чи сервісній документації, якщо сам апарат відсутній.

Діагностичні завдання: встановлення наявності чи відсутності кодових точок (встановлення факту обладнання чи не обладнання системою маркування даного KEA); визначення типу і виду матриці ІКС (форма, відносні розміри, парна-непарна, кількість кодових точок в ній тощо); встановлення змісту інформації, закладеній в ІКС; встановлення заводського номера; виявлення монтажу; один чи два і більше апаратів використано для друку; який апарат використаний першим, а який другим (встановлення черговості); встановлення дати і часу друку; відтворення ІКС за заводським номером; встановлення факту виростання кольорових

електрофотографічних зображень для виготовлення копій на типографському, струминно-крапельному, твердо чорнильному обладнанні; встановлення періоду, протягом якого КЕА використовувався в незаконних цілях; встановлення факт одночасного друку зображення та обрізків від них; встановлення використаної функції (копір чи принтер); визначення кількості виготовлених копій одного і того ж зображення тощо.

Класифікаційні завдання: визначення марки та моделі КЕА; визначення можливої марки КЕА, який не обладнаний системою маркування проти підробок.

Ситуаційні завдання.

На сьогодні ситуаційна експертиза є однією із найскладніших та трудомістких експертиз, оскільки досягненню позитивного результату та забезпеченню достовірності висновків повинна передувати низка діагностичних, класифікаційних та ідентифікаційних досліджень. Ось результати деяких проведених нами досліджень з використанням кодових міток, які коротко ілюструються вирішення описаних вище завдань.

А) Дослідження візитної картки. 1. За основу для виготовлення досліджуваної візитної картки було взято надруковану на кольоровому струменево-крапельному принтері візитну картку певної особи. 2. Після її сканування, в отримане електронне зображення внесено необхідні зміни. 4. Видозмінену візитну картку (кінцевий варіант) було роздруковано на кольоровому лазерному принтері Konica Minolta, обладнаному системою маркування проти підробок.

В) Дослідження обкладинки збірника «Інформатизація судово-експертної діяльності» (29.03.2012 року НАВС України).

1. Для друку обкладинки було використано два КЕА марок (ймовірно, Xerox DocuColor та Xerox Phaser). 2. В обох випадках друк здійснювався у різних напрямках з деяким зміщенням аркуша в приймальному лотку. 3. На апараті (ймовірно, Xerox DocuColor), заводський номер 652580, друк здійснено 14.05.2012 о 7 : 34. 4. На апараті Xerox Phaser, заводський номер 200130, друк здійснено 16.05.2012 о 5 : 50. 5. Використання для друку однієї обкладинки двох КЕА пояснено тим, що на одному апараті було виготовлено основні (постійні) зображення (шаблон), а на іншому – додруковано перемінні дані.

С) Дослідження службового посвідчення працівника міліції. 1. Друк обох боків посвідчення здійснено на одному і тому ж апараті марки Xerox, заводський номер 240634. 2. Друк здійснено в один і той же день – 28.01.2003. 3. Лицьовий бік друкувався за

один прийом. 4. Через 1 хвилину після друку лицьового боку друкувався зворотний бік. 5. Зворотний бік друкувався у два прийоми з різницею в 1 хвилину (ймовірно, спочатку всі зображення, а потім фотокартка). 6. При повторному друкуванні орієнтація аркуша була аналогічною, проте з деяким зміщенням.

Д) Дослідження кольорової картинки. 1. Для виготовлення файлу за основу було використано певну тестову картинку. 2. Значена картинка сканувалася, після чого з неї за допомогою спеціальної програми було вирізано дві кольорові частини. 3. Ці дві кольорові частини в новому файлі розташовувалися вже з деяким зміщенням по вертикалі одна відносно іншої. 4. У результаті компонування двох частин було отримано проміжне зображення. 5. До проміжного зображення додано буквено-цифрові записи і отримано «новий файл» - тестову картинку, яка роздруковувалася на сотнях електрофотографічних, струменево-крапельних та твердочонильних кольорових апаратах. 6. Дослідженням як «нового файлу» так і сотень роздрукованих з нього зображень встановлено, що тестова картинка-оригінал була надрукована 26.09.2003 на KEA Xerox DocuColor, номер 342729.

Е) Вивчення поліграфічних зображень. В двох номерах журналів «Банкноти стран мира» (№11 за 2002 рік та №5 за 2003 рік), відповідно на сторінках 21 та 19, були зображені фальшиві білети банку Росії: 500 рублів (бэ 051816) та 100 рублів (еК 1627818). При дослідженні цих ілюстрацій, виготовлених плоским офсетним друком, були виявлені відображення кодових точок, які утворювали ідентичні ІКС. Крім того, порівнюючи об'єднані між собою ці дві ІКС, із обліком ІКС, виявлених на різних підробках, було встановлено збіжність із ІКС, виявленою на великій кількості фальшивих банкнот (гривень, рублів, доларів), виготовлених в 1999-2001 роках на кольоровому електрофотографічному апараті Xerox 5765 «Majestik», серійний номер 9EE3103695987, який використовувався злочинною групою.

Висновки. Дослідження кодових міток KEA у багатьох випадках дозволяє вирішувати ряд ідентифікаційних, діагностичних, класифікаційних та ситуаційних завдань, які іншими методами досліджень, які використовуються нині в експертній практиці, було б проблематично чи взагалі неможливо.

Список використаних джерел:

1. Сидоренко Л.О. Можливості ідентифікації повнокольорових копіювальних апаратів. // Техническая экспертиза документов:

проблеми і розвитку: Сб. матер. Междунар. науч.-практ. конф. (20-21 октября 2005 г., г. Киев) / Сост. Ковалев К.Н., Тимофеева Т.В. – К.: ИПЦ МВД Украины, 2006. – С. 103-114

2. Сидоренко Л.О. Сучасні можливості діагностики та ідентифікації кольорових електрофотографічних апаратів // Криміналістика і судебна експертиза. – Вып. 56.– К., 2011. – С. 101-109.

3. Сидоренко Л.А. Практика и проблемные вопросы использования скрытых меток в технической экспертизе документов // Судебная экспертиза: российский и международный опыт: материалы Международной науч.-практ. конф. / редкол.: Н.Н. Шведова [и др.]. – Волгоград: ВА МВД России, 2012.- С.177-181.

4. Сидоренко Л.О. Про кодові мітки в запитаннях і відповідях : інформ.-метод. посіб. / Л.О. Сидоренко. – К. : ДНДЕКЦ МВС України, 2012. – 78 с.

5. Сидоренко Л.О. Технічна експертиза кольорових електрофотографічних зображень шляхом вивчення кодових міток та її можливості в отриманні доказової інформації // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : збірник наукових праць. Вип. 12 / ред. кол.: М.Л. Цимбал, В.Ю. Шепітько, Л.М. Головченко та ін.. – Х. : Право, 2012. – С. 197-205.

6. Сидоренко Л.О. Особливості призначення експертиз кольорових електрофотографічних зображень, які містять в собі кодові мітки, та підготовка матеріалів до їх проведення // Криміналістика і судебна експертиза: Междуведомственный научно-методический сборник. Вып. 57 / Отв. ред. И.И. Емельянова. – К.: Министерство юстиции Украины, 2012. – С. 34-44.

7. Сидоренко Л.О. Практикум з дослідження кодових міток / Л.О. Сидоренко. – К. : ДНДЕКЦ МВС України, 2013. – 71 с.

8. Сидоренко Л.О. Оцінка деяких криміналістично значущих характеристик кольорових електрофотографічних апаратів при діагностичних та ідентифікаційних дослідженнях зображень з використанням кодових міток. Криміналістичний вісник : наук.-практ. зб. / [голов. ред. Коваленко В.В. та ін.] / ДНДЕКЦ МВС України; НАВС. – К. : ТОВ «Брайт Вайт», 2013. - № 2 (20). – С. 128-139.

9. Сидоренко Л.О. Особливості проведення ситуаційних досліджень в технічній експертизі документів за допомогою кодових міток : методичний лист / Л.О. Сидоренко. – К. : ДНДЕКЦ МВС України, 2014. – 40 с. : іл.

10. Сидоренко Л.О. Виявлення, візуалізація та фіксація кодових точок в кольорових електрофотографічних зображеннях // Криміналістика і судебна експертиза: Междуведомственный научно-методический сборник. Вып. 59 /Отв. ред. И.И. Емельянова. – К.: Министерство юстиции Украины, 2014. – С. 251-262.

УДК 343.98

Ю. Ю. Симонова

помічник судді

(Донецький окружний

адміністративний суд, м. Слов'янськ)

**РОЗСЛІДУВАННЯ СТАТЕВИХ ЗЛОЧИНІВ,
ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ В СІМ'Ї: ХАРАКТЕРИСТИКА
ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ (ОКРЕМИЙ АСПЕКТ)**

Серед елементів криміналістичної характеристики будь якого злочину, особа злочинця відіграє важливу роль. Не є виключенням з цього й злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості. Цей елемент певним чином був предметом дослідження, в ракурсі згадуваних злочинів, таких науковців як Т.В. Авер'янова, О.Я. Баєв, Р.С. Белкін, Ю.В. Гаврилін, В.А.Журавель, Є.П. Іщенко, В.О. Коновалова, В.Г. Лукашевич, В.Малярова, О.В. Одерій, М.В. Салтевський, В.В. Тіщенко, В.Ю. Шепітько та ін.Разом з цим вивчення характеристики особи злочинця саме в залежності від статі, у тому числі і того, що вчиняє злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості в сім'ї, - є недостатньо дослідженою з боку криміналістики.

В науковій літературі існує позиція (І.Я. Фойницький, М.М. Гернет, Г. Тард, Е. Феррі, Ч. Ломброзо, В. Серебрякова, М.М. Голоднюк, Ю.М. Антонян), що за статевою ознакою особу злочинця (зокрема – жінку-злочинця) слід розглядати як самостійний елементдослідження. Погоджуючись з цим додамо, що у більшості випадків стать злочинцядійсно є одним з провіднихелементів, від якого залежить не тільки модель поведінки слідчого,обрання останнім тактики проведення певних слідчих (розшукових) дій та ін., але й вибір лінії (стратегії) в методиці розслідування конкретного кримінального провадження в цілому.

Надаючи кількісну характеристикустатевим злочинцям, Р. Блекборн [1, с. 344] зазначає, що серед осіб, які скоюють статеві злочини,явно переважають чоловіки (98 %). Аналіз судової практики дозволяє припустити думку щодо аналогічного стану й стосовно статевих злочинів, вчинених в сім'ї. За даними науковців, близько половини таких осіб вже були засуджені за скоєння статеви злочинів [2, с. 67] або знаходилися у конфлікті з суспільством задовго до того, як скоїли злочин [4, с. 238]. Значна доля серед останніх, це особи з вираженими психічними відхиленнями [3, с. 79].За результатами нашого дослідження можна констатувати, що

злочинці-чоловіки, які вчиняють статеві злочини в сім'ї, у переважно деморалізовані, психічно обтяжені, зловживають алкоголем, не мають постійного заробітку, агресивні, жорстокі тощо. Так. Мешканець м. Олександрія Кіровоградської обл., громадянин К., який, маючи базову середню освіту, не одружений, не працюючий, судимий 27.11.2008 року за ч.2 ст.185, ч.1 ст. 152 КК України, будучи у стані депресії упродовж двох днів гвалтував свою доньку [5].

Що стосується злочинниць-жінок, які вчиняють статеві злочини, то вони вкрай рідко були темою робіт науковців-криміналістів. Аналіз емпіричної бази дозволяє нам стверджувати, що жінки-злочинці (а їх 2% від загальної кількості статевих злочинців) у більшості є особами з кримінальним минулим, агресивні, цинічно настроєні до соціуму, зловживають алкоголем, наркотиками, ведуть безладне статеве життя, ставлять свої інтереси надусе та досягають мети за будь яких умов, мають невдалий досвід створення сім'ї. Яскравим прикладом тому є кримінальне провадження, за яким засуджена у минулому незаміжня мешканка с. Єлань Свердловської області, примушувала свого 15-річного сина вступати з нею у статеві відносини. На допиті вона пояснила, щопід час перебування у в'язниці, затужилася за чоловічою ласкою, а тому вирішила використати юнака для зменшення сексуальної напруги [6].

Загалом, аналіз емпірики та спеціальної літератури дозволяє виокремити певні специфічні риси, які притаманні жінкам, які вчиняють статеві злочини в сім'ї, зокрема:

а) місце вчинення злочину жінкою є, умовно, "більш комфортним", частіше за все правопорушення відбувається в приміщенні (спальня, ванна кімната), у той час як чоловіки, намагаючись позбутися сторонніх, обирають стріхи, прибудови тощо, будівельні майданчики, лісосмуги та ін.;

б) жінка для вчинення злочинних дій в якості постраждалого частіше обирає особу чоловічої статі. Злочинці-чоловіки менш обтяжливі коливанням вибору, постраждали жіночої та чоловічої статі відносяться один до одного приблизно у співвідношенні 3:2 відповідно;

в) жінка рідко приймає рішення щодо вчинення протиправного діяння самостійно, часто підбурювачем, ініціатором є чоловік (переважно, який знаходиться з нею в інтимних стосунках), а тому слідчому слід звернути увагу на коло оточення злочинниці;

г) жінки, як особи більш емоційні та м'які, пригнічують постраждалого у більшій мірі морально, в той час як чоловіки для

досягнення злочинної мети використовують здебільшого фізичне насильство;

д) жінка-злочинець має "більш приземні мотиви" вчинення злочину (отримання статевого задоволення, матеріальна вигода тощо). Чоловічі мотиви мають у більшості психологічну основу (самоствердження, тиранія, цікавість, прагнення до домінування і т.п.);

е) жінка-злочинець частіше вчиняє злочинні дії разом з чоловіком ніж діє самостійно [7; 8];

ж) чоловік-злочинець може обрати в якості постраждалої особи двох та більше осіб¹. З іншого боку, відомості щодо осіб, які в однаковий проміжок часу постраждали від дій жінки-насильниці майже відсутні.

Як на наш погляд, наведена інформація сприятиме більш ефективному розслідуванню статевих злочинів, щовчиняються в сім'ї.

Список використаних джерел:

1. Блекборн Р. Психологія кримінальної поведінки. - СПб.: Питер, 2004. - 496 с.
2. Гульман Б.А. Сексуальні злочини [Текст] : [монографія] / Б.А. Гульман. – Харків. ІМП Рубікон, 1994. - 270 с.
3. Гаврилин Ю.В., Шурухнов Н.Г. Криміналістика: методика розслідування окремих видів злочинів: Курс лекцій / Під ред. професора Н.Г. Шурухнова - М.: Книжковий мир, 2004 - с. 468.
4. Батрол К. Психологія кримінальної поведінки. - СПб.: прайм - ЄВРОЗНАК, 2004. - 352 с.
5. Архів Олександрійського міськрайонного суду Кіровоградської області. Кримінальна справа № 398/7319/14-к. [Електронний ресурс]: матеріали сайту «Єдиний державний реєстр судових рішень». – Режим доступу: [http:// http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42275794](http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42275794).
6. Матипримушувала 15-річного сина з нею сексом [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://gazeta.ua/articles/life/_matiprimushuvala-15richnogo-sina-zajmatisya-z-neyu-seksom/291920 (дата звернення: 06.01.2017 року).
7. Нижегородская семья насильовала приемных детей [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://progorodnn.ru/news/63274> (дата звернення: 06.01.2017 року).

¹ Наприклад, мешканець м. Макіївка, громадянин В. у період з 2006 року по 2013 рік, з метою задоволення статевої пристрасті не природним способом, вчиняв дії сексуального характеру проти волі своєї малолітньої дочки М., 2000 року народження, а також у той же період неодноразово гвалтував свою співмешканку.

8. Американская семья насильовала приемных детей из Казахстана[Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://rg.ru/2013/08/09/deti-anons.html>(дата звернення: 06.01.2017 року).

9. Архів Советського районного судум. Макіївки Донецької області. Кримінальна справа № 269/2849/13-к. [Електронний ресурс]: матеріали сайту «Єдиний державний реєстр судових рішень». – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/35723792>.

УДК 343.98

Ф. М. Сокиран

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри
криміналістики та судової медицини
(Національна академія
внутрішніх справ, м. Київ)

ВИКОРИСТАННЯ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

В листопаді 2012 року набрав чинності новий Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI підписаний Президентом України 13 квітня 2012 року.

Основним завданням нового Кримінального процесуального кодексу України є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Новий КПК містить чимало нововведень, і в першу чергу покликаний зрівняти права та обвинувачення в кримінальному процесі.

Одним із таких новаторських є положення нового КПК, що передбачають можливість проведення досудового розслідування дистанційно, використанням сучасних телекомунікаційних можливостей, наприклад відеоконференції.

Так, відповідно до ст. 232 КПК запроваджено можливість проведення допиту, впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування.

Допит осіб, впізнання осіб чи речей під час досудового розслідування можуть бути проведені у режимі відеоконференції при трансляції з іншого приміщення у випадках:

- 1) неможливості безпосередньої участі певних осіб у досудовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин;
- 2) необхідності забезпечення безпеки осіб;
- 3) проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого;
- 4) необхідності вжиття заходів для забезпечення оперативності досудового розслідування;
- 5) наявності інших підстав, визначених слідчим, прокурором, слідчим суддею достатніми.

Рішення про здійснення дистанційного досудового розслідування приймається слідчим, прокурором, а в разі здійснення у режимі відеоконференції допиту згідно із статтею 225 КПК (допит свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні) – слідчим суддею з власної ініціативи або за клопотанням сторони кримінального провадження чи інших учасників кримінального провадження. У разі, якщо сторона кримінального провадження чи потерпілий заперечує проти здійснення дистанційного досудового розслідування, слідчий, прокурор, слідчий суддя може прийняти рішення про його здійснення лише вмотивованою постановою (ухвалою), обґрунтувавши в ній прийняте рішення. Рішення про здійснення дистанційного досудового розслідування, в якому дистанційно перебуватиме підозрюваний, не може бути прийнятим, якщо він проти цього заперечує.

Використання у дистанційному досудовому розслідуванні технічних засобів і технологій повинно забезпечувати належну якість зображення і звуку, а також інформаційну безпеку. Учасникам слідчої (розшукової) дії повинна бути забезпечена можливість ставити запитання і отримувати відповіді осіб, які беруть участь у слідчій (розшуковій) дії дистанційно, реалізовувати інші надані їм процесуальні права та виконувати процесуальні обов'язки, передбачені КПК.

Крім, того, з метою забезпечення оперативності кримінального провадження, чинний КПК дає можливість слідчому, прокурору проводити опитування в режимі відео- або телефонної конференції. Підставами для цього є знаходження особи у віддаленому від місця проведення розслідування місці, хвороба, зайнятість чи інші причини, з яких особа не може без зайвих труднощів прибути своєчасно до слідчого, прокурора.

У результаті проведення опитування з використанням відео- та телефонної конференції, уповноважена особа складає рапорт, у

якому зазначає дату та час опитування, дані про особу опитуваного, дані про те, яким чином була підтверджена особа опитуваного, ідентифікаційні ознаки засобу зв'язку, що використовувався опитуваним, а також обставини, які були ним повідомлені.

Обов'язкової фіксації опитування за допомогою технічних записів аудіо- та відеозаписи не передбачається, вона проводиться в разі потреби. Визначення необхідності фіксації – це виключна компетенція слідчого, прокурора, тоді як право опитуваного заявити таке окреме клопотання або самому використовувати такі засоби в новому КПК не передбачено.

Резюмуючи вищезазначене, слід сказати, що можливість проведення дистанційного досудового розслідування із застосуванням допомогою відео-, телефонної конференції є закономірним кроком по впровадженню в кримінальний процес сучасних технологій зв'язку та фіксації інформації. Це дозволяє заощаджувати сили, час і кошти всіх учасників досудового провадження.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9-10, № 11-12, № 13. – Ст. 88.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За заг. ред. професорів В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. – К.: Юстиніан, 2012. – 1224 с.
3. Михальчук Т.В. Особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій у режимі відеоконференції / Т. В. Михальчук // Криміналістика и судебная экспертиза. – 2013. – Вип. 58(1). – С. 138-144.

УДК 343.131

О. С. Старенький

кандидат юридичних наук,
старший юрист ТОВ

(«Торговий Дім «Агрохімхолдинг», м. Київ)

УЧАСТЬ ЗАХИСНИКА ЯК СУБ'ЄКТА ДОКАЗУВАННЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

Участь захисника як суб'єкта доказування під час проведення обшуку у досудового розслідуванні є однією з головних умов забезпечення належного захисту прав, свобод і законних інтересів його підзахисного у кримінальному провадженні.

Варто зазначити, що відповідно до ч. 1 ст. 236 КПК України для участі в проведенні обшуку може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, представник та інші учасники кримінального провадження. Так, за загальним правилом (ч. 3 ст. 223 КПК України) слідчий, прокурор вживає належних заходів для забезпечення присутності під час проведення слідчих (розшукових) дій (далі –СРД) лише тих осіб, чиї права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені. Як результат, це призводить до того, що на практиці трапляються випадки, коли обшук і вилучення здійснюються слідчим або групою слідчих із залученням понятих, а охорона житла чи іншого володіння забезпечується співробітниками оперативних підрозділів. Ці оперативні співробітники отримують вказівку від слідчого не випускати і не впускати осіб до місця проведення обшуку на підставі ч. 3 ст. 236 КПК України. Тому адвокати, які прибувають до цього місця, фізично не мають можливості постати перед слідчим, подати своє клопотання чи скаргу та взяти участь у подальшому проведенні процесуальних дій [1, с. 22].

Трапляються також випадки, коли підозрювана особа під час проведення обшуку заявляє клопотання про залучення захисника, водночас слідчі, зловживаючи недосконалістю положень ч. 3 ст. 223 КПК України, відмовляють особі у залученні захисника. Так, наприклад, під час здійснення досудового розслідування у кримінальному провадженні № 12015220280001345 слідчими Дергачівського РВ ГУНП України в Харківській області 20 листопада 2015 р. було проведено обшук щодо особи Б. Проте захисників особи Б. слідчими Дергачівського РВ ГУНП України в Харківській області безпідставно не було допущено до проведення обшуку.

Ще більше проблемних питань виникає із залученням адвоката до проведення обшуків у житлі свідка, потерпілого або особи, яка ще не набула процесуального статусу відповідного учасника кримінального провадження. На жаль, не завжди до участі в проведенні обшуку допускаються адвокати. Оскільки Кодекс тлумачиться кожним, «як потрібно», з посиланням на те, що не передбачено такого суб'єкта, як адвокат, у кримінальному провадженні. Доводи ж щодо необхідності захисту громадян правовими методами, закріплені в Конституції України та КПК України, не завжди сприймаються. Це дуже суттєва проблема, оскільки в більшості випадків обшук проводиться на початкових етапах розслідування, коли процесуальний статус осіб, у яких здійснюється обшук, ще не визначений і участь захисника у слідчій (розшуковій) дії прямо не передбачена. Кримінальним процесуальним кодексом України задекларовано право свідка користуватися під час участі

у проведенні процесуальних дій правовою допомогою адвоката та, на жаль, це право реально не використовується саме через відсутність у особи на момент проведення обшуку будь-якого процесуального статусу [2].

У таких ситуаціях захисники позбавлені можливості перевірити та оцінити законність й обґрунтованість проведення СРД, правомірність обмеження прав і свобод їхніх підзахисних під час проведення СРД, допустимість та належність отриманих доказів під час їх проведення. Окрім того, захисники у таких випадках не можуть забезпечити належний захист прав, свобод та інтересів свого підзахисного навіть через те, що ст. 303 КПК України, яка визначає перелік рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора, що можуть бути оскаржені під час досудового розслідування, не надає законодавчої можливості захиснику оскаржити рішення слідчого, прокурора про недопущення до проведення обшуку.

Слід зазначити, що 17 вересня 2015 р. Консультативною радою при Генеральній прокуратурі України було прийнято рішення № 10-2015, в якому зазначено, що не відповідає принципам розумності, добросовісності та справедливості існуюча практика органів, які здійснюють досудове розслідування, щодо недопущення до участі в проведенні обшуків (оглядів) адвокатів та/або законних представників осіб, які є власниками та/або фактичними володільцями обшукуваного житла (іншого володіння). У зв'язку з цим Консультативна рада при Генеральній прокуратурі України рекомендує Генеральному прокурору України видати методичні рекомендації щодо однакового застосування прокурорами положень ст. 59 Конституції України та ч. 1 ст. 236 КПК України, у яких роз'яснити про наявність у власників та/або фактичних володільців житла (іншого володіння) права на отримання правової допомоги під час проведення обшуку (огляду) належних їм об'єктів та про право їх адвокатів та/або інших законних представників бути допущеними до участі в обшуку (огляді), навіть у випадку, якщо вони прибули до місця його проведення після його початку, із зазначенням у протоколі часу їх прибуття.

З цього приводу 22 лютого 2016 р. в. о. Генерального прокурора України Ю. Севруком було підписано лист № 0416-36вих-820кв-16, в якому також акцентувалася увага на тому, що останнім часом усупереч положень КПК України слідчі допускають випадки недопущення адвокатів до участі у проведенні обшуків та інших процесуальних дій. З огляду на те, що такими діями слідчих порушується конституційне право осіб на кваліфікований

захист, створюються передумови для визнання доказів, отриманих під час їх проведення, недопустимими, а також для порушення розумних строків досудового розслідування, необхідно невідкладно вжити належних заходів щодо недопущення фактів незаконної відмови адвокатам брати участь у слідчих чи інших процесуальних діях.

У цьому контексті доцільно навести позицію О. Ю. Татарова та С. С. Чернявського, які пропонують закріпити у КПК України норму, що визначатиме обов'язок слідчого, прокурора у забезпеченні присутності захисника під час проведення обшуку [3, с. 81]. Подібної думки притримуються й окремі практичні працівники, обґрунтовуючи необхідність покласти зобов'язання на слідчого, прокурора вживати заходів забезпечення присутності під час проведення обшуку не тільки осіб, чий права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені, але й їхніх адвокатів [2] або додати в КПК України пряму норму про обов'язок правоохоронних органів забезпечувати доступ адвоката до будь-якого клієнта, в тому числі і не сторони кримінального провадження, під час проведення обшуку належного йому приміщення [4].

Результати проведеного опитування практичних працівників дають підстави для висновку, що 28 % опитаних адвокатів, 20% суддів, 12% слідчих та 18% прокурорів з метою забезпечення належних кримінальних процесуальних гарантій захисника як суб'єкта доказування під час проведення обшуку вважають, що слідчий, прокурор повинні повідомляти захисника про проведення обшуку за участю підозрюваного за декілька днів до його проведення. На наше переконання, такий підхід є дещо дискусійним, оскільки обшук є однією з СРД, при проведенні якої раптовість та невідкладність – це умови успішного досягнення. Якщо ж слідчий спочатку повинен буде доводити до відома захисника про проведення, наприклад, запланованих обшуків, інших невідкладних слідчих дій, хоча участь у них його підзахисного не передбачається, то ні про яку раптовість цих дій не можна вести мову [5, с. 120]. Окрім того, завчасне повідомлення захисника про необхідність проведення обшуку може призвести до неможливості отримання відповідних доказів як обвинувальних, так і виправдувальних, оскільки захисник у такому випадку зможе завчасно попередити власника житла про наміри слідчого, прокурора.

О. М. Іванов та Є. С. Лапін вважають, що адвокат має бути повідомлений про зміст і цілі слідчої дії, в якій йому доведеться брати участь, в останній момент, коли учасники обшуку (виїмки) будуть у зборі або перед прибуттям на місце провадження слідчої

дії, якщо це не викличе організаційні труднощі [6, с. 26]. У цьому контексті вважаємо слушною позицію тих правників, які пропонують наступний порядок залучення захисника до участі в проведенні обшуку: слідчий, прокурор, прибувши на місце проведення обшуку, повинні повідомити про початок проведення обшуку захисника. У разі неможливості захисника прибути на місце проведення обшуку, слідчий, прокурор мають вжити всіх необхідних заходів для забезпечення участі в його проведенні іншого захисника [7, с. 10].

На наш погляд, твердження «слідчий, прокурор, прибувши на місце проведення обшуку, повинні повідомити про початок проведення обшуку захисника» видається дещо сумнівним, оскільки ні слідчий, ні прокурор не матимуть жодної заінтересованості в тому, щоб у проведенні СРД брав участь захисник, який буде лише перешкоджати здійсненню їхньої діяльності. Окрім того, щодо часу, протягом якого захисник повинен прибути на місце проведення обшуку то, на нашу думку, позитивним є досвід Республіки Молдова. Так, частиною 7 ст. 127 КПК Республіки Молдова визначено, що якщо особа, в якій проводиться обшук, вимагає присутності захисника, процесуальна дія призупиняється до появи захисника, але не більше ніж на 2 години. У невідкладних випадках, коли існує ризик втрати, псування або знищення доказів, або коли під загрозу поставлено безпеку особи, в якій проводиться обшук, чи інших осіб, обшук триває із зазначенням причин цього в протоколі [8]. Виходячи з вищевказаного, а також враховуючи процесуальний порядок проведення обшуку, передбачений КПК України, на наше переконання, ч. 3 ст. 236 КПК України необхідно доповнити абз. 2: «Слідчий, прокурор, прибувши на місце проведення обшуку, зобов'язані роз'яснити особі її право на залучення адвоката (захисника) до проведення обшуку. Якщо особа, в якій проводиться обшук, заявляє клопотання про залучення адвоката (захисника), процесуальна дія призупиняється до появи захисника, але не більше ніж на 2 години. У разі неможливості адвоката (захисника) прибути на місце проведення обшуку у визначений строк, слідчий, прокурор повинні вжити всіх необхідних заходів для забезпечення участі в його проведенні іншого адвоката (захисника). Якщо особа відмовляється від залучення адвоката (захисника) до проведення обшуку, то слідчий, прокурор зобов'язані зазначити про це в протоколі обшуку, що засвідчується підписом особи». Запровадження такої норми, на нашу думку, забезпечить належний механізм реалізації кримінальних процесуальних гара-

нтії захисника як суб'єкта доказування під час проведення обшуку (огляду житла) у досудовому розслідуванні, а також адвоката, який представляє інтереси свідка, потерпілого або особи, яка ще не набула процесуального статусу відповідного учасника кримінального провадження.

Список використаних джерел:

1. 35 неформальних практик у кримінальному судочинстві України / О. А. Банчук, І. О. Дмитрієва, А. М. Лобойко, З. М. Саїдова. – К.: «Арт-Дизайн», 2014. – 48 с.
2. Фаринник В. Які хитрощі можуть застосовуватися стороною обвинувачення для обмеження прав громадян, у котрих проводяться обшук? [Електронний ресурс] / В. Фаринник // Закон і бізнес. – 2015. – № 3 (1197). – Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/print/113888-scho_potribno_znati_gromady_anam_pro_poryadok_provedennya_obs.html.
3. Татаров О. Ю. Участь захисника у кримінальному провадженні: проблеми законодавчого врегулювання / О. Ю. Татаров, С. С. Чернявський // Вісник кримінального судочинства. – 2015. – № 2. – С. 77-84.
4. Островська М. Допуск адвоката до участі в проведенні обшуку [Електронний ресурс] / М. Островська // Правовий тиждень. – 2015. – № 24–26. – Режим доступу: <http://radako.com.ua/news/dopusk-advokata-do-uchasti-v-provedenni-obshuku>.
5. Лобанов А. П. Правовые и организационные отношения следователя и лица, производящего дознание с адвокатом-защитником: дисс. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / А. П. Лобанов. – М., 1992. – 193 с.
6. Иванов А. Н. Проблемы процессуальной регламентации отдельных следственных действий: криминалистические аспекты / А. Н. Иванов, Е. С. Лапин // Вестник криминалистики. – 2004. – Вып. 4 (12). – С. 23-29.
7. Лань О. Ю. Захисник як суб'єкт доказування у досудовому розслідуванні кримінальних проваджень щодо неповнолітніх: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / О. Ю. Лань; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Київ, 2016. – 18 с.
8. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова от 14 марта 2003 г. / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=3833.

УДК 343.98

О. В. Таран

доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник
наукової лабораторії
з проблем досудового розслідування
(Національна академія
внутрішніх справ, м. Київ)

ТИПОВІ МАТЕРІАЛЬНІ СЛІДИ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ БЕЗПЕКИ ВИРОБНИЦТВА

Учинення злочинів проти безпеки виробництва у кожному випадку супроводжується виникненням певних змін у оточуючому середовищі. За результатами вивчення емпіричних даних встановлено, що типовими матеріальними слідами злочинів проти безпеки виробництва є наступні.

Сліди, що залишаються на місці нещасного випадку і пов'язані з виконанням робіт, під час яких стався нещасний випадок. Так, наявні на місці травматичної події сліди часто вказують на порушення законодавчих та інших нормативних вимог щодо проведення певних робіт (невідповідність встановленим нормам температурних показників та вологості повітря, висока концентрація пилу, отруйних хімічних речовин, погане освітлення тощо); стан обладнання, яким користувався потерпілий, спосіб і режим виконання робіт, стадію їх виконання на момент нещасного випадку. На це вказують показники апаратури, інструменти, сировина, заготовки виробів, сліди на деталях, які свідчать про застосування конкретних інструментів для їх обробки та про конкретну трудову операцію, сліди впливу вогню, газо-, та електрозварювання, отруйних речовин на деталях та обладнанні, сліди кріплення вантажів, показання вимірювальних пристроїв тощо. Крім того, такі сліди можуть вказувати і на технічні причини травматичного випадку. Це, насамперед, пошкоджені деталі обладнання та механізмів, несправні прилади та інструменти, сліди короткого замикання, несправності контрольної та вимірювальної апаратури, систем блокування та сигналізації, засобів індивідуального захисту та ін. [1, с. 433–434].

Сліди у технологічному процесі зазвичай пов'язані з порушеннями, що допускаються у технології виробництва і стосуються відхилень від норм проектування, конструювання, виготовлення та експлуатації різних об'єктів. Тут ознаки вказують, наприклад, на

відмінність (невідповідність) приписів технологічної карти і фактичного протікання виробничого процесу.

Матеріальні сліди можуть бути виявлені у вигляді внесених конструкційних та експлуатаційних змін в обладнання, свідчити про використання неналежного матеріалу та виробів [2].

Важливе значення мають сліди на тілі потерпілого, які утворились внаслідок ушкоджень, нанесених у виробничій обстановці, особливо якщо місце, де стався травматичний випадок було змінено у зв'язку з виробничою необхідністю або з метою приховування слідів злочину і виявити інші сліди не виявляється можливим, або ж обсяг їх є недостатнім. Характер ушкоджень, нанесених частинами машин, механізмів та обладнання є різноманітним і залежить від їх конструктивних особливостей та механізму травми. Найчастіше зустрічаються удари частинами машин, деталями, що відлітають від обладнання, потрапляння частин тіла до механізмів, що обертаються, вплив внутрішньовиробничих транспортних засобів, падіння з висоти та ін.. Дослідження слідів, які утворилися в результаті таких ушкоджень, з урахуванням їх характеру та особливостей, дає можливість з'ясувати технічну (матеріальну) причину травматичного випадку та спосіб нанесення ушкоджень, механізм травми, час настання смерті, предмет, яким було нанесено ушкодження, позу, у якій перебував працівник на момент травми та ін..

Сліди, які залишаються у документах підприємства найбільш поширені, оскільки діяльність особи, яка несе спеціальні обов'язки з охорони праці отримує багаторазове документальне відображення. Так, факти, що містяться у документах часто вказують на конкретні порушення вимог законодавства про охорону праці та осіб, які повинні дотримуватись таких вимог. Пряме або опосередковане відображення у документах дій службової особи, наявність та характер зроблених у них записів або відсутність окремих документів, складання яких прямо передбачене відповідними інструкціями, може свідчити про неналежне виконання цією особою покладених на неї обов'язків з охорони праці [3].

У кожному разі сліди злочинів проти безпеки виробництва знаходяться у причинному зв'язку із подією злочину, діями злочинця та несуть інформацію про особливості об'єкта, який брав участь в утворенні слідів.

Список використаних джерел:

1. Криміналістика: Учебник/ под ред. И. Ф. Пантелеева, Н. А. Селиванова. – М.: Юрид.лит., 1984.

2. Ремизов С. А. Использование специальных познаний в расследовании экологических преступлений :Дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09: Калининград, 2003. – 219 с.

3. Криминалистика: Учебник/ под ред. И. Ф. Пантелеева, Н. А. Селиванова. – М.: Юрид.лит.,1984. – 434 с.

УДК 343.137(477)

Д. І. Тарасенко

*старший викладач
спеціальної кафедри № 2
(Інститут підготовки юридичних кадрів
для Служби безпеки України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, м. Харків)*

ВПЛИВ КОНЦЕПЦІЇ ДОКАЗІВ НА МОЖЛИВІСТЬ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПІВ РІВНОСТІ ТА ЗМАГАЛЬНОСТІ СТОРІН У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Закріплення у Конституції України стратегічного напрямку розвитку держави як демократичної, правової та соціальної, а також визнання людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканості та безпеки найвищою соціальною цінністю держави вимагає від її інституцій створення необхідних законодавчих регуляторів. Найбільш критичною у контексті дотримання названих зобов'язань є регламентація процедура притягнення особи до кримінальної відповідальності – кримінального процесу. Саме у кримінальному процесі впливає на поверхню проблема необхідності дотримання презумпції невинуватості, а також співвідношення прав особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, та особи, яка зазнала втрат у зв'язку з його вчиненням.

Ключову роль у цьому відіграє концепція доказів, як засобів доведення чи спростування винуватості особи у вчинення кримінального правопорушення. Статтями 10 та 22 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) визначено, що не може бути привілеїв чи обмежень у процесуальних правах за будь-якими ознаками, а також що сторони обстоюють свої правові позиції, права, свободи і законні інтереси **самостійно** засобами, передбаченими КПК. Одним із таких засобів є **подання доказів**.

Для більш чіткого розуміння негативного впливу такої концепції доказів (єдності фактичних даних та їх процесуальних джерел) на можливість реалізації принципів рівності та змагальності сторін розглянемо реалізацію системи доказування у кримінальному процесі США та Великобританії.

Концепція доказів у кримінальному процесі США.

Для доказового права США не притаманне визначення чіткого переліку процесуальних джерел доказів. Показовим для всього доказового права США є Правило 402. “Загальна допустимість належних доказів” [1], яке передбачає, що докази, які відносяться до справи є допустимими, якщо інше не визначено Конституцією США, федеральним статутом, самими Правилами, правилами Верховного Суду, а також які не відносяться до справи. Тобто, як докази можуть бути використані будь-які відомості, дані, речі, які отримані:

- у спосіб, що не заборонений актами законодавства;
- відповідають вимогам, що висуваються до того чи іншого доказу, в разі наявності законодавчої регламентації його отримання.

Концепції доказів у кримінальному процесі США притаманно детальна регламентація питань належності та допустимості доказів, а не їх видам. Так, Федеральні правила щодо доказів не містять окремої регламентації такого виду процесуального джерела як речові докази. Водночас, Федеральними правилами провадження кримінального процесу встановлено умови та порядок здійснення обшуку та вилучення речей, предметів, документів, а також виявлення осіб, що переховуються від кримінального переслідування або перебувають у незаконному утриманні [2].

Крім того, концепція доказів у кримінальному процесі США робить акцент на семантичному навантаженні доказів, тобто на тому, які самі відомості, знання стосовно події злочину можна отримати речі, предмету, документу, інформації, показань тощо. Дуже цікавою є частина (d) правила 103 Федеральних правил щодо доказів США, яке полягає у тому, що суд зобов'язаний здійснювати судовий розгляд за участю присяжних так, щоб жоден недопустимий доказ не був наданий присяжним у будь-якому вигляді [1].

Концепція доказів у кримінальному процесі Великобританії.

Засади здійснення кримінального переслідування у Великобританії визначено Законом про поліцію та кримінальні докази [3] (далі - PACE). Водночас слід зауважити, що особливості використання доказів під час доказування в окремих категоріях справ можуть регламентуватись й іншими актами законодавства, наприклад, Закон про Ювенальну Юстицію та Кримінальні Докази [4].

Концепція доказів у кримінальному процесі Великобританії має певну схожість із кримінальним процесом США. Так, PACE не містить визначення поняття доказів та переліку їх процесуальних джерел. Вказаний нормативний акт передбачає загальний порядок здійснення констеблями [як використано у тексті PACE - прим. автора] поліцейських органів Великобританії повноважень щодо отримання матеріалів, які можуть бути використані під час

кримінального судочинства. Показовим є використання у тексті РАСЕ термінів “матеріали” та “будь-що” для позначення документів, речей, речовин, тощо, які отримуються, вилучають з метою використання під час кримінального судочинства, тобто те, що у національному кримінальному процесі відомо к процесуальні джерела доказів (далі - матеріали). Підсекція (2) секції 19 РАСЕ “Загальні повноваження щодо вилучення” визначає, що констебль має повноваження вилучати **будь-що** у володінні особи, якщо він має достатні підстави вважати, що це було отримано внаслідок вчинення злочину, або таке вилучення є необхідним для запобігання його приховування, втрати, пошкодження, зміни чи знищення [3].

Кримінальний процес Великобританії розрізняє поняття “evidence” (докази як предмети, речі матеріального світу) та “information” (докази, як відомості, дані) [4], що також вказує на “байдужість” кримінального процесу до природи засобу доказування.

Таким чином, встановлюючи законодавчі правила щодо належності та допустимості доказів без визначення переліку їх процесуальних джерел та вимог до процесуальної форми, кримінальний процес США та Великобританії дозволяє всім сторонам процесу вільно подавати суду докази та відстоювати свою позицію на засадах рівності та змагальності.

Беззаперечно у порівнянні з Кримінально-процесуальним кодексом України, 1960 р. КПК є доволі прогресивним нормативним документом, який у контексті теми, що розглядається, не позбавлений певних недоліків.

Так, у відповідності до статті 84 КПК доказами є фактичні дані, отримані у передбаченому КПК порядку, на підставі яких **слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд** встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Процесуальними джерелами доказів є **показання, речові докази, документи, висновки експертів**. Сам факт закріплення у КПК загального визначення доказів є, на думку автора, контрпродуктивним явищем, та як зазначає В. Гмирко непритаманним кримінально-процесуальному законодавству провідних європейських країн [5, с. 3]. Звертає на себе увагу відсутність у переліку осіб, які приймають участь у вирішенні процесуально вагомих питань представників сторони захисту, а також потерпілої особи, що само по собі вказує на порушення законодавцем встановленого ним же принципів рівності та змагальності. Крім того, стаття 94 КПК з кола суб'єктів оцінки доказів також виключає потерпілу особу та сторону захисту. Як слушно зауважує Л. Лобойко, що у такий спосіб

“сторона обвинувачення прагне зберегти практику, ... згідно з якою слідчий і прокурор визнавали доказами дані, зібрані й оцінені ними ж” [6, с. 86]. На фактичне успадкування застарілої радянської моделі доказів, хоча і з певними запозиченням західно-європейської та англоамериканської системи, вказує і М. Шумило [7, с. 44]. Вказані науковці у своїх працях [5; 6; 7] підіймають у той чи інший спосіб питання про необхідність закріплення виключно за судом права надавати оцінку доказам, що подаються сторонами, оскільки тільки таким чином можна забезпечити реалізацію принципів рівності та змагальності сторін.

Таким чином, закріплена у КПК концепція доказів фактично не дозволяє реалізувати на практиці принципи рівності та змагальності сторін під час здійснення кримінального процесу. Вирішення цієї проблеми вбачається у відході від “традиційної” моделі визначення поняття доказів, переаіку їх процесуальних джерел, та встановлення натомість правил допустимості доказів які б ґрунтувались на дотриманні прав та свобод людини, що дозволить ефективно здійснювати свої права сторонами кримінального процесу.

Список використаних джерел:

1. Federal rules of evidence [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.law.cornell.edu/rules/fre>.
2. Federal rules of criminal procedure [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.law.cornell.edu/rules/frcrmp>.
3. Police and Criminal Evidence Act 1984 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1984/60>.
4. Youth Justice and Criminal Evidence Act 1999 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1999/23>.
5. Гмирко В. П. Кримінально-процесуальні докази поняття, структура, характеристика, класифікація. Конспект проблемної лекції / В. П. Гмирко – Дніпропетровськ : Академія митної служби. – 2002. – 63 с.
6. Лобойко Л. Співвідношення даних досудового розслідування і доказів / Л. Лобойко // Право України. – 2014. – № 10 – с. 82-88.
7. Шумило М. Є. Поняття «докази» у Кримінальному процесуальному кодексі України: спроба критичного переосмислення ідеології нормативної моделі / М. Є. Шумило // Вісник Верховного Суду України. – 2013. – №2 – с. 40-48.

УДК 343.28 / 29

О. В. Татарінова
фахівець відділення
планування навчального процесу
навчально-методичного відділу
(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка,
м. Северодонецьк)

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «СУДДІВСЬКИЙ РОЗСУД»

Проблема суддівського розсуду є досить актуальною для юридичної науки, а питання про дефініцію даного поняття, незважаючи на досить високу ступінь його вивченості, залишається дискусійним.

Суддівський розсуд як наукове поняття пройшов складний процес свого становлення: від надмірного розширення змісту та фактичної підміни ним процедури здійснення правосуддя (за найдавніших часів) до повного заперечення існування внаслідок ототожнення його із суддівським свавіллям (за часів радянської влади).

Для аналізу в рамках визначеної тематики доповіді, мабуть, слід обмежитися вітчизняним та зарубіжним досвідом, починаючи з ХХ століття. Вибір даного періоду не свідчить про те, що саме в цей час з'явився суддівський розсуд як соціально-правове явище, оскільки його поява фактично пов'язана з виникненням права. Але, як нам видається, в зазначений час у юридичній літературі з'являються певні теоретичні викладки, що стосуються проблем суддівського розсуду, які не втратили свого значення до теперішнього часу, а також устоялися ті важливі основи праворозуміння, які широко використовуються сучасною правничою наукою.

Не вдаючись до лінгвістичного значення поняття, у зв'язку з обмеженістю обсягу, зазначимо, що вчені визначають суддівський розсуд, як: «повноваження» [1, с. 13; 2, с. 48; 3, с. 7; 4, с. 22], «правомочність» [5, с. 4], «право» [6, с. 90], «вибір» [7, с. 72; 8, с. 102], «право вибору» [9, с. 10], «ступінь свободи» [10, с. 25; 11, с. 73- 74], «оцінку» [12, с. 6], «владну діяльність» [13, с. 39], «інтелектуальну діяльність» [14, с. 425-426], «інтелектуально-вольову діяльність» [15, с. 14], «правозастосовчу діяльність» [16, с. 39], «правозастосовчу інтелектуально-вольову діяльність» [17, с. 21], «вид правозастосовчої діяльності» [18, с. 377], елемент правозастосовчої діяльності» [19, с. 10; 20, с. 8], «специфічний аспект правозастосовчої діяльності» [21, с. 104].

Велика кількість правових позицій щодо визначення суддівського розсуду, кожна з яких виділяється в науці обґрунтовано та має право на існування, свідчить про багатогранність проблеми суддівського розсуду, складність її в теоретичному плані та виключну важливість у практиці здійснення правосуддя.

Вивчення суддівського розсуду (або правозастосувального розсуду, або ж розсуду взагалі, як загальних понять по відношенню до суддівського) здійснювалося дослідниками як загальної теорії держави і права (В.Г. Антропов, А.М. Берг, О.О. Березін, Д.В. Бойко, К.П. Єрмакова, О.В. Корабліна, П.В. Куфтирев, П.В. Марков, В.Д. Подмосковний, М.Б. Рісний, О.Б. Стьопін), так і галузевих наук: цивільного права (І.О. Покровський), цивільного процесу (Д.Б. Абушенко, О.Т. Боннер, К.І. Комісаров, О.О. Папкова), адміністративного права (О.П. Коренев, Т.Г. Шлюсарева, Ю.П. Соловей), адміністративного процесу (В.М. Дубовицький, Н.С. Погорелова, О.І. Сеньків), кримінального права (Ю.В. Грачова, В.С. Канцір, А.С. Макаренко, А.О. Пивоварова, О.І. Парог, О.П. Севастьянов), кримінального процесу (М.А. Ніконов, А.А. Хайдаров), податкового права (Ю.В. Старих), зокрема, автором даної доповіді дослідження здійснювалося у кримінальному праві.

У ході дослідження суддівського розсуду в кримінальному праві було встановлено, що суддівський розсуд не має галузевої приналежності, а лише характеризується особливостями реалізації в різних галузях права. У зв'язку з чим вважаємо за необхідне надати загальне визначення поняттю «суддівський розсуд».

Але, перш ніж, надати визначення суддівському розсуду, необхідно усвідомити, що слід розуміти під «наданням визначення поняттю». У самому найпростішому вигляді надати визначення поняттю – це підвести поняття під інше, більш широке, із зазначенням специфічних ознак поняття, яке підлягає визначенню.

З наведених нами позицій щодо визначення поняття суддівського розсуду, можливо сформулювати три основні підходи.

Ряд учених визначають зміст суддівського розсуду крізь призму «повноважень». А. Барак визначає, що суддівський розсуд – це повноваження, надане особі, яка володіє владою, обирати між двома і більше альтернативами, коли кожна із альтернатив законна [1, с. 13]. На думку О.Т. Боннера, під суддівським розсудом необхідно розуміти передбачене законом і здійснюване суворо в рамках повноваження суду вирішувати правові питання, виходячи з обставин справи, загальних положень закону, принципів права, економічних законів і норм моралі [2, с. 48]. О.Б. Стьопін також формулює визначення суддівського розсуду як повноваження. Останній зазначає, суддівський розсуд – це повноваження судді у виборі рішення, яке безпосередньобудується на основі силігізму, компонентами якого є норма, фактичні обставини справи та рішення, що випливає із підведення під норму цих обставин [4, с. 22]. П.В. Куфтирев, розглядаючи суддівський розсуд як вихідний принцип здійснення правосуддя, обґрунтовує, що суддівський розсуд полягає у гарантуванні судді правомочностей щодо обрання найбільш оптимального варіанту вирішення

правового питання відповідно до нормативно визначених меж, вихідних засад та цілей права, конкретних обставин справи [5, с. 4].

Прихильники другого підходу визначають сутність суддівського розсуду через категорію «свободи та вибору». Досліджуючи адміністративний розсуд, Ю.А. Тихомиров розглядав розсуд як вмотивований вибір для прийняття правомірних рішень та вчинення дій уповноваженим суб'єктом у межах його компетенції для вирішення покладених на нього завдань [7, с. 72]. О.О. Малиновський вважає, що розсуд можна визначати як вибір суб'єктом певної мети та способів її досягнення або як можливість виражати свою волю та приймати рішення незалежно від волі інших осіб [8, с. 102].

Деякі дослідники зазначають, що суддівський розсуд не можна зводити до власне самого вибору, це не сам вибір, а повноваження на здійснення вибору, у межах встановлених законом [17, с. 19], право на вибір [21, с. 89]. А.О. Пивоварова визначає суддівський розсуд як надане законом право судді вибирати один із варіантів рішення за власним переконанням [9, с. 10]. Вважаємо, що з поняттям «вибір», як загальносоціальною категорією, більш тісно пов'язано поняття «свобода», аніж «право». На нашу думку, можливість вибору варто розглядати не тільки як право, але й як обов'язок зробити такий вибір, коли обране рішення відповідатиме загальним засадам права, конкретним обставинам та вимогам законності, справедливості, доцільності, обґрунтованості.

Слід погодитися із слушними міркуваннями, висловленими з цього приводу В.М. Дубовицьким: «Саме право можна розглядати як результат розсудової діяльності, але при цьому під розсудом потрібно розуміти детерміновану свободу діяльності» [22, с. 47]. Він, досліджуючи питання адміністративного розсуду, під останнім розумів ступінь свободи, наданої законом органу або посадовій особі при визначенні необхідності, корисності, доцільності дій, які вживаються ними або утримання від їх вчинення, як в нормотворчій, так і в правозастосовній діяльності з точки зору їх відповідності цілям права [10, с. 25]. На думку О.П. Коренева, розсуд – визначена рамками законодавства, відома ступінь свободи органу в правовому вирішенні індивідуальної конкретної справи, що надається з метою прийняття оптимального рішення по справі [11, с. 73-74]. Дотримуючись іншої точки зору, Ю.В. Грачова зазначає, оскільки тлумачний словник надає поряд із визначенням «свободи» як «можливості прояви суб'єктом своєї волі на основі усвідомлення законів розвитку природи та суспільства», також й «відсутність будь-яких обмежень у чому-небудь», напевно чи слід використовувати це поняття та пропонує надавати характеристику розсуду як право вибору, аніж свобода вибору [21, с. 88-89]. Заперечення щодо визначення суддівського розсуду через призму права вибору, а не свободи вибору нами зазначено вище.

При вирішенні питання про свободу вибору в розсудовій діяльності судді, як справедливо зазначає Р.О. Опалев, «потрібно виходити з сучасного філософського поняття свободи, бо тут ми маємо справу з філософською категорією в праві. Так, наприклад, якщо ми будемо розуміти під свободою можливість діяти в напрямку мети, поставленої колективом або суспільством, а головне – будемо віддавати собі звіт в тому, що будь-яка людська свобода має обмеження (межі), тобто абсолютної свободи не існує в принципі, то немає серйозних причин не визнавати діяльність судді по прийняттю рішень на підставі свого розсуду вільною [23, с. 103]. Через відносну свободу надає визначення розсуду й І.А. Мінікес. На його думку, розсуд визначається як відносна свобода дій правозастосовувача, надана законом, з метою прийняття у конкретній ситуації найбільш доцільного та справедливого рішення [24, с. 327].

Суддівський розсуд передбачає не абсолютну, а відносну свободу судді у здійсненні вибору з декількох варіантів прийняття рішення. А оскільки цей вибір відносний, то він повинен бути обмежений певними критеріями, якими виступають положення закону, вихідні засади права та конкретні обставини.

Представники третього підходу пов'язують суддівський розсуд з *«правозастосовчою діяльністю судді»*. О.О. Папкова обґрунтовує, що суддівський розсуд є передбаченою юридичними нормами, здійснюваною в процесуальній формі, вмотивованою правозастосовчою діяльністю судді, яка полягає у виборі варіанту вирішення правового питання та має загальні і спеціальні межі [16, с. 39]. Л.М. Берг характеризує суддівський розсуд як елемент суддівської правозастосовчої діяльності, який полягає у виборі вмотивованого, законного та обґрунтованого рішення, здійснюється уповноваженим суб'єктом (суддею) по конкретній юридичній справі в межах, встановлених нормою права [19, с. 10].

На думку Ю.В. Грачової, суддівський розсуд у кримінальному праві – це здійснюваний у процесуальній формі специфічний аспект правозастосовчої діяльності, який передбачає надання судді у випадках, передбачених кримінально-правовими нормами, повноважень вибору рішення в межах, встановлених законом, у відповідності зі своєю правосвідомістю та волею законодавця, виходячи із принципів права, конкретних обставин вчиненого злочину, а також основ моралі [21, с. 104]. М.О. Кауфман критикує зазначене визначення за посилання на основи моралі при здійсненні вибору рішення, вважаючи їх *«чужорідним тілом»* у цій дефініції [25, с. 324].

Вважаємо, що у визначенні суддівського розсуду через категорію *«правозастосовча діяльність»* остання повинна бути пов'язана з особистими інтелектуально-вольовими особливостями судді,

оскільки має подвійну суб'єктивно-об'єктивну природу. К.П. Єрмакова визначає розсуд як власну діяльність судді по здійсненню правосуддя, яка полягає у використанні інтелектуально-вольового механізму, що дозволяє зробити вибір варіанту вирішення юридичної справи [13, с. 39]. Досліджуючи правову природу правозастосуального розсуду, В.Г. Антропов приходиться до висновку, що останній являє собою надану правом, владну, інтелектуально-вольову діяльність правозастосовувача за вибором суб'єктивно-оптимального рішення [15, с. 19]. А.С. Макаренко зазначає, суддівський розсуд у кримінальному праві – це правозастосовча інтелектуально-вольова діяльність судді, яка є передбаченою кримінальним законом мірою свободи вибору одного із варіантів рішення по кримінальній справі [17, с. 21].

Як бачимо, представники першого та третього підходів завжди пов'язують суддівський розсуд зі свободою вибору одного з декількох варіантів рішень, передбачених правовою нормою. Тобто позиції вчених зазначених підходів є ширшими за змістом та включають в себе погляди правників другого підходу. Якщо свобода вибору відсутня, то й не можна говорити про суддівський розсуд, оскільки буде існувати єдине нормативне вирішення проблеми. Отже, суддівський розсуд виступає або як «повноваження, яке полягає у свободі вибору», або «як правозастосовча діяльність, яка полягає у свободі вибору».

Як правило, термін «повноваження» розглядається як офіційно представлене право в якій-небудь діяльності і в лінгвістиці, і в юриспруденції. Але ж застосування розсуду, це не тільки право, але й обов'язок судді, оскільки можливість застосування розсуду обов'язково закріплена в правовій нормі, а право судді є разом із тим і його обов'язком, оскільки суд не тільки має право здійснити певні дії за наявності, зазначених правовою нормою підстав, але й зобов'язаний це зробити. В даному випадку право та обов'язок перебувають у глибокій єдності та поділяються лише теоретично, тому при прийнятті законного, справедливого, доцільного та обґрунтованого рішення у кожному конкретному випадку доцільно говорити про суддівський розсуд, як про право та обов'язок одночасно, не розділяючи їх між собою.

Зазначимо, що виділення наукових позицій щодо визначення поняття суддівського розсуду через категорії «повноваження» та «правозастосовча діяльність» у правовій науці можливо на тій підставі, що суддівський розсуд являє собою як безпосередню правозастосовчу діяльність, так і суб'єктивне право на здійснення зазначеної діяльності. Оскільки суб'єктивне право передбачає лише

можливість на відповідну поведінку, а не саму поведінку, то вважаємо, що слід визначати суддівський розсуд в діяльнісному, а не потенційному, аспекті через термін **«правозастосовча діяльність»**. Але, розуміючи складність досліджуваної проблеми, ми не претендуємо на безспірність зазначеного висновку, тому як, у кожному визначенні поняття є слабкі та сильні сторони, а істинність будь-якого визначення, навіть самого розгорнутого та обґрунтованого, має відносний характер та іноді вибір між декількома визначеннями поняття можна охарактеризувати лише як прихильність до якоїсь точки зору без подальшого пояснення.

У ході проведеного дослідження ми підвели поняття суддівський розсуд під більш широке поняття – правозастосовчу діяльність. Для завершення процесу по наданню визначення поняттю суддівського розсуду зазначимо специфічні ознаки суддівського розсуду як правозастосовчої діяльності:

1) зазначена діяльність пов'язана з особистими інтелектуально-вольовими особливостями судді, а тому є інтелектуально-вольовою;

2) як і будь-яка правозастосовча діяльність здійснюється у процесуальній формі;

3) як і будь-яка правозастосовча діяльність здійснюється спеціальним суб'єктом – суддею;

4) судді надається відносна свобода вибору у прийнятті одного з декількох варіантів рішень, кожне з яких є законним, тобто передбаченим правовою нормою;

5) свобода вибору одного із декількох варіантів рішень обмежується положеннями закону, загальними засадами права та конкретними обставинами;

6) основним елементом психологічного механізму, який забезпечує прийняття відповідного рішення, є внутрішнє переконання судді;

7) прийняте рішення повинно відповідати вимогам законності, справедливості, доцільності та обґрунтованості, що в свою чергу забезпечує законність, справедливість, доцільність та ефективність правового регулювання.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що **суддівський розсуд – це правозастосовча інтелектуально-вольова діяльність судді, здійснювана у процесуальній формі, яка полягає у свободі вибору на підставі свого внутрішнього переконання одного з декількох, передбачених правовою нормою, варіантів рішень відповідно до законодавчовизначених меж, вихідних засад права та конкретних обставин з метою забезпечення законності, справедливості, доцільності та ефективності правового регулювання.**

Питання визначення поняття суддівського розсуду, безсумнівно, набуває інтересу як для науки, так і для правозастосовчої практики. Але ця проблема – лише складова частина дослідження феномену суддівського розсуду, якому далеко до свого аналітичного завершення, оскільки багато його аспектів ще чекають свого вивчення та розвитку. Вважаємо, що нам вдалося загострити проблематику суддівського розсуду, оскільки можна передбачити критику наведеного підходу щодо визначення поняття суддівського розсуду. Сподіваємось, що зазначений підхід стане у нагоді фахівцям у галузі права для формулювання власної позиції щодо визначення поняття суддівського розсуду.

Список використаних джерел:

1. Барак А. Судейское усмотрение / А. Барак / Пер. с англ. М.В. Баглая. – М.: НОРМА, 1999. – 376 с.
2. Боннер А.Т. Применение нормативных актов в гражданском процессе / А.Т. Боннер. – М.: Юрид. лит., 1980. – 160 с.
3. Рісний М.Б. Правозастосувальний розсуд (загальнотеоретичні аспекти): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / М.Б. Рісний. – Львів, 2006. – 17 с.
4. Стєпин А.Б. Судебное усмотрение в частном праве: вопросы теории и практики: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Александр Борисович Стєпин. – Волгоград, 2002. – 211 с.
5. Куфтирев П.В. Суддівський розсуд у теорії права: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / П.В. Куфтирев. – К., 2009. – 20 с.
6. Покровский И.А. Основные проблемы гражданского права / И.А. Покровский. – М., Статут, 1998. – 353 с.
7. Тихомиров Ю.А. Административное усмотрение и право / Ю.А. Тихомиров // Журнал российского права. – 2000. – № 4. – С. 70 – 79.
8. Малиновский А.А. Усмотрение в праве / А.А. Малиновский // Гос-во и право. – 2006. – № 4. – С. 102 – 104
9. Пивоварова А.А. Правосознание и усмотрение судьи: соотношение понятий при назначении наказания: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / А.А. Пивоварова. – Самара, 2009. – 228 с.
10. Дубовицкий В.Н. Некоторые теоретические концепции соотношения законности и усмотрения в советском государственном управлении / В.Н. Дубовицкий // Социальное развитие и право. – М., 1980. – С. 21 – 25
11. Корнев А.П. Нормы административного права и их применение / А.П. Корнев. – М.: Юрид. лит., 1978. – 142 с.
12. Соловей Ю.П. Усмотрение в административной деятельности милиции: автореф. дис. на соискание науч. степени канд.

юрисд. наук: спец 12.00.02 «Государственное право и управление; советское строительство; административное право; финансовое право» / Ю.П. Соловей. – М., 1982. – 24 с.

13. Ермакова К.П. Пределы судебного усмотрения: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Ермакова Ксения Петровна. – М., 2010. – 212 с.

14. Канцір В. Поняття та основні ознаки судового угляду / В. Канцір // Вісник Львів.ун-ту. Серія юридична. – 2000. – Вип. 35. – С. 424 – 428

15. Антропов В.Г. Правоприменительное усмотрение: понятие и формирование (логико-семантический аспект): автореф. дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук: спец 12.00.01 «Теория и история государства и права; история политических и правовых учений» / В.Г. Антропов. – Волгоград, 1995. – 20 с.

16. Папкина О.А. Усмотрение суда / О.А. Папкина. – М.: Статут, 2005. – 413 с.

17. Макаренко А.С. Суддівський розсуд при призначенні покарання в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Макаренко Анастасія Сергіївна. – Одеса, 2012. – 264 с.

18. Рарог А.И. Судейское усмотрение при применении уголовно-правовых норм / А.И. Рарог // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского: Власть и право. – Нижний Новгород, 2003. – Вып 2 (7). – С. 376 – 381

19. Берг Л.Н. Судебное усмотрение и его пределы (общетеоретический аспект): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Берг Людмила Николаевна. – Екатеринбург, 2008. – 202 с.

20. Кораблина О.В. Усмотрение в правоприменительной деятельности (общетеоретический и нравственно-правовой аспекты): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Кораблина Ольга Викторовна. – Саратов, 2009. – 178 с.

21. Грачева Ю.В. Судейское усмотрение в применении уголовно-правовых норм: проблемы и пути их решения: [монография] / Ю.В. Грачева. – М.: Проспект, 2011. – 376 с.

22. Дубовицкий В.Н. Законность и усмотрение в советском государственном управлении / В.Н. Дубовицкий. – Минск: Наука и техника, 1984. – 141 с.

23. Опалев Р.О. Оценочные понятия в арбитражном и гражданском процессуальном праве: [монография] / Р.О. Опалев. – М.: Волгтерс Клувер, 2008. – 248 с.

24. Минникес И.А. Элементы индивидуального регулирования в административном праве (теоретические аспекты) / И.А. Минникес // Черные дыры в российском законодательстве. – 2008. – № 2. – С. 326 – 327.

25. Кауфман М.А. Пробелы в уголовном праве и судейское усмотрение / М.А. Кауфман. – М.: Юрлитинформ, 2009. – 344 с.

УДК 343.977

О. В. Тимченко

головний судовий експерт
(Миколаївський науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр
МВС України, м. Миколаїв)

ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗАБРУДНЕННЯ МОРЯ (СТ. 243 ККУ)

Інтенсивність судноплавства у нашій країні зумовлює значні ризики забруднення моря шкідливим речовинами. В результаті забруднень окремі моря і ділянки океанів перетворилися, за висловом всесвітньо відомого французького океанографа Жака-Ів Кусто, у «всесвітній смітник». Джерела цього забруднення різноманітні: судна, повітряний транспорт, підприємства тощо. Поширення екологічної злочинності детермінує необхідність у зростанні ролі спеціальних знань при розслідуванні злочинів, у тому числі шляхом реалізації можливостей судово-експертної діяльності.

Питання використання можливостей судово-експертної діяльності, призначення експертиз, оцінки висновку експерта досліджувались такими вченими як Т. В. Аверьянова, А. Г. Бордюгов, М. О. Духно, О. К. Галицька, В. В. Казанцев, Ю. Г. Корухов, С. О. Книженко, О. В. Одерій, А. П. Резван, Ю. М. Туровець та інші.

На даний час недостатню увагу в наукових дослідженнях приділено дослідженню питання використання можливостей судово-експертної діяльності при розслідуванні забруднення моря, що і є метою репрезентованих тез.

Аксіоматичним є положення, що встановлення об'єктивної істини у судовому розгляді неможливо без достатнього комплексу зібраної доказової бази. Одним з основних джерел доказової бази при розслідуванні більшості злочинів, є висновки експерта. В цьому контексті доречно стверджує В.Ю. Шепітько, який судово-експертну діяльність визначає як специфічний вид людської праці, результати якої є могутнім важелем у встановленні істини в процесі кримінального провадження [1, с. 24].

При розслідуванні злочину забруднення моря судові експертизи вирішують основоположні завдання щодо встановлення природи речовин, причин загибелі тварин, масштабів завданої екологічної шкоди, вони дозволяють ототожнити особу правопорушника, тим самим «прив'язати» його до злочинної події, тощо. Отже, коло експертиз, які необхідно призначати досить широке, проте без їх проведення неможливий подальший рух розслідування. Так, без висновку хімічної експертизи шкідливої речовини, неможливо визначити її природу, без іхтіологічної – встановити причини загибелі риб, екологічна експертиза

встановлює розмір завданої морському середовищу шкоди. Криміналістичні та молекулярно-генетична експертизи встановлюють факт загибання слідів певною особою, її одягом, взуттям тощо, ототожнюють транспортні засоби та знаряддя вчинення злочину.

Слід зазначити, що ефективність використання висновків експерта в якості доказової бази залежить не тільки від об'єктивності та професіоналізму експерта, а також від знань слідчого в галузі судової експертології, його обізнаності про практику призначення та проведення експертиз за даною категорією злочинів. Так, слідчий, який розслідує забруднення моря, після проведення першочергових слідчих дій здійснює аналіз виявленої матеріальної та вербальної доказової інформації та формує перелік експертиз, які потрібно призначити, у тому числі пріоритетних, здійснює заходи щодо відбирання якісних порівняльних та експериментальних зразків, обирає відповідний експертний заклад. Слідчий при призначенні експертиз не повинен «цитувати посібник для слідчого», доцільно консультиватись з експертами відповідної спрямованості з питань призначення експертиз, аналізувати практичний досвід, у тому числі й негативний (слідчі помилки).

На сьогоднішній час функціонує значна кількість експертних установ, які спеціалізують на проведенні різних видів експертиз. Під час досудового розслідування важливим елементом продуктивної діяльності є об'єктивізація та професіоналізм експертних досліджень. Тому, при призначенні експертиз слід обирати ті експертні установи, які найбільш незалежні та авторитетні. Так, можна привести умовний приклад, при розслідуванні злочину пов'язаного з забрудненням моря підприємством, слідчий призначив комісійну екологічну експертизу, у складі експертів увійшли найбільш авторитетні науковці з різних освітніх закладів відповідної спрямованості. В описаному вище випадку об'єктивності дослідження сприяє залучення осіб з різних незалежних установ, а достовірності результатів експертизи – задіяння найбільш кваліфікованих кадрів. Особливо це актуалізується, коли предметом наукових пошуків та досліджень експерта є саме питання, які йому доручено дослідити (наприклад, в Національному університеті кораблебудування імені адмірала Макарова існує визнана в Україні вища екологічна школа, науковці якої задіюються для проведення екологічних експертиз).

Традиційні види експертиз здебільшого виконуються у відомчих експертних установах (НДЕКЦ, НДІСЕ тощо). Дані заклади та процесі своєї діяльності зарекомендували високий рівень якості та достовірності проведених криміналістичних, хімічних та деяких інших видів досліджень, в цих установах проводяться періодичні інспекції, перевірки якості проваджуваних досліджень інстанціями вищого рівня, а також діють певні ригелі контролю власними ресурсами (наприклад, наявність посадових осіб відповідальних

за якість проведених дослідження з числа найбільш компетентних осіб).

Важливою складовою отримання ефективної доказової інформації з використанням можливостей судових експертиз є своєчасність їх призначення та якнайшвидше надання порівняльних зразків до експертних закладів. Цікавою є думка, про оперативність проведення екологічної експертизи, у деяких випадках разом з оглядом місця події [2, с. 174]. Але, це йде у суперечність з процесуальними нормами, тому доцільним є розроблення та нормативне закріплення вказаної процедури, з метою отримання максимальної доказової інформації у мінімальний період часу. Як обґрунтування вказаних положень, слід зазначити, що специфіка розслідування злочинів проти довкілля детермінує необхідність експертного дослідження екологічної ситуації саме на місці події, тому що в багатьох випадках ускладнює максимальну реалізацію можливостей екологічної експертизи. Наприклад, було здійснено забруднення моря нафтою, з метою уникнення негативних наслідків виконані термінові заходи по відверненню екологічного лиха, апріорі, що в даному випадку провести всебічне експертне дослідження з перебігом часу буде досить складно, адже екологічна картина злочину постійно змінюється. Інший бік даного питання полягає у тому, що у процесі огляду місця події, створюються умови для більш якісного дослідження екологічних ознак певної події при безпосередньому спостереженні.

Висновки. Висновок експерта є основним джерелом доказу при розслідуванні більшості злочинів, без проведення експертиз неможливо вирішення основоположних завдань розслідування. Ефективність використання висновків експерта в якості доказової бази залежить не тільки від об'єктивності та професіоналізму експерта, а також від знань слідчого в галузі судової експертології, його обізнаності про практику призначення та проведення експертиз за даною категорію злочинів. Використання можливостей судово-експертної діяльності дозволяє максимізувати виявлення доказової інформації.

Список використаних джерел:

1. Шепітько, В. Ю. Психологічні закономірності в судово-експертній діяльності [Текст] / В. Ю. Шепітько // Актуальні питання засідання «круглого столу», присвяченого 8-річного створення Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. засл. проф. М.С. Бокаріуса (11-12 листопада 2008 р.) – Х., 2008. – С. 24-26.
2. Галицкая, О. К. Некоторые особенности использования специальных знаний при расследовании загрязнений вод [Текст] / О. К. Галицкая // Научный вестник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Юриспруденція. – 2013. – №5. – С. 273-276.

УДК 343.148:343.98(477)

І. С. Ткаченко

завідувач сектору
технічного дослідження документів та почерку
відділу криміналістичних видів досліджень
(Кіровоградський Науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр
МВС України, м. Кропивницький)

ОСОБЛИВОСТІ ЗАКОНОДАВЧОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПОРЯДКУ ОТРИМАННЯ ПОРІВНЯЛЬНИХ ВРАЗКІВ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ПОЧЕРКОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Необхідність обговорення сучасного стану криміналістики, перспектив, тенденцій та напрямів її розвитку постає через наявність нагальної потреби розробки та впровадження в практичну діяльність правоохоронних органів криміналістичних засобів, новітніх технологій, прогресивних наукових рекомендацій. Поєднання теорії та практики у боротьбі зі злочинністю стає досить важливим фактором в умовах трансформації кримінальних елементів, існування розгалуженої організованої злочинності, набуття нею транснаціонального характеру, наявного високого рівня корупції, здійснення активної протидії кримінальному судочинству з боку зацікавлених осіб, як на стадії досудового розслідування, так і у судовому кримінальному провадженні. Злочинність все більше пристосовується до нових умов, використовує сучасні способи вчинення злочинів високотехнологічні підходи, останні досягнення технічної наукової думки. Тому доцільність проведення цієї конференції не викликає жодних сумнівів.

Р. А. Степанюк констатує, що реформування кримінального процесу України з метою наближення його до світових стандартів судочинства зумовило необхідність подальшого удосконалення підходів до тлумачення і використання приписів нормативно-правових актів. На сьогодні органи досудового розслідування, прокурори та суди стикаються зі значними труднощами при застосуванні на практиці положень нового Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), що пов'язано, як із недосконалістю самого закону, так і дефіцитом науково обґрунтованих рекомендацій щодо процесуально і тактично правильної реалізації відповідних норм права. Суттєва зміна підходів до регламентації порядку досудового розслідування, повноважень його суб'єктів, правил провадження окремих слідчих дій та інші новації кримінального процесуального закону вимагають від криміналістичної науки перегляду багатьох усталених положень і рекомендацій [1, с. 236-237].

Тематика, запропонована ініціаторами цього наукового форуму відрізняється своїм криміналістичним спрямуванням. Саме тому ми пропонуємо обговорити процесуальні і криміналістичні особливості проведення судової почеркознавчої експертизи.

Можливості судової почеркознавчої експертизи надзвичайно широкі. Найбільш перспективними вважаються комплексні діагностичні дослідження почерку. Ще зі школи ми пам'ятаємо настанови вчителів про те, що зошит – це обличчя учня. За почерком можливо не лише ідентифікувати, а й скласти уявлення про особу, яка поставила свій підпис, склала листа, заповіт тощо. То ж, у ході проведення судової почеркознавчої експертизи можливо вирішувати складні ідентифікаційні завдання. Зокрема, і ті, що спрямовані на розшук і встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, а не лише на встановлення тотожності порівнюваних об'єктів дослідження. Комплексність, системність дослідження усіх ознак почерку вкрай необхідні. Адже, наприклад, якщо одна ознака почерку вкаже на наявність у людини психічного захворювання, то в комплексі з іншими вона говоритиме про її творчі здібності.

Почерк, властивий людині, може бути показником її розумових здібностей, охайності, добропорядності, або ж вказувати на наявність у людини хворобливого стану, психічних розладів. За почерком інколи можливо досить точно визначити основний вид діяльності людини. Найкращими для діагностики почерку є такі види письма, коли людина не контролює сам процес виконання літер, а тому розкриває в них особливості свого характеру, проявляє умови написання літер. Як відомо, є загальні ознаки почерку, такі, як розмір, нахил, тощо. Їх людина може навмисно змінювати. Не контролюємо ми кут, під яким тримаємо прилад для письма, точку, з якої починаємо писати та закінчуємо писати літеру. Тобто те, що ми виконуємо механічно, що виробилося у нас протягом років життя.

Почеркознавча експертиза виступає одним з основних досліджень, здатних вчасно і ефективно вирішити проблемні питання, що виникають під час кримінального провадження. Швидкість і ефективність вирішення складних слідчих ситуацій багато в чому залежить від рівня застосування у кримінальному процесі сучасних технічних засобів, тактичних прийомів, а також усіх рекомендацій науки криміналістики. Одними із пріоритетних вважаємо комплексні дослідження, в ході яких розв'язуються завдання, що сприяють досягненню мети кримінального судочинства у кожному окремо взятому кримінальному провадженні, вирішуються питання про принципову можливість і практично обумовлену необхідність використання наявних криміналістичних знань у здійсненні правосуддя, або ж напрацювання нових, обумовлених його

специфікою. У цьому контексті обґрунтованими вважаємо положення, що висуває І. І. Когутич у своєму авторефераті дисертації на здобуття наукового ступеню доктора юридичних наук. Криміналістика дійсно, виходячи із її завдань і призначення, своїми науково-практичними рекомендаціями зобов'язана однаково сприяти реалізації трьох кримінально-процесуальних функцій: обвинувачення, захисту і вирішення кримінальної справи. Процесуальна діяльність суб'єктів судового провадження у кримінальній справі – реалізаторів цих функцій (професійний суддя, прокурор - державний обвинувач, адвокат-захисник) для забезпечення успішного виконання завдань кримінального судочинства повинна бути наповнена різноаспектними криміналістичними рекомендаціями [2, с. 7]. Можемо додати до висловленого, що така наповненість важлива і на стадії досудового розслідування.

Діяльність експерта має системний характер. Усі стадії експертного дослідження конкретного об'єкта, всі технічні операції і прийоми, які при цьому використовуються, не є випадковим поєднанням. Вони утворюють певну систему. Системність експертного дослідження, на наш погляд, означає і ретельність підготовки судової почеркознавчої експертизи.

Підготовка відповідей на поставлені експерту питання і об'єктивність його висновку, особливо коли йдеться про проведення ідентифікаційних досліджень, потребує представлення експертові не лише об'єктів дослідження, а й відповідних порівняльних зразків. Очевидно, що повнота й обґрунтованість експертного висновку значною мірою залежать від обсягу та якості наданого порівняльного матеріалу [3, с. 75]. Проте, вважаємо, що питання одержання належних порівняльних зразків для судової почеркознавчої експертизи залишається невирішеним у новому кримінальному процесуальному законі. За ч. 1 ст. 245 КПК України зразки для проведення експертизи у разі потреби відбирає сторона кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертиза призначена слідчим суддею. Якщо проведення експертизи доручено судом, зразки для її проведення відбираються судом або за його дорученням залученим спеціалістом.

Найменше, чого можна очікувати за такого порядку, це експертних помилок. Безцінний матеріал, зразки для порівняльного дослідження, за такого порядку можуть бути спотворені або знищені. Враховуючи власний досвід експертної практики можемо засвідчити, що найменше експертних помилок виникає у разі надання експертові якісного порівняльного матеріалу, отримання якого фі-

ксується слідчим, уповноваженою особою, у кримінальному процесуальному документі, яким є протокол отримання зразків для порівняльного дослідження. Не випадково законодавець вводить і регламентує такий процес. Завдяки цьому суттєво зменшується вірогідність отримання необ'єктивних висновків.

Підводячи підсумки, слід наголосити, що отримання порівняльних зразків для судової експертизи, не лише почеркознавчої, повинно здійснюватися з дотриманням такого порядку, що забезпечує права і свободи людини, здійснюється уповноваженою, компетентною особою, забезпечує безсумнівність походження зразків представленої об'єкта дослідження, їх достовірність, належне документування ходу і результатів цієї процесуальної дії. У разі потреби отримання порівняльних зразків для проведення експертизи вони можуть бути відібрані стороною кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи, або за клопотанням якої експертиза призначена судом, чи за дорученням суду, але з обов'язковим залученням спеціаліста.

Список використаних джерел:

1. Степанюк Р. А. Проблеми розвитку криміналістичної методики в умовах реформування кримінальної юстиції України // Вісник кримінологічної асоціації України. – 2016. – № 1 (12). – С. 236-245.
2. Когутич І. І. Теоретичні основи використання криміналістичних знань під час розгляду кримінальних справ у суді: автореферат дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 Кримінальний процес та криміналістика. Судова експертиза. / І. І. Когутич. – К., 2010. – 37 с.
3. Експертизи у судовій практиці : наук.-практ. посіб. / [за заг. ред. В. Г. Гончаренка]. – 2-е вид., перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 400 с.

УДК 347.948:343.344

С. О. Усольцев
аспірант

*(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро)*

ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ НЕЗАКОННОГО ПОВОДЖЕННЯ ЗІ ЗБРОЄЮ, БОЙОВИМИ ПРИПАСАМИ АБО ВИБУХОВИМИ РЕЧОВИНАМИ

Одним з найнебезпечніших злочинів, що посягають на громадську безпеку є незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами (ст. 263 КК України). Вважаючи

складність розслідування зазначених злочинів слідчому необхідно не тільки володіти всім комплексом професійних знань, а й вміло використовувати у своїй діяльності спеціальні знання, які значно розширюють можливості у збиранні, дослідженні та використанні доказової інформації. Основною формою використання спеціальних знань є проведення експертиз.

За результатами вивчення матеріалів кримінальних проваджень встановлено, що найбільш поширеними судовими експертизами при розслідуванні незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами є: криміналістична, а саме: експертиза зброї та слідів і обставин її використання, вибухотехнічна, траєктологічна, технічна експертиза документів, почеркознавча, а також товарознавча: військового майна, техніки та озброєння.

З означених вище, частіше за все призначається експертиза зброї та слідів і обставин її використання, яка у свою чергу поділяється на: дослідження вогнепальної зброї та бойових припасів до неї; дослідження слідів зброї, слідів пострілу та ситуаційних обставин пострілу; дослідження холодної зброї; дослідження зброї з некінетичним принципом ураження; дослідження гранатометів та ствольної артилерійської зброї; дослідження ракетно-реактивної зброї [1]. Із наведених різновидів дослідження слідів зброї, слідів пострілу та ситуаційних обставин пострілу, а також дослідження зброї з некінетичним принципом ураження призначаються рідко, тому зосередимо увагу на інших видах, а також завданнях, що вирішуються при їх проведенні.

До основних завдань досліджень вогнепальної зброї та бойових припасів до неї належать: установлення належності об'єктів до вогнепальної зброї або конструктивно подібних до неї стріляючих виробів; установлення належності об'єктів до боеприпасів вогнепальної стрілецької зброї або конструктивно подібних до них виробів; визначення виду, системи (моделі) та калібру вогнепальної зброї та боеприпасів до неї, а також конструктивно подібних до них виробів; визначення стану (справності) зброї, боеприпасів до неї та придатності їх до стрільби; установлення способу виготовлення або факту переробки вогнепальної зброї, боеприпасів до неї та конструктивно подібних до них виробів; встановлення належності об'єктів до частин (деталей) вогнепальної зброї тощо. Об'єктами досліджень є вогнепальна зброя та подібні до неї стріляючі пристрої з ураженням цілі за рахунок кінетичної енергії стріляного снаряда як фізичного тіла, а також бойові припаси до вогнепальної зброї [1].

Основними завданнями дослідження холодної зброї є установлення належності до холодної зброї виробів колючої, ріжучої, рублячої, ударно-роздробляючої дії, способу їх виготовлення, визначення

типу, виду, зразка (для виробів промислового виробництва) холодної зброї або конструктивно подібного до неї виробу тощо.

Останнім часом, із загостренням бойових дій на сході нашої країни все частіше виявляються факти переміщення території України військового озброєння, включаючи гранатомети, гармати, ракетні комплекси та інше. Таке озброєння може знаходитись як окремо, так і на рухомій військовій техніці – машинах, бронетранспортерах, самохідних установках. Тому дослідження даного виду озброєння та боєприпасів до нього має велике значення для розслідування. Дослідженням гранатометів та ствольної артилерійської зброї вирішуються наступні завдання: установлення їх належності до вогнепальної або реактивної зброї, визначення їх типу, виду, моделі або зразка (для виробів промислового виробництва), способу виготовлення та придатності для використання за призначенням. Об'єктами дослідження є гранатомети реактивні та нерективні, міномети, артилерійські гармати тощо. Основними завданнями дослідження ракетно-реактивної зброї є установлення її належності до ракетної або реактивної зброї, визначення її типу, виду, моделі або зразка (для виробів промислового виробництва), способу виготовлення та придатності для використання за призначенням. Об'єктами дослідження є протитанкові ракетні комплекси, реактивні системи залпового вогню, зенітно-ракетні комплекси тощо.

Вибухотехнічна експертиза проводиться з метою встановлення належності матеріалів, речовин і виробів до вибухових речовин і боєприпасів, з'ясування обставин вибуху, визначення його природи, а також вирішення інших питань, пов'язаних із застосуванням вибухових речовин і вибухових пристроїв. Вона поділяється на експертизу вибухових пристроїв та вибухових речовин і продуктів вибуху. Експертиза вибухових пристроїв при розслідуванні незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами вирішує такі основні завдання: визначення належності об'єкта до вибухових пристроїв (боєприпасів) та визначення класифікаційної категорії пристрою; визначення потужності вибуху вибухового пристрою; визначення конструкції пристрою та способу його виготовлення; установлення здатності пристрою викликати вибух та можливості вибуху пристрою в конкретних умовах; установлення наявності в обставинах справи даних, що стосуються особи, яка виготовила саморобний вибуховий пристрій і привела його в дію.

До основних завдань експертизи вибухових речовин і продуктів вибуху належать: установлення факту належності даного об'єкта до вибухових речовин або речовин, які можна викорис-

тати як компоненти для виготовлення вибухових речовин, порохових зарядів або піротехнічних засобів; установлення способу виготовлення вибухових речовин; виявлення мікрослідів вибухових речовин і продуктів їх розкладу на предметах-носіях; установлення за продуктами розкладу вибухових речовин вихідної речовини, яка була використана для вибуху (пострілу); установлення спільної родової (групової) приналежності вибухових речовин (порохових зарядів).

Об'єктами трасологічної експертизи рельєфних знаків можуть бути відновлені спіяні (забиті), слабovidимі номери та інші рельєфні зображення на різного роду виробах. Експертизою встановлюється факт та спосіб змінення зображень.

На вирішення технічної експертизи документів може бути поставлене питання про те, які відомості містять маркувальні позначення на представлений коробці (іншому упакуванні) з патронами (іншими боєприпасами), якщо їхній текст у звичайних умовах і з застосуванням наявних у розпорядженні слідчого технічних засобів не читається, оскільки його залито, закреслено або він вицвів. Почеркознавча експертиза призначається при наявності у матеріалах кримінального провадження рукописного тексту чи підписів, виконаних підозрюваними. Вони можуть бути на упаковках з-під зброї; супровідних неофіційних документах та записках, пояснюючих пункт призначення та кількість зброї; товарно-транспортні накладні тощо. Завдання та питання, що вирішуються почеркознавчою та технічною експертизою документів не мають особливостей при розслідуванні даної категорії злочинів у порівнянні з іншими.

Основним завданням товарознавчої експертизи військового майна, техніки та озброєння є: визначення вартості наданих на дослідження об'єктів, які використовуються як військове майно; визначення типу та призначення наданих на дослідження об'єктів; визначення характеристик та властивостей наданих на дослідження об'єктів відповідно до Українського класифікатора товарів зовнішньоекономічної діяльності; визначення виробника, країни походження, року виготовлення (комплексно з трасологічним дослідженням) наданих на дослідження об'єктів; визначення змін показників якості наданих на дослідження об'єктів (комплексно з відповідними фахівцями з експлуатації подібного майна) [1].

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз: Наказом Мініюсту України № 53/5 від 8 жовтня 1998 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.

УДК 351.81

В. Г. Хахановський

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри інформаційних технологій
(Національна академія
внутрішніх справ, м. Київ)

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТВОРЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ БАЗ І БАНКІВ ДАНИХ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Конвенція Ради Європи «Про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою даних особистого характеру» (Страсбург, 28 січня 1981 р., ратифіковано Законом України від 06.07.2010 № 2438-VI) визначила автоматизоване оброблення даних як процес, що включає такі операції, які здійснюються повністю або частково за допомогою автоматизованих засобів зберігання даних, виконання логічних і/або арифметичних операцій із цими даними, змінення, знищення, обрання або поширення даних [1].

Слід зазначити, що питання нормативно-правового регулювання створення й використання баз та банків даних правоохоронних органів пов'язане з проблемою нормативно-правового регулювання процесу збирання інформації про злочини.

Як зазначає І. І. Статіва, у КПК України 2012 р. залишаються дискусійними питання щодо розширення переліку перевірчих дій (що надають первинну інформацію про злочин), які можна проводити до порушення справи, а додаткові фактичні дані про злочин з'ясувати вже в межах розслідування [2]. Ці проблеми вирішуються у деяких країнах світу по-різному. Так, у країнах колишнього СРСР здійснили реформування законодавства в цій сфері через розширення переліку допустимих до порушення кримінальної справи дій та збільшення термінів перевірки.

Так, у Білорусі, Вірменії, Азербайджані, Естонії, Узбекистані та Казахстані до порушення кримінальної справи дозволено проведення судової експертизи. Крім того, у Вірменії та Казахстані дозволено витребувати як документи (аналогічно з Україною), так й інші матеріали, а у Білорусі та Узбекистані дозволено навіть затримувати особу до порушення кримінальної справи.

Водночас у багатьох країнах вирішення питання про початок розслідування здійснюється шляхом аналітичного оброблення первинної інформації щодо того, чи не свідчить вона про вчинення злочину (без перевірчих дій).

Так, у Німеччині при отриманні прокуратурою відомості про підозру у вчиненні злочину, вона має дослідити обставини справи.

Вирішення питання про початок розслідування здійснюється логіко-аналітичним шляхом. Прокурор, отримавши інформацію про злочин, вирішує питання про необхідність початку досудового розслідування.

У Великобританії та США досудове провадження є стадією поліцейського (позасудового) розслідування, яку юристи цих країн не відносять до кримінального процесу. Рішення про початок розслідування не ухвалюється. Отримання інформації про злочин уже обумовлює початок поліцейського розслідування без додаткової її перевірки.

Останнім часом у рамках міжнародної співпраці у боротьбі зі злочинністю правоохоронцями всього світу дедалі ширше використовуються можливості Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерполу. Статут Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерполу набув чинності 13 червня 1956 р. (зі змінами станом на 1 січня 1986 р.).

У зв'язку з прийняттям України до Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерполу в 1993 р. Кабінетом Міністрів України було прийнято Постанову (від 25.03.1993 р. № 220) «Про Національне центральне бюро Інтерполу» [3]. У 1995 р. відповідно до наказу МВС України від 15.02.1995 № 104 було створено підрозділи Укрбюро Інтерполу [4].

У 1997 р. було затверджено Інструкцію «Про порядок використання правоохоронними органами можливостей НЦБ Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів» [5]. Крім того, у 2009 р. було затверджено Інструкцію про приймання осіб, які підлягають видачі (екстрадиції) з держав, що не мають спільних кордонів з Україною та не є членами СНД [6].

Існують такі банки даних Інтерполу: «Особи»; викрадені або втрачені документи; викрадені транспортні засоби (на території держав-членів Інтерполу); викрадені твори мистецтва (на території держав-членів Інтерполу); ДНК-профілі, вилучені з місць вчинення злочинів; відбитки пальців рук, вилучені з місць вчинення злочинів; банк даних порнографічних зображень, створених із залученням неповнолітніх.

У процесі формування національного інтегрованого банку даних правоохоронних органів можна скористатися досвідом створення таких систем у деяких країнах світу, зокрема, в частині захисту конфіденційної інформації та прав людини. Так, поліція Великобританії створила Національну базу даних ДНК для потреб боротьби зі злочинністю. Водночас необхідно захистити конфіденціальну інформацію та права людини. Міністерства внутрішніх справ країн ЄС проводили консультації щодо термінів зберігання

записів про осіб у базі даних ДНК. Було запропоновано вести облік від 6 до 12 років після арешту, що викликало широкий осуд суспільства, адже такі терміни порушують Європейську конвенцію з прав людини.

Відомо, що інформація є основою кримінального розслідування, однак створення та використання комп'ютерних баз даних потребує значних витрат. Потребують постійного оновлення технічне обладнання та ліцензійне програмне забезпечення. Разом з тим комп'ютерні системи мають значні переваги щодо управління значними обсягами даних.

Головним фактором ризику при веденні електронних записів є низький рівень управління інформацією. Дані можуть заноситися неправильно, що у свою чергу може призвести не тільки до неповного пошуку, а й до помилових його результатів. Крім того, внаслідок недостатньо ефективних заходів безпеки дані можуть бути не захищені від несанкціонованого доступу чи втручання. Всі ці ризики можуть бути нейтралізовані за допомогою належних правил безпеки.

Організацією Об'єднаних Націй у 2010 р. були запропоновані вимоги до інформаційних систем для обліку злочинів. Зокрема, автоматизовані облікові системи мають містити такі бази даних:

- підозрюваних та викрадених речей;
- особисті дані злочинців (ім'я, кличка, дата народження, стать, етнічна належність, зріст, адреса та особливі прикмети);
- засуджених до кримінального покарання, оснащені перехресними посиланнями;
- відбитків пальців з автоматизованою системою дактилоскопічної ідентифікації (AFIS);
- зразків ДНК.
- інших видів біометричних даних;
- балістичної бази даних і бази даних вибухових речовин;
- зареєстрованої зброї;
- способи вчинення злочинів;

Крім того, система повинна бути доступною слідчим на різних рівнях управління, які мають постійно оновляти інформацію та проводити співставлення даних поточних та даних минулих років. Також, в системах мають застосовуватися стандартні формати при реєстрації і введенні інформації, яка повинна оцінюватися відповідно до надійності її джерел.

Система має забезпечувати: здійснення контролю і моніторингу інформації для забезпечення її цілісності; різні рівні доступу за принципом службової необхідності (тільки тим, кому вона потрібна для виконання своєї роботи); захищений доступ до всіх баз даних особистим паролем та додатковими засобами безпеки [7].

Отже, застосування світового досвіду нормативно-правового регулювання створення та використання баз і банків даних правоохоронних органів буде корисним в процесі створення, впровадження та використання Інтегрованого банку даних ОБС України.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про ратифікацію Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних та Додаткового протоколу до Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних стосовно органів нагляду та транскордонних потоків даних» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 46, ст. 542.

2. Статіва І. І. Перевірка первинної інформації про злочини : закордонний досвід / ІІ. Статіва // Проблеми реформування кримінальної юстиції: український контекст і міжнародний досвід : матеріали міжнародної наукової Інтернет-конференції, Луганськ, 25 лютого – 5 липня 2010 р. – Луганськ.: Державн. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. – Режим доступу: <http://jurlugansk.ucoz.org/publ/9-1-0-19>.

3. Про затвердження Положення «Про Національне центральне бюро Інтерполу» : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.1993 р. № 220. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

4. Про створення підрозділів Укрбюро Інтерполу та Типові завдання та функції підрозділів Укрбюро Інтерполу в головних управліннях, управліннях МВС України в Криму, областях, містах Києві та Севастополь : Наказ МВС України від 15 лютого 1995 р. № 104.

5. Про затвердження Інструкції про порядок використання правоохоронними органами можливостей НЦБ Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів : Наказ МВС України, Генпрокуратури України, СБ України, Держкомітету у справах охорони державного кордону України, Державної митної служби України, ДПА України від 9 січня 1997 р. № 3/1/2/5/2/2.

6. Про затвердження Інструкції про приймання осіб, які підлягають видачі (екстрадиції) з держав, що не мають спільних кордонів з Україною та не є членами СНД : Наказ МВС України від 14.05.2009 № 217.

7. Управління Організації Об'єднаних Націй по наркотикам і злочинності. Робота поліції. Розслідування злочинів: посіб. по оцінці систем кримінального правосуддя. – Нью-Йорк : ООН, 2010.

УДК 343.982

О. В. Цимбал

старший судовий експерт
(Київський Науково-дослідний інститут
судових експертиз Міністерства юстиції України,
м. Київ)

МЕТОДОЛОГІЯ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗ ІЗ ВСТАНОВЛЕННЯ ЧАСУ СКЛАДАННЯ ДОКУМЕНТІВ

У сучасних умовах формування нових цивільно-господарських відносин у суспільстві відбувається стрімке збільшення документообігу, переважну частину якого становлять документи на паперовій основі з виконаними різними знаряддями письма реквізитами. Разом і тим, зростає використання документів при вчиненні або укритті злочинів, які розглядаються у кримінальних, цивільних та господарських справах, де такі документи стають об'єктами експертних досліджень. Встановлення часу створення таких документів (або встановлення часу виконання їх окремих реквізитів) часто має вирішальне значення як для доведення об'єктивної сторони обставин, так і для встановлення наявності та моменту виникнення юридичних фактів, які мають значення для правильного вирішення питань кримінальних, цивільних та господарських справ.

Висновки про те, що конкретний документ міг або не міг бути виготовлений у той час, яким він датований, базуються на комплексному дослідженні реквізитів та матеріалів документа (вихідних даних поліграфічного підприємства, що виготовило бланк, виду та змісту застосованих печаток та штампів, дослідження матеріалів письма для визначення відповідного періоду, впродовж якого проводився їх промисловий випуск згідно конкретних рецептур, та ін.). Проте таке визначення давності документів здебільшого носить імовірний характер або визначає певний, як правило, досить широкий період часу, що у багатьох випадках не дає змоги прийняти обґрунтоване рішення у справі.

При вирішенні задач судово-технічної експертизи документів, пов'язаних із встановленням обставин виготовлення документів, факту і способу внесення до них змін, виявленням первинного змісту документів, визначенням абсолютної і відносної давнини виготовлення документів, ідентифікацією технічних засобів і виробів, використаних для їхнього виготовлення, виникає необхідність дослідження складу матеріалів письма.

Встановлення часу складання документа або часу виконання його окремих реквізитів є складною діагностичною задачею, вирішення якої потребує встановлення ідентифікаційних (тип та

вид) та класифікаційних (родова та групова приналежність) ознак знярядь письма, барвних речовин та паперу, які використовувались при виготовленні об'єкта досліджень. До спільних групових ознак слід віднести такі, як комплекс морфологічних, якісних та кількісних показників складу речовин матеріалів документів: наявність у штрихах характерних слідів, розподіл барвних речовин, визначений якісний склад та кількісне співвідношення компонентів, наявність певних рецептурних компонентів-домішок, обумовлених технологічними процесами виготовлення.

Тому, удосконалення проведення досліджень із визначення ідентифікаційних та класифікаційних ознак складу матеріалів документів та діагностичних ознак часу створення документів або їх реквізитів, встановлення перспективних напрямків із використанням нових методичних підходів та методів досліджень, є найактуальнішою задачею судово-технічної експертизи матеріалів документів.

Розглянемо методичні прийоми, які використовують при проведенні таких досліджень.

У судово-експертних установах Міністерства юстиції Російської Федерації (РФ) дослідження по встановленню часу створення документів або їх реквізитів, виконаних пастами кулькових ручок, проводяться за методикою [1] із послідовним використанням методів термодесорбційної газової хроматографії з подум'яно-іонізаційним детектуванням (ГХ-ПІД) та спектрофотометричного аналізу у видимій частині спектру (СФ-Вид). На додаток до наявних від цієї методики (деструкція барвників під час нагріву до 200 – 220 °С та під час екстракції діметилформамідом, недостовірність ідентифікації якісного та кількісного складу летких компонентів із використанням ГХ-ПІД), наявні випадки заміни використання СФ-Вид на метод рідинної тонкошарової хроматографії (ТШХ) без кількісної розрахунку вмісту барвників під час проведення експертних досліджень, що призводить до неминучих помилок експертних висновків. Пізніше ця методика була вдосконала рекомендацією використання мас-спектрального детектування (ГХ-МС) [2].

Опубліковані наприкінці 90-х років у Експертно-криміналістичному центрі МВС РФ методичні рекомендації з дослідження ГХ-МС давності виконання штрихів рукописних записів [3] у вигляді їх тетрахлорметанових та хлороформних екстрактів, і відтисків печатей у вигляді їх ацетонітрильних екстрактів [4] не пройшли апробацію та були відкликані, не були внесені у переліки рекомендованої для судових експертів РФ літератури і на цей час за цими рекомендаціями не проводяться відповідні дослідження у жодній державній судово-експертній установі РФ.

Обмеження та недоліки впроваджених у всесвітню судово-експертну практику газово-хроматографічних методик із

встановлення часу виконання реквізитів документів докладно наведено у [6].

У нещодавно розробленій експертами МЮ України методиці [7] наведено історію еволюції пишучих та друкуючих пристроїв, барвних речовин та технологій їх нанесення. Розроблено нові методичні прийоми із залученням методу оптичної денситометрії та удосконалено роботу газового хромато-мас-спектрометра для проведення більш точних досліджень якісного та кількісного складу матеріалів документів, що дозволило вдосконалити методику [8] для встановлення часу нанесення на папір реквізитів документів, виконаних пастами кулькових ручок, чорнилами пір'яних, капілярних ручок, маркерів, у відтисках печатей (штампів) або у штрихах струминних принтерів. Встановлена можливість диференціації часу нанесення на папір штрихів паст кулькових ручок у записах 4-ох – 14-ти річної давності виконання відносно часу проведення їх досліджень.

Список використаних джерел:

1. Установление факта несоответствия возраста рукописных записей, выполненных шариковыми ручками, дате, указанной в документе / Э. А. Тросман и др. // Экспертная техника. - М.: ВНИИСЭ, 1993. - Вып. 122.

2. Определение давности выполнения реквизитов в документах по относительному содержанию в штрихах летучих растворителей: методика / Э. А. Тросман, Г. С. Безжанишвили, Н. А., Батыгина и др. // Теория и практика судебной экспертизы. - 2013. - № 2. - С. 81 - 88.

3. Агинский В. Н. Установление давности выполнения штрихов рукописных текстов / В.Н. Агинский. - М.: ЭКЦ МВД России, 1997. - 9 с.

4. Агинский В.Н. Установление давности выполнения печатей и штампов: метод. рек. - М.: ЭКЦ МВД России, 1998. - 6 с.

5. Цымбал А. В. Ключевые аспекты методических подходов при установлении абсолютного времени выполнения реквизитов документов с использованием газохроматографического метода исследований / А. В. Цымбал // Криминалистика и судебная экспертиза: міжвідом. наук.-метод. зб.: присвяч. 100-річчю КНДІСЕ. - К.: КНДІСЕ, 2013. - Вып. 58, ч.1. - С. 256-267.

6. Звіт про науково-дослідну роботу П.5.1-2014/2 Методика встановлення змін хімічного складу барвних речовин у часі / Мінюст України КНДІСЕ. - К., 2015, 83 с.

8. Методика визначення абсолютного віку документів / Мінюст України КНДІСЕ. - К., 2001. - (Реєстр. код 2.1.16 у Реєстрі методик проведення судових експертиз МЮ України).

УДК 343.985

К. О. Чаплинський

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро)

І. І. Іванчишин

ад'юнкт кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро)

ПОНЯТТЯ І СУТНІСТЬ ТАКТИЧНОЇ КОМБІНАЦІЇ

Успішному провадженню досудового розслідування, а саме – якісно проведеному слідчих дій, сприяють засоби криміналістичної тактики. Засоби криміналістичної тактики – це, власне, знаряддя праці, за допомогою яких слідчий вирішує тактичні завдання досудового розслідування. До засобів криміналістичної тактики у науковій літературі більшість вчених традиційно відносять: тактичний прийом; тактичну комбінацію; тактичну операцію; тактичну рекомендацію; тактичне рішення. Вказані засоби криміналістичної тактики не є процесуальними. Втім, ці засоби розроблені на основі досягнень науки і узагальнення матеріалів оперативно-розшукової та слідчої практики, що дозволяє слідчому ефективно, з меншою витратою сил, засобів та часу проводити слідчі (розшукові) дії. Під час розслідування злочинів перед слідчим може виникнути ситуація, коли для вирішення завдань кримінального судочинства використання тактичного прийому або тактичної рекомендації є недостатнім. За такої ситуації виникає необхідність проведення тактичних комбінацій чи тактичних операцій. На сьогодні у сучасній криміналістичній тактиці використовуються поняття «тактична комбінація» і «тактична операція», визначення яких має дискусійний характер. Відповідно до тлумачного словника, комбінація – сполучення, поєднання або розташування чого-небудь у певному порядку; система прийомів для здійснення складного, хитромудрого плану або задуму для здійснення якоїсь мети.

До визначення зазначених категорій у науковій літературі вчені підходять по-різному. Так, на думку однієї групи вчених (П.Д. Біленчук, В.І. Перкін), тактична комбінація являє собою зумовлене слідчою ситуацією певне поєднання тактичних прийомів у межах однієї процесуальної дії для вирішення конкретного завдання розслідування [1, с. 9]. У даному визначенні автори зазначають, що тактична комбінація складається з декількох тактичних прийомів, які проводяться в рамках однієї слідчої (розшукової) дії.

Друга група вчених (А.П. Резван і М.В. Субботіна) під тактичною комбінацією розуміє поєднання тактичних прийомів в рамках однієї або декількох слідчих (розшукових) дій для вирішення конкретного завдання розслідування [2, с. 7]. На відміну від першої групи вчених, у даному визначенні автори вказують, що тактичні прийоми можуть застосовуватися як у межах однієї, так і декількох слідчих (розшукових) дій.

Третя група вчених (В.В. Агафонов, А.Г. Філіппов) зазначає, що тактичною комбінацією є поєднання певних слідчих (розшукових) дій, які проводяться під час досудового розслідування з метою вирішення конкретного вузлового завдання [3, с. 84]. У цьому визначенні вчені акцентують увагу на тому, що комбінація складається з проведення низки слідчих (розшукових) дій.

На думку четвертої групи вчених (Р.С. Белкін, В.П. Лавров, І.М. Лузгін) під тактичною комбінацією слід розуміти певне поєднання тактичних прийомів чи слідчих дій та інших заходів, що має на меті вирішити конкретне завдання розслідування та зумовлене цією метою і слідчою ситуацією [4, с. 14].

Узагальнюючи погляди вчених (усіх чотирьох груп), можна дійти висновків, що усі вони «тактичну комбінацію» розглядають як окремий засіб криміналістичної тактики, окрему криміналістичну категорію.

Розглядаючи комбінацію у структурному плані, можна вказати, що, як і тактична операція, вона складається з певних елементів. Однак головна відмінність між ними полягає у складності цих елементів.

До визначення структури тактичної комбінації у науковій літературі вчені підходять неоднозначно. Так, В.Я. Колдін зазначає, що комбінація, до змісту якої, поруч зі слідчими (розшуковими) діями, входять оперативно-розшукові заходи, називається тактичною операцією [5, с. 155].

Можна погодитися з М.В. Салтевським, який вказує, що у тактичній операції елементами слугують слідчі (розшукові) дії, оперативно-розшукові процедури, організаційні заходи, тобто різнопорядкові тактичні засоби. Структура тактичної комбінації включає систему однопорядкових засобів, головним чином, прийомів криміналістичної і оперативно-розшукової тактики. Тому тактична комбінація реалізується в ході однієї слідчої (розшукової) дії [6, с. 308]. Таку позицію займає і В.К. Весельський, зазначаючи, що поєднання тактичних прийомів (тактична комбінація) можливе тільки в рамках однієї слідчої (розшукової) дії [7].

Тактична комбінація має просту структуру, тоді як тактична операція складається з багатоходових операцій, дій та прийомів.

Деякі, виділені в криміналістичній тактиці тактичні прийоми, у зв'язку з їх складним комплексним характером правильніше було б

віднести до тактичних комбінацій. Зокрема, прийом «допущення легенди», обумовлює, що слідчий зафіксувавши завідомо неправдиві показання підозрюваного, тільки потім представляє йому свої переконливі докази, які і примушують підозрюваного говорити правду. Зафіксувавши нові показання, слідчий пред'являє нові додаткові докази, руйнуючи тим самим неправду підозрюваного, підводячи його до дачі правдивих показань. Цей процес пов'язаний з використанням інших тактичних прийомів, у зв'язку з чим повинен бути віднесений до категорії тактичних комбінацій [1, с. 13].

М.В. Салтевський висвітлює такі тактичні операції «Викриття неправдивого свідка», «Створення в допитуваного установки поінформованості слідчого», «Демонстрація поінформованості слідчого», «Комбінації: бар'єр, виклик, раптовість, відволікання уваги», зазначаючи, що вони здійснюються в ході кількох слідчих (розшукових) дій [6, с. 308].

З такою позицією можна погодитися частково, оскільки запропоновані тактичні операції можна провести в рамках тактичного прийому. Так, «Демонстрацію поінформованості слідчого» можна здійснити завдяки одному прийому – «Висвітлення ймовірного розвитку злочинної події». Якщо використання прийому є недостатнім, то слідчий може використати низку прийомів: «Оголошення частини показань співучасників злочину», «Демонстрація доказів» та ін.

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що до основних ознак тактичної комбінації можна віднести таке:

- тактична комбінація здійснюється в рамках одного кримінального провадження;
- метою тактичної комбінації є вирішення конкретного завдання досудового розслідування;
- тактична комбінація являє собою поєднання тактичних прийомів;
- під час тактичної комбінації можуть застосовуватися слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи.

Отже, під тактичною комбінацією слід розуміти певне поєднання тактичних прийомів, слідчих (розшукових) дій та інших заходів для вирішення конкретного завдання, що зумовлене слідчою ситуацією на певному етапі досудового розслідування.

До основних завдань тактичної комбінації можна віднести:

- подолання конфліктної ситуації;
- створення умов, необхідних для якісного і результативного проведення слідчої (розшукової) дії;
- запобігання (подолання) протидії досудовому розслідуванню;
- викриття допитуваного у неправді;
- забезпечення таємниці слідства;

- інший тактичний вплив на слідчу ситуацію з метою її вирішення, зміни або використання.

Тактичні комбінації поділяються на прості (елементарні) і складні. Перша – полягає в поєднанні тактичних прийомів, які здійснюються в рамках однієї слідчої (розшукової) дії, наприклад, огляду, допиту, обшуку, пред'явлення для впізнання, тому має назву простої. Складною є тактична комбінація, що складається з певного поєднання тактичних прийомів, слідчих (розшукових) дій та інших заходів у межах одного кримінального провадження. Ці дії можуть бути як однойменними, так і різнойменними.

Деякі автори виділяють окремо оперативно-тактичні комбінації, які являють собою поєднання слідчих (розшукових) дій і оперативно-розшукових заходів і проводяться з метою вирішення конкретної ситуації [8, с. 29; 9, с. 122].

Список використаних джерел:

1. Біленчук П. Д. Тактичні прийоми, тактичні комбінації та тактичні операції в розслідуванні злочинів : навч. посібник / П. Д. Біленчук, В. І. Перкін. – К. : Українська академія внутр. справ, 1996. – 32 с.
2. Криміналістика : тактика, організація и методика расследования преступлений : учебник / под ред. Резвана А. П., Субботиной М. В., Харченко Ю. В. – Волгоград : ВА МВД России, 2000. – 224 с.
3. Агафонов В. В. Криміналістика : пособие для сдачи экзамена / В. В. Агафонов, А. Г. Филиппов. – 5-е изд., испр. – М. : Юрайт-Издат, 2006. – 224 с.
4. Криміналістика : в 2 т. / под ред. профессоров Р. С. Белкина, В. П. Лаврова, И. М. Лузгина. – М., 1988. – Т. 2. – 454 с.
5. Криміналістика социалистических стран / под ред. В. Я. Колдина. – М. : Юрид. лит., 1986. – 512 с.
6. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підруч. / М. В. Салтевський. – К. : Кондор, 2005. – 588 с., 32 іл.
7. Криміналістика : мультимедійний підручник / В. І. Перкін, П. Д. Біленчук, В. К. Весельський, В. Б. Школьний, Ю. Б. Комаринська. – К., 2008.
8. Шульга А. В. Криміналістика : учеб. пособие / А. В. Шульга. – М. : Московский гос. ун-тет экономики, статистики и информатики, 2003. – 75 с.
9. Скригонюк М. І. Криміналістика : підруч. / М. І. Скригонюк. – К. : Атіка, 2005. – 496 с.

УДК 343.1:341.231.14

Є. Е. Черніков

виконувач обов'язків начальника
управління реформ та забезпечення якості роботи
(Генеральна прокуратура України, м. Київ)

В. В. Кононова

прокурор відділу впровадження,
контролю та забезпечення якості роботи
управління реформ та забезпечення якості роботи
(Генеральна прокуратура України, м. Київ)

СУЧАСНИЙ СТАН РЕФОРМУВАННЯ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

В умовах поступової інтеграції України до Європейського Союзу, створення нових можливостей для розвитку країни та її модернізації постала гостра необхідність в реформуванні органів прокуратури. Останнім часом упроваджуються законодавчі новації, які позитивно сприйняті міжнародним експертним середовищем як такі, що спрямовані на реальне становлення незалежності прокурорів під час виконання службових обов'язків, та покликані підвищити ефективність прокурорської діяльності щодо захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави.

Процес системного реформування органів прокуратури можна поділити на декілька основних напрямів. По-перше, слід зазначити зміну структури та якісного кадрового наповнення місцевих прокуратур, а також окремих підрозділів Генеральної прокуратури України, метою яких є створення професійної та самоврядної прокуратури, яка має сконцентруватися на виконанні конституційних функцій.

Так, із набуттям чинності Законом України «Про прокуратуру» 2014 року з метою реорганізації та кадрового наповнення прокуратур районного рівня організовано проведення конкурсів на адміністративні та рядові посади прокурорів у місцеві прокуратури [1]. За їх результатами суттєво скорочено та оновлено керівний склад місцевих прокуратур, штат якого склав 652 особи проти 2550 до реорганізації (середній вік призначених – 36 років).

Загалом за результатами реорганізації замість 638 міських, районних, міжрайонних, районних у містах прокуратур створено 178 місцевих (з них 23 прокуратури на території АР Крим та окремих районів Донецької та Луганської областей фактично не функціонують), що привело до значного скорочення чисельності працівників цієї ланки – скорочено 2327 штатних посад місцевих прокуратур, у т. ч. 1762 прокурорські посади.

Однак у зв'язку із законодавчими змінами та відтермінуванням початку роботи органів прокурорського самоврядування до 15.04.2017 заповнення вакантних посад у місцевих прокуратурах, що утворилися з моменту їх створення, відбувається шляхом оголошення нових конкурсів. Принципово новим у заповненні вакантних посад прокурорів стала можливість участі осіб, які не мають досвіду роботи не тільки в органах прокуратури, а й в галузі права взагалі, оскільки тимчасовий порядок добору кадрів, установлений Перехідними положеннями Закону України «Про прокуратуру» [1], дозволяє випускникам вищих юридичних навчальних закладів, які не мають досвіду роботи, брати участь у тестуванні. Як наслідок, значно збільшився відсоток зовнішніх кандидатів, які ніколи не працювали в органах прокуратури.

Також за прозорою процедурою за взірцем офісу Генеральної інспекції Департаменту юстиції США утворено новий самостійний структурний підрозділ центрального апарату Генеральної прокуратури України – Генеральну інспекцію, яка покликана протидіяти хабарництву та іншим незаконним використанням повноважень працівниками прокуратури.

Іншим напрямком реформування органів прокуратури є підготовка працівників місцевих прокуратур. У Національній академії прокуратури України на початку 2016 року для керівників місцевих прокуратур проведено шестиденний навчальний тренінг у рамках двотижневого підвищення кваліфікації, який проведено за участі Офісу Ради Європи в Україні та Консультативної місії Європейського Союзу.

Із урахуванням того, що на цей час триває призначення новообраних кандидатів на посади прокурорів місцевих прокуратур, більшість з яких ніколи не працювали в органах прокуратури, подала необхідність у їх спеціальній підготовці. З цією метою розробляється програма формування і розвитку професійних та особистісних знань, умінь, навичок прокурорів.

Водночас, узагальнюючи стан роботи системи органів прокуратури в умовах реформування, виявлено ряд проблемних питань, які потребують невідкладного вирішення. Зокрема, реорганізація 638 прокуратур районного рівня у 178 місцевих прокуратур призвела до надмірного навантаження на прокурорів низової ланки (спостерігається майже двократне збільшення обсягів виконавчої роботи). Скорочення майже 1800 посад прокурорів місцевих прокуратур спричинило дисбаланс між різними ланками системи органів прокуратури. В деяких регіонах штати апаратів регіональних прокуратур сягають 45-50 % всієї штатної чисельності пра-

цівників органів прокуратури цих областей. Не відповідає вимогам сьогодення також і штатна чисельність центрального апарату Генеральної прокуратури України.

Унаслідок того, що територіальна юрисдикція місцевих прокуратур не відповідає адміністративно-територіальному поділу держави, оскільки одна місцева прокуратура може розташовуватися на території 9 міст та районів, ускладнена взаємодія прокурора з судами, правоохоронними органами, органами державної влади та місцевого самоврядування.

Крім того, існує нагальна потреба у перегляді нормативних документів Генеральної прокуратури України з метою приведення їх у відповідність із вимогами чинного законодавства та спрощення певних процедур, які призводять до надмірного паперотворення та створюють зайве навантаження на прокурорів.

Із урахуванням викладеного, з метою виявлення проблем, що впливають на неефективне функціонування певних складових системи органів прокуратури, визначення шляхів їх вирішення, у т.ч. визначення обґрунтованої оптимальної штатної чисельності прокурорів на всіх рівнях системи щодо кожного регіону постала необхідність у здійсненні системного аналізу стану функціонування органів прокуратури України.

Разом з тим, потребує активізації процес розробки та запровадження системи оцінювання ефективності діяльності прокуратури та якості роботи прокурора. З цією метою ініційовано та створено відповідну робочу групу, до складу якої включено працівників структурних підрозділів Генеральної прокуратури України, представників Національної академії прокуратури України, Консультативної Місії Європейського Союзу в Україні, Офісу Ради Європи в Україні, а також головних критиків реформи – «Реанімаційного пакету реформ».

Триває також робота із вдосконалення внутрішніх процесів в органах прокуратури, які мають спростити роботу прокурорів, а також сприяти більш ефективній комунікації з громадськістю.

Так, існує нагальна потреба у розробці та впровадженні єдиної електронної системи документообігу органів прокуратури України. Запровадження такої системи суттєво скоротить час узгодження, підписання та передачі документів, а також дозволить ефективно перерозподілити бюджетні ресурси за рахунок виключення надмірних транспортних та канцелярських витрат. Задля цього з початку 2017 року ініційовано організацію круглого столу, предметом обговорення якого будуть перспективи впровадження такої системи та її можливі платформи.

Також, однією з виявлених в ході вивчення процесів діяльності прокуратури проблем є дещо застаріла організація із розгляду звернень громадян. На сьогодні існує більше десятка розрізаних номерів, за якими відповідними структурними підрозділами Генеральної прокуратури України приймаються повідомлення від фізичних та юридичних осіб.

З метою оптимізації та раціоналізації процесів прийому та обробки телефонних повідомлень від громадян пропонується об'єднати всі існуючі контактні номери та утворити єдиний контактний центр Генеральної прокуратури України із єдиним багатоканальним номером телефону з автоматизованою системою прийому та обробки вхідних дзвінків, їх переадресації та автоматичного переводу голосових звернень у текстові файли.

На окрему увагу заслуговує вивчення практики Європейського суду. Результати дослідження особливостей ухвалення та виконання рішень ЄСПЛ у кримінальних справах упродовж 2010-2016 років засвідчили тенденцію до збільшення кількості рішень у цій категорії справ.

Разом з тим, до теперішнього часу не врегульованими залишаються питання відповідальності за невиконання або неналежне виконання таких рішень, відсутнє нормативне врегулювання такої відповідальності, не передбачено чітко визначених повноважень органів, які мають здійснювати перевірку виконання рішень Суду й реагувати на порушення в сфері застосування Європейської конвенції. На жаль, практика виконання рішень ЄСПЛ зводиться до виконання визначених ними заходів індивідуального характеру.

З метою створення передумов для зменшення числа заяв до Європейського суду з прав людини проти України та впровадження в діяльність прокуратури практики ЄСПЛ ініційовано утворення відділу дослідження проблем та впровадження практики Європейського суду з прав людини в прокурорську діяльність Науково-дослідного інституту Національної академії прокуратури України, яким розпочато роботу з формування матеріалів та розробки аналітично-довідкової бази рішень ЄСПЛ, винесених проти України (у яких встановлено причетність органів прокуратури).

Підсумовуючи наведене, важливо зазначити, що якісне реформування інституту прокуратури необхідне для становлення та розвитку ефективної правової держави. Розуміння важливості та складності цього процесу, конструктивна співпраця всіх гілок влади, вдале застосування підходів та методів до багатогранності європейського правового поля, а також урахування досвіду асоційованих країн Європейського Союзу забезпечать позитивний результат.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>.

УДК 351.745.7: 343.343.6

А. М. Черняк

кандидат юридичних наук,
здобувач кафедри правосуддя
(Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ)

ЗАСТОСУВАННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ З МЕТОЮ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ МІЖНАРОДНОГО СТУДЕНТСЬКОГО ОБМІНУ

Одним з важливих чинників розвитку нашої держави є обмін студентами з іншими країнами. Даний вид міжнародного співробітництва не лише сприяє становленню позитивного іміджу України та зміцненню ділових й дружніх відносин з іншими державами, а й справляє вагомий позитивний вплив на розвиток вітчизняної освіти і науки, збагачує державний бюджет через валютні надходження з-за кордону. Але поряд з позитивними результатами міжнародного студентського обміну мають місце і негативні, зокрема використання його у злочинних цілях.

Проведене нами дослідження засвідчило, що основним видом злочинів у сфері міжнародного студентського обміну є нелегальна міграція у формі незаконного переправлення осіб через державний кордон України. Ці злочини, здебільшого, сполучаються з іншими, які можна розмежувати на дві категорії: ті, що необхідні для безперешкодного вчинення нелегальної міграції (одержання неправомірної вигоди службовою особою, підроблення документів, печаток, штампів, використання підроблених документів тощо) та ті заради вчинення яких здійснюється нелегальна міграція (шпигунство, диверсія, тероризм, злочини у сфері господарської діяльності, торгівля людьми тощо).

Під час досудового розслідування зазначених злочинів виникає низка проблем. Значна частина з них пов'язана із питаннями застосування інституту негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД). Однією з головних проблем використання НСРД у досудовому розслідуванні вказаних злочинів є відсутність у слідчих, як головних

суб'єктів такого розслідування, необхідних для цього засобів, навичок та часу. Водночас ст. 41 та 246 КПК України надає слідчим можливість доручити проведення НСРД оперативним підрозділами. Проте, здебільшого, слідчі не можуть раціонально скористатися такою можливістю через недостатню поінформованість про сутність НСРД та їх можливості для отримання доказів у кримінальному процесі та не процесуальної інформації орієнтуючого характеру. Більше того, мають місце випадки надання доручень на проведення НСРД з метою імітації взаємодії слідчого з оперативними підрозділами. Часто слідчий не вважає за потрібне інформувати оперативних працівників про конкретні обставини справи, не надає інформацію та допомогу необхідну для організації НСРД (а отже демонструє відсутність зацікавленості у кінцевому результаті). Ураховуючи це, працівники оперативних підрозділів, часто, суто формально («відчепно») підходять до виконання доручень слідчого.

Цілоком природно, що до зазначених вище загальних проблем у кожному відомстві під час розслідування злочинів у сфері міжнародного студентського обміну додаються власні, специфічні. Аналіз норм ст. 41 та ст. 216 КПК України «Підслідність», а також ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [2] можна дійти висновку про те, що серед оперативних підрозділів правоохоронних органів України основними суб'єктами протидії злочинам у сфері міжнародного студентського обміну є оперативні підрозділи Національної поліції, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України

Функції оперативних підрозділів щодо протидії злочинам у сфері міжнародного студентського обміну зумовлені не лише напрямками їх діяльності відповідно до підслідності, а й, головним чином, тими повноваженнями, які покладено на них законодавцем. При цьому, визначальними для діяльності оперативних підрозділів мають бути норми Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Це є цілоком природним, оскільки оперативні підрозділи правоохоронних органів і є суб'єктами оперативно-розшукової діяльності. Проте у 2012 році законодавець визначив функції оперативних підрозділів у ст. 41 КПК України, поклавши на них обов'язки, що потребують значних витрат часу, праці й матеріальних ресурсів, та значно обмежив їх у правах. Зокрема, йдеться про вже згаданий обов'язок оперативних підрозділів виконувати доручення слідчого, прокурора на проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, а також позбавлення їх можливості їх самостійно проводити та навіть ініціювати будь-які дії в межах кримінального провадження. В підсумку усі окреслені проблеми призвели до того, що НСРД, як інститут кримінального процесу, ефективно використовується для розслідування злочинів у

сфері міжнародного обміну студентами лише у поодиноких випадках.

Для подолання такої ситуації необхідно вжити певних правових та організаційних заходів. Правові заходи мають виявитися у встановленні на законодавчому рівні засад взаємодії слідчого та оперативних підрозділів (у тому числі їх взаємних обов'язків та відповідальності). Організаційні заходи, у першу чергу, мають бути спрямовані на підвищення компетенції слідчих у питаннях використання конкретних НСРД у розслідуванні злочинів у сфері міжнародного обміну студентами.

Чітке розуміння слідчим кола завдань, які можуть бути виконані за допомогою кожної окремої НСРД, можливостей її використання у сполученні з іншими діями, правильне визначення кола її об'єктів, часу та місця проведення сприятиме ефективному розслідуванню досліджуваної категорії злочинів.

Як підсумок, зазначимо, що теоретично запровадження інституту НСРД відкрило широкі можливості для ефективного розслідування кримінальних правопорушень у сфері міжнародного студентського обміну. Проте практичне використання цього інституту у кримінальних провадженнях щодо даного виду злочинів сповнене формалізмом, який зумовлений вадами КПК України та відсутністю належного рівня компетенції слідчих в питаннях комплексного застосування НСРД та особливостей використання кожної з них для досягнення потрібного результату. Виправлення цього становища вимагає оптимізації та деталізації законодавчого регулювання взаємодії слідчих з оперативними підрозділами та вжиття організаційних заходів з підвищення їх обізнаності в питаннях використання кожної окремої НСРД та їх комплексного застосування.

УДК 343.148:343.98(477)

М. В. Членов

старший викладач

спеціальної кафедри № 1

*(Інститут підготовки юридичних кадрів
для Служби безпеки України*

*Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, м. Харків)*

ЩОДО ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ РОЗГЛЯДУ СЛІДЧИМ СУДДЕЮ КЛОПОТАНЬ ПРО ПРИМУСОВЕ ВІДБИРАННЯ БІОЛОГІЧНИХ ЗРАЗКІВ ДЛЯ ЕКСПЕРТИЗИ

Чітка регламентація в Кримінальному процесуальному кодексі України строків розгляду слідчим суддею відповідних клопотань

сторін (обвинувачення або захисту) забезпечує як судовий контроль за законністю дій та рішень органів досудового розслідування, так і сприяє вирішенню завдань кримінального провадження, одним з яких є забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування.

Кримінальним процесуальним кодексом України у відповідних нормах регламентовано процесуальні строки розгляду слідчим суддею на стадії досудового розслідування клопотань сторони обвинувачення (прокурорів та слідчих, погоджених з прокурором) та сторони захисту щодо застосування заходів забезпечення, отримання дозволів на проведення окремих слідчих дій у кримінальному провадженні.

Законодавець визначив конкретні строки розгляду слідчим суддею майже всіх передбачених в КПК клопотань, які в залежності від їх виду, тривають від одного до п'яти днів, зокрема: ч. 1 ст. 142, ч. 1 ст. 146, ч. 1 ст. 151, ч. 1 ст. 156, ч. 1 ст. 172, ч. 1 ст. 186, ч. 2 ст. 189, ч. 4 ст. 199, ч. 6 ст. 181, ч. 4 ст. 201, ч. 1 ст. 248, ч. 4 ст. 234, ч. 4 ст. 244 КПК.

Проте, аналізом норм КПК та вивченням практики його застосування встановлено відсутність правового регулювання строку розгляду слідчим суддею клопотання про примусове відбирання біологічних зразків для експертизи.

Так, ст. 245 КПК України передбачає, що у разі відмови особи добровільно надати біологічні зразки слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження має право дозволити слідчому, прокурору здійснити відбирання біологічних зразків примусово. Дане клопотання розглядається слідчим суддею в порядку, передбаченому статтями 160-166 КПК. Однак, в даних нормах не визначений процесуальний строк, протягом якого таке клопотання повинно бути розглянуте слідчим суддею.

Вважаємо, що відсутність в КПК процесуального строку розгляду слідчим суддею клопотання про відбирання біологічних зразків примусово є прогаїною законодавчого регулювання, є причиною неоднакового застосування слідчими суддями ст. 163 КПК та як наслідок, може призвести до затягування судового процесу, строків досудового розслідування, знищення чи приховування зацікавленими особами доказів у кримінальному провадженні.

Аналіз наявних в Єдиному реєстрі судових рішень ухвал слідчих суддів за результатами розгляду клопотань про примусове відбирання біологічних зразків свідчить про те, що деякі клопотання слідчими суддями розглянуто в день надходження до суду [1], протягом трьох днів [2], але чимало зустрічається випадків тривалого розгляду цих клопотань: протягом чотирьох [3], п'яти [4], шести [5], семи [6] днів з дня надходження до суду клопотання.

Одним з шляхів вирішення зазначеної проблеми є внесення законодавчих змін до частини 3 статті 245 КПК України з метою встановлення процесуального строку розгляду слідчим суддею клопотання про відбирання біологічних зразків примусово, наприклад «у строк не пізніше трьох днів з дня його надходження».

Підсумовуючи викладене, необхідно зазначити, що чітка регламентація в кримінально-процесуальному законодавстві України процесуальних строків розгляду слідчим суддею клопотань сторін, зокрема клопотання про відбирання біологічних зразків примусово, є позитивним кроком на шляху наближення вітчизняного кримінального процесу до європейських стандартів, сприяє виконанню завдань кримінального провадження щодо швидкого, повного і неупередженого розслідування і судового розгляду. Але, КПК України ще потребує вдосконалення в цьому напрямку шляхом проведення подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 23.06.2013 р., справа № 757/13054/13-к [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/54315176>.
2. Ухвала Приморського районного суду м. Маріуполя Донецької області від 28.01.2016 р., справа № 266/238/16-к [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55260874>.
3. Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 12.04.2013 р., справа № 757/16036/16-к [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57302824>.
4. Ухвала Новотроїцького районного суду Херсонської області від 16.01.2014 р., справа № 662/29/14-к [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/46169693>.
5. Ухвала Ямпільського районного суду Вінницької області від 20.05.2016 р., справа № 153/531/16-к [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57805862>.
6. Ухвала Малинського районного суду Житомирської області від 22.07.2014 р., справа № 283/2024/14-к [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/47414758>.

УДК 343.13

Є. В. Шаповаленко

здобувач кафедри
оперативно-розшукової діяльності
(Національна академія
внутрішніх справ, м. Київ)

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВЗАЄМОДІЇ В ПРОЦЕСІ РОЗШУКУ ПІДОЗРЮВАНИХ ТА ОБВИНУВАЧЕНИХ

Ефективна протидія злочинності завжди залишається головним завданням Національної поліції України, а оперативно-розшукова діяльність при цьому є найбільш дієвим і ефективним механізмом у профілактиці, розкритті злочинів, розшуку підозрюваного та обвинуваченого. Головне місце у цій діяльності безперечно належить оперативним підрозділам. До числа першочергових пріоритетів організаційної діяльності оперативних підрозділів поліції забезпечення їх співробітництва і взаємодії з іншими оперативними підрозділами.

Термін “взаємодія” означає спільну, діяльність двох і більше підрозділів (працівників), не підпорядкованих по службі, для планування і здійснення таких спільних заходів, вибору таких тактичних прийомів, які б найкраще забезпечили виконання завдань у винятково короткі терміни і (або) найбільш ефективні результати силами і засобами, що є в розпорядженні суб’єктів взаємодії, з найменшими їх витратами. Безперечно, при безумовному дотриманні вимог чинного законодавства [1, с. 38].

Існує низка відомчих та міжвідомчих наказів, які регламентують взаємодію у тій чи іншій сферах діяльності як оперативних підрозділів між собою, так і між відповідними відомствами. Тобто взаємодія оперативних підрозділів закріплена на законодавчому і відомчих рівнях.

Відповідно до вимог п. 5 ст. 7 Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність” підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність зобов’язані здійснювати взаємодію між собою та іншими правоохоронними органами, в тому числі відповідними органами іноземних держав та міжнародних антитерористичних організацій, з метою швидкого і повного попередження, виявлення та припинення злочинів [2].

Органи досудового розслідування при здійсненні своїх повноважень взаємодіють з міністерствами, іншими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, державними установами, громадськими організаціями і об’єднаннями, а також

відповідно до міжнародних договорів з компетентними та судовими органами іноземних держав (зовнішня взаємодія).

А також організують взаємодію органів досудового розслідування та оперативних підрозділів ГУНП, УНП щодо досудового розслідування кримінальних правопорушень з моменту внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомостей про їх учинення, забезпечують ефективне використання слідчими оперативної інформації при досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень, розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та суду (внутрішня взаємодія) [3].

Відповідно до спільного Наказу Служби безпеки України (далі – СБУ) та Міністерства внутрішніх справ України (далі – МВС) від 03 травня 2012 року № 169/391 “Про взаємодію Служби безпеки України та Міністерства внутрішніх справ України в питанні розшуку осіб”, при затриманні особи, яка вчинила злочин, або встановлення місцезнаходження безвісно зниклої особи, необхідно невідкладно інформувати телефонним або факсимільним зв'язком чергового оперативного підрозділу СБУ, що ініціював здійснення розшуку особи, або найближчого до нього за місцем дислокації оперативного підрозділу СБУ чи відповідального чергового Чергової частини СБУ та забезпечувати утримання особи, яка вчинила злочин, в спеціально відведених приміщеннях до передачі за належністю у порядку, передбаченому законодавством.

Черговому оперативного підрозділу СБУ, що ініціював розшук особи, або іншого оперативного підрозділу СБУ, відповідальному черговому Чергової частини СБУ, який отримав повідомлення оперативного чергового органу внутрішніх справ про затримання особи, яка вчинила злочин, негайно вживати заходів до передачі затриманої особи до органу досудового слідства СБУ для проведення процесуальних дій відповідно до вимог Кримінально-процесуального кодексу України.

Оперативні підрозділи СБУ МВС проводять робочі зустрічі, здійснюють обмін оперативною інформацією та планування спільних заходів щодо розшуку осіб [4].

Гарантом дотримання законності в оперативно-розшуковій діяльності виступають прокурорський нагляд, судовий контроль та відомчий контроль.

Законність в оперативно-розшуковій діяльності також забезпечується і дотримується принципом взаємодії оперативних підрозділів з органами управління і населенням.

Підзвітність і підконтрольність вищим органам державної влади і управління, взаємодія з ними і населенням передбачають здійснення оперативно-розшукової діяльності під контролем

Глави держави, Верховної Ради України, Уряду в межах їх повноважень, визначених Конституцією України і законами та звітність і відкритість в своїй діяльності оперативних підрозділів перед місцевими органами влади і населенням. Принцип взаємодії з органами влади та управління витікає із компетенції, якою, наділені законодавчі, виконавчі та судові гілки влади та їх органи управління, Конституцією України. Кожна з них має досить широкі повноваження по забезпеченню законності, контролю за діяльністю органів державної влади і місцевого самоврядування, окремих посадових осіб по дотриманню прав і свобод людини, зокрема, в правоохоронній діяльності, складовою частиною якої є оперативно-розшукова діяльність [5, с. 69].

У зв'язку з реформуванням в системі Міністерства внутрішніх справ України та створення Національної поліції України розробляється проект наказу, яким передбачається затвердити Інструкцію з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами Національної поліції у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень. Метою розроблення проекту наказу є приведення нормативно-правових актів МВС у відповідність до вимог Закону України «Про Національну поліцію».

Список використаних джерел:

1. Грохольський В.Л. Взаємодія підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю з іншими службами, підрозділами ОВС, іншими правоохоронними і контролюючими органами щодо протидії нелегальному обігу наркотичних та психотропних речовин // Науковий вісник Юридичної академії МВС. – 2003. – №1.
2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>
3. Положення про органи досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України: Наказ МВС України від 9 серпня 2012 року № 686 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1769-12>
4. Про взаємодію Служби безпеки України та Міністерства внутрішніх справ України в питанні розшуку осіб: Наказ СБУ та МВС України від 03 травня 2012 року № 169/391 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>
5. Бандурка О.М. Оперативно-розшукова діяльність. Частина I: Підручник – Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. - 244 с.

УДК 343.985

Р. М. Шехавцов

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу
факультету №1

*(Львівський державний університет
внутрішніх справ, м. Львів)*

**ЩОДО СТРУКТУРИ МЕТОДИК РОЗСЛІДУВАННЯ
ОКРЕМИХ РІЗНОВИДІВ ЗЛОЧИНІВ В КОНТЕКСТІ ЗМІН У
ВІТЧИЗНЯНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ
ЗАКОНОДАВСТВІ**

З прийняттям Кримінального процесуального кодексу України 2012 року правова регламентація кримінально-процесуальної діяльності з розслідування злочинів піддалася значним змінам, які безумовно повинні враховуватися не тільки при розробці нових але й при переоцінці існуючих методичних рекомендацій з розслідування окремих різновидів злочинів.

Першим з ключових, на наш погляд, чинників цього є запровадження в главі 21 КПК України нового правового інституту – негласних слідчих (розшукових) дій (далі НС(Р)Д). Його поява – наслідок багаторічного пошуку в теорії кримінального процесу, оперативно-розшукової діяльності, криміналістики, в слідчо-судовій практиці рішення завдання з розробки механізму використання результатів оперативно-розшукової діяльності в кримінальному судочинстві, який забезпечував би не лише невідворотність кримінального покарання, але і гарантував належне дотримання прав і законних інтересів громадян і суспільства в цілому. В ч. 1 ст. 246 КПК України НС(Р)Д визначені як різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України. Негласність цих дій означає їх неочевидність, скритність від осіб, які не беруть у них участь, у тому числі й від співробітників слідчих і оперативних підрозділів, незадіяних у досудовому слідстві конкретного злочину, але передусім від об'єктів, відносно яких указані дії проводяться. Проведення слідчих (розшукових) дій у такій формі покликане забезпечити збір відомостей про злочин і особу, що його вчинила, встановити її місцезнаходження і місцезнаходження речей і документів, що мають значення для кримінального провадження, попередити (припинити) готування злочину або триваючий злочин, а також протидію розслідуванню злочину, забезпечити безпеку учасників кримінального судочинства і членів їх сімей у ситуаціях, коли проведенням гласних слідчих

(розшукових) дій це здійснити неможливо. Слід зазначити, що проводити НС(Р)Д, крім слідчого, який здійснює досудове розслідування, управі за його письмовим дорученням уповноважені законодавством оперативні підрозділи правоохоронних органів (ст. 41, ч. 6 ст. 246 КПК України). При цьому оперативні співробітники цих підрозділів користуються під час проведення НС(Р)Д повноваженнями слідчого (ч. 2 ст. 41 КПК України).

Правозастосовна практика положень глави 21 КПК України з перших днів набрання чинності КПК України виявила неготовність прокурорів, слідчих користуватися цими новими засобами збирання доказів по кримінальним провадженням, відсутність достатніх знань у переважної більшості з них щодо можливостей, передбачених главою 21 КПК України, НС(Р)Д, не дивлячись на численні заняття, що були організовані в системі службової підготовки в підрозділах прокуратури, правоохоронних органів, підготовку та видання у гранично стислі терміни творчими колективами Академії адвокатури України, Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», Національного університету «Одеська юридична академія» науково-практичних коментарів до КПК України 2012 року. Причинами цього є:

- по-перше, те що навчальні плани підготовки фахівців для підрозділів слідства та прокуратури у вищих навчальних закладах не передбачали до реформування кримінального процесуального законодавства у 2012 році поглибленого вивчення тактичних особливостей проведення як окремих оперативно-розшукових заходів так і тактичних операцій, до яких вони можуть бути включеними, під час розкриття та розслідування окремих різновидів злочинів. Тобто у слідчих та прокурорів був не достатній рівень теоретичних знань з цих питань, а як наслідок були труднощі щодо швидкої адаптації до нових умов роботи, у яких ініціатива щодо розкриття злочинів та збирання доказів винності конкретних осіб у їх вчиненні шляхом проведення НС(Р)Д належить слідчому або прокурору і що слідчий, відповідно до положень п. 2 ч. 2 ст. 40 КПК України може поводити негласні слідчі (розшукові) дії;

- по-друге, у переважної більшості методичних рекомендацій з розслідування окремих різновидів злочинів, що були розроблені за КПК України 1960 року, наводяться лише алгоритми проведення слідчих дій, а можливості проведення конкретних оперативно-розшукових заходів у різних слідчих ситуаціях, що можуть виникати на початковому, наступному етапах розслідування, або ігнорувалися чи розкривалися у вкрай граничних рамках, через те, що оперативно-розшукові заходи відносяться до предмету теорії ОРД, а не криміналістики.

Виходячи із положень чинного КПК України, Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», інших нормативно-правових актів та сучасних реалій практики розслідування злочинів вважаємо за необхідне визначити – НС(Р)Д є слідчими (розшуковими) діями, які еволюціонували з оперативно-розшукових заходів, шляхом їх адаптації до вимог, що пред'являються до засобів збирання доказів у кримінальному провадженні. Саме ця обставина викликала обговорення серед спеціалістів в галузях кримінального процесу, оперативно-розшукової діяльності, криміналістики в аспекті предметної належності негласних слідчих (розшукових) дій до цих юридичних наук. На нашу думку, однозначним для теорії криміналістики є те, що негласні слідчі (розшукові) дії, як різновид слідчих (розшукових) дій, є невід'ємною складовою кримінально-процесуальної діяльності з розслідування злочинів. Їх можливості як засобів збирання доказів, досліджувані в рамках теорії кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності, повинні обов'язково отримувати своє відображення в розроблюваних криміналістичних методиках розслідування окремих різновидів злочинів як складових окремих тактичних операцій та алгоритмів проведення слідчих (розшукових) дій у типових слідчих ситуаціях, що можуть виникати на різних етапах розслідування. І процес щодо поступового введення в структуру криміналістичних рекомендацій НС(Р)Д, який поступово відбувається протягом останніх двох років на рівні дисертаційних досліджень, повинен бути розповсюдженим на відповідні навчальні посібники та підручники.

Другим чинником є процедура початку досудового розслідування та запровадження нагляду прокурора за додержанням законів під час досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням. Процедура початку досудового розслідування, передбачена у статті 214 КПК України, містить обмеження у 24 години для внесення відомостей в ЄРДР з моменту отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, що фактично унеможливає у багатьох випадках отримати точні дані про його обставини, що у свою чергу зумовляє в подальшому зміни у кваліфікації кримінальних правопорушень. П. 11 ч. 2 ст. 36 КПК України передбачає повноваження прокурора з повідомлення особі про підозру або таке повідомлення може бути здійснене слідчим за погодженням з прокурором (п. 6 ч. 2 ст. 40 КПК України). Ч. 2 ст. 283 КПК України зобов'язує прокурора у найкоротший строк після повідомлення особі про підозру закрити кримінальне провадження, звернутися

до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності або з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. Ці новели призвели на практиці до того, що прокурори вимагають від слідчих до повідомлення про підозру провести досудове розслідування по кримінальному провадженню в максимально повному обсязі після чого підозрюваний допитується та досудове розслідування фактично завершується. В теорії криміналістики на підставі особливостей кримінально-процесуальної діяльності з досудового розслідування злочинів за КПК України 1960 року була розроблена структура розслідування злочинів, яка складалася з початкового (від реєстрації заяви або повідомлення про вчинений злочин до затримання за підозрою у вчиненні злочину чи обрання особі запобіжного заходу), наступного (від допиту підозрюваного до повідомлення потерпілому, обвинуваченому, захиснику, законним представникам про завершення досудового розслідування) та заключного етапів (з ознайомлення потерпілого з матеріалами кримінальної справи до затвердження обвинувального висновку або закриття кримінальної справи). Очевидно, що з огляду на наведені зміни у КПК України потребує свого перегляду зміст етапів розслідування, який є традиційним для криміналістичної методики. Ми не вважаємо за доцільне відмовлятися від структури розслідування з трьох етапів. Відмова від наступного етапу призведе до того, що початковий етап буде мати невинувато збільшені межі, коли, наприклад, через місяць чи більше від внесення відомостей до ЄРДР розслідування буде розглядатися як початкове. В змістовному, за кількістю здійснених на цей момент процесуальних дій при добросовісному підході до своєї роботи слідчого, та в етимологічному сенсі це буде не вірним. Вважаємо, що межі етапів розслідування в криміналістичній методиці, виходячи із сучасних особливостей кримінальної процесуальної діяльності з розслідування злочинів, мають бути такими: для початкового – від реєстрації заяви або повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення до підтвердження наявності в події, що розслідується, ознак кримінального правопорушення, наступного – від отримання достатніх даних щодо наявності в події, що розслідується, ознак кримінального правопорушення до повідомлення особи про підозру, та заключного – від моменту допиту особи як підозрюваної до прийняття відповідного до закону рішення про закінчення досудового розслідування.

УДК 343.98

О. О. Шульга
завідувач сектора
(Київський обласний Науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр
МВС України, м. Київ)

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО І КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ В УКРАЇНІ

При розробці концептуальних засад криміналістичного забезпечення мистецтвознавчих досліджень слід звернути особливу увагу на освітянському, науковому і правознавчому аспекті використання чинного і міжнародного законодавства, а також новітніх засобів, методів та технологій в експертній діяльності.

Вважаємо, що структурно концепція криміналістичного забезпечення мистецтвознавчих досліджень повинна складатися з трьох основних розділів, що включають необхідний теоретичний та практичний матеріал, зокрема: розділ I „Правове регулювання мистецтвознавчих досліджень”, розділ II. „Культурні цінності як об’єкт мистецтвознавчих досліджень: визначення сутності культурних цінностей, загальна класифікація мистецтв та технології виробництва; засоби, методи, технології мистецтвознавчих досліджень”, розділ III „Судово-мистецтвознавча експертологія: поняття, предмет, завдання, об’єкти, правове регулювання, арсенал засобів, методів, методик”.

Викладені вище концептуальні положення свідчать про те, що культурні мистецькі цінності це духовне, інтелектуальне, економічне осердя держави. В зв’язку з цим справедливо зазначає О.Л. Калашникова, що на межі XX і XXI століття „загального визнання набуло розуміння тієї істини, що збідніння об’єктів культурної спадщини в будь-якій країні є непоправною втратою для всього людства. Саме тому охорона культурних цінностей стала предметом великої уваги з боку міжнародного співтовариства. Через систему міжнародних норм і принципів та національних законодавств держав здійснюється реалізація культурних прав людини, закріплених в Хартії прав людини і спрямованих на якнайповніше збереження для нинішнього та майбутнього поколінь культурної спадщини людства” [2, с. 15].

Слід зазначити, що чинне вітчизняне і міжнародне законодавство достатньо всебічно висвітлює сутність визначення культурних цінностей.

Зокрема, визначення культурних цінностей у Законі України „Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей”
© Шульга О. О., 2017

(від 21.09.1999) враховує і найперше використання цього терміна у Гаазькій конвенції ЮНЕСКО „Про охорону культурних цінностей у випадку збройного конфлікту” (від 14.05.1954) і Римську конвенцію ЮНІДРУА „Про міжнародне повернення викрадених чи нелегально вивезених культурних цінностей” (від 24.06.95), до якої Україна приєдналася у 1998 р.: зазначено, що „культурні цінності – об’єкти матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню, відтворенню та охороні, відповідно до законодавства України...” (розд. 1, ст. 1 Закону України).

Аналіз концептуальних засад правового регулювання забезпечення мистецтвознавчих досліджень дозволяє зробити висновок, що згідно ст. 54 Конституції України, культурна спадщина охороняється законом. Держава забезпечує збереження історичних пам’яток та інших об’єктів, що становлять культурну цінність, вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами [1].

В зв’язку з цим О.Л. Калашникова справедливо вказує, що згідно положень чинного законодавства, наше знайомство з культурними цінностями слід починати саме з таких об’єктів матеріальної та духовної культури, які мають художнє значення, тобто з виробів мистецтва тим більше, що вони найчастіше стають об’єктами контрабандного перевезення через митний кордон України, а окрім того, саме вони мають історичне, етнографічне та наукове значення, втілюючи всі типологічні ознаки визначеного у Законі України і міжнародних правових актах поняття культурні цінності [2, с. 16].

В чинному законодавстві чітко вказано, що для визначення характерних ознак виробів мистецтва слід залучати фахівців. Зокрема в ст. 65 Митного кодексу України вказується, що у разі потреби для участі у здійсненні митного контролю можуть залучатися спеціалісти та експерти. Залучення спеціалістів та експертів здійснюється керівником митного органу або його заступником за погодженням з керівником підприємства, установи, організації, де працює спеціаліст чи експерт [3].

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити наступні висновки, пропозиції і рекомендації:

1) вважаємо, що особлива роль в правовому і криміналістичному забезпеченні дослідження творів мистецтва належить криміналістичній і судово-мистецтвознавчій експертизі;

2) теоретичні основи судово-мистецтвознавчої експертизи структурно базується на таких елементах: а) поняття судово-мистецтвознавчої експертизи; б) предмета судово-мистецтвознавчої

експертизи; в) завдання судово-мистецтвознавчої експертизи; г) об'єктів судово-мистецтвознавчої експертизи та їх класифікації; д) місця судово-мистецтвознавчої експертизи в системі судових експертиз та їх класифікація;

3) правові основи судово-мистецтвознавчої експертизи включають а) вітчизняне законодавство; б) міжнародне законодавство;

4) методичні основи судово-мистецтвознавчої експертизи містять: а) класифікацію методів судово-мистецтвознавчої експертизи; б) конкретні методики проведення судово-мистецтвознавчої експертизи творів мистецтва;

5) основними категоріями кримінальних проваджень („Art crimes”), які потребують обов'язкового проведення судово-мистецтвознавчої експертизи є такі: а) крадіжка виробів мистецтва і антикваріата; б) розкрадання творів мистецтва з музеїв і приватних колекцій; в) розкрадання з місць археологічного значення; г) шахрайства у сфері мистецтва; д) вандалізм; е) контрабанда культурних цінностей; є) знищення чи пошкодження пам'яток історії і культури; ж) порушені авторських прав; з) спробі неповернення в Україну предметів художнього, історичного і археологічного значення; к) незаконного обігу зброї; л) поширення порнографічних матеріалів або предметів;

б) назріла необхідність створення спеціальних експертних підрозділів по проведенню судово-мистецтвознавчої експертизи в державних судово-експертних установах України;

7) необхідно приступити до розробки методик проведення судово-мистецтвознавчої експертизи як багатоаспектних комплексних досліджень;

8) доцільно розробити програми підготовки і підвищення кваліфікації експертів-мистецтвознавців, які забезпечують проведення експертних досліджень творів мистецтва [4; 5; 6; 7].

Список використаних джерел:

1. Конституція України. – Харків: Фоліо, 2008. – с. 19,27,33.
2. Калашникова О.Л. Основи мистецтвознавчої експертизи та вартості оцінки культурних цінностей: Підручник. – К.: Знання, 2006. – 479 с.
3. Митний кодекс України. — Х., 2002.
4. Біленчук П.Д. Культурні цінності як об'єкт криміналістичних обліків / П.Д. Біленчук, О.О.Шульга // Актуальні питання техніко-криміналістичного забезпечення кримінальних проваджень. Матеріали круглого столу (22 листопада 2013 р., м. Київ). – К.: НАВС ННПФЕКА, 2013. – с.32-34.

5. Біленчук П.Д., Шульга О.О. Особливості фіксації ходу і результатів процесуальних дій та проведення криміналістичних досліджень у кримінальному судочинстві: інтелектуальна власність, культурні цінності, соціально-комунікаційна індустрія, міжнародне співробітництво. Спецкурс. // Криміналістика. Підручник. – К.: Дакор, 2014. – с.449-462.

6. Крайнев П.П., Ковальова Н.М. Мелников М.В. Судові експертизи у сфері інтелектуальної власності / За ред. П.П. Крайнева. – Вінниця: ПП „Поліграфічний центр „Фенікс”, ДІВП ВАТ „Іфракон” – „Іфракон-І”, 2008. – 376 с.

7. Біленчук П.Д. Експертна служба України: історіографія, джерелознавство, методологія, праксеологія. Монографія / П.Д. Біленчук, Г.О. Стрілець, О.О. Шульга. – Київ : Beezone, 2016. – 292 с.

УДК 343.148

М. Г. Щербаковський

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри

кримінально-правових дисциплін

(Харківський національний університет

внутрішніх справ, м. Харків)

ПІДСТАВИ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ЗАВДАНЬ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

У загальній теорії судової експертизи (судової експертології) важливе місце займає таке категоріальне поняття, як експертне завдання, під яким розуміється прийняте до вирішення поставлене перед експертом питання. Поняття завдання судово-експертного дослідження багатозначне, має як процесуальний (завдання експерту, винесене уповноваженим органом або суб'єктом), так і гносеологічний аспекти. Аналізуючи співвідношення понять «предмет», «питання», «завдання» експертизи необхідно виходити з того, що питання й завдання, що ставлять перед експертом, дозволяють установити її предмет, але як такі не входять у його зміст. Іншими словами, встановлення в експертному дослідженні певних обставин детермінується конкретними завданнями, що виносяться для розв'язання експертизою, які визначають обсяг інформації, що входить у зміст предмета дослідження. Науковцями завдання судово-експертного дослідження поділяються на певні групи: за значенням – основні та допоміжні; обсягом – загальні та окремі; способом рішення – стандартні і нестандартні (евристичні); послідовністю рішення – кінцеві і проміжні; ступенем складності – прості, складні, підвищеної складності і надскладні; ступенем спільності –

загальні завдання роду експертизи, типові завдання виду експертизи, конкретні завдання проведеної експертизи та ін. Найбільш важливою підставою класифікації експертних завдань та їх розмежування визначається кінцева мета дослідження. На цій підставі в літературі правниками запропоновано виокремлювати такі класи (види) типових завдань: ідентифікаційні, діагностичні, ситуаційні, ситуалогічні, класифікаційні, атрибутивні, реставраційні, інтеграційні, реституційні, прогностичні, ретроспективні, обставочні, причинно-динамічні, просторово-часові, ретрологічні, каузальні, нормативіські, фактологічні, оціночні, юридичні, нормативно-технічні. Таким чином, в літературі виділені понад двадцять різних типових експертних завдань. Єдиний збіг – всі автори без винятку виділяють завдання ідентифікаційного характеру в окремий вид. Останнє не дивно, так як теорія криміналістичної ідентифікації є однією з найбільш розроблених окремих криміналістичних теорій. Різне трактування структурних елементів експертних завдань (цілей, умов, і способів їх вирішення), відсутність загальної цементуючої підстави цієї структури привели до істотних розбіжностей у змісті типів експертних завдань, а, отже, і в способах їх вирішення, що визначають методи і методики експертного пізнання обставин злочину. Деякі із запропонованих видів завдань не прийнятні, оскільки їх виділення порушує логічні основи побудови класифікацій. Так, інтеграційні завдання виділяються не за метою, а способом їх вирішення, яке здійснюється в процесі комплексних досліджень. Певні завдання, що мають різне найменування, збігаються за змістом, наприклад, атрибутивні, класифікаційно-діагностичні та класифікаційні; ситуалогічні, ситуаційні та обставочні; причинно-динамічні та каузальні; реставраційні, реституційні і ретроспективні та ін.

Зазначимо межу, встановлену законом – юридичні завдання не можуть бути поставлені на розв'язання експерту (ст. 242 КПК України).

Загальною об'єднуючою ланкою всіх експертних завдань, на наш погляд, є інформація, яка виникає під час вчинення злочину при взаємодії елементів механізму події і отримується з матеріальних джерел в ході експертного дослідження. Матеріальні носії інформації розглядаються одночасно в якості систем, що відображають та сприймають. Рішення будь-якого експертного завдання здійснюється в два послідовних етапи. На першому емпіричному етапі шляхом дослідження експертом виявляються властивості представлених об'єктів та отримується різноманітна інформація, яка міститься в носіях слідів злочину, зразках порівняння, проце-

суальних документах та ін. На наступному – логічному етапі встановлений комплекс властивостей аналізується, виходячи з кінцевої мети дослідження, і кладеться в основу формулювання відповіді на поставлене питання (завдання). Таким чином, первісною метою всіх експертних завдань є встановлення певної групи властивостей представлених матеріальних носіїв інформації. При цьому залежно від поставленого завдання вибирається відповідний спеціальний об'єкт (комплекс властивостей), як частина слідносія. Вказана інформація (відомості) характеризує безпосередньо об'єкти, які є статичними елементами злочинної події, або процес утворення слідів, що є динамічною складовою механізму злочину. Виходячи з наведеного, всі типові експертні завдання можуть бути поділені на два основні класи і відповідні види за кінцевою метою дослідження: 1) встановлення властивостей окремих об'єктів, що є підставою розв'язання ідентифікаційних та діагностичних завдань; 2) встановлення характеристик процесу (механізму) взаємодії декількох об'єктів як основа рішення ситуаційних завдань.

Ідентифікаційні завдання спрямовані на ототожнення об'єктів. Під час провадження різнорідних експертиз незалежно від природи об'єктів дослідження (органічні, неорганічні, тверді, рідкі, газоподібні, макрооб'єкти, мікрооб'єкти, комплекти, комплекси, природні, антропогенні та ін.) експертним шляхом здійснюються лише два види ідентифікації за матеріальними слідами. Перший вид ідентифікації за матеріальними слідами здійснюється на підставі дослідження властивостей об'єктів, які виникають в результаті їх відносин із іншими речами, процесами. Експертні дослідження на цій підставі можна поділити на такі підвиди: 1) ототожнення об'єкта за матеріальним відображенням його властивостей на іншому об'єкті; 2) ототожнення розділеного об'єкта за частинами, що відділилися. За онтологічною природою властивості поділяються на сигналетичні, функціональні, психологічні, склад, структуру та ін. Другий вид ідентифікації за матеріальними слідами реалізується на основі дослідження знаків об'єктів. Знаком виступають літери, цифри, символи, слова, вирази.

Діагностичні завдання спрямовані на встановлення природи, властивостей і стану об'єктів. При цьому встановлення шуканих характеристик здійснюється як під час дослідження безпосередньо об'єктів, так і за їх матеріальними слідами (відбитками, частинами). За результатами встановлених властивостей та подальшого порівняння їх із аналогами, табличними даними, нормативними

документами встановлюється клас, рід, від об'єктів (класифікаційні, атрибутивні завдання), відповідність їх певним вимогам (нормативіські, нормативно-технічні завдання), вартість (оціночні завдання) та ін. Використання методу моделювання дозволяє встановлювати первісний стан об'єктів (ретроспективні завдання), причинно-наслідкові відносини (каузальні завдання) та час (просторово-часові завдання) виникнення або зміни слідів.

Ситуаційні завдання передбачають визначення параметрів процесу (механізму) взаємодії об'єктів за слідами-відбитками: часу, динаміки, умов взаємодії людей і речей, зв'язку зовнішніх дій, їх наслідків, рухів контактуючих об'єктів та ін. Об'єктом дослідження виступають елементи або речова (матеріальна) обстановка події в цілому, специфіка якої полягає в тому, що вона може досліджуватися як самостійне цілісне утворення у всьому різноманітті її системно-структурних зв'язків. Під час рішення ситуаційного завдання досліджуються об'єкти (сліди злочину) з використанням спеціальних знань, проте експерт не оцінює докази, не здійснює юридичної оцінки, тим більше кваліфікації події. Дослідження всієї події злочину і оцінка результатів експертизи є прерогативою слідчого.

Щодо співвідношення діагностичних та ситуаційних завдань, що, незважаючи на деяку схожість діагностичні й ситуаційні дослідження, кожний з них має свої особливості. Так, характерним для діагностичного завдання є встановлення типових ознак того чи іншого об'єкта в певній ситуації, ситуаційне ж завдання встановлює комплекс різних ознак, об'єктів, окремих ситуацій, із яких складається цілісна картина всієї досліджуваної події, встановлення механізму якої потребує найчастіше застосування різних судових експертиз. В ситуаційних завданнях логічно виділити два підвиди: а) дослідження події в цілому, наприклад, установлення механізму спричинення тілесних ушкоджень; б) дослідження окремих обставин злочину, наприклад, встановлення положення потерпілого в момент пострілу. Механізм події може встановлюватися під час провадження однорідної експертизи, але частіше це – інтеграційне завдання, що розв'язується із використанням різних спеціальних знань в формі комплексної експертизи. В більшості родів, видів судових експертиз кінцевою метою може бути рішення кожної з перерахованих трьох видів завдань, а способом рішення основного завдання – розв'язання підзавдань ідентифікаційного, діагностичного та ситуаційного характеру.

УДК 343.98.06(477)

Р. С. Южека

студент IV курсу навчальної групи 341
юридичного факультету
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро)

Науковий керівник:

Т.М. Митронова

викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро)

ФАКТИЧНІ ПІДСТАВИ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ЗА ЧИННИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Відповідно до положень ст. 246 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) негласні слідчі (розшукові) дії – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, які передбачені кримінально-процесуальним законодавством.

Проблемні питання щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесі України досліджували: В.Б. Авер'янов, Ю.П. Битяк, О.Д. Крупчан, П.М. Рабінович та інші. Проте, питання щодо фактичних підстав їх проведення за чинним КПК України, потребує додаткового дослідження та обґрунтування.

Мета нашої роботи полягає у визначенні фактичних підстав проведення негласних слідчих (розшукових) дій за чинним КПК України.

Варто зазначити, що ч.1 ст.246 КПК України не дає чіткого визначення поняття негласних слідчих (розшукових) дій, а лише зазначає, що вони є різновидом слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню [1]. Згідно з положеннями Кримінального процесуального кодексу України негласні слідчі (розшукові) дії, залежно від їх виду і конкретної мети, проводяться щодо підозрюваного чи іншої особи, якщо лише в результаті їх проведення є можливість отримати відомості про злочин і особу, яка його вчинила, чи обставини, що мають значення для досудового розслідування (про події, речі і документи, які мають істотне значення для досудового розслідування) (ст.ст. 246,253, 261 КПК України) [2]. Негласні слідчі (розшукові) дії, що передбачені статтями 260, 261, 262, 263, 264 (в частині дій, що проводяться на підставі ухвали слідчого судді), 267, 269, 270, 271, 272, 274 КПК України, проводяться виключно

у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів [3].

Негласність проведення слідчих (розшукових) дій виражається в тому, що вони здійснюються приховано не лише від осіб, злочинна діяльність яких документується, але й від усіх інших суб'єктів, що не приймають безпосередньої участі у її провадженні. Розголошення відомостей щодо факту та результатів проведення негласних слідчих (розшукових) дій може відбуватися під час ознайомлення сторонами з його матеріалами, на судових стадіях кримінального провадження під час розгляду його матеріалів, або у порядку, визначеному ст. 253 КПК України, з метою повідомлення осіб, щодо яких проводилися негласні слідчі (розшукові) дії [4, с. 183].

Для проведення негласних слідчих (розшукових) дій, потрібні відповідні фактичні підстави, під якими варто розуміти фактичні дані, що вказують на необхідність застосування саме даної, а не будь-якої іншої слідчої дії для вирішення конкретного завдання кримінального провадження. Ці дані, відповідно до положень ч.2 ст.246 КПК України мають свідчити про те, що проведенням інших слідчих (розшукових) дій, зокрема гласних, для виконання завдання кримінального провадження (отримати відомості про злочин та особу, яка його вчинила) неможливо. Неможливість отримання інформації про обставини конкретного злочину, про що зазначається у даній статті КПК України може розглядатися, як привід для проведення негласної слідчої (розшукової) дії. На нашу думку, підставами для проведення негласної слідчої (розшукової) дії, є також наявність відомостей, які потребують перевірки, про вчинений злочин та особу, яка його вчинила, з метою їх підтвердження або спростування, за умови, що в інший спосіб, крім проведення негласної слідчої (розшукової) дії, отримати інформацію неможливо. Тобто, проведення негласних слідчих (розшукових) дій, є припустимим лише за умов, що отримання інформації гласним шляхом, через провадження гласних слідчих (розшукових) дій, не повною мірою забезпечує можливість отримання фактичних даних, що можуть використовуватись при розслідуванні злочину.

За результатами проведення негласних слідчих (розшукових) дій складають протокол, їх перебіг можуть фіксувати за допомогою технічних засобів. Фіксація результатів негласної слідчої (розшукової) дії повинна здійснюватись таким чином, щоб завжди була можливість експертним шляхом встановити достовірність цих результатів [2]. Протоколи про проведення негласних слідчих дій, аудіо- та відеозаписи, фотографії, інші результати, отримані за допомогою технічних засобів, вилучені під час їх проведення,

речі і документи або їхні копії можуть бути доказами на тих же підставах, що і результати проведення інших слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування [5, с. 210]. Рішення слідчого або прокурора про відмову в проведенні негласної слідчої (розшукової) дії може бути оскаржено під час досудового розслідування, тоді як рішення про його проведення може бути предметом розгляду вже на стадії судового розгляду.

Таким чином, фактичними підставами проведення негласних слідчих (розшукових) дій, є відсутність інформації про злочин і особу, яка його вчинила, а також неможливість отримання її іншим способом. Проте, негласні слідчі (розшукові) дії, як і будь-які негласні способи отримання доказів, відповідно до результатів аналізу зарубіжної та вітчизняної оперативно-розшукової, слідчої та судової практики, можуть бути не лише ефективним засобом отримання доказів у кримінальному судочинстві, а й засобом грубого порушення прав, свобод і законних інтересів осіб, які потрапляють до його сфери. Тому, застосування таких засобів у кримінальному процесі потребує як постійного вдосконалення їх оперативності, так і процесуальних гарантій законності.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI // Верховна Рада України (ВВР). – 2013. – № 9-10. – № 11-12. – № 13. – Ст. 88 (із наступними змінами).: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page>.

2. Наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України «Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>.

3. Кримінально-процесуальне право України: підручник / Ю.М. Грошевий, В.М. Хотенець, О.Г. Шило, О.В. Капліна та ін. / за ред. Ю.М. Грошевого та В.М. Хотенця. – Х.: Право, 2000. – 455 с.

4. Узагальнення судової практики розгляду клопотань про дозвіл на проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчим суддею / Судова влада України (офіційний веб-портал).: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kia.court.gov.ua/sud2690/uzah/2/>.

5. Кримінальний процес України: Навчальний посібник для підготовки до іспиту / За заг. ред. Ю.П. Аленіна. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2010. – 328 с.

УДК 343.132

М. О. Яковенко

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри
професійних та спеціальних дисциплін
*(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка,
м. Северодонецьк)*

Н. О. Пономаренко

слухач магістратури
*(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка,
м. Северодонецьк)*

**ЕКСГУМАЦІЯ ТРУПУ ЛЮДИНИ
В ЗОНІ ПРОВЕДЕННЯ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ:
ТАКТИКО-КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ**

За даними Управління цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України (далі – ЗСУ) пошуковими групами, у тому числі за участю співробітників органів Національної поліції, з району проведення АТО за період з 3 вересня 2014 року по 1 березня 2017 року було виявлено та вивезено: тіл (останків) загиблих військовослужбовців ЗСУ, правоохоронних органів та інших військових формувань – 1117 (із них з тимчасово непідконтрольної території – 233). У 2014 році доставлено із зони проведення АТО – 205 тіл та фрагментів загиблих, 64 тіл та фрагментів загиблих були доставлені до бюро СМЕ м. Запоріжжя для проведення ідентифікації. У 2015 році доставлено із зони проведення АТО до бюро СМЕ м. Дніпропетровськ – 487 тіл та фрагментів загиблих. У 2016 році з району проведення АТО: доставлено до відділень СМЕ – 368 тіл та фрагментів загиблих, у подальшому з них 218 – доставлені до місць остаточного поховання. У 2017 році станом на 1 березня: вивезено з району проведення АТО – 57 трупів, евакуйовані з окремих районів Донецької та Луганської областей (далі – ОРДЛО) – 3, доставлені до місць остаточного поховання – 47 тіл та фрагментів загиблих [1].

Відповідно до статті 214 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) за кожним таким фактом вносяться відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) і розпочинається розслідування. Відтак встановлення фактів та об-

ставин смерті людини здійснюватися в межах кримінального провадження.

З процесуальної точки зору під час відшукування місцезнаходження поховання та ідентифікації безвісно зниклих осіб ключовою проблемою є організація проведення тактичних операцій, пов'язаних з встановленням місця поховання загиблого, документування всіх криміналістично-значущих ознак та об'єктів, які можуть бути використанні як доказами у кримінальному провадженні, обстеження місцевості, де відбувається ексгумація та огляд трупу, а також подальше транспортування решток трупів для подальшого їх експертного дослідження та Perezахоронення померлого.

Аналіз практики свідчить про те, що вирішенню цих завдань перешкоджає низка несприятливих обставин: відсутність досвіду проведення такого роду заходів; неможливість дослідження місць, які знаходять на непідконтрольній території; неналежне нормативно-правове врегулювання взаємодії органів досудового розслідування та прокуратури з військовим командуванням та іншими силовими відомствами, які задіяні в зоні проведення АТО; наявність вибухонебезпечних речовин та матеріалів у місцях огляду та ексгумації трупу тощо. Однак, найвагомішим чинником, який зумовлює усю специфіку проведення цих заходів, є пряма загроза життю та здоров'ю учасників процесуальної дії через активні військові дії на лінії розмежування ОРДЛО, що потребує врахування зазначених ризиків для побудови відповідних алгоритмів.

Стаття 239 КПК України встановлює процесуальний порядок огляду трупу, пов'язаного з ексгумацією. Однак, розглядаючи це поняття, слід його розкрити у більш широкому значенні. Окрім вирішення кримінально-процесуальних завдань цей захід може охоплювати увесь комплекс технологічних процедур щодо вилучення з необлікованих поховань останків загиблих осіб внаслідок військового конфлікту в зоні АТО, з метою їх ідентифікації та подальшого перепоховання відповідно до чинних ритуальних (релігійних) обрядів; ідентифікації останків; визначення імен та інших особистих ознак померлих; упорядкування місць поховання останків полеглих, тобто проведення комплексу проектно-вишукувальних та будівельно-опоряджувальних робіт на земельних ділянках, відведених для здійснення перепоховань трупів тощо.

У ході опитування 69 працівників слідчих підрозділів органів Національної поліції, які безпосередньо брали участь в огляді загиблих внаслідок військового конфлікту в ОРДЛО, з приводу визначення ексгумації під час виявлення місць поховань, то всі

100 % з опитаних зазначили, що така процесуальна діяльність здійснюється виключно в межах слідчого огляду. Тому ексгумація як окрема процесуальна дія здійснюється лише в офіційних могилах (цвинтарях), а в зоні бойових дій такі поховання здебільшого мають стихійний характер. Більше того, як стверджують практики, під час такого огляду необхідно ще встановити чи є там взагалі поховання.

Таким чином, ексгумація розглядається нами не як окрема процесуальна дія, визначена статтею 239 КПК України, а, насамперед, як одна із складових елементів тактичної операції «Пошук трупу та встановлення його особи». За цих умов ексгумація виступає комплексом заходів, який є організаційним підготовчим етапом слідчого огляду або відбирання зразків для експертного дослідження.

На наше питання, з яких джерел найчастіше надходить інформація про наявні неофіційні поховання загиблих в зоні бойових дій? Відповіді були наступними: з інформації, отриманої в ході оперативно-розшукових заходів (34 опитаних – 49 %); від повідомлень громадян, здебільшого місцевих мешканців (17 опитаних – 25 %); з відомостей, які були отримані в ході розвідувальних заходів військовослужбовцями (26 опитаних – 18 %).

Разом з тим, ексгумації в зоні АТО досить різноманітні і не завжди пов'язані з розслідуванням кримінального провадження: вона може проводитись як пошуковий захід, здійснюваний організаціями «Союз «Народна пам'ять»» або «Чорний тюльпан». Прикладом цьому є випадок, який стався у селищі Новогригорівка Донецької області, коли в ході розгрібання уламків пошкодженої бронетехніки та транспортування решток зруйнованого танка з під його башти, яка внаслідок вибуху відділилася від ходової частини, було виявлено тіла декількох загиблих військовослужбовців ЗСУ. До цього моменту ці особи вважалися зниклими безвісти.

Ексгумація трупа в кримінальному процесі за своїм визначенням може проводитись лише з місць офіційного поховання, коли органам досудового розслідування заздалегідь відомо, труп якої особи поховано і де саме. Лише у такому випадку необхідно отримати дозвіл прокурора та повинен складатися протокол ексгумації. Якщо ексгумація похованого трупа відбувається у стихійному похованні, братській могилі, у завалах зруйнованих будівель, військової техніки, бліндажах, окопах, то цей захід проводиться в межах слідчого огляду за правилами статті 237, 238 КПК України.

Важливим організаційним аспектом для проведення пошуку могили та ексгумації трупу є координація спільних заходів слідчого з оперативно-тактичним командуванням відповідного сектору та управління цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України (СІМІС), які завчасно попереджаються слідчим про необхідність проведення цієї операції.

Під час проведення ексгумації трупа та огляду місця події необхідно забезпечити охорону території розкопування могили. Відповідно після того як тактична операція буде погоджена з командуванням певного сектору, задіюються групи прикриття з числа військовослужбовців або спецпідрозділів МВС. Проте їх участь не пов'язана з процесуальною роботою, а лише зводиться до захисту учасників процесуальної дії від раптового нападу противника. У протоколі процесуальної дії відомості про цих осіб не зазначаються. Оскільки ці дані є військовою таємницею.

Проведення огляду оформляється протоколом, в якому описується все, що виявлено, і в тій послідовності та у тому самому вигляді, як це було під час огляду. Протокол підписують усі особи, які брали процесуальну участь в огляді. До нього додаються відповідні плани, схеми, креслення, фотознімки. За необхідності, слідчий проводить вимірювання, складає план чи схему місця розкопування, а також виготовляє зіпмки та відбитки слідів оглянутого місця [2, с. 129].

При зовнішньому огляді трупа встановлюються і фіксуються в протоколі: розташування трупа, його поза, зовнішній вигляд одягу і взуття, документи, що засвідчують особу, військові знаки розрізнення, амуніція та її маркування (номер та країну виробника), зброя та боєприпаси, характер пошкоджень на одязі, наявність на ньому слідів, плям, інших особливостей, наявність пошкоджень і слідів на тілі. Підлягають огляду й обстеженню знаряддя вбивства, якщо вони виявлені, предмети і документи, знайдені в кишенях одягу, засоби зв'язку.

Якщо на момент огляду особа трупу є невідомою, а тіло ще не встигло зазнати суттєвого розкладання до протоколу огляду вноситься його докладний опис за методикою словесного портрета. Потім у визначеній послідовності описуються одяг і тіло трупа, предмети, що знаходяться при ньому, прилегла територія.

Важливим є те, що у відповідному протоколі ні при яких обставинах не повинно бути розсекречено позиції військовослужбовців, розташування техніки, мінних загороджень, даних про військові часини та інші збройні формування, місця їх дислокації та інша

інформація, яка може зашкодити українським військовим в результаті її розголошення. Прив'язка до місцевості відбуваються шляхом топографічного позначення виключно за географічними координатами на карті або через орієнтири природного походження (дерева, пеньки, лісосмуги, яри тощо).

Суттєвим елементом підготовки до проведення будь-якої процесуальної дії є встановлення кола її учасників. З міркувань забезпечення безпеки учасників операції розкопки трупа варто починати після отримання позитивного сигналу із Спільного центру з контролю та координації питань припинення вогню та стабілізації лінії розмежування сторін (СЦКК). Також краще було б здійснювати всі ці заходи за участі представників Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ. Як свідчить практика, їх присутність є надійною гарантією безпеки від непередбачуваних обстрілів з боку противника.

Судово-медичний експерт як основний учасник ексгумації трупа повинен бути присутнім при проведенні цієї процесуальної дії від її початку і до самого закінчення. Його активна роль полягає у тому, що він повинен надавати слідчому консультативну допомогу у частині організації проведення, виконання необхідних дій та їх послідовності, фіксації їх проведення у протоколі та за допомогою факультативних засобів, ідентифікації трупа, відібрання зразків для експертного дослідження тощо [2, с. 129].

Після виявлення тіла або матеріалу, в який було його загорнуто (целофан, тканина, брезентина), зазначається положення та поза трупа та його одяг. Описання трупа проводять або на місці проведення ексгумації або там, де проводять його дослідження – в морзі. Частини трупа описуються в такій послідовності: голова, обличчя, шия, груди, живіт, спина, руки, ноги. При цьому, описання трупа, здійснене безпосередньо під час ексгумації, слід розглядати як складову частину цієї процесуальної дії, а не окремою слідчою дією – оглядом трупа, передбаченим КПК.

Для подальшого судово-хімічного дослідження можуть вилучатися частини трупа, а також зразки землі (вагою не менше 500 г. кожен) над і під трупом, частини матеріалу, яким його було обгорнено, його обривки.

Для графічного позначення місця поховання та планування маршруту прибуття до пункту призначення доцільно використовувати роздруковки (Скриншот «screenshot») з супутникових карт, які містяться у вільному доступі мережі Інтернету типу Google Maps або Yandex Maps. За допомогою спеціальних функцій геоло-

кації або GPS мобільних пристроїв можливо встановити точні координати місця поховання загиблого без прив'язки до природних орієнтирів та ландшафтів. Про що вказується у протоколі слідчої дії. Проте, тут слід бути вельми обережним, щоб не розшифрувати на цих картах розташування позицій українських військових, їх дозорів, дотів, окопів, бліндажів та блок-постів, а також мінних загороджень.

Застосування технічних засобів фіксації у місці проведення слідчого огляду та ексгумації повинно відбуватися з винятковою обережністю, оскільки це може викликати підозру щодо ведення розвідувальної діяльності. Тому краще використовувати фотографування, уникаючи потрапляння у кадр позицій військових, бойової техніки та інших інженерних споруд.

Отже, пошук невстановлених місць поховання загиблих в зоні проведення АТО здійснюється через тісну співпрацю з представниками інших відомств та організацій, що здебільшого відбувається на особистих контактах. Наразі немає комплексного нормативного врегулювання проведення усіх цих заходів. Оскільки неможливо передбачити та узгодити в «правовому полі» всі процедурні моменти, які б повністю відповідали існуючій реальності та обстановці, яка постійно має нестабільний характер. Імперативний метод правового регулювання не завжди є дієвим у зоні проведення бойових дій, адже це може призвести до надмірного та невиправданого бюрократизму. Про це стверджують як працівники правоохоронних органів, так і самі військові ЗСУ. При вирішенні будь-яких тактичних завдань основним критерієм для прийняття рішень є здоровий глузд. В екстремальних умовах, де відбувається слідчий огляд трупа та його ексгумація, головним є оптимальна мобілізація існуючих сил та засобів, які знаходяться в розпорядженні відомств, задіяних в зоні АТО. Така співпраця в реальних умовах базується на почуттях особистої відповідальності, самовідданості, громадянського обов'язку та патріотизму.

Список використаних джерел:

1. Пошук зниклих безвісти та загиблих «Евакуація 200» / Офіційний сайт Цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cimic.com.ua/poisk>
2. Галаган В. І. Проведення ексгумації трупа у кримінальному судочинстві України [Текст] : монографія / В. І. Галаган, М. Й. Кулик. – Луганськ : Резніков В. С., 2012. – 195 с.

УДК 343.985: 343.13

А. С. Кумиляко

здобувач

*(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка,
м. Северодонецьк)*

ЗМІСТ ФАКТИЧНИХ ДАНИХ ПРО ОЗНАКИ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ РЕФІНАНСУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ БАНКОМ УКРАЇНИ ВІДЧИЗНЯНИХ БАНКІВ

Стабільне функціонування банківської системи України нерозривно пов'язане із запобіганням оперативними підрозділами правоохоронних органів різноманітним загрозам, які посилюються в період реформування економічних відносин, і, перш за все, незаконному неповерненню та розкраданню фінансових коштів при рефінансуванні Національним банком України (далі НБУ) вітчизняних банків, що потребує невідкладної розробки заходів протидії злочинам у цій сфері оперативними підрозділами правоохоронних органів, які в останні роки набувають поширення.

У зв'язку з цим важливим є питання визначення змісту фактичних даних про ознаки злочинів у сфері рефінансування Національним банком України вітчизняних банків.

Слід зазначити, що з 60-х років ХХ ст. термін «фактичні дані» використовується у легальних дефініціях юридичних доказів не лише кримінального процесуального законодавства (КПК України 1960 р. (ч. 1 ст. 65), КПК України 2012 р. (ч. 1, ст. 84), а й в інших законодавчих актах: ГПК (ч. 1 ст. 32), КАС (ч. 1 ст. 69, п. 2 ч. 1 ст. 161), КУпАП (ст. 251), ЦПК (ч. 1 ст. 27), ст. 1, ч. 2, 3 ст. 7, п. 2 ч. 1 ст. 10 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

У теорії ОРД поняття фактичних даних практично не розроблялося, тому звернемося до теорії кримінального процесу та криміналістики, де сліди як джерела інформації про злочин, називаються ще й фактичними даними (даними про факти, відомостями про факти), які відповідно до ч. 1 ст. 84 КПК України (де зазначається, що доказами в кримінальному провадженні справи є «фактичні дані»), утворюють зміст доказів.

У процесуальній літературі не склалися єдності думок щодо змісту фактичних даних. Одні вчені вважають, що фактичні дані – це лише факти. На думку інших, це лише відомості про факти, а не самі факти. Висловлюється думка, що це як відомості про факти, так і доказові факти.

На нашу думку, в ході прийняття рішення у кримінальному провадженні при обґрунтуванні вірогідності набутого знання про обставини злочину, яка є об'єктом кримінального процесуального пізнання, слідчий, прокурор і суд оперують як відомостями про факти, так і самими «фактами» («обставинами»), проте визнання доказами як фактичних даних (відомостей), так і самих фактів суперечить не лише гносеології, а й закону, оскільки у кримінальному провадженні важливо точно розрізняти «обставини» («факти»), що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, й відомості (дані про ці факти, фактичні дані), на підставі яких ці факти (обставини) встановлюються. Факти безвідносно до доказування – це об'єктивна реальність, яка існує незалежно від людини. Однак для того, щоб відомості про цей факт могли бути використані в доказуванні, він повинен бути пізнаний кримінальними процесуальними засобами, включений до сфери кримінального процесуального доказування уповноваженою на це особою (слідчим, прокурором, судом). Ці положення в повній мірі стосуються й ОРД, з урахуванням її специфіки.

Фактичні дані як відомості (інформація) про факти (обставини кримінального правопорушення) являють собою основу для одержання доказів. Однак вони стають доказами не автоматично, навіть за умови отримання їх із встановлених законом джерел, відповідно до визначеної кримінальним процесуальним законом для кожного з їх видів форми, а лише після визнання їх доказами особою, у провадженні якої перебуває кримінальне провадження. Саме з цього моменту сукупність фактичних даних та їх джерел набуває статусу доказу у кримінальному провадженні.

Як свідчать результати дослідження матеріалів практики пошуку і фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп у сфері рефінансування НБУ вітчизняних банків оперативними підрозділами правоохоронних органів, сприйняття окремими оперативними працівниками наукового положення про те, що докази виникають безпосередньо з моменту вчинення кримінального правопорушення, негативно відбивається на їх правозастосовній діяльності, а саме на результатах оперативного документування, оскільки цими оперативними працівниками вважається, що будь-яка інформація про кримінальне правопорушення у сфері рефінансування НБУ вітчизняних банків, отримана оперативним шляхом, є доказом, що, на наш погляд не відповідає засадам кримінального процесуального доказування.

Якщо злочинна подія і утворені нею сліди є об'єктивними категоріями, які не залежать від суб'єкта їх пізнання, то фактичні дані

(інформація про них), на наш погляд, є категорією суб'єктивною, оскільки ці дані (інформація, дані про кримінальне правопорушення) сприймаються конкретною особою (суб'єктом). Якщо це вербальна інформація, то її сприймає особа, яка бачила чи чула як сама, так і від інших осіб про обставини кримінального правопорушення. Якщо це сліди речового походження, то їх сприймає, слідчий, поняті, суд.

Це ж саме відбувається і в оперативно-розшуковій діяльності, де сприйняття даних про кримінальне правопорушення здійснюється відповідними суб'єктами ОРД.

Отже, сприйняття будь-якою особою (суб'єктом) об'єктивних обставин (фактичних даних про кримінальне правопорушення) завжди має суб'єктивний характер.

Суб'єктивний характер мають і докази у кримінальному провадженні, змістом яких є фактичні дані, що сприйняті через їх джерела суб'єктом, який веде кримінальний процес.

Суб'єктивний характер сприйняття фактичних даних про кримінальне правопорушення та визнання їх доказами уповноваженим суб'єктом кримінального процесу є однією з причин судово-слідчих помилок.

Суб'єктивний характер сприйняття фактичних даних про кримінальне правопорушення уповноваженим суб'єктом ОРД є однією з причин помилок в оперативно-розшуковому документуванні цих кримінальних правопорушень.

У цьому аспекті вважаємо непереконаливою думку тих науковців, які стверджують, що фактичні дані є об'єктивними за своєю природою, тобто є «відповідним відбиттям окремих сторін кримінального правопорушення, які існують незалежно від органів та методів, за допомогою яких здійснюється їх виявлення та збір», оскільки вона не відповідає ґносеологічній і правовій природі цієї категорії.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що зміст фактичних даних про ознаки злочинів у сфері рефінансування Національним банком України вітчизняних банків залежить, перш за все, від конкретного складу злочину у цій сфері, а також від конкретних обставин провадження у якому здійснюється відповідно оперативно-розшукове чи кримінально-процесуальне документування.

УДК 351.745.7

М. А. Погорецький

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри правосуддя
юридичного факультету
заслужений діяч науки і техніки України
(Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ)

ОХОРОНА ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ В ДІЯЛЬНОСТІ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Однією з головних складових охорони інформації в діяльності оперативних підрозділів є забезпечення режиму секретності. Забезпечення режиму секретності має бути добре налагоджено, організовано та відповідати вимогам до системи захисту державної таємниці.

Державну таємницю законодавець визначив як вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому законом, державною таємницею і підлягають охороні державою (ст. 1 Закону України «Про державну таємницю»). При цьому, зауважимо, що поряд з терміном «державна таємниця» в Законі (у тому ж значенні) вживається також термін «секретна інформація».

Охорона державної таємниці, зазначено у Законі, – це комплекс організаційно-правових, інженерно-технічних, криптографічних та оперативно-розшукових заходів, спрямованих на запобігання розголошенню секретної інформації та втратам її матеріальних носіїв (ст. 1). Термін «захист державної таємниці» законодавець не тлумачить, хоча вживає його у п. «д» ч. 9 ст. 21 (при визначенні завдань режимно-секретних органів): «здійснювати перевірки стану й організації роботи з питань захисту державної таємниці і забезпечення режиму секретності». Не вживається в Законі і терміни «захист інформації», «захист секретної інформації». Водночас в Законі використовуються такі поняття: «криптографічний захист секретної інформації» – вид захисту, що реалізується шляхом перетворення інформації з використанням спеціальних даних (ключових даних) з метою приховування (або відновлення) змісту інформації, підтвердження її справжності, цілісності, авторства тощо (ч. 10 ст. 1); технічний захист секретної інформації – вид захисту, спрямований на забезпечення інже-

нерно-технічними заходами конфіденційності, цілісності та унеможливлення блокування інформації (ч. 17 ст. 1).

Законодавець визначає та регламентує (ст. 35) окремі види захисту секретної інформації, але не подає його тлумачення в цілому. Тому не зрозуміло як дана категорія співвідноситься з категорією «охорона державної таємниці». Те саме спостерігається у багатьох наукових працях обраного напрямку дослідження, автори яких вживають означені терміни, однак при цьому не розкривають їх понять. Аналіз результатів наукових досліджень щодо співвідношення понять «охорона» і «захист» дає підстави для висновку, що охорона – це широке за змістом поняття, яке, серед іншого, охоплює й захист. Тому захист державної таємниці є складовою її охорони. Даний висновок, на наш погляд, підтверджується й законодавчим переліком елементів, що входять до змісту охорони державної таємниці. Так, у ст. 18 «Основні організаційно-правові заходи щодо охорони державної таємниці» Закону України «Про державну таємницю» визначено, що з метою охорони державної таємниці впроваджуються: єдині вимоги до виготовлення, користування, збереження, передачі, транспортування та обліку матеріальних носіїв секретної інформації; дозвольний порядок провадження державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями діяльності, пов'язаної з державною таємницею; обмеження оприлюднення, передачі іншій державі або поширення іншим шляхом секретної інформації; обмеження щодо перебування та діяльності в Україні іноземців, осіб без громадянства та іноземних юридичних осіб, їх доступу до державної таємниці, а також розташування і переміщення об'єктів і технічних засобів, що їм належать; особливості здійснення державними органами їх функцій щодо державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, діяльність яких пов'язана з державною таємницею; режим секретності державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, що провадять діяльність, пов'язану з державною таємницею; спеціальний порядок допуску та доступу громадян до державної таємниці; технічний та криптографічний захисти секретної інформації. Останнім пунктом даної статті законодавець чітко визначив свою позицію щодо захисту інформації як складової охорони державної таємниці.

В ст. 18 Закону України «Про державну таємницю» до системи заходів охорони державної таємниці законодавець відносить організаційно-правові, інженерно-технічні, криптографічні та оперативно-розшукові.

До організаційно-правових заходів законодавець відносить: єдині вимоги до виготовлення, користування, збереження, передачі, транспортування та обліку матеріальних носіїв секретної інформації; дозвільний порядок провадження державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями діяльності, пов'язаної з державною таємницею; обмеження оприлюднення, передачі іншій державі або поширення іншим шляхом секретної інформації; обмеження щодо перебування та діяльності в Україні іноземців, осіб без громадянства та іноземних юридичних осіб, їх доступу до державної таємниці, а також розташування і переміщення об'єктів і технічних засобів, що їм належать; особливості здійснення державними органами їх функцій щодо державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, діяльність яких пов'язана з державною таємницею; режим секретності державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, що провадять діяльність, пов'язану з державною таємницею; спеціальний порядок допуску та доступу громадян до державної таємниці; технічний та криптографічний захист секретної інформації (ст. 18).

Аналіз вище наведених норм Закону України «Про державну таємницю» дозволяє виявити низку невідповідностей.

По-перше, у ст. 1 законодавець виокремив заходи технічного та криптографічного захисту секретної інформації, розмежувавши їх з організаційно-правовими. Водночас у ч. 8 ст. 18 законодавець відносить ці види захисту державної таємниці саме до організаційно-правових.

По-друге, на нашу думку, найменування заходів, визначених у ст. 18 Закону як організаційно-правових є недостатньо коректним. Ураховуючи сутність цих заходів, їх доцільно визначити як організаційні (такі, що спрямовані на впорядкування, налагодження системи охорони державної таємниці). Вони дійсно встановлюються за допомогою норм права, але немає необхідності визначати їх як організаційно-правові, через те що усі заходи передбачені законом є правовими. У іншому випадку, враховуючи логіку законодавця, до назви решти, визначених ним заходів, також потрібно додавати правовий компонент («криптографічно-правові», «інженерно-технічно-правові», «оперативно-розшуково-правові»).

По-третє, вимоги, порядок, обмеження, особливості та режим, визначені у ст. 18 Закону України «Про державну таємницю» встановлено Порядком організації та забезпечення режиму секретності в державних органах, органах місцевого самоврядування,

на підприємствах, в установах і організаціях, затвердженим постановою Кабінетів Міністрів України від 18.12.2013 № 939.

Проведений нами аналіз змісту зазначених заходів дає нам підстави для висновку, що за своєю сутністю вони не можуть бути віднесені до інженерно-технічних. Це – організаційні заходи з впорядкування, налагодження, системи технічного захисту інформації. Адже видання нормативно-правових актів; створення підприємств, установ, організацій та їх підрозділів; підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації кадрів є елементами системи управління в галузі ТЗІ, вони здійснюються соціальними засобами, без використання технічних засобів захисту інформації.

Охорона державної таємниці в діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів є складовою забезпечення конспірації їх діяльності. Така охорона здійснюється за допомогою системи засобів, що встановлюються за допомогою норм права.

Зазначена система має низку вад, зумовлених суперечливістю правового регулювання. Для її вдосконалення необхідно впорядкувати законодавчу класифікацію заходів охорони державної таємниці, виокремивши серед них: організаційні, технічні, криптографічні та заходи з перевірки осіб у зв'язку з наданням допуску державної таємниці.

При цьому, в законі потрібно визначити зміст кожної категорії вказаних заходів, з урахуванням наведених нижче положень.

Організаційними є заходи з встановлення, впорядкування та забезпечення належного функціонування режиму секретності (єдиного порядку забезпечення охорони державної таємниці), які здійснюються шляхом правового регулювання та прийняття й виконання уповноваженими суб'єктами управлінських рішень у сфері охорони державної таємниці.

До інженерно-технічних заходів охорони державної таємниці належать: інженерно-технічні заходи пасивного захисту інформації (оптичне, акустичне, електромагнітне, радіаційне екранування, технічні засоби із захистом, спеціальні засоби захисту інформації в телекомунікаційних мережах тощо), технічні заходи активного захисту інформації (генератори віброакустичного, просторового акустичного та електромагнітного зашумлення, лінійного електромагнітного зашумлення), архітектурно-будівельні заходи; криптографічними заходами охорони державної таємниці є використання систем і засобів перетворення інфор-

мації з використанням спеціальних даних (ключових даних) з метою приховування (або відновлення) змісту інформації, підтвердження її справжності, цілісності, авторства.

Заходи з перевірки осіб у зв'язку з наданням допуску державної таємниці включають:

1. Збирання інформації про осіб, які претендують на надання допуску до державної таємниці, що здійснюється за їх згодою, уповноваженими законом суб'єктами:

а) з офіційних джерел (відповіді органів влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій на запити, оформлені в установленому порядку);

б) із застосуванням прав, передбачених ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»

Оперативно-розшукова справа при цьому не заводиться. Підставною проведення відповідних заходів є звернення громадянина щодо надання допуску до державної таємниці, яке одночасно є його згодою на їх проведення.

2. Аналіз та оцінку зібраної інформації на предмет наявності або відсутності підстав для відмови громадянину у наданні допуску до державної таємниці.

УДК 343.1

Н. П. Сиза

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правосуддя
(Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ)

СТРУКТУРНІ ЕЛЕМЕНТИ ФУНКЦІЇ ПРАВОСУДДЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У статті 124 Конституції України проголошено здійснення правосуддя в Україні виключно судами. Аналогічні положення містяться і у статті 30 Кримінального процесуального кодексу України (КПК), де зазначено про здійснення правосуддя у кримінальному провадженні лише судом. Разом з тим, у статті 22 КПК функцію, яку здійснює суд, названо судовим розглядом, що не узгоджується із положеннями Конституції України та КПК. Більш коректно основний напрям діяльності суду визначати як функцію правосуддя.

Правосуддя як одна з основних кримінально-процесуальних функцій має свої структурні елементи, встановлення яких дає можливість чітко з'ясувати її зміст і межі дії.

На відміну від інших основних кримінально-процесуальних функцій (обвинувачення та захисту), правосуддя здійснюється лише одним уповноваженим суб'єктом – судом, про що є чітка нормативно визначена вимога (ст. 124 Конституції України, ст. 30 КПК). Нормами КПК також передбачені положення щодо складу суду, який уповноважений здійснювати судовий розгляд кримінальних проваджень одноособово, колегіально та з участю присяжних (ст. 31 КПК).

До предмету діяльності суду по здійсненню правосуддя належить з'ясування обставин, що підлягають доказуванню, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження (ст. 91 КПК). Така діяльність відбувається у судових засіданнях за участю сторін та інших учасників кримінального провадження, а її змістом є розгляд у встановленому законом процесуальному порядку обвинувачення по суті.

Мета кримінально-процесуальної функції правосуддя міститься у межах загальної мети кримінального процесу і може розглядатись, як вирішення обвинувачення по суті. У процесуальному значенні метою правосуддя можна вважати ухвалення законного, об'єктивного і справедливого судового рішення.

З урахуванням зазначеного, до структурних елементів кримінально-процесуальної функції правосуддя слід віднести: 1) суб'єкт виконання функції (суд); 2) предмет діяльності суду (з'ясування обставин, що підлягають доказуванню, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження); 3) зміст діяльності (розгляд у встановленому законом процесуальному порядку обвинувачення); 4) мета діяльності (вирішення обвинувачення по суті з ухваленням законного, об'єктивного і справедливого судового рішення).

Функція правосуддя у кримінальному провадженні здійснюється на певних його етапах, тобто має певні межі дії.

Про початок здійснення функції правосуддя можна стверджувати, беручи до уваги момент офіційного звернення сторони обвинувачення (прокурора) до суду з обвинувальним актом. Це покладає на суд обов'язок вирішити обвинувачення по суті у вироку, за відсутності формальних перешкод та підстав для ухвалення іншого рішення. Відповідно до норм КПК, суд у стадії підготовчого судового провадження виконує повноваження щодо здійснення судового контролю (відмова в затвердженні угоди, закриття кримінального провадження, повернення обвинувального акта прокурору чи його направлення для визначення підсудності) або ж повноваження забезпечувального характеру щодо здійснення правосуддя (призначення судового розгляду на

підставі обвинувального акта, вирішення питань, пов'язаних з підготовкою до судового розгляду), а в окремих випадках, – функцію правосуддя (затвердження вироком угоди про визнання винуватості чи про примирення).

У судовому розгляді під час судового провадження в суді першої інстанції відбувається з'ясування обставин та перевірка їх доказами (дослідження доказів) у обсязі й порядку, визначених ухвалою суду. За результатами судового розгляду суд ухвалює вирок, у якому вирішує обвинувачення по суті, що є актом правосуддя і реалізацією відповідної функції.

Беручи до уваги зміст і мету функції правосуддя, можна зробити висновок, що зазначена функція здійснюється також і судом апеляційної інстанції у випадках ухвалення ним вироків, тобто, коли здійснюється розгляд і вирішення у встановленому законом процесуальному порядку обвинувачення по суті та ухвалення законного, обґрунтованого і справедливого судового рішення.

Спірним є питання про здійснення правосуддя у провадженні в суді касаційної інстанції, зважаючи на перевірочний характер дій суду та нормативні обмеження щодо дослідження доказів у цій стадії (ч. 1 ст. 433 КПК). Хоча законом і передбачені відмінності у процесуальній формі касаційного розгляду, все ж таки можна стверджувати про здійснення в цій стадії функції правосуддя, оскільки тут також відбувається вирішення обвинувачення по суті.

Що ж до провадження за нововиявленими обставинами, то в цій стадії суд при ухваленні нового судового рішення користується повноваженнями суду відповідної інстанції (ч. 1 ст. 467 КПК), тому, відповідно, функція правосуддя буде здійснюватися при перегляді за нововиявленими обставинами судового рішення судом першої, апеляційної чи касаційної інстанції.

Таким чином, правосуддя є основною кримінально-процесуальною функцією, яку здійснює суд шляхом реалізації у встановленій законом процесуальній формі повноважень щодо з'ясування обставин, що підлягають доказуванню, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, і вирішення обвинувачення по суті з ухваленням законного, обґрунтованого і справедливого судового рішення. Функція правосуддя здійснюється у судових стадіях кримінального провадження, де вирішується питання про обвинувачення: у підготовчому судовому провадженні, судовому розгляді у першій інстанції, апеляційному та касаційному розгляді та при перегляді судових рішень за нововиявленими обставинами.

УДК 351.94

В. М. Циктіч

здобувач кафедри правосуддя
юридичного факультету
(Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ)

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ: ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ І СУТНОСТІ

Судовий контроль є однією з гарантій законності обмеження прав і свобод людини у досудовому провадженні, які гарантовані Конституцією України, де визначено, що ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом (ч. 2 ст. 29); кожний затриманий має право в будь-який час оскаржити в суді своє затримання (ч. 5 ст. 29); не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду (ч. 2 ст. 30); кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігання злочинів чи з'ясування істини під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо (ст. 31); кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, посадових і службових осіб (ч. 2 ст. 55).

Докладно підстави обмеження зазначених прав та свобод людини, а також порядок такого обмеження визначений чинним КПК України. Проте, не дивлячись на гарантування Конституцією України зазначених прав та свобод людини, а також на їх правову регламентацію чинним КПК України, у практичній діяльності органів досудового провадження нерідко зустрічаються проблемні питання в процесі застосування норм чинного КПК України при обмеженні прав та свобод людини, гарантованих Конституцією України, а також порушення органами досудового розслідування зазначених прав та свобод людини. Це, насамперед, пов'язано з неодноковим розумінням поняття судового контролю та його сутності.

Призначенням судового контролю в правовій державі, на наш погляд, є судовий захист прав і свобод особи, забезпечення закон-

ності і правопорядку в країні, попередження, відновлення порушеного права, свободи і законного інтересу, запобігання, усунення і нейтралізація шкідливих наслідків допущеного порушення. Для судового контролю пріоритетним напрямком діяльності є реалізація саме правозахисної функції, що відповідає ст.ст. 1, 6, 55, 124, 129 Конституції України, а також ролі суду в правовій державі.

Сутність судового контролю полягає у самостійному дослідженні (пізнання, доказування) судом обставин справи (спору сторін) з визначеного кола питань, формуванні власного (внутрішнього) переконання про фактичний і юридичний бік цього спору як основи прийняття відповідних процесуальних рішень, покликаних законно, обґрунтовано і справедливо її вирішити.

Зміст судового контролю складає система передбачених законодавцем і здійснюваних у суворій процесуальній формі, дій (процедур) і рішень суду і сторін з вирішення предмета контролю з метою: а) попередження незаконного порушення чи обмеження конституційних прав громадян (попередній контроль), б) відновлення чи компенсації порушених прав (наступний контроль), г) скасування (визнання такими, що не мають юридичної чинності) незаконних актів, винесених чи отриманих з порушенням установленної законодавцем процесуальної форми (правовідновлювальний контроль).

Процесуальним результатом контролю є винесення загальнообов'язкового, законного, обґрунтованого і справедливого судового акта, забезпеченого примусовою силою держави, що може розглядатися як акт правосуддя, тому що ним спір вирішується по суті із застосуванням норми матеріального права або її граничною конкретизацією (уточненням) до даного (спірного) випадку.

Матеріальний результат виявляє себе у вигляді ефективної і реально діючої процесуальної гарантії, що забезпечує конституційні права, свободи і законні інтереси громадян, держави і суспільства, справедливе вирішення спору сторін, оптимальне досягнення мети кримінального процесу і вирішення його завдань.

Виходячи зі сказаного, необхідними ознаками процесуального судового контролю як самостійного кримінально-процесуального інституту і форми діяльності суду (загальної юрисдикції) є те, що: а) це суворо регламентована законом кримінально-процесуальна діяльність суду, сутність якої складає контроль (перевірка й оцінка) законності й обґрунтованості визначених дій і рішень

публічних процесуальних органів; б) ця діяльність спрямована на вирішення (врегулювання) правового спору (конфлікту) сторін; в) вирішення цієї суперечки (у силу норми закону чи волі сторін) віднесено до компетенції суду) предмет контролю і межі його вирішення судом обмежені волею закону чи суб'єктивною волею сторін; д) ініціатива реалізації тієї чи іншої форми судового контролю виходить не від суду, а від зацікавлених (у вирішенні спору) суб'єктів кримінального судочинства чи інших громадян, залучених до процесу. Поза цією ініціативою подібний контроль узагалі неможливий; е) результатом контролю є винесення загальнообов'язковою, забезпеченою примусовою силою держави, судового акту (рішення), покликаного до правового вирішення спору сторін.

Судовий контроль, у силу властивих йому правових ознак, є самостійною, особливою (процесуальною) формою здійснення правосуддя в кримінальному провадженні.

У залежності від предмету чи суб'єкту контролю, його повноважень і процесуальної форми їхньої реалізації у сфері кримінального провадження варто розрізнати два самостійних види судового контролю: а) конституційний судовий контроль (Конституційного Суду України) за конституційністю тих чи інших нормативних актів (норм), що регулюють суспільні відносини в сфері кримінального судочинства та оперативно-розшукової діяльності, спрямованої на забезпечення кримінального процесу, застосованих чи таких, які підлягають застосуванню в конкретному провадженні; б) кримінально-процесуальний судовий контроль (судів загальної юрисдикції) за діями і рішеннями публічних процесуальних органів у сфері кримінального провадження.

У рамках подальшої диференціації цих понять і форм діяльності суду (у залежності від предметної чи функціональної ознаки) доцільно виділити такі форми реалізації судового контролю: 1) конституційний судовий контроль; 2) розширення меж судового контролю за законністю обмеження гарантованих Конституцією України прав і свобод людини у досудовому провадженні, кримінально-процесуальний судовий контроль судів загальної юрисдикції у свою чергу реалізується в двох процесуальних формах: а) як контроль за діями і рішеннями органу досудового розслідування і прокурора; б) як контроль за діями і рішеннями, винесеними нижчим судом.

УДК 343.132

М. С. Цуцкірідзе

кандидат юридичних наук,
докторант кафедри
кримінального процесу
(Національна академія
внутрішніх справ, м. Київ)

ЗАГАЛЬНА ТЕОРІЯ БОРТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО

1. У філософії виокремлюють три рівні методології. Першим, вищим рівнем методології є філософія, точніше, методологічний зміст, методологічна функція теорії. Другим рівнем є загальнонаукова методологія, яка являє собою більший ступінь конкретизації філософської методології стосовно до предмету дослідження. Третій рівень методології визначається, насамперед, змістом конкретних наукових теорій (Сіманов А. А.).

2. Методологія не являє собою цілісної науки, а розчленовується на окремі різновиди залежно від того, які – загальні, загальнонаукові або приватні – методи вона розробляє і яку конкретну науку обслуговує. Оскільки кожна наука має свій особливий предмет, вона неминує створює свій метод дослідження, у вимогах якого відображається специфіка її предмета, а значить, і свою методологію ... Така методологія є приватно-науковою. Вона має різновиди відповідно до кожної окремої науки. Вирішуючи методологічні проблеми стосовно конкретної науки, приватно-наукова методологія органічно входить у зміст цієї науки і розробляється представниками певної галузі знання (Шептулін А. П.).

3. Застосування методологічних основ трьох зазначених рівнів дає змогу адекватно описувати суспільні процеси з використанням методології вищого (філософського) рівня, і водночас врахувати специфіку досліджуваного предмета – кримінальної процесуальної діяльності слідчого – з урахуванням методології другого і третього рівня.

4. Обираючи ту чи іншу методологічну основу дослідження, варто враховувати, що будь-яка теорія утворює можливість для пізнання і перетворення дійсності. Це беззаперечне положення означає, що для тих наук і практичних органів, які використовують зазначені можливості, ця теорія виконує методологічну функцію (Зеленецький В. С.). Результати досліджень свідчать про те, що усі правові науки, у тому числі і ті, що входять до системи наук про протидію злочинності, виконують у відповідній царині життєдіяльності методологічну функцію (Керімов Д. А.).

5. Методологічну функцію щодо досліджень у теорії кримінального процесу виконують теорії загальнонаукового рівня. Кримінальний процес є засобом реалізації норм кримінального права, отже він тісно пов'язаний з теоретичними знаннями, здобутими у науці кримінального права. Теоріями, в межах яких вирішуються проблемні питання боротьби зі злочинністю і які є дотичними до кримінальної процесуальної діяльності слідчого, також є криміналістика, юридична психологія, правова статистика, кримінально-виконавче право, кримінологія, оперативно-розшукова діяльність тощо. Усі ці теорії мають власний предмет дослідження, однак у них є і спільний предмет – боротьба зі злочинністю, що стало основою для обґрунтування в юридичній науці нової теорії – теорії боротьби зі злочинністю. На обґрунтування цієї теорії автор (В. С. Зеленецький) навів такі положення: ідея боротьби зі злочинністю є стрижневою для усіх теорій про боротьбу зі злочинністю; об'єктивне існування різних спеціальних правових наук про боротьбу зі злочинністю є достатньою підставою для висновку про наявність у них того спільного, що поєднує ці науки в цілісну систему; поглиблення знань про боротьбу зі злочинністю в межах приватних теорій про цю боротьбу призвело до все більшої індивідуалізації їхнього власного предмета і послабленню на цій основі їх взаємозв'язку і взаємозалежності; про необхідність створення загальної теорії боротьби зі злочинністю свідчить реально існуюча у науці тенденція до розробки «стикових» проблем, а також проблем, що є спільними для декількох кримінально-правових наук.

6. До процесу боротьби зі злочинністю причетні багато суб'єктів. У кримінальному процесі функцію боротьби зі злочинністю реалізують суб'єкти сторони обвинувачення. Основну роль серед цих суб'єктів у переважній більшості держав відіграє слідчий. Цей суб'єкт у законодавстві інших держав позначений по-різному: «дізнавач», «розслідувач», «детектив», «офіцер з розслідування» тощо. Для цілей наукового дослідження це не має вирішального значення. Головне, що слідчий в стадії досудового розслідування виконує завдання щодо встановлення обставин кримінального правопорушення, відомості про вчинення якого внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Виконання цього завдання є підґрунтям для реалізації основного завдання сторони обвинувачення у досудовому розслідуванні – підготовки обвинувачення з метою переводу його до суду спільно з прокурором. Процесуальна діяльність слідчого з виконання цих завдань здійснюється ним з метою подолання злочинності і виконання у такий спосіб державної функції, змістом якої є боротьба зі злочинністю.

7. Повне і всебічне дослідження кримінальної процесуальної діяльності слідчого є можливим за умови використання як методологічної основи загальної теорії боротьби зі злочинністю. Протягом останніх десятиліть у науці кримінального процесу суттєва увага приділялася дослідженням проблем правових відносин слідчого з іншими учасниками кримінального провадження (переважно професійними), його пізнавальній діяльності, самостійності і незалежності, дотримання ним прав, свобод і законних інтересів непрофесійних учасників провадження, функціональної структури діяльності тощо. А ось проблема визначення соціально-правової ролі слідчого у боротьбі зі злочинністю, здійснюваної ним в перебігу кримінальної процесуальної діяльності у межах конкретних кримінальних проваджень, залишається поки що поза увагою учених. З'ясування цієї ролі слідчого з використанням положень загальної теорії боротьби зі злочинністю як методологічної основи дослідження кримінальної процесуальної діяльності слідчого дозволить по-новому подивитися на цю діяльність, здійснювану ним у різних напрямках.

РЕКОМЕНДАЦІЇ
(ЗАКЛЮЧНИЙ ДОКУМЕНТ)
Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції
«Актуальні проблеми правоохоронної діяльності»
(м. Северодонецьк, 23 грудня 2016 року)

23 грудня 2016 року у місті Северодонецьку Луганським державним університетом внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка проведено Всеукраїнську науково-практичну Інтернет-конференцію «Актуальні проблеми правоохоронної діяльності».

У роботі заходу взяли участь учені та спеціалісти державних органів, навчальних закладів та наукових установ України, зокрема Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України, Генеральної прокуратури України, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національної академії внутрішніх справ, Харківського національного університету внутрішніх справ, Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, Одеського державного університету внутрішніх справ, Донецького юридичного інституту МВС України, Львівського державного університету внутрішніх справ, Національного університету «Одеська юридична академія», Інституту підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України Національного університету імені Ярослава Мудрого, Київського університету права НАН України, Полоцького державного університету Республіки Білорусь, Вінницького, Донецького, Кіровоградського, Київського, Луганського, Львівського, Миколаївського, Харківського та Черкаського Науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів МВС України, Київського Науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України, Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності НАІПрНУ.

Учасники форуму обмінялися думками щодо актуальних проблем правоохоронної діяльності, а саме: оперативно-розшукового забезпечення доказування у кримінальному процесі; міжнародно-правового досвіду нормативно-правового регулювання створення та використання баз та банків даних правоохоронних органів; коректності використання термінів у теорії та практиці досудового розслідування; актуальних питань техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів; законодавчого регулювання контролю за вчиненням злочину; удосконалення процесуального статусу слідчого у кримінальному провадженні; використання ІТ-

технологій під час аналітичного супроводження досудового розслідування кримінального провадження в Україні; особливостей контррозвідувального захисту об'єктів економіки України від терористичних посягань; питань надання правоохоронних послуг МВС України та Національною поліцією; проблемних питань законодавчої регламентації призначення перевірок та ревізій у кримінальному провадженні; проблемних питань зняття оперативними підрозділами інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; адаптації сектору безпеки і оборони України у сфері забезпечення кібербезпеки; проблемних питань визначення підслідності у кримінальному провадженні; сучасний стан реформування органів прокуратури України; проблемні питання підготовки кадрів органів Національної поліції України в інформаційній сфері; щодо структури методик розслідування окремих різновидів злочинів в контексті змін у вітчизняному кримінальному процесуальному законодавстві; поняття, завдань та системи інформаційно-аналітичного забезпечення криміналістичної діяльності; проблем допустимості психофізіологічної експертизи із застосуванням поліграфу; проблемних питань підготовки і проведення молекулярно-генетичних експертиз; проблем науково-методичного забезпечення проведення судових експертиз за напрямом дослідження зброї підрозділами Експертної служби МВС України; особливостей законодавчої регламентації порядку отримання порівняльних зразків для проведення судової почеркознавчої експертизи; шляхи підвищення рівня компетентності працівників Експертної служби МВС України, які залучаються у якості спеціалістів під час проведення слідчих (розшукових) дій; методології проведення експертиз із встановлення часу складання документів; класифікації завдань та можливостей їх вирішення в ході дослідження кольорових електрофотографічних зображень шляхом використання кодових міток; проблемних питань віднесення програм до програмних засобів для негласного отримання інформації; адміністративно-правового статусу спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції; індивідуально-профілактичної роботи в діяльності дільничного офіцера поліції та інших.

Тому учасники конференції вважають за необхідне звернути увагу на вирішення таких питань:

кримінального права:

з метою належної кваліфікації дій винних, які перешкоджають законній діяльності Збройних сил України та інших військових формувань під час дії режиму антитерористичної операції потребує вдосконалення диспозиції статті 114¹ КК України. Одним із

варіантів можна запропонувати виключити з ч. 1 ст. 114¹ КК України слова «в особливий період» і перешкоджання законній діяльності ЗСУ та інших військових формувань в цей період передбачити в ч. 2 цієї статті як кваліфікуючу ознаку;

визначити суддівський розсуд як правозастосовчу інтелектуально-вольову діяльність судді, здійснювану у процесуальній формі, яка полягає у свободі вибору на підставі свого внутрішнього переконання одного з декількох, передбачених правовою нормою, варіантів рішень відповідно до законодавчо визначених меж, вихідних засад права та конкретних обставин з метою забезпечення законності, справедливості, доцільності та ефективності правового регулювання;

кримінального процесуального права

встановити детальну регламентацію призначення перевірок та ревізій у КПК України, зокрема, доцільно: а) доповнити КПК України окремим параграфом щодо підстав та порядку проведення ревізій та перевірок, в якому визначити чітко коло суб'єктів, які мають право ініціювати, брати участь та вирішувати відповідні питання, встановити їх права та обов'язки, форму процесуальних документів, вимоги до суб'єктів проведення тощо; б) доповнити чинний КПК України нормами, що регламентують права та обов'язки осіб, діяльність яких перевіряється, при призначенні та проведенні ревізій та перевірок; в) передбачити відповідальність ревізора, особи, що проводить перевірку, за складення завідомо неправдивого висновку або акту, а також за розголошення даних досудового слідства, що стали відомі вказаній особі під час проведення перевірки чи ревізії;

з метою усунення правової невизначеності щодо порядку підтвердження повноважень захисника звернутися до Конституційного Суду України щодо тлумачення ст. 50 КПК України, а саме документів, якими підтверджуються повноваження захисника у кримінальному провадженні;

з метою створення передумов для зменшення числа заяв до Європейського суду з прав людини проти України та впровадження в діяльність прокуратури практики ЄСПЛ ініційовано утворення відділу дослідження проблем та впровадження практики Європейського суду з прав людини в прокурорську діяльність Науково-дослідного інституту Національної академії прокуратури України, яким розпочато роботу з формування матеріалів та розробки аналітично-довідкової бази рішень ЄСПЛ, винесених проти України (у яких встановлено причетність органів прокуратури). Якісне реформу-

вання інституту прокуратури необхідне для становлення та розвитку ефективної правової держави. Розуміння важливості та складності цього процесу, конструктивна співпраця всіх гілок влади, вдале застосування підходів та методів до багатогранності європейського правового поля, а також урахування досвіду асоційованих країн Європейського Союзу забезпечать позитивний результат;

відсутність в КПК процесуального строку розгляду слідчим суддею клопотання про відбирання біологічних зразків примусово є прогалиною законодавчого регулювання, є причиною неоднакового застосування слідчими суддями ст. 163 КПК та як наслідок, може призвести до затягування судового процесу, строків досудового розслідування, знищення чи приховування зацікавленими особами доказів у кримінальному провадженні. Одним з шляхів вирішення зазначеної проблеми є внесення законодавчих змін до частини 3 статті 245 КПК України з метою встановлення процесуального строку розгляду слідчим суддею клопотання про відбирання біологічних зразків примусово, наприклад «у строк не пізніше трьох днів з дня його надходження»;

з метою вдосконалення процедури відшкодування витрат за розміщенням повісток про виклик в засобах масової інформації під час спеціального досудового розслідування здійснити одним із двох шляхів: 1) при визначенні друкованого засобу масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження, в якому розміщуються повістки про виклик, зобов'язати його публікувати повістки органів досудового розслідування при здійсненні спеціального досудового розслідування безкоштовно (з урахуванням того, що відповідно до Статуту редакції газети “Урядовий кур’єр”, затвердженого постановою КМУ від 26 квітня 2002 року № 569 вказана газета є державним підприємством, заснованим Кабінетом Міністрів, та її майно є державною власністю); 2) передбачити сплату тарифів за публікації повісток стороною обвинувачення з визначеної статті видатків бюджету;

криміналістики:

з метою належного інформаційного забезпечення досудового розслідування злочинів, використовувати в інформаційних системах стандартні формати при реєстрації і введенні інформації, яка повинна оцінюватися відповідно до надійності її джерел. Інформаційні системи мають забезпечувати: здійснення контролю і моніторингу інформації для забезпечення її цілісності; різні рівні доступу за принципом службової необхідності (тільки тим, кому вона потрі-

бна для виконання своєї роботи; захищений доступ до всіх баз даних особистим паролем та додатковими засобами безпеки);

виключення із відомчих нормативних актів, що регулюють діяльність органів досудового розслідування терміну «розслідування кримінального провадження», яка є не вдалим з точки зору логіки і юридичної мови. Правильним і науково обґрунтованим, у зазначеному контексті, є використання термінів «досудове розслідування кримінальних правопорушень», «досудове розслідування кримінальних проступків», та «досудове розслідування злочинів» (у залежності від виду кримінального правопорушення, що розслідується);

під тактичною комбінацією визначити певне поєднання тактичних прийомів, слідчих (розшукових) дій та інших заходів для вирішення конкретного завдання, що зумовлене слідчою ситуацією на певному етапі досудового розслідування.

До основних завдань тактичної комбінації можна віднести:

- подолання конфліктної ситуації;
- створення умов, необхідних для якісного і результативного проведення слідчої (розшукової) дії;
- запобігання (подолання) протидії досудовому розслідуванню;
- викриття допитуваного у неправді;
- забезпечення таємниці слідства;
- інший тактичний вплив на слідчу ситуацію з метою її вирішення, зміни або використання;

межі етапів розслідування в криміналістичній методиці, виходячи із сучасних особливостей кримінальної процесуальної діяльності з розслідування злочинів, мають бути такими: для початкового – від реєстрації заяви або повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення до підтвердження наявності в події, що розслідується, ознак кримінального правопорушення, наступного – від отримання достатніх даних щодо наявності в події, що розслідується, ознак кримінального правопорушення до повідомлення особи про підозру, та заключного – від моменту допиту особи як підозрюваної до прийняття відповідного до закону рішення про закінчення досудового розслідування;

підготовку та підвищення кваліфікації кадрів для підрозділів кіберполіції доцільно здійснювати у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання МВС України на базі вищої технічної освіти. А для підготовки фахівців інформаційних підрозділів МВС України та Національної поліції України доцільно було б запровадити нову спеціалізацію, а саме: «Інформаційно-аналітична діяльність в правоохоронній сфері»;

з метою покращення рівня підготовки працівників Експертної служби МВС України за напрямом техніко-криміналістичного забезпечення (участі у якості спеціалістів під час проведення слідчих дій) досудового розслідування злочинів здійснити наступні заходи: а) переглянути та оновити тематичний план підготовки працівника Експертної служби для отримання допуску на право самостійної участі у якості спеціаліста під час проведення слідчих дій; б) організувати централізоване навчання (підвищення кваліфікації) за напрямом участі у якості спеціаліста під час проведення слідчих (розшукових) дій; в) запровадити (відновити) механізм отримання допуску на право самостійної участі у якості спеціаліста під час проведення слідчих (розшукових) дій; г) залучати до чергування у складі спеціалізованої пересувної лабораторії лише працівників, які пройшли відповідне навчання та мають відповідний допуск; ґ) створити та запровадити єдиний реєстр (електронний облік) участі працівників Експертної служби у слідчих (розшукових) діях, до якого вносилися би інформація про результати огляду з метою контролю за ефективністю цього напрямку діяльності; е) вирішити питання нормативного та методичного забезпечення організації чергування персоналу, який залучається до спеціалізованих пересувних лабораторій; ж) деталізувати порядок та критерії доцільності залучення спеціалізованих пересувних лабораторій та регулювання взаємодії з підрозділами Національної поліції;

з метою протидії нелегальному розповсюдженню зброї на території України необхідним є прийняття Закону «Про зброю», в якому були б надані чітке визначення поняття «вогнепальна зброя», «трамватична зброя» та інші, наведена вичерпна класифікація зброї, встановлені чіткі критерії та обмеження щодо конструктивних особливостей зброї, яка виготовляється в Україні або ввозиться на її територію з-за кордону;

судової експертизи:

для вирішення питання щодо спрощення процедури оформлення висновку експерта, пропонується розробити спеціальне програмне забезпечення, яке б дозволило: автоматизувати процес експертного дослідження, шляхом видачі готового висновку при вирішенні типових експертних задач; використовувати при написанні висновку експерта єдину термінологію відповідно до виду або роду судової експертизи, посилаючись на відповідну технічну та методичну літературу; скоротити дослідницьку частину висновку на стадії детального опису ознак досліджуваних об'єктів; оформляти висновок експерта на спеціально розроблених типових бланках;

з метою вдосконалення довідкового забезпечення проведення експертиз зброї необхідним є виведення у електронний реєстр вільного доступу інформацію щодо зразків вогнепальної зброї, холодної зброї та патронів, що відповідно сертифіковані та дозволені для продажу та загального обігу на території України. Дані інформаційні ресурси мають містити детальні зображення зразків продукції – зброї або ж патронів; їх загальні розмірні та конструктивні особливості; маркувальні позначення, що відрізняли б їх між собою за роком випуску або ж дочірніми підприємствами виробників. Оновлення інформації має відбуватися не тільки системно, та послідовно але і після перевірки відповідним уповноваженим органом, яким може бути ДНДЕКЦ МВС або ж ДНДІ МВС України, що встановлюватиме відповідність даним на офіційних ресурсах – фактичним характеристикам об'єктів;

оперативно-розшукової діяльності:

у справі контррозвідувального захисту об'єктів економіки від терористичних посягань основні зусилля у негласній роботі мають бути спрямовані на вирішення наступних основних завдань: оперативне супроводження об'єктів оборонної промисловості, фінансово-господарської, інноваційної та іншої діяльності стратегічних підприємств; отримання інформації щодо наміру вчинити протиправні дії терористичного характеру в економічній сфері, які впливають або можуть вплинути на стан захищеності національних інтересів; виявлення розвідувально-підривної діяльності спеціальних служб іноземних держав, які діють під прикриттям іноземних суб'єктів господарювання, недержавних закладів, міжнародних організацій, що здійснюють господарське, науково-технічне й експертне співробітництво з вітчизняними підприємствами та органами державної влади в економічній сфері; оперативний контроль за ймовірними каналами витоку відомостей, що становлять державну таємницю, та іншої інформації з обмеженим доступом, що функціонує на вітчизняних підприємствах, особливо стратегічних.

З метою протидії організованій злочинності актуальним завдання є створення департаменту кримінальної розвідки в Національній поліції України. Департамент зможе більш якісно впроваджувати новий механізм боротьби з корупцією за рахунок проникнення до утворень злочинного середовища штатних негласних співробітників та офіцерів-нелегалів. Виведення агентурно-оперативної роботи на новий рівень, впровадження професійних агентів у корупційні схеми дасть можливість документувати злочини ще на стадії готування, виявляти усіх фігурантів та співучасників протиправних «схем», а також попереджати завдання збитків.

ЗМІСТ

Комарницький В.М. Реформування правоохоронних органів України : взаємодія науки та практики.....	3
Андрієвська А.О. Проведення експертиз при розслідуванні дорожньо-транспортних пригод.....	5
Баганець О.В. Освідчування як засіб отримання доказів стороною обвинувачення у досудовому розслідуванні прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.....	8
Базір С.С. Характеристика протиправних діянь суддів, вчинених у сфері земельної законодавства.....	11
Бараненко Б.І. Організована злочинність на Україні (минуле, сучасне, майбутнє).....	14
Басс В.О. Деякі питання надання правоохоронних послуг МВС України та Національною поліцією.....	24
Беднарська В.М. Результативність доказової діяльності слідчого в судових рішеннях.....	29
Беницький О.М. Система заходів адміністративного примусу у протидії порушенням міграційного законодавства: окремі питання правового регулювання.....	36
Бирюков В.В., Бирюкова Д.В. Криміналістические характеристики нераскрытых преступлений: целесообразность составления и перспективы использования в теории и практике.....	41
Бідняк Г.С. Щодо сучасних способів підробки документів...46	46
Біленчук П.Д. Судове експертознавство: доктринальні засади...49	49
Бірюков Д.В. Огляд комп'ютерів і окремих носіїв інформації та їх вилучення.....	51
Бондар В.С. Напрями вдосконалення інформаційно-аналітичної обробки інформаційних масивів криміналістичних обліків.....	56
Ботнаренко І.А. Загальні засади розслідування злочинів, пов'язаних з терористичною діяльністю, на початковому етапі.....	62
Бочковий О.В. Рівень інформаційно-технічного забезпечення оперативних підрозділів НП України, як показник їх ефективності.....	65
Бурбело Б.А. Вивчення особистості підозрюваного під час розкриття злочинів та протидії розслідуванню.....	69
Бухонський С.О. Щодо питання спрощеної процедури оформлення висновку експерта.....	72
Вавриш А.В. Економічні детермінанти злочинів проти власності у сфері будівництва.....	74
Варивода В.І. Аспекти адміністративного затримання та права затриманої особи.....	76
Гвоздюк В.В. Актуальні проблеми кваліфікації вимагання за ст. 189 Кримінального кодексу України.....	80
Головкін С.В. Напрямки оптимізації проведення огляду місця дорожньо-транспортної пригоди.....	82

Готвянська М.А. Обстановка вчинення злочину, пов'язаного з втягненням неповнолітніх у злочинну діяльність (аналіз емпірики).....	85
Гринько В.П., Єфімов М.М. Окремі питання призначення експертиз при розслідуванні умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини.....	87
Гринюк В.О. Проблемні питання визначення прокурором підслідності у кримінальному провадженні.....	91
Грібов М.А. Правове регулювання контролю за вчиненням злочину.....	96
Дабіжа Д.В. Напрями підвищення кваліфікації кадрів підрозділів Національної поліції з розслідування кримінальних правопорушень.....	98
Дергачов М.С. Проблемні питання законодавчої регламентації призначення перевірок та ревізій у кримінальному провадженні.....	102
Дідик Н.І., Запотічна С.І. Адміністративно-правовий статус спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції.....	105
Дорош А.В., Федосєєв В.В. Перешкоджання законній діяльності збройних сил України та інших військових формувань: питання правозастосування.....	108
Дубівка І.В. Актуальні проблеми діяльності адвоката у кримінальному провадженні.....	113
Євенко С.С. Оцінка висновку експерта учасниками кримінального провадження.....	115
Жувака С.О. Діяльність прокуратури України в системі правоохоронних органів у дореволюційний період: аналіз історико-статистичної інформації.....	119
Заєць О.М. Використання ІТ технологій під час аналітичного супроводження досудового розслідування кримінального провадження в Україні.....	126
Злагода О.В. Актуальні питання боротьби зі злочинами, пов'язаних з викраденням людей.....	132
Іванчишин І.І. Проблемні питання застосування спеціальних знань під час розслідування злочинів, учинених кримінальними угрупованнями.....	134
Іскендеров Е.Ф. Зняття оперативними підрозділами інформації з транспортних телекомунікаційних мереж: проблемні питання.....	137
Карпенко К.К. Етапи становлення інституту страхування наземних транспортних засобів в Україні.....	140
Квітка Я.М., Гусєва К.А. Дотримання прав і свобод людини як один з найголовніших принципів у діяльності поліції.....	143
Коваленко А.В. Вихідні типові слідчі ситуації при розслідуванні посягань на життя та здоров'я журналіста.....	147

Коваленко В.В. Щодо коректності використання деяких термінів у теорії та практиці досудового розслідування.....	150
Коваленко Є.В., Плетньов О.В. Особливості контрозвідувального захисту об'єктів економіки України від терористичних посягань.....	152
Ковальов В.В. Шляхи підвищення рівня компетентності працівників Експертної служби МВС України, які залучаються у якості спеціалістів під час проведення слідчих дій.....	155
Когут А.А. Відшкодування витрат за розміщення повісток про виклик в засобах масової інформації під час спеціального досудового розслідування.....	158
Колесов Е.Є. Інформаційна боротьба як найефективніший засіб досягнення мети в сучасних збройних конфліктах.....	162
Коник М.Ю. Поняття та зміст прокурорського нагляду за діяльністю оперативних підрозділів.....	164
Косткіна Ю.О. Історичні етапи становлення та розвитку вищої ради правосуддя.....	167
Кравченко М.Я. До питання встановлення автентичності об'єкту дослідження: предметів антикваріату та творів мистецтва у експертній практиці.....	170
Кравцівцев О.О. Проблеми судово-експертної діяльності та техніко-криміналістичного забезпечення кримінального провадження.....	173
Кривонос М.В. Типові способи контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.....	177
Кріпак А.П. Проблемні питання реалізації кримінальних процесуальних гарантій потерпілого як суб'єкта доказування під час залучення експерта у кримінальному провадженні.....	182
Кудіков В.А. Особливості реалізації права на проведення мирних зібрань в сучасних умовах.....	186
Курачченко М.В. Окремі тактичні прийоми допиту підозрюваного під час досудового розслідування.....	189
Кучеренко О.А. Проблемні питання протидії незаконному обігу вогнепальної зброї, переробленої зі стартової.....	191
Лизогубенко Є.В. DDOS-атака як один з інструментів вчинення кіберзлочинів.....	194
Литвин В.В. Загальна характеристика адміністративного провадження в Україні.....	196
Лозова С.М., Лозовий А.О. Проблемні питання підготовки і проведення молекулярно-генетичних експертиз.....	199
Лотоцька Я.І. Кримінально-правова характеристика ненадання допомоги хворому медичним працівником.....	202
Матвієнко С.А. Щодо проблем науково-методичного забезпечення проведення судових експертиз за напрямком дослідження зброї підрозділами Експертної служби МВС України.....	208

Матвієнко С.А., Шевченко Д.М. Щодо проблемних питань проведення судово-балістичних досліджень у період реформування системи МВС України.....	211
Меленті Є.О., Абрамов К.А. Адаптація сектору безпеки і оборони України у сфері забезпечення кібербезпеки.....	215
Міхнян М.І. Особливості призначення експертиз при розслідуванні умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання.....	218
Нагорнюк-Данилюк О.А. Підстави відмови суду у затвердженні угод про примирення у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх.....	221
Нестерович В.Ф. Цивільно-правова відповідальність за порушення виборчого права в Україні.....	224
Нечваль А.О. Проблематика надання професійної правничої допомоги при обшуку у житлі та іншому володінні особи.....	228
Нізовцев Ю.Ю. Щодо проблемних питань віднесення програм до програмних засобів для негласного отримання інформації.....	230
Одерій О.В. Окремі аспекти планування розслідування злочинів проти довкілля.....	234
Остренко М.В. Аналіз механізму забезпечення правоохоронної діяльності в сучасних умовах органами Національної поліції України.....	237
Пантелєєв К.М. Особливості участі спеціалістів під час проведення огляду трупа.....	240
Піаппенко О.М. Відомості щодо обстановки злочину у структурі криміналістичної характеристики незаконної порубки лісу.....	244
Пиріг І.В. Місце криміналістичної експертизи в загальній класифікації судових експертиз.....	247
Пічкуренко С.І., Злагода О.В. Місце і роль Департаменту кримінальної розвідки в системі Національної поліції України.....	250
Плаєтенець В.М. Значення встановлення психологічного контакту при допитах за участю захисника.....	253
Пньов С.П. Обшук: актуальні проблеми законодавчого забезпечення.....	256
Полтавський А.О. До питання про визначення поняття «оригінал документа» при проведенні криміналістичних досліджень документів (за результатами праць професора Лисиченка В.К. на прикладі кримінального та кримінального процесуального законодавств).....	261
Пономарьова О.О. Становлення та розвиток інституту касації в господарському судочинстві.....	264
Прохоров-Лукин Г.В. До питання про заборону судовому експерту самостійно збирати матеріали, які підлягають дослідженню.....	266
Радзівон С.М. Індивідуально-профілактична робота в діяльності дільничного офіцера поліції.....	275

Раца В.А. Щодо визначення поняття інформаційного забезпечення діяльності судів: гносеологічний аспект.....	278
Ревенко О.І. Особливості допиту свідків при розслідуванні незаконного видобування вугілля.....	282
Російський І.К. Види спеціальних знань, що використовуються при розслідуванні крадіжок з приміщень магазинів.....	285
Рось Г.В. Деякі питання міжнародної правової допомоги при проведенні процесуальних дій.....	289
Рувін О.Г., Голікова Т.Д., Ірхін Ю.Б., Ованнісян А.А., Полтавський А.О., Шимановський С.О. Кодекс поведінки судових експертів України як одна із складових національної правової системи у галузі правоохоронної діяльності.....	292
Руснак В.І. Особливості застосування технічних засобів та технологій під час проведення допиту, впізнання у режимі відео конференції під час досудового розслідування.....	299
Сергєєва Д.Б. Проблени питання використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій для організаційно-тактичного забезпечення досудового розслідування.....	302
Сидоренко А.В. Правові проблеми проведення негласних слідчих (розшукових) дій.....	307
Сидоренко А.О. Щодо класифікації завдань та можливостей їх вирішення в ході дослідження кольорових електрофотографічних зображень шляхом використання кодових міток.....	310
Симонова Ю.Ю. Розслідування статевих злочинів, що вчиняються в сім'ї: характеристика особи злочинця (окремий аспект)...	315
Сокиран Ф.М. Використання телекомунікаційних можливостей при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій.....	318
Старенький О.С. Участь захисника як суб'єкта доказування під час проведення обшуку у досудовому розслідуванні.....	320
Таран О.В. Типові матеріальні сліди злочинів проти безпеки виробництва.....	326
Тарасенко Д.І. Вплив концепції доказів на можливість реалізації принципів рівності та змагальності сторін у кримінальному процесі України.....	328
Татаринова О.В. Щодо визначення поняття «суддівський розсуд».....	332
Тимченко О.В. Використання можливостей судових експертів при розслідуванні забруднення моря (ст. 243 ККУ).....	340
Ткаченко І.С. Особливості законодавчої регламентації порядку отримання порівняльних зразків для проведення судової почерково-навчої експертизи.....	343
Усольцев С.О. Проведення експертиз при розслідуванні незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами.....	346

Хахановський В.Г. Міжнародний досвід нормативно-правового регулювання створення та використання баз і банків даних правоохоронних органів.....	350
Цимбал О.В. Методологія проведення експертиз із встановлення часу складання документів.....	354
Чаплинський К.О., Іванчишин І.І. Поняття і сутність тактичної комбінації.....	357
Черніков Є.Є., Кононова В.В. Сучасний стан реформування органів прокуратури України: проблеми та перспективи.....	361
Черняк А.М. Застосування негласних слідчих (розшукових) дій з метою розслідування злочинів у сфері міжнародного студентського обміну.....	365
Членов М.В. Щодо процесуальних строків розгляду слідчим суддею клопотань про примусове відбирання біологічних зразків для експертизи.....	367
Шаповаленко Є.В. Нормативно-правове регулювання взаємодії в процесі розшуку підозрюваних та обвинувачених.....	370
Шехавцов Р.М. Щодо структури методик розслідування окремих різновидів злочинів в контексті змін у вітчизняному кримінальному процесуальному законодавстві.....	373
Шульга О.О. Особливості правового і криміналістичного забезпечення дослідження культурних цінностей в Україні.....	377
Щербаковський М.Г. Підстави диференціації завдань судових експертиз.....	380
Южека Р.С. Фактичні підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій за чинним Кримінальним процесуальним кодексом України.....	384
Яковенко М.О., Пономаренко Н.О. Екстимація трупу людини в зоні проведення збройного конфлікту: тактико-криміналістичний аспект.....	387
Кумилко А.С. Зміст фактичних даних про ознаки злочинів у сфері рефінансування національним банком України відчизняних банків.....	393
Погорецький М.А. Охорона державної таємниці в діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів.....	396
Сиза Н.П. Структурні елементи функції правосуддя в кримінальному провадженні.....	400
Циктіч В.М. Судовий контроль: до визначення поняття і сутності.....	403
Цуцкірідзе М.С. Загальна теорія боротьби зі злочинністю як методологічна основа дослідження кримінальної процесуальної діяльності слідчого.....	406
РЕЗОЛЮЦІЯ	409

Наукове видання

Актуальні проблеми Правоохоронної діяльності

Збірник матеріалів Всеукраїнської
науково-практичної Інтернет конференції

(Сєверодонецьк, 23 грудня 2016 року)

Упорядники –

В.С. Бондар
М.В. Кривонос

Редактор, оригінал-макет –

В.С. Бондар
М.В. Кривонос

Підписано до друку 23.03.2017.
Формат 60 x 84 ¹/₁₆. Ум. друк. арк. 24,53.
Тираж 300 прим. Зам № 6

Редакційно-видавниче відділення
відділу організації наукової роботи Луганського державного
університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка

ВИГОТОВЛЮВАЧ

Поліграфічне підприємство СПД Румянцева Г. В.

54038, м. Миколаїв, вул. Бузника 5/1.

Свідоцтво про державну реєстрацію МК № 11 від 26.01.2007 р.